

ION CĂLUGĂRU

Copilăria unui netrebnic

PREFAȚA

Textul volumului de față a fost reprodus după: Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic*, E.S.P.L.A., 1954.

Pentru îndreptarea unor greșeli de tipar am confruntat textul cu prima ediție a romanului, apărută la Editura Națională Ciornei, București. Notele de subsol aparțin redacției.

Ion Călugăru s-a născut în Dorohoi la 14 februarie 1902, într-o familie săracă de muncitori. Amintirea deprimantă a mahalalei evreiești în care a copilărit și în care a cunoscut o existență nefericită, apăsătoare de griji, îl scutește pe scriitor de a reveni asupra locului nașterii cu o imagine nostalgică, învăluită în aura poeziei. Evocarea lui e, dimpotrivă, dureroasă, cernită, autumnală. „*După hrisoave* - mărturisește el într-o schiță autobiografică din 1933

— *Sunt născut în zodia Racului, mi se pare, atunci când nămeții troienesc ținutul moldovenesc de sus de nu se mai deosebesc căsuțele târgului de șosea.*

Amintirea mea păstrează însă vedenia unui târg în care vremea nu se mai schimbă: totdeauna toamnă.”¹

Imaginea târgului moldovenesc, populat de o „*lume necăjită, întunecată*”, alcătuită pestrîț din ciubotari, croitori, zidari, ciurari”, cațapi”, birjari, potcovari, turtari, misiți, precupeți, calici etc., al căror câștig este „*atât de mic, că abia ajunge să amăgească foamea copiilor*”; târgul cu locante și cocioabe mizere

(„*uliți strâmte și mici, case strâmbate de trecerea greoaie*” a vremurilor și care, toate, sunt „*idioate și*

1 Din copilăria unui netrebnic, schiță publicată în *Adevărul literat și artistic*, 8 iulie 1923, și apoi republicată în volumul de schițe și nuvele Casa șoarecilor, E.S.P.L.A., 1958, p. 44.

monotone când te veșnicești într-însele")), unde „*ca într-un iaz de amărăciune, azvârlit într-o vale de pâclă, trece de sute de ani vitala unora și a altora, din tată în fiu*” *, târgui acesta s-a fixat în conștiința lui Ion Călugăru ca o tragică și obsedantă realitate, trecând apoi în substanța celor mai realizate scrieri ale sale.

În târgui mohorât, Ion Călugăru a studiat câteva clase de gimnaziu, trecând în ochii mahalalei, nedeprinsă cu învățătura, drept „*student și meditator*”, după care, în toamna anului 1919, întocmai ca și Buiumaș al Țiprei, eroul principal al ciclului de romane autobiografice care încep cu *Copilăria unui netrebnic*, pleacă la București, hotărât să-și caute și să-și îplinească destinul. Călugăru venea în capitală nu pentru a-și satisface un orgoliu de măreție, de glorie individualistă, ci alungat de mizeria resemnată a târgului provincial, forțând tocmai această mută resemnare pe caze o văzuse și despre care, peste trei ani, în 1922, va scrie cu o ironie amară: „*În târgușoare de acestea, oamenii, naivi în viclenia lor, sunt ascunși și posaci. Nimeni nu râvnește din prea multă voință, ci totul se petrece ca într-un basm dinainte pregătit: copiii gălbăioși au să învețe carte – să buchisească și să se iscălească – cu Isd se facă meșteșugari fi au negustori, au să se însoare, și vor fi mulțumiți, dacă nu... altfel. La urma urmei, fiecare va tmiri, ducându-se, după credința rudelor, neîndoielnic în rai...*”²

Desigur, numai perspectiva unei astfel de vieți l-a determinat pe tânărul Ion Călugăru să se stabilească

1 Citate din același volum p. 59 și 86.

s *Firi neînțelese*, schiță publicată în *Flacăra*, 13 octombrie 1922, și reprodusă în volumul *Casa șoarecilor*,

²U n seriilor de neuitat : Ion Călugăru, Scîntela, nr. 3.665, 3 august 1956 i

Prezența lui Ion Călugăru, Gazeta literară, nr. 23/1957.

p. 123.

În București, unde avea să îndure privațiuni și mai mari. Era însă în el îndărătnicia firului de iarbă, care, deși strivit zi de zi, aspiră continuu către o îndreptățită lumină. Astfel, în marele oraș capitalist

Călugăru a luptat din greu pentru o bucată de pâine și pentru a-și continua studiile întrerupte, reușind să se înscrie la liceul „Matei Basarab” și în același timp să urmeze cursurile unei universități populare, unde țineau prelegeri Gala Galaction și Barbu Lăzăreanu. Tot acum, căutându-și cu ardoare rostul în viață, intră în contact cu „Clubul socialist” de la

Sf. Ionică, participând din ce în ce mai des la întrunirile muncitorilor; citește cu nesaț, frecventează cenacluri literare, scrie febril.

Semnează prima dată în publicații de orientare democratică (*Cuvântul liber*), făcându-și debutul editorial în 1922 cu volumul *Caii lui Cibicioc*, ce conține trei „schife fără humor”, inspirate din mediul tragic

— Dar întotdeauna fertil pentru scriitor - al copilăriei. Prin cărțile următoare (*Paradisul statistic*.

1926, și *Abecedar de povestiri populare*, 1930), cât și prin unele colaborări ale sale la revistele zise de orientare „avangardistă” (*Integral*, *Contemporanul*.

75 H.P., *Unu*), Ion Călugăru părăsește temporar direcția viguroasă a realismului în artă, orbit de experiențele „suprarealiste” care pretindeau atunci că

„Revoluționează” arta și că frustrează cultura și morala burgheză. După cum arată însă D. Micu în câteva studii documentate care vizează și această problemă³.

Ion Călugăru a fost victima unei erori: a crezut sincer în posibilitatea artei de a crea o „suprarealitate” ostilă lumii burgheze, ceea ce era cu totul imposibil.

3 Cu privire la proza lui Ion Călugăru, *Viata tomîneasca*, nr. 3/1955 i

Continuând cu câteva romane de o factură eterogenă și în general lipsite de valoare (*Omul de după ușă*.

1932, *Erdora*, 1934, și *Don Juan Cocoșatul*, 1934), dar care explică o evidentă criză artistică, Ion

Călugăru a îmbrățișat apoi definitiv metoda de creație realistă. Momentul urmează, nu întâmplător, după eroicele lupte ale clasei muncitoare din România între anii 1928 - 1933. Sub directa influență a grevei muncitorilor de la Grivița (februarie 1933), scriitorul scrie nuvela *De la cinci până la cinci*, oglindind lupta hotărâtă a proletariatului împotriva exploatatorilor și pentru o viață mai bună, prefigurându-se, se pare, prin eroul nuvelei - un intelectual cinstit - care nu poate rămâne indiferent față de evenimente. Apropiindu-se din ce în ce mai mult de mișcarea muncitorească, scriitorul devine membru al P.C.R., colaborând, de pe poziții net avansate, la toate publicațiile progresiste ale vremii. Această nouă etapă în creația scriitorului este marcată în 1936 de apariția celei mai realizate scrieri ale sale, romanul *Copilăria unui netrebnic*, ce deschide seria unui ciclu autobiografic

(au urmat *Trustul*, 1937, și, după 23 August, *Lumina primăverii*, 1948). Deși inegale ca valoare, romanele formează o trilogie unitară datorită eroului lor principal - Buiumaș al Țiprei - care este urmărit în formarea și creșterea sa (în condiții istorice date)

din anii cei mai fragezi ai copilăriei până în anii adolescenței și tinereții, ce coincid, cu venirea și stabilirea scriitorului în București. Faptele cunosc, harul ficțiunii, dar elementele autobiografice rămân întotdeauna transparente:

În anii crânceni ai ultimului război mondial Ion

Călugăru a fost o conștiință militantă, demascând crimele oribile ale fascismului și, m (același timp,

așteptând și glorificând revoluția, pe care o întrezărea.⁴ Doborârea fascismului și apoi instaurarea regimului democrat-popular au fost întâmpinate de el cu ardoarea celui care a participat la realizarea acestor acte istorice.⁵ În perioada care a urmat, Ion

Călugăru a activat în redacția *Scânteii* și a colaborat la o serie de reviste centrale.

După 23 august 1944, în afară de romanul *Lumina primăverii*, scriitorul a mai publicat două scenarii dramatice: *Ion și Salomeia* (1947) și *Clovnul care gândește* (1949), ultimul având ca erou pe marele artist Charlie Chaplin, în a cărei viață Ion Călugăru găsește nu numai similitudini biografice, ci și o pasiune comună pentru omul de rând, întotdeauna năpăstuit în condițiile vitrege ale lumii capitaliste;

volumul de nuvele *Am dat ordin să tragă* (1948), nuvela *Măseaua stricată* (1949) și romanul *Oțel și pâine*, apărut în volum în 1952, o realizare însemnată a literaturii noastre realist-socialiste aflate la începuturile dezvoltării ei. Fără a fi pe deplin încheiat (abundând de balast și având o construcție deficitară), acest roman – încercând să ne prezinte, cu o intenție de frescă, lupta muncitorilor, în frunte cu comuniștii, pentru naționalizarea unei mari uzine siderurgice – rămâne primul, Roman industrial” al literaturii noastre noi.

Pentru creația sa literară, Ion Călugăru a fost distins cu titlul de Laureat al Premiului de Stat, iar pentru meritele sale în mișcarea muncitorească și munca obștească a fost decorat cu Steaua Republicii și Ordinul Muncii.

4 Un poet al rezistenței : Ion Călugăru de Eugen Luca, *Viața românească*, nr. 5/1959.

5 V. și însemnările autobiografice Din jurnalul scriitorului, 1944, fragmente publicate postum în *Luceafărul*, 15 mai 1959.

În ultimii ani ai vieții Ion Călugăru lucra cu pasiune, deși era greu bolnav, la al patrulea roman al ciclului început în 1936, ca și la proiectul celui de al cincilea, și ale căror titluri provizorii erau: *Cei ce n-au trecut Jijia* și *Greva generală*. Moartea însă l-a surprins pretimpuriu, la 22 mai 1956, curmând o activitate multilaterală.

*

În raport cu celelalte romane ale trilogiei, romanul *Copilăria unui netrebnic* este cel mai izbutit.

Ion Călugăru a reconstituit aici imaginea târgului moldovenesc printr-o largă cuprindere în timp, și anume, în cursul evoluției psihologice a eroului său, din fragedă copilărie și până în pragul adolescenței. Cercetarea amănunțită a tragicei realități în care a trăit și s-a format Buiumaș a cristalizat în roman cele mai pregnante și mai tipice trăsături ale mediului social. În acest fel, Ion Călugăru a avut nu numai posibilitatea de a realiza romanul de formație a eroului său, ci, totodată, și posibilitatea reală de a alcătui romanul mediului social al eroului.

Celelalte două romane ale trilogiei se rezumă la o cuprindere orizontală, spațială a realității în foarte scurte perioade de timp. (*Lumina primăverii* narează evenimentele prin care trece eroul și orașelul din nordul Moldovei între anii 1918 - 1919, iar *Trustul*, care se subintitulează *Momente în surdină dintre anii 1919 - 1920*, urmărește, în timpul corespunzător, mediile sociale prin care răzbate, din greu, eroul la București.) Această viziune orizontală, spațială, necompletată și de o aprofundare pe verticală a realității l-a ajutat mai puțin pe Ion Călugăru ca artist în cele două romane ale *adolescenței* lui Buiumaș; i-a fărâmițat, adeseori, puterea de observație, obișnuită nu cu irizarea pe suprafețe, ci cu fixarea concentrică asupra unor nuclee din viață.

E adevărat că mediul social de care se ocupă *Copilăria unui netrebnic* a mai fost evocat, cu câteva decenii în urmă, de scriitori ca Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu, sau, printr-o preocupare similară în ceea ce privește prezentarea mahalalei pestrițe, de scriitori ca I. Peltz, G.M. Zamfirescu și alții, dar nota particulară a romanului lui Ion Călugăru rămâne nealterată.

*

Zugrăvind atmosfera apăsătoare din orășelele
Moldovei în primele două decenii ale secolului al

XX-lea, scriitorul stăruie îndeosebi asupra mahalalei evreiești, în care trăiesc și se zbat tot felul de nevoiași cu meserii mărunte, realizând câștiguri precare și supuse continuu fluctuațiilor pustiitoare. E o lume specifică, mai exact o categorie socială care – profesând meserii ce aduc venituri extrem de sărăcăcioase, dar, oricum, meserii – este amenințată zi de zi nu numai de spectrul foamei, ci și de „*ioncieie și corporație*”. E lumea periferică – a dulgherului, a cojocarului, a cizmarului, a covrigarului, a spălătoresei, a lăptăresei, a ciubotarului, a croitorului de o anumită categorie, a celui mai mărunț negustor strivit întotdeauna de griji tocmai pentru că niciodată nu câștigă îndeajuns, la care se mai adaugă fel de fel de oameni abrutizați: calici, milogi, cerșetori, bețivani, uneori asemănători cu eroii vagabonzi ai lui

Gorki din scrierile sale de tinerețe.

Familia lui Buiumaș apare în roman ca o entitate a acestei lumi, și de aceea și ca o oglindă a ei. Țalic, tatăl eroului, este croitor „*țărănesc*” (ultimul într-o ierarhie posibilă a croitorilor), la care nu vin și nu vor veni niciodată negustorii avuți din târg, ci numai țăranii nevoiași de prin satele învecinate.

Mama, Țipra, robotește de toate în casă, și printre altele îl ajută la croitorie pe Țalic, dimpreună cu

Blima, fata lor mai mare. Când câștigul este cu totul neîndestulător, soții pleacă la țară pentru a coase straie țărănești pe la mușterii, de unde Buiumaș îi așteaptă să se întoarcă, nerăbdător, știind că, odată cu venirea lor, va urma în casă „o săptămână de belșug”. Lupta extenuantă pentru existență a părinților se oglindește în raporturile lor cu copiii. Frații lui Buiumaș, de îndată ce cresc și sunt cât de cât buni de muncă, sunt dați la stăpân, „să învețe meserie”, pentru a ști să „câștige” când vor fi mari.

Dragostea părintească, deși nu dispare (uneori se transformă în milă), este mereu înăbușită de teroarea mizeriei, care, la urma urmei, impune hotărârile părinților, inumane și apăsătoare pentru copii. Îte cel mare, de pildă, este trimis băiat de dugheană la un negustor; Pantil, în slujba unui cârciumar la țară, și mai apoi, la muncă la abator, pentru a se face cațap, iar Casril învață pe lângă bulgarii (zarzavagii) din piață. Numai Buiumaș, care e „mezinul” familiei, rămâne acasă, dar nu pentru că e mezin, ci pentru că e

„Netrebnic”, pirpiriu, firav ca un infirm, deci lipsit de rezistența necesară pentru a se apuca de vreo meserie. Înțelegerea familiei față de el este, în fond, o condamnare, oglindind la polul opus un alt aspect al aceleiași mentalități a părinților.

Mizeria este, pentru întreagă această colectivitate, o forță tiranică. Măcinată de eforturile supraomenești pentru existență, sărăcimea mahalalei își schilodește sentimentele, Acționează adeseori contrar fondului ei sufletesc cinstit. Bucuriile firești ale vieții devin nu o dată prilejuri de reflecții tragice, înspăimântătoare. Impresionează în mod deosebit un fragment din roman, când copii Țiprei o zbughesc voioși prin mahala, pentru a dxice vestea despre noul-născut al familiei, și când megieșii, aflând întâmplarea, în loc să se bucure, o

deplâng, gândindu-se la traiul părinților împovărat cu încă un suflet și – fiind vorba de o fată – la zestrea necesară.

„Hola-la ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici”, se minunează ciurarul mahalalei.

„De bună seamă... mai bine era băiat... ca să nu mai fi nevoit a pregăti un rând de zestre”, spune

Basia, lăptăreasa.

„Bucurie pe capul lui tat-tău că i s-a mai băgat o sobolancă în lada de făină”, îl ironizează dascălul

Beri pe Buiumaș. Copiii Țiprei nu pot înțelege mecanismul tragic al gândirii mahalagiilor, pentru că ei nu s-au luptat încă îndeștului cu viața, dar există în același fragment dovada – manifestată printr-o reacție spontană – că ei crescând în aceleași condiții mizere, au început într-un fel să repete ciclul tragic al vieții megieșilor. E vorba de constatarea la care ajunge Casril: *„Dacă făcea băiat, era mai bine; aveam și noi o bucățică de cumătrie!... Mâncam și noi turtă dulce!”* Reacție spontană, într-adevăr, dar oglindind îndeajuns jalnica stare de înfometări a acestor copii. Scriitorul scrutează astfel de realități din interiorul lor, surprinzându-le determinarea cu o evidentă pasiune. Ni se dezvăluie o lume amarnică, jinduind continuu după cele mai elementare bucurii: copiii *„flenduroși, buboși și desculți”* ai mahalalei așteptând zilele de sărbătoare cu iluzoriul lor belșug, sau privind cu lăcomie mâncărurile așternute pe mese în sinagogă;

calicii pândind prilejul unei cumetrii, al unei nunți, pentru a se porni la cerut; meseriașii nevoiași așteptând întotdeauna abundență de lucru și materie primă, ca unchiul loisip, cojocarul, care visează noaptea *„lină tigaie, și piei de miel, și de iedut, și de vulpe, și de vidră...”*

Deși scrutată mereu, din interior, din însăși realitatea ei, această lume este definită în raport cu altă lume –

lumea celor avuți – structural deosebită, în ciuda faptului că adeseori practică aceeași religie ca și sărăcanii. Mahalagiii înțeleg că nu pot să se asemeni cu bogătanii moldoveni, care locuiesc pe „*ulița boierească*”, unde zilele curg pline de voie bună și belșug, dar nici; cu negustorii evrei, poftiți la mese în sinagogă, sau cu hahamul, care se înfruptă din bunătăți în fața lor, amenințându-i cu mânia Celui-de-sus. O anumită ostilitate le trezește apoi omul stăpânirii, care vine, cu servieta, după bani, sau polițaiul bețiv, Precup, care îi terorizează pe copii și le strigă „*harhări*”. Intuiția prăpastiei dintre cele două lumi, intuiția nedreptății în lumea capitalistă o au, în felul lor, fiecare din acești sărăcani. Unul ca Iordache Mantu („*nebunul*”) tună și fulgeră împotriva unui armean „*mațe-pestrițe*” care i-a cumpărat casa prin înșelăciune, promițându-i

„*Să-l țină toată viața pe mâncare și băutură*”. Altă dată, Buiumaș descoperă, descumpănit, un adevăr similar: „*De bună seamă, negustorii alită viață duc decât sărăcimea. De Paști, pasca lor e albă, cartofii lor, galbeni, cozonacii lor, ca aurul, piroștile, ca un.*

tul, și dulciurile nu-s chiftele îndopăcioase de cărțoii sau de păstârnac, ci torturi de albuș bătut, cu pete de cafea, și, îndeobște, nu numai la Paști, dar și în celelalte zile lucrătoare totul la dâșșii e ca puiul de ușor: viața, mâncarea”.

Această lume ne reține, apoi, prin înfățișarea ei tipologică. Ion Călugăru se dovedește a fi un iscusit portretist, deosebind cu finețe datele caracterologice ale oamenilor pe fondul comun al aceleiași mizerii;

surprinzându-le esența individuală, particularitățile, de la elementele exterioare, uneori picturale, la reacțiile sufletești cele mai ascunse. Scriitorul înțelege foarte bine – că amplul tablou al mizeriei mahalalei nu poate fi evocat decât prin însăși prezentarea tipurilor umane care îl

alcătuiesc. Iată-i, de pildă, pe

Țalic, croitorul, lucrând retras („împungând cu acul”)

Într-o casă dominată de personalitatea ambițioasă a

Țiprei; pe Sânul Căruceru, curățitorul de umblătoare, „galben ca tutunul, nalt, deșelat, cu mustața afumată”, având obiceiul de a vorbi tare cu sine însuși; pe Teivel, vicleanul sacagiu, care caută logodnici pentru ficele nevoiașilor, având grijă ca după ce potrivește „partidele” să-și ia plata și să dispară mai înainte ca părinții (cei norociți) să-și dea seama de isprava lui.

Spuneam că această realitate este privită din interior, cu sentimentul nemijlocit al participării la manifestările ei. De fapt, aici este vorba de prezentarea realității dintr-un unghi de vedere aparținând mentalității lui Buiumaș, eroul principal al romanului. Deși scriitorul este naratorul virtual al faptelor, el le oglindește întotdeauna așa cum se reflectă de în conștiința fragedă a copilului. Romanul se îmbogățește astfel cu sensibilitatea și fantezia rodnică a eroului; cu o notă de lirism și cu o mărturisire directă, autentică. Transfigurarea care însoțește evocarea nu acoperă asperitățile vieții, ci, dimpotrivă, în dezacord cu sensibilitatea eroului, acestea devin și mai evidente. Existența în roman a unui astfel de unghi de vedere specific își are, la urma urmei, explicația în valoarea autobiografică a eroului, care transpune în paginile cărții momentele tipice ale copilăriei autorului. Totul este transparent, pentru că autorul obiectivează acțiunile și manifestările eroului, punându-le la persoana a treia.

Reconstituirea amplă a mediului în raport cu procesul continuu al prefacerii mentalității copilului începe cu anul răscoalelor țărănești din 1907, înregistrând cronologic evenimentele cu ecou direct, sau mai îndepărtat, care trec prin viața mahalalei, până în 1917, când Buiumaș are revelația adolescenței. În primul capitol

îl vedem pe Buiumaș trăind starea de spirit a mahalalei în fața amenințării țăranilor răsculați, despre care se știe că vor veni împotriva târgoveților. Spaima, care pătrunde și în familia lui

Buiumaș, este însă rezultatul unei diversiuni a burgheziei, deoarece mahalagiii, prin ocupațiile lor, întrețin relații de bună vecinătate cu țăranii. Totuși.

Buiumaș, neștiutor – privind trecerea „*roșiorilor*”.

de la o barieră la alta a târgului – discută preocupat cu prietenii lui despre „*haidăii*” pe care în închipuire i-a și văzut ascunși pe „*toloaca*”.

cu brusturi de la marginea mahalalei. Diversiunea naționalistă a burgheziei este simțită însă și altfel de mahalagii, și anume așa cum ni se dezvăluie într-o joacă a copiilor care ajung să se întrebe serios dacă „*printre ciori sunt moldoveni și evrei*”, adică, în fond, dacă în rândul ciorilor există o persecuție antisemită ca și printre oameni. Fondul cărții îl constituie însă evocarea momentelor celor mai importante din viața oamenilor. În tablouri cu o semnificație artistică generală, scriitorul evocă rând pe rând nașterea unui copil în casa Țiprei, nunta Blimei, urmată de cearta în familie (din cauza zestrei pe care o pretinde ginerele), moartea și înmormântarea bunicului lui Buiumaș, precum și unele zile de sărbătoare legate de Anul nou și Paști, cu belșugul lor iluzoriu, sau obiceiurile rituale de sâmbăta sau de ziua ispășeniei, când se rostește rugăciunea *Kol Nicire*, și, după credință, vin morții să o asculte. Deși, în aparență, aceste fapte ar putea fi socotite atribute ale vieții omenești în general, neraportate istoric, Ion Călugăru le observă și le prezintă în interdependența lor cu epoca. Sesizând cu vigoare esențialul (față de tentația permanentă a pitorescului etnografic), el surprinde aici sensul tragic al existenței oamenilor în orânduirea capitalistă, atmosfera sumbră, climatul social și

moral în care viețuiesc ei.

Căci, într-adevăr, acești oameni *viețuiesc* într-o continuă luptă cu grijile și nevoile, într-o mută resemnare, intrând și ieșind din viață fără să întrezărească

— La acea epocă - vreun ideal social care să le îmbunătățească soarta. Precizându-le însă tragedia, scriitorul a rostit, indirect, un necruțător act de acuzare împotriva societății burgheze, lărgind astfel preocuparea romanului său de formație către dimensiunile socialului.

Pas cu pas, pe fondul acestei existențe comune, este urmărit destinul individual al lui Buiumaș, „*netrebnicul*”, care a prins dragoste de carte și al cărui țel în viață este să învețe pentru a depăși condiția mizeră, umilitoare în care s-a născut. Țipra îi urmărește pasiunea cu o dragoste nemărginită și uneori o vedem chemându-l să-i dea câte un gologan din banii ei puțini, „*ca să aibă mezinul ei caiete și plumburi și condeie de sticlă umplute cu apă roșite...*”, până când stăpânirea închide școala israelito-română din dealul feredeului. Dezamăgit, dar luptând împotriva unui destin pe care vor să i-l impună alții.

Buiumaș își formează tenacitatea, răbdarea, perseverența, arme cu care el va ști să înfrunte viața și mai târziu. Scrâșnind de neînduplecare, Buiumaș pătrunde cu greu, cu concursul unui rușinos „*certificat de paupertate*”, la gimnaziul hărăzit fiilor de boieri și negustori. Lipsurile în familie, firește, vor fi și mai mari, dar Țipra este gata să facă orice sacrificii.

„— 7 alte, face deodată Țipra îmbărbătoșată... și albituri pe la boieri am să spăl, ca Varvara, gheboasa, care bea titiun și se îmbată la crâșmă, numai și numai să-l vedem pe Buiumaș al nostru la școală mare, în haine cu vipuști roșii, șapcă în cap cu cozoroc de lac... Câte-s de tăcut cât umbli pe lumea as. Tă? Și el n-a li ca mine o proastă, o năroadă, o neisprăvită”.

Formația unui om, implicată fără îndoială în roman, se justifică în astfel de împrejurări nu numai printr-un proces de prefacere psihică, ci, în mod esențial, prin lupta neîntreruptă cu mediul înconjurător, o luptă din care rezultă cunoașterea din ce în ce mai adâncă a vieții. Pe o astfel de cale „*gimnazistul*”, Buiumaș, are a se lupta zi de zi nu numai cu ostilitățile profesorilor, ci și cu hahamul, dascălul

Beri, față de care a încălcat legea trecând la o altă învățătură, și nu numai cu ei, ci și cu sine, împotriva religiozității și resemnării pe care le-a moștenit. Eliberarea de sub apăsătoarea „înțelepciune bătrânească” se face treptat, uneori cu ezitări chinuitoare, dar neconținut, sub presiunea aspirației lui

Buiumaș către lumină și fericire. Dibuind căi noi, căutând sensuri noi, Buiumaș depășește prin perspectiva acțiunilor sale viața obișnuită și resemnată a mahalalei; traiectoria drumului său are semnificația smulgerii din resemnare, din apatie, din inconștientă, o semnificație a detașării de tragedia locului mohorât „unde nu se întâmplă nimic”. Urmând aspirației sale, îl aflăm – în Epilogul romanului – „meditându-i” pe copiii unor oameni mai înstăriți, pentru a se întreține, sensibil la evenimentele ultimului război mondial, care au pustiit târgul natal, trăind, totodată, și o puternică criză sentimentală ce-i prevestește adolescența, o altă etapă a vârstei, care va fi urmărită de Ion Călugăru în romanele *Lumina primăverii* și *Trustul*.

Copilăria unui netrebnic ne descoperă în Ion Călugăru un scriitor deosebit de înzestrat: un fin analist, dispunând de o observație pătrunzătoare, și mai ales un evocator cu o mare putere de cuprindere a faptelor, recurgând la procedee artistice variate. Arta

lui, în ceea ce are esențial, se caracterizează printr-

un *umor amar*, care dezvăluie, întotdeauna, printr-o postură comică, impresionantele tragedii umane ale eroilor, fiind asemănătoare, întrucâtva, după cum constată unii cercetători ai scriitorului, cu arta marelui artist Charlie Chaplin observația judicioasă are în vedere nu numai similitudinile extraestetice ale celor doi artiști (elemente comune de biografie și temperament), ci și similitudini de ordin estetic, și anume faptul că Ion Călugăru, ca și Charlie Chaplin, își îndreaptă atenția spre oameni de tipul lui Chartot, adică spre oamenii de rând, simpli, năpăstuiți și striviți în condițiile societății capitaliste. La Chaplin umorul se transformă însă adeseori în parodie;

la Călugăru rămâne întotdeauna crispat, *amar*, fiind o manifestare independentă de voința personajelor, așa cum, de pildă, rezultă din Comportarea lui

Țalic, croitorul, care, ori de câte ori i se pare că vine omul stăpânirii după bani, fuge să se ascundă în zâmnici sau printre buruieni. Partea comică are însă, cum vedem, un substrat tragic, definitoriu pentru existența amară a oamenilor. Iat-o pe Și fra, mătușa lui Buiumaș, prezentându-și sărăcia lucie drept bogăție strălucitoare în fața pețitorului adus de

Teivel pentru fata sa, slujnică la un negustor

„Știți, sora mea are caz. A ei, și fata ei este unde curge aur și lapte și miere (America - n.n.). Ginerile ei are păduri și-i inginer... Poate vă miră că bărbatul (Ioisip, soțul Și frei - n.n.) nu lucrează? Se vede, nimica nu-i pregătit (în casă - n.n.). Nici nu ne așteptam la musafiri. De altminteri, nici prin gând să ne treacă că aveți să ne faceți cinstea să veniți.

Fata mea, domnișoara Dina, o vedeți, stă mai mult la un unchi al ei decât pe acasă. Din când în când o pofteste soția unuia care are canțilerie cu loterie, să-i scuture prin

casă: că nevasta ăstuia cu loteriile moare după fata mea. Să nu care cumva să credeți

— Ferească Dumnezeu! - că-i slujnică. În familie la noi argat nu s-a pomenit. Tata meu zicea: nu ești vrednic să fii ieșit din Egipt de te bagi slugă. Însă ce să-i faci dacă o iubește nevata celui cu loteriile?

Ioisip al meu apoi lucrează puțin, că nu vrea să se lase de meserie, cum aș dori eu. S-a obișnuit să tragă la ham ca un catâr. Noi trăim - nu-i așa, Țiprinu, pune și tu o vorbă! - mai mult din proțente! Și proțentele astea au socoteala lor... 1" și așa mai departe, toate acestea fiind debitate cu fantezie, pentru a fura mintea ginerelui „năsos”, care pretinde zestre, deși pare de o vârstă cu Ioisip, tatăl fetei. Să ne amintim apoi de micul Buiumaș care, jinduind o bucățică de covrig de la copilul mai avut al unui zugrav, îl ademenește pe acesta cu o poveste scornită despre niște „porumbei cu solzi”, făcând un efort chinuitor, comic desigur, pentru a-l impresiona pe posesor. Tragica comedie se sfârșește abia în clipa în care Buiumaș primește bucățica jinduită și când el îi mulțumește binefăcătorului „bătrânește”, „așa cum a văzut că spun oamenii mari când li se face un bine”. Să ascultăm, într-un alt fragment al romanului, convorbirea dintre Moişă Lungu și Srul Polcuță, doi calici ai mahalalei, care, dorind cu lăcomie bunătățile așternute pe mese în sinagogă (și din care se înfruptă numai hahamul și alți vreo zece meseni avuți), se întrec cu vorba, ascunzându-și foamea și lipsa:

„— Acasă la mine mănânc numai carne de porumbel! se laudă Moişă Lungu, nu mă ispitesc ei cu răciturile lor... Da' tu de ce nu te pofțești la masă, că ești, se cheamă, meșteșugar cu vază...

— Da?! Eu n-am acasă la mine oala cu sarmale?

Cine are nevoie de pomana lor?! Nici nu-i pomână să-i sature pe cei sătui...

Moișă Lungu mai trage o galeșă otheadă castroanelor cu pește și friptură și glumește cu ceaușul:

— *Vezi să nu-ți rămâie un ciolan de pește în gât!*" etc.

Cel vizat, însă, deși nu este haham, dar este incomparabil mai mult decât un calic, nu pierde prilejul să-i „răspundă muștrător; S-ar putea ca tu să-l mănii pe Cel-de-sus, necredinciosule! Două pietre de moară au să-ți așeze pe ochi, după moarte, să nu-ți mai cadă până la învierea morților!" Profesând un *umor amar*, Ion Călugăru se apropie cu simpatie și compătimire de personajele care suferă, înțelegându-le comportarea ca o manifestare de care nu sunt vinovate. Firește, *Copilăria unui netrebnic* prezintă și alte particularități artistice, și între acestea trebuie amintită o anumită tehnică a instantaneelor, a secvențelor din care se constituie întreg „filmul”.

cărții. Sunt niște notații, scurte de câteva pagini, un tel de scene sau tablouri succesive, legate de momentele esențiale ale cărții, sau, uneori, existând disparat, și din care se încheagă atmosfera mohorâtă a mahalalei și totodată drumul copilăriei lui Buiumaș.

Ion Călugăru n-a Sost un stilist, un „meșteșugar” al cuvintelor. Fraza lui, lipsită de astfel de pretenții, reproduce de obicei limba orală, cu aspectul ei moldovenesc, pătrunsă de zicale și proverbe, ca și de alte manifestări ale vorbirii directe. Spontaneitatea deosebită a romanului este fără îndoială rezultatul unei asemenea modalități artistice, la care se mai poate adăuga și asimilarea profundă (trăită) a temei. Căci scriitorul, care într-o filă a *Jurnalului* său spunea despre sine că „*nu e un abil*”, mărturisea tot acolo și un alt adevăr: „*Ceea ce scriu din propriul meu impuls iese bine*”, și această a doua mărturie este ilustrată convingător de întreaga operă izbutită a lui Ion Călugăru, și în mod special de *Copilăria unui netrebnic*, în care el, autorul, a simțit o nevoie acută

de a spune și a dezvălui realitatea tragică a mahalalei în care a copilărit.

T i î n e i

D. Cesereanu

19 0 7

Țipra șade în ceardac... Scarmână pene și, gemând, mușcă din coltucul de pâine frecat cu usturoi. Lungit alături, Buiumaș o ascultă cum plescăie, morfolește și clefăie. Se bucură de bucuria ei, așteptând să înțeleagă ea că și lui îi e poftă. Dinții ei se înfig mereu în coajă și sună, parcă ar spune; „Bună e pâinea, bună e pâinea!” Cumplit îi ațâță pofta! Mirosul de usturoi gădilă nara, cerul gurii, și gustul dulce al pâinii se simte pe limbă... Părul castaniu, ca o căciulă pusă de-a dreptul pe piele, ochii mici, mișcători, urechiușele ciulite și trupul puțințel amintesc celui ce se uită la mezinul Țiprei un șorecuț. Privirea băiatului fuge: de la mama spre uliță și înapoi, de la uliță spre gura mamei și ochii mamei. Ea ronțăie. Nici nu-i pasă de pofta lui, nici n-o înțelege. Crede că a fost prea de ajuns ibricul de cafea cu lapte, cu pâine duminică: porția dată lui adineauri. El pare a avea credința că și din usturoiul frecat pe coltuc i se cuvine ceva; că nimeni din casă n-ar trebui să uite de mezin atunci când îmbucă ceva bun.

Pământul se zvântă de ploaia căzută în zorii zilei.

Coșul morii așezate pe șesul întins, de la răsărit, pare o spânzurătoare de care s-a prins soarele. Din ulița potcovarilor răsună ciocane, care, greoaie, trec la vale și parcă se rostogolesc, scârță ind, pe ulița ce coboară dinspre cazarmă spre târgui de jos; o trăsură cu coșul ridicat trece răpăind pe ulița mare, iar din dosul casei răsună ecoul doagelor de butoaie, la butnari. Văzduhul aburește, din pricina ceții alburii și a luminii, aproape ca o fiertură. Țipra scarmână pene grăbit, din ce în ce mai grăbit, ațâțând pofta lui

Buiumaş mereu în alt fel: cu mirosul de usturoi ce gâdilă nara, cu scrâşnetul măselelor, cu lăcomia-i zgomotoasă şi cu mulţumirea de a răpune foamea.

Buiumaş se întinde ca o şopârlă. Căldura soarelui e prea molcomă în dimineţa asta de primăvară.

— Mamă, mi-e foame i! suspină.

Țipra se face că n-aude.

El stăruie:

— *Foame*, mamă, *foame*!...

Mama se uită în zare. Ca şi cum ar aştepta ca de acolo să vie cineva. Pe cineva care trebuie s-aducă belşug şi saţ.

Buiumaş se burzuluieşte, se uită chiorâş, cu furie mare, la Țipra, bate cu pumnul în lemn, se tânguie răstit şi mânios:

— *Foame*, mamă! N-auzi? *Foame*...

— S-a băgat dracu-n chişca ta... Nu te mai sature?... Abia ai crăpat... Ți-am dat să se sature zece soldaţi, nu un drac de copil de cinci ani!

— *Dacă mi-i foame*?! se încăpăţânează Buiumaş.

— Şi bucăţica de la gură mi-ai rupe-o... Au să-ţi acopere ochii cu două pietre de moară... de pizmătareţ ce eşti... nu cu hârburi...

— *Mi-i foame*! se tânguie el iară, ridică glasul, poate s-o facă de ruşine, s-o silească astfel să-i arunce şi lui o bucăţică.

Țipra ronţăie mai departe, liniştită, cu o poftă din ce în ce mai sporită. Parcă în ciuda lui. Nimic n-o înduplecă: nici privirea, nici tânguirea, nici lacrima ce s-a prelins din ochiul lui drept.

De nevoie, nepăsarea ei îl linişteşte. Priveşte la ceata de copii strânsă în ciorchine pe gardul fabricii de sifon. Par o împletitură pusă pe gard să se usuce. Şi dacă te uiţi mai cu băgare de seamă, nu-i împletitură. Este acolo Ira,

băiatul Cărucerului – acel de curăță umblătoarele din târg – este Mochi

Ciucălău, cu poreclă de Buftea, băiatul ciurarului, care e și birjar, sunt mulți copii din mahala și alții de pe ulițele învecinate, din cei care toată ziua dau târcoale fabricii, pândind clipa când lucrătorul sparge un șip și-l aruncă: ei scot bila de sticlă și veriga de gumă. Ceasuri întregi stau apoi iar la pândă, claie peste grămadă, unii prinși cu picioarele desculte de scândurile gardului, alții încheștați cu mâinile de buza scândurii, și se uită, și se uită, și fac rămășaguri că iar plesnește un șip de limonadă.

La răspântia uliței se ivește Basia lăptăreasa. Ea vine din târg, de la vânzare, târând tinichelele la pământ. Cum o văd, Ira și Buftea o rup la fugă. Ceilalți, rămași agățați de gard, dau din picioare, să le treacă mai iute timpul. Ajunsă în fața lor, băbuța, cocoșată, scofâlcită, se oprește, răsuflă, ridică puțin câte o tinichea și îi muștră:

— Ei, toată ziua îi împlețiți diavolului ciorapi?

Niciunul din copii nu se uită la babă. Totuși, ca la poruncă, labele desculte încremenesc, mâinile strâng buza scândurii, obrazurile se schimonosesc de spaimă.

Unul cade de pe gard, sare fript de tufele de urzici ce tivesc șanțul ca o dantelă verde, se învâрте în loc șchiopătând, văietându-se, frecându-și spatele și suflând ea după ardei iuți.

— Te-a pedepsit Dumnezeu că mi-ai chinuit vițelul! zâmbește cu mare mulțumire Basia. D-apoi asta încă nu-i nimic!... Are să-ți mai bage Dumnezeu sufletul într-un vițel, să te tragă alții de coadă, să înveți și tu a-ți mai bate joc, altă dată, de vietatea fără limbă și care nu se poate plânge mă-sii, să-l apere...

Nici mână măcar n-are să te tragă de urechi...

Mai mormăie ce mai mormăie Basia și se îndreaptă întins spre Țipra.

— Bună ziua, Țiprinu! N, a-ți trebuie lapte? Azi nu prea s-a făcut vânzare. Fără cap îs negustorii... A

băgat cineva spaima într-înșii. Da eu, una, să-ți spun drept, nu văd de ce.

Țipra își înalță privirea de pe sita în care adună puful de pene și răspunde:

— *Nu, Basia, nu-i de unde!*... Lapte? Pentru piruștele postului de vară, pentru tocmagi¹, da... Da până-n toiu verii mai este... Atunci scrie să mănânci lapte, acu nu scrie...

— Uite-l și pe tâlhăroiu cum ș. Ade și se uită la păsări!... zice Basia dând cu ochii de Buiumaș. În loc să meargă la școală, să învețe carte. Nu zici, Țipra dragă, că era să-mi înece juncuța în pârau, dracii!...

Și odorul tău, era și el printre hoțomani... Să-i puie lipitori juncuței, s-o scalde în pârau. El îi învâța cum s-o culce...

Țipra își împlântă privirile în ochii lui Buiumaș; drept arvună, îi trage o palmă.

— De ce canonești animalu', blestematului Dumnezeu?

— Să-mi sale ochii din cap, mamă, dacă i-am făcut eu ceva!

— Nu plesnește de rușine să și mintă, neobrăzatul!

se înfurie Basia, morfolind vorbele în gură. Are să-ți albească capul... Și ai să semeni cu helgea dacă mai minți omul de la obraz și are să fie și mai rău! Nu te-am văzut cu ochii mei când ai venit cu ceilalți

3 *Tocmagi* - tăitei.

să-mi mulgeți vaca și, ca să nu vă pot prinde, ați târât juncuța în pârau? Nu știu eu că ați dus mai întâi vițelu, de l-ați înfundat în sărătură, ca să amăgiți vaca?...

— N-am fost eu, Basia... zic și zău! Să-mi stea gura la ceafă dacă nu-i adevărat! A fost Ciucălu.

Ira al Cărucerului și feciorii lu' dascălu Mihai de la catedrală...

— Cu cine se înhăitează?! Ți-am spus eu, Țipra: crește lucru rău! Un oțoman, unu care a să poarte prapurii la înmormântările țiganilor de pe șes...

— Nu mai știi ce să mă fac cu el! suspină Țipra.

Numai de șotii, de pozne și trăsnăi se ține, și eu de necaz și necaz am parte din partea lui...

— Apăi de aceea minte și-i neobrăzat... nu trebuie să-l răsfeți! adaugă Basia. Fă-ți bici din curele de buhai și stropește-l cu bătaită. Că bătaia-i ca ploaia pentru flori...

Pleacă trăgând tinichelele în urma ei.

Cu cât îi rămâne mai puțin din coaja de pâine, cu atât Țipra mestecă îmbucătura cu mai multă poftă și încetineală. Buiumaș suspină mai jalnic: parcă i-ar face lui în ciudă.

— Mamă, dă-mi și mie... Măcar să *gust*, că mi-i poftă.

— De suflet te-aș da la țiganii care trec cu căruțele... da n-am prea văzut... să nu te mai aud toată ziua: *foame* și iar *foame*!... Și părul din cap mi l-ai paște, și pielea de pe mine ai roade-o, de te-aș lăsa...

El nu ține de loc seamă și nici nu bagă de seamă că tot ce-i mai bun pentru dânsul se pune deoparte:

coltucul, măligă prăjită pe plită și unsă cu povidlă, ba chiar cafea cu lapte, bostan copt în rulă1... mă rog, tot ce poate cumpăra Țipra. Nu se atinge nimeni din ce-i sortit numai și numai lui Buiumaș.

Când fâlcile stau locului, nu se simte bine.

— Desfundat îi băietu ista! Ca o cofă ieșită fără fund din mâna butnariului...

Lucrătorul de la fabrică a azvârlit, pesemne, alt șip. S-a stârnit iar zarvă și gălăgie. Golanii sar gardul, se îmbrâncesc, țipă, chițcăie, se trag de păr, își trag cămeșile ieșite din pantaloni. O slujnică varsă peste ei un ciubăr de

lături, încercând să-i gonească.

Ca din pământ răsar capii răutăților: Ira Căruceru.

Mochi Ciucălău, revărsând o grindină de pietre peste capul slujnicei. Lucrătorul lasă pompele și, învârtind în dreapta o mătură, iar în stânga cureaua cu care se încinge, se repede din pragul fabricii, se apropie de gard, strigă și amenință:

— Care-i pârlacul 1 de aruncă cu pietre? Să-i smulg un picior, și-l sădesc apoi, să-mi crească sperietoare de ciori...

De frica amenințării - piciorul să nu se prefacă într-un fel de prăjină uscată - neastâmpărații se tupilează pe după gard, după movilele de gunoi. Nu se arată decât mult timp după ce lucrătorul se întoarce în fabrică și nu mai are de gând să iasă iar ca să apere femeia...

Buiumaș privește cu jind. Cască ochii mari, se târâie pe burtă până la peretele ce desparte casa de a vecinului, care vinde turtă dulce. Un miros cald se risipește din cuptorul încins, învăluind ulița. Pare că mirosul ar ridica ulița în palmă, ca pe o foiță de țigară. Buiumaș se lasă mângâiat de aromă, se întinde ca un cățel scărpinat pe burtă. De altminteri, și mama nu mai rențăie, că nu mai are ce, și nu-i mai face lui în ciudă.

Răsună o trâmbiță. Se aude tropot prelung de cal.

Din ce în ce mai deslușit, mai puternic. La cel dintâi sunet al trâmbiței, s-a golit gardul, copiii au ajuns pe ulița mare. Tropotul vine dinspre podul cel mare de fier, din mijlocul târgului. Ceata s-a pornit pe o goană nebună, dar la răspântie se opresc, bat pasul în loc, călărind pe bețe, chiuind, maimuțărind pe gorniști. Pe ulița mare, ce duce la cazarmă, s-a îngrămădit lume: neveste și fete, copii și bărbați din cei ce pe acasă n-au de lucru. Trâmbiță sună plăcut, tare, altfel decât sună zilnic goarna când trece garda spre arest. Cântecul străbate văzduhul dimineții, și

aerul se țândărește, parcă s-ar sparge geamuri. Din uliță, de asemeni, se revarsă un puhoi de oameni:

lata roșie a lăptăresei Basia, numai în tălpari și fără ciorapi, nevasta turtarului de alături, mărunțică, negricioasă, cu falca legată, îmbrăcată cu fuste peste fuste, fel de fel de femei. De la răscruce până aproape de casa Țiprei – o bună bucată de loc – ulița s-a umplut de omenire. O căruță venită dinspre toloacă este nevoită să se întoarcă. Prin mulțime se învâрте un țigan oacheș, cu ochii albaștri, Evoc – cum îl strigă copiii – cel care, cum vede o femeie singură, cum se ia după dânsa, se umflă în pene ca un curcan și șuieră între dinți.

— Vai ce drăguță ești! Porumbițo, nu te uiți la bădia Pândeles?...

El se învâрте printre copii, parcă ar fi ajuns în mintea copiilor.

— Trec roșiorii! Țipă lumea.

Se bucură.

Buiumaș se târâie lin, se preface că lunecă de pe scara cerdacului. Ar vrea și el să fie printre băieți, să întâmpine de aproape soldații.

— Să încremenești aicea!... Să nu te prind că te iei după soldați, că nu-ți mai dau mâncare trei zile...

Atâta îți mai trebuie: să te calce și caii!...

— Nu mă bag între cai, mamă, numai de departe mă uit. Mă uit așa, cu palma la ochi, printre degete...

— Ai adunat surcele de ațâțat focul?

— I Nu era de unde, n-au mai tăiat lemne la fabrică.

— *Toată viața ai să lămii netrebnic?* în altă parte nu mai găsești surcele? Și dacă are să ardă fabrica, ce ne-om face?

Din ulicioara dintre casa Țiprei și a vecinului vine gâfâind, îmbujorată, Blima, sora cea mare a lui

Buiumaș. Blima are 16 ani. Ea trebăluiește prin casă

ca o mamă: pe Buiumaș îl încălzește în poală; tatii îi ajută la cusutul straielor țărănești, spală albiturile, vâruiește, deretică și gătește uneori în locul mamei. Se vede: și ea are poftă să vadă roșiorii trecând. Dar Țipra i-o taie:

— Hal de fată mare oare trebuie să se mărite:

desculță, hadadulcă, despletită ca popa la feredeu!

Care te-o vedea, stuche și fuge la zece poște!... La ce să vezi roșiorii?... Că n-ai să găsești mire printre dâșșii...

— Zău, mamă, nu mă duc decât numai până la fabrică, să văd și eu...

— Mai rău ca frate-tău cel mățățel! mai bine i-ai ajuta lu' tat-tău să gătească mai repede să cârpească pantalonii lu'...

Blima rămâne mofluză, cu brațele încrucișate, privind cum se bulucește lumea după soldați. Trâmbițele sună din ce în ce mai puternic, se văd suind la deal cele dintâi șiruri de roșiori călări, cu tunicile roșii, cu sulitele în vânt, caii, cu cozile scurte, pășesc trufaș, apăsător, răscolesc colbul, parcă ar spune: „Asta ați așternut în calea noastră?”

Țipra se uită la copiii care fac zâmbre și zice:

— Da, da, supărați-mă dacă vreți să lepăd copilul...

Vă simt eu cum mă blestemați în gând! Blestemați-mă în gând...

— I Care copil îi în stare să blesteme o mamă?

Întreabă nevinovată Blima.

Buiumaș se uită la Blima, la mama. Este o femeie bătrână. Așa se și cuvine să fie o mamă. Un nas lung, sprâncene trase spre tâmplă, fruntea ascunsă sub bariz 1, o privire oare îngheață. Fața zbârcită, galbenă.

De asta femeile când se ceartă cu dânsa îi strigă

„Colac de alamă”. Blima seamănă mai mult cu tata:

are, ca dânsul, mâinile cu degetele lungi, ochii tare negri, obrazul alungit, pielea smeadă și o gură cu un zâmbet care nu se mai șterge niciodată, la colțul din

dreapta.

Țipra se uită după călăreții care trec spre cazarma târgului și, oftând zice:

— Acu, dacă s-au mai potolit răzvoltele, poate să mai intre ceva de lucru. Au să vie oamenii la târg cu bucate, or face iar dever negustorii, noi om avea de lucru și ție avem să-ți facem o zestre, să te vedem gospodină la casa ta... zice, și se simte că

Inimai s-a umplut de o mare nădejde și se vede că ochii și lăcrămează.

Totuși, pe Blima asta n-o alină, ci rămâne bosumilată. Nici astăzi nu se cade să vezi soldații? Țipra ho încruntă:

— Mai bine i-ai ajuta lui tătâne-tu să înseileze polcuța lu' Costache Livadaru decât să te chiorăști după soldați!...

D-apăi cin să mai vie după polcuță? Dacă n-ar

Îl pM.leile de pus, nici mâna n-am pune-o pe ac.

lâliina nu se clinește. Trec mereu călăreți; tropului potcoavelor se amestecă cu zumzetul privito

1 *Har/x* broboadă.

rilor, cu glasul trâmbițelor, cu nechezatul cailor.

Deodată răsună și muzica. Mare veselie.

— Nu ți-am spus, rață opărită, să te-ci să însăili polcuța? Ce tot proptești peretele, că stă drept și fă~~r~~ de tine: are el stâlpi, proptele mai bune ca tine!

Fata curățitorului de umblători, cea cu picioarele crăcănate, cu o pernă întreagă de puf în părul zborșit, a luat și dânsa vânt, vine alergând de acasă, așa cum a prins-o trâmbiță sunând, nu cumva să piardă parada.

— Uite-o! Numai ea-i lipsea alaiului, cu picioarele răsucite, zborșita!... Acu du-te și tu după ea, să te vezi cum arăți... zice Țipra batjocoritoare, arătând cu degetul.

Curge neconținut oastea roșiorilor: se văd puțin, cât trec în dreptul uliței, și pe urmă se pierd. Trâmbițele sună din ce în ce mai îndepărtat, iar copiii, pe bețe de lemn,

măimutăresc pe călăreți.

La răspântie s-a ivit Sânul Căruceru. Dă cu ochii de fii-sa: se roșește, se învinețește, scoate niște strigăte răgușite, sparte, o apucă de cozi, o târâie. Fata se zbate, se vaită.

— De asta mă otrăvesc cu putoarea din toate umblătoarele „să cresc bașoaldă? o muștră cu glasul mai domal. Dar tot e parcă i s-ar fi pus un os de-a curmezișul gâtului.

Când ajunge în fața casei Țiprei și o vede pe Blima, o arată ca pildă:

— Și asta-i fata de etatea ta. Da uite cum stă lângă mama, nu scoate limba după hatalăi, ca tine...

Sânul Căruceru e galben la obraz, cu părul ca tutunul și mustața afumată; înalt, deșelat și cu labele picioarelor lătărețe, uriașe. Umblă de obicei legănându-se, schiopătând, vorbind tare cu sine însuși.

Tocmai îi iese în întâmpinare nevastă-sa, pirpirie, strecurându-se pe uliță, cu gând să n-o bage de seamă nimeni, cu pasul ca și cum ar călca vântul, și nu pământul. Îi e rușine de îndeletnicirea bărbatului.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, zice Sânul, astă-noapte mi-a mers bine: am scos șase poloboace I

— Nu ți-e rușine să stârnești atâta zarvă pe ulița noastră și să te lauzi în auzul lumii întregi cu cele șase poloboace ale tale? fără fata ce ți-a făcut să-i smulgi cozile?

Sânul dă drumul fetei: „se stăpânește. Cât e de micuță ea, firavă și cu voce palidă ca de umbră, nevasta tot l-a potolit. Totuși, el amenință:

— Las, că de asta vorbim acasă. Să nu zici că are dreptate lumea să zică că și vorbele mele a duhoare de aceea îs pline... Da odorul de Ira une-i?

— Une să fie? S-a dus copilul să se joace. Că doar n-

ai vrea să-l înhami la poloboc?

— Copil?! Un ghiorlan de zece ani?! în loc să-l dai la stăpân, se ține scai de fusta ta...

Nevasta lui Sânul răspunde cu o tuse seacă.

Pe ulița mare trec ultimele șiruri de roșiori. Lumea se risipește, trâmbițele, ropotele și tropotele răsună ca dintr-un ontal1 de fier. Valuri-valuri de prai se înalță în văzduhul limpezit de ploaia de dimineată.

Buiumaș se joacă de unul singur. Se uită în curtea ciurarului, curte înălțată la răspântia a doua uliți, și zice mișcând mâna:

„Moică, coișă, pampapușă, joacă ploșnița după ușă...”

Ontal – bufol.

13

12

— Te tot prostesti vorbind de unul singur! mai bine te-ai duce la școală... că tat-tău, de unde are, de unde n-are, plătește, să te facă om...

Ca în fiecare zi de târg, a ieșit din vizunia lui cerșetorul ce poartă îmbrăcăminte țărănească. De foarte mulți ani el s-a oploșit la o vădană, în fundul fundului mahalalei. Ar trebui să se poarte ca târgoveții, dar iarna-vara are pe dânsul un suman flenduro, **s**, cafeniu și cu petice negre, ȋtari cenușii de Cănepă, opinci nerase. El trece foarte tăcut pe ulițele cele dosnice; se vede că nu ține să fie băgat în seamă. Dar nu se poate strecura cum vrea dânsul. Târșăie, fără voie, talpa opincilor, iar vârful îl trece ca un cuțit peste piatra de toci1ă. Până ajunge unde-și face negustoria, de-i iese lui ce-i trebuie, nici nu cere de pomană. Ba își și îngăduie să fie trufaș: să sperie copiii cu ceatlăul ce-l poartă subsuoară, să se strâmbe la jupânesele de pe prispe, să dea cu piatra în câini. Pe aici el pășește ca un gospodar. E drept gospodari de cei ferfenițoși.

Dar după felul cum umblă gânditor, s-ar zice c-a

pornit cu ziua în cap să-și cumpere porc pentru casă. Pe ulițele dosnice, unde locuiesc fel de fel de calici, puioși nevoie mare, își dă drumul la toată fudulia. Acolo n-ar cere el de pomană să-l tai. S-ar îndura de dânsul cel mult câte o babă cu un picior în groapă să-i întindă o coajă de pâine, înflorită cu mucegai verzui, poate o coajă de mămăligă rasă de pe fundul ceaunului, pregătită să fie dată păsărilor din coteț. Însă, de cum scapă de ulițele dosnice, de cum încep a se vedea dughenile, cârciumile cele cu ogrăzi de popas pentru șarabane țărănești, apoi dumnealui nu mai seamănă a om, ci se preface în arătare.

Ce face, ce drege, își strâmbă trupul, ce se încovoiaie parcă ar fi un cârlig bătut pe ilău, capul se leagănă, se clatină ca o floarea-soarelui înșurubată în gât, aruncă un picior la dreapta, altul la stânga, ca damblagiii, ochii se rotesc ca a celor cuprinși de ducă-sepe-pustii și scoate o voce grea:

— Miluiți-mă pe mine!

Țărăncile se reped să-l miluiască cu bucate și pitari „să fie de sufletul morților, și să ogoaie durerea nenorocitului. În gura pieței, lângă meșterii tuciurii, cei ce desfac piepteni de corn, balamale, broaște, lacăte, lângă locante unde sătenii se ospătează cu cârnați și varză ce duhnește de trebuie să-ți ții nasul, acolo se așază el turcește și abia aici dă drumul la cântec și adevărata lui tânguială, de se aude vocea-i spartă la șapte poște depărtare. Cum mai geme, cum clatină capul, asemenea păpușilor de ceară, și cum rage! Adevărat parcă l-ar înjunghia cu cuțit de cațap foamea și durerea.

Care ar avea inimă atât de împietrită încât să treacă pe lângă dânsul fără a-i da mai mult decât se dă unui cerșetor obișnuit? Nevestele își șterg gura cu palma, aproape să le dea lacrimile, întorc capetele, dar dau, dau mereu.

— Om de-al nostru... Cum a ajuns să se întindă de foame printre târgoveți! îl căinau nevestele.

Și el se uita la de cu un ochi de parcă râde batjocoritor.

Au aflat târgoveții - și cei dintâi dintre târgoveți, copiii - că pe calic îl cheamă Manole. Și cum trupu-i seamănă cu un vrej de fasole răsucit în văzduh, în căutare de arac, îi poartă sâmbetele.

Buiumaș izbucnește.

„Manole, meștere Manole.

În gât fierbe borșu de fasole...”

Cerșetorul se repede cu ceatlăul:

Îți crăp capul și te gătesc de zile, sămânță de pătjân ce ești!...

Văzând-o pe Țipra alături, se potolește. Dar amenință cu mai multă cruzime.

— Fasole? Borș de fasole, hai, jupâneasă?! Așa-i deprindeți pe puii voștri de șarpe să-l ocărească pe omu' lui Dumnezeu? Da lasă... vine pe capu' vostru prăpădu... Vin oamenii de la Ghilia și Cobâla, de la Saușenița și de la Broscăuți, vin din toate părțile, să vă toace ca pe frunze de leuștean și să vă puie la fiert cu borșu de fasole pestriță...

— Blestemu-i ca pasărea, încearcă Țipra să-i curme iriânia, zboară toată ziua și se întoarce înapoi, noaptea, în sânul celui ce a blestemat...

Manole cerșetorul se hlizește, și obrazul lui e mai furios la vedere decât de obicei.

— Vezi ce-ai stârnit cu netrebnicile tale?

— Mamă, așa-i zic toți copiii... zice Buiumaș și se întreabă ce blestem a rostit cerșetorul de a supărat-o pe Țipra.

Manole miorlăie, stupește ca motanii înfuriați și-și vede de drum, petrecut de alaiul copiilor de pe gardul fabricii de sifon.

Dar Țipra s-a pornit să scarmene penele iute-iute, iar obrazul ei s-a roșit.

— Mamă, când vine Pantil? cutează Buiumaș s-o întrebe (nu c-ar fi vrut să știe când vine fratele, cât ca s-o împace pe Țipra).

— Asta nu-i treaba ta... Ai uitat de școală?

— Păi ne-a spus dascălul Beri să venim astăzi mai târziu; el. Îi dus la comisie; altfel, nu-l mai lasă să ne învețe!

Țipra plescăie din limbă, se tânguie:

— Mereu alte legi pe capul nostru I Ba se leagă de meseriași: fără' de condicuță, și fără vama celui de la corporație, să nu puie mâna pe sculă; ba se leagă de copii, să nu mai învețe...

Buiumaș nu pricepe ce zice mama. El una știe: ea-i năselnică¹. Din pricina ei s-au dus de acasă frații mai mari. Ițe vinde sare și gaz într-o dugheniță. Casril umblă teleleu Tănase. Pantil a fost trimis la țară în slujbă la un dârciumar care ține și moară. Uneori Buiumaș are un gând pe care nu cutează a-l împărtăși nimănui. Moara? El nu știe ce-i asta. La oraș moara e un coș înalt. Dar la țară? Moara „se gândește el, trebuie să fie acolo ceva nespus de frumos, cu iaz, o dihanie mare care strănută de o aud și îngerii, are miros de făină râșnită și ronțăie, ronțăie zi și noapte, fel de fel de pește: carăși cu aripioare roșii, știuci lungulețe și rele, crapi burduhănoși.

— Mamă, n-o fi moara moldovancă de cele mari, și în loc de pui de țăran face pește? o întrebă pe Țipra după ce s-a; codit îndelung.

— Nu ți-am spus să te duci la școală, să nu mă mai zăluzești de cap?

Se apropie fuga-fuga băiețelul poștarului din mahala, atras de sunetul trâmbițelor.

— *Nu mai sunt soldați!* duce el mâna la ochi, amărât.

Apoi întinde brațele, ca și cum i-ar fi zburat o pasăre din palmă.

Se urcă pe ceardac, se lungește pe burtă lângă Buiumaș.

Mirosul de turtă dulce îi gădilă și lui nările.

— Tu ai mâncat un omuleț de turtă dulce de la megieșul vostru? întreabă dânsul.

— Hă, hă, hă, se fudulește Buiumaș, de câte ori?

La toate cumătriile noastre ni se împarte turtă dulce; la toate nunțile mâncăm turtă dulce!...

La mama băiețelului ăstuia e trimis Buiumaș - în amurguri de vară - să ceară oleacă de mărar și păli unjel pentru fiertura de tăieței cu fasole, dreasă cu rântaș. Departe până la poștarnu este. Dar s-ar zice că-i

1 *Năsilnic* - îndărătnic, rău.

la marginea pământului. Ulița pe care locuiește Țipra se împarte în două: o jumătate, adică de la fabrica de sifon până la casa lăptăresei Basia... Aici sunt case îndeobște locuite de evrei. Jumătatea cealaltă, până în toloacă, locuiesc fel de fel de mahalagii, dintre care unii se poartă îmbrăcați nemțește, mulți - țărănește. Vara se mai întâlnesc mahalagii cu evreii;

Iarna, niciodată. De aceea cred copiii de evreu că mahalagii stau ascunși toată iarna împreună cu fluturii, cu vacile-domnului cele roșii, și în primăvară învie și ies la lumină. Ca să ajungi până la casa portarului, faci o bucată de drum: întâi și întâi lași în urmă casa turtarului vecin, lipită de casa Țiprei, apoi coșcogea căsoi cu grădiniță de flori în față, cu ceardac sprijinit de stâlpi, a lui Iordache Mantu, după aceea casa Nuței Cârna - acolo unde s-au oploșit patru familii cu patru rânduri de copii - apoi casa suhșefului de muzică militară, cea ascunsă între flori, dar care într-o aripă este dărăpănată, de aceea i-a făcut hatârul lui Sânul Căruceru să i-o închirieze. Casa

lăptăresei Basia se sprijină de casa țiganului de la muzică, apoi se întinde un câmp năpădit de cucută, brusturi și hrean, în mijlocul căruia și-a scobit în pământ un fel de colibă nebuna Bălașa, spălătoreasă, amețită de manganul de la fierul de călcat. Dincolo de coliba zăludei este o casă împlântată și în același timp ascunsă în deal ca într-un buzunar. În sfârșit, ajungi la pomătul și casa poștarului – cu grajdurile, coșerile și poietele ei. Asta se vede pe partea dreaptă. Pe partea stângă se vede altceva: chiar în fața casei Țiprei se înalță dâmfoul pe care parcă au crescut cotigi, droște vechi, mânji, copii. Liste casa ciurarului Iței Batjocură, zis Ciucălău, tatăl lui Mochi Ciucălău. Acolo mai locuiesc: un cizmar roșu, Evoc, muzicantul pezevenghi și muieratic, precum și două văduve. Dincolo de casa ciurarului se întinde o curte plină cu bălării;

Îl lături, casa unui dulgher, care știe trage la măsea și să ronțăie cuișoare; în sfârșit, grădina unei țigănci spălătorese, megieșă cu grădinile cele nemărginite, ca ocioarele.

De obicei Țipra îl trimite pe Buiumaș la poștar când spune soarele. Îl găsește pe băiețel în ceardac, înfulei ind mămăligă cu lapte. Cum se arată eil în poartă, băiețelul lasă mâncarea și se repede de potolește dulăii.

Mama e acasă? întrebă Buiumaș.

— ...casă... Dă uruiala la vaci! răspundel băiețelul.

Ai venit după pătrunjel, hai?

— Spune-i mă-tii că m-a trimis mama să-mi dea numai câteva fire...

Poștăreasa iese din grajd.

— Ai venit, negustorul, să-mi faci alișveriş? Să fac și eu oleacă de vânzare... Zâmbește. Duceți-vă în

(grădină și ia-ți și doi-trei pepeni. Miluță, dă-i vreo două-trei perje.

Până se învârt băieții printre straturi, mai ciugulind

O prună, mai băgând în sân câte un măr, mai căutând câte o șopârlă, iaca și docarul poștarului pe poarta, iar șapca lui, cu trâmbiță de fir, fâlfâie parcă peste coama calului. Poștarului, bărbat mărunț, încrunțat, im i prea place, pesemne, să-l vadă pe puiandrul străin pollind în grădina lui după verdeață. Nu zice nimic, ilar îl mârâie parcă. În schimb, băiețelul, cu toate că mi prea știe să vorbească, se arată la fel de prietenos ca maică-sa. Pe la Țipra se vorbește mereu, în fel și chip, de o năpastă mare care era să fie; cum l-a scăpnt de la moarte Țipra pe băiețelul poștarului... Târftșenia ar fi fost cam așa... Rața, iapa Nuței Cârna precupeața, l-a întâlnit pe băiețel pe uliță tocmai în

Into casei Țiprei. I-a dat esență de oțet. Băiețelul a bău! ca prostu. Și o dată s-a întins ca mortu' în mijlocul uliței. S-a târât până la prispa Țiprei și. Se vede

1 m l-au apucat dureri mari și a leșinat. A căzut năpasta pe capul Țiprei, că ar fi vrut cică să-l otrăvească pe puiul de român. Adevărat, a sărit cea dintâi și l-a scuturat, l-a stropit cu apă. Din leșin l-a deșteptat și l-a înviat dându-i chișleag. De atunci mare prieteșug între Țipra și nevasta poștarului. Una nu uită de ce năpastă a scăpat, alta cine i-a scăpat copilul de la moarte.

— Jidaucă, jidaucă, dar suflet are, ca tot omu'!...

Dacă-l văd venind pe băiețelul poștarului, mare bucurie nu le face. Că se gândesc: cine știe ce năpastă mai cade de astă dată pe capul lor.

— Mulți soldați au fost? îl întreabă cu părere de rău băiețelul poștarului pe Buiumaș, care-i cu gândul la otrăvirea de mai demult. Doamne, Doamne, frumos mai sunau gorniștii, mai frumos decât suflă tata în goarna lui când vine acasă...

— Pe toți, toți i-am văzut, se laudă Buiumaș. Și aveau haine roșii, și puști, și bețe lungi de fier, și cai adevărați,

care nechează după trompeți...

Băiețelul ascultă ca un basm și se simte că, nevinovat, copil cum e, pizmuie totuși pe „negustorul”.

mățășel care s-a învrednicit să vadă și să se minuneze de ceea ce dânsul nu s-a minunat și n-a văzut.

— Ai văzut poate și mânz? Știi, iapa tatii a fătat un roib cu stea albă în frunte...

— Mă-ta te-a scăpat de sub ochi, se vede, de umbli așa, să te tăvălești pe toate prispele? îl încolțește

Țipra, de frică să nu facă iar vreo pozna, iar să cadă năpastă pe capul ei. Și tocmai în timpurile astea!

— Iaca, nu-i! răspunde cu un fel de bucurie băiețelul. S-a dus cu tata la hram, la mănăstire, și are să-mi aducă o icoană...

— Hramul la mănăstire-i în toiul verii. Cin te-a învățat să potcovești mâțele? râde Blima.

— Da' tu ai să mai bei venin de ți-or da fetele?...

Îi aduce aminte Țipra.

Drept răspuns, băiețelul se întinde pe ceardac, cu mâinile sub cap, ca ciobanul pe iarba toloacăi, și adulmecă tot mirosul bun, fierbinte, de turtă dulce...

Pleacă la slujbă și mai-marele peste sergenții de stradă. El locuiește pe ulița cealaltă, care suie în sus.

E țațoș. Adulmecă, parcă nu i-ar mirosi ceva bine.

Și-i uscățel, uscățel, de seamănă cu omuleții de turtă dulce, copti de turtarul de alături. Numai că poartă uniformă și cizme de lac cu pinteni. Mustăcioara lui e pomădată, răsucită în sus; niciun fir nu atinge buzele lui vinete și subțiri. Din pricina firelor groase – ca de coadă de cal – a mustăcioarei, nările îi sunt veșnic larg deschise. Asta fiindcă el crede că, fiind mare peste sergenți, trebuie să adulmece ca un copoi?

Ochii îi sunt întorși în sus, spre frunte; de aceea pare că se uită la oameni de sus, ca din cer. De altminteri, cine

cutează a-și înălța privirea până la o mărime de la poliție? Înaintea celui care rupe săptămânal țidulă dintr-o condică, pentru creșterii plătiți taxă de ștersul hornului, mai deschizi gura; înaintea celui de vine cu cartea subsuoară după bir, sau a celui alt de la corporație, te vaieti, zici că n-ai, să mai vie altă dată.

Dar până la o mărime de asta, ursuză, posomorâtă, de la poliție, abia de îndrăznește unul cu inima tare, să strecoare o privire furișă. Bărbații toți – fie ei croitori, ciubotari sau ciurari, sacagii, cotigari sau chiar cațapi – mai vârtos se boldesc la soarele amiezii decât să se uite în ochii înfricoșători ai unuia care poartă uniforma poliției, sau o carte de amenzi subsuoară, dată de la primărie. Sunt deprinși cu slujbașii, începând de la țârcovnicul care poartă căldărușă

(le *Kiraleisa*, până la comisarul cu sabie și vipușcă la pantaloni; să tragă de urechi, să-i ciupească pe copiii de nu s-au ferit din calea lor, să plesnească cu cravașa pe câte un zugrav purtând scara pe umeri. Pe femei le suduie numai. Ele au obișnuința de a răbda fel de fel de sudalme, de ușor dau drumul izvorului lacrimilor, știu striga, știu boci, știu spune ce n-ar cuteza nici în vis să spuie bărbații lor, până i se face lehamite și guleratului care vrea să se arate puternic și se lasă păgubaș de a-și mai pune mintea cu ce iese din gura femeilor.

Trece mai-marele sergenților de uliță, trece înfoiat ca un curcan. Așteaptă să-i dea binețe lumea, să i se închine.

Țipra îndrăznește să-l întrebe, ca și cum ar fi bune cunoștințe.

— E adevărat că iar se împing la rohatcă⁶ niște haidăi, care musai vin să verse sânge?...

— Cui ți-a vândut bureții ăștia cu mucegai, jupâneasă, să-i spui că-i un hoț și un mincinos, și repede să

⁶ Rohatcă — barieră.

te duci să-i dai înapoi marfa... Și apoi niciun fel de „Trăiți” nu zici? Că doar nu ne-am jucat împreună; nici porcii nu i-am păscut împreună, după cât îmi amintesc...

Țipra nu se face, dar nici n-a auzit musturarea lui, de amărâtă ce-i.

— Apăi, adineaori, Manole, calicul și răsucitul, zicea că-s strânși pe Dealul lui Codău, cu coase și cu topoare, fel de fel de hăidăi, și se împing să se vâre în târg și să ne taie...

— Au ajuns calicii să poruncească la noi? Frumos!... Eu ce păzesc?... Atâta timp cât v-am luat în primire – așa știam noi la regiment... atâția oameni, atâtea obiele – n-are nimeni voie să vă taie fără să-mi ceară consimțământul... Nici să se atingă de voi... Să-ți bagi în cap, jupâneasă: în sate răspunde șeful de post; aici, suntem la oraș, eu cu sergenții de stradă răspundem să fie liniște. Că suntem în urbană... Știi ce-i aceea? La zurbagii nu dau eu drumul pe uliți. Care-i bețivan, care-i cu mâna lungă, o legat și-l închidem la beci, ca să se răcorească la

creier dacă a uitat de lege... S-a auzit?...

Nu scoate mai mult niciun cuvânt. Trece înainte, mai tănoș, mai disprețuitor ca mai înainte cu lumea asta care nici vrednică nu-i să stea de vorbă cu dânsul.

Țipra oftează, o strigă pe Blima.

— Spune-i lu' tat-tău să-și presare oleacă de cridă

„În barbă „să se strecoare pe la pârau, să se ducă la tat-său să se ascundă... Dacă nu se poate... să stea pitulat în cucuta uscată, unde se pierde omul. Altfel, cine știe cum îl prinde și-l ia la miliție și-l trimite să păzească ocnele, iar noi rămânem fără ajutorință...”

Oftează și scarmână din ce în ce mai repede penele. După un răstimp face iar către Buiumaș:

— Tu nu mai ai de gând să te-ci la școală astăzi?

Se vede că tat-tu fură banii. Decât ai sta și ai tot gâgâi...

De voie, de nevoie, Buiumaș se desparte de băiatul poștarului.

Băieții care au petrecut soldații s-au întors iar la fabrică, să asculte huruitul pompelor, șuietul sticlelor umplute cu sodă și limonadă. Asta-i una din petrecerile lor cele mai de seamă pe timpul verii... Nu numai că așteaptă bombița și inelul, dar le place mirosul fabricii, îndemânarea celui ce umple sticlele.

Supărat, vrând-nevrând, Buiumaș o ia spre școală, își ferește picioarele desculțe de cioburi, de tinichele aruncate pe uliță. Se întâlnește cu o fată de vreo

13 ani, desculță, cu cozi roșii legate cu funde verzi

(Rața lui Nuța Cârna, taman aceea care îi dăduse esență de oțet și era să-l otrăvească pe băiatul poșlăresei). Are în mână un șip verde.

— Nu vrei să tragi și tu un gât de rachiu? îl îmbie ea de astă dată pe Buiumaș.

El e gata să pună mâna pe sticlă. Se uită însă înapoi la mama, dacă nu-l vede. Și tremură de ispitirea ce stă înaintea-i.

— Ei, vrăjitoare, sân vrăjitoare! strigă Țipra Ratei. Ce-i dai copilului? Pe toată lumea te-ai apucat să otrăvești?

...

— Eu, vrăjitoare? Da netrebnicul de Buiumcă al dumitale nu s-a apucat să desfacă o scândură de la draghina⁷ omului, numai și numai să se rostogolească toți bostanii din căruță, și el să aibă sâmburi de copt în rulă?... El nu-i vrăjitor?...

Țipra dă să se scoale de pe prispă. Speriată, Rata o rupe la fugă. Țipra strigă:

— Capră roșie, ghehena are să te ardă și are să

⁷ Diaghină — loitră

miroase după tine trei zile a locantă!

Buiumaș se oprește la răspântia unde se întretaie ulița lor cu cea mare, care duce spre cazarmă. Parcă i-ar fi frică de cine știe ce dulău, așa stă locului.

Mama îi strigă:

— Ce te tot boldești la stele și nu te mai duci la școală? îi face semn cu mâna să se grăbească.

Dar vede cum toți copiii adunați pe lângă gardul fabricii de sifon o tulesc. La răspântie s-a arătat Precup, sergentul de stradă, Gulerul-roșu, cum e poreclit, fiindcă obrazu-i seamănă cu o rădăcină de nap vânăt. De aceea târgoveții l-au poreclit Nap, iar copiii îi strigă: „Nap, Nap, cu ciubota-n cap”... Mai ales în zilele când ett leapădă uniforma și e văzut mânând caii de șarabană, ca orice mahalagiu care face cărăușie. A doua zi se răzbună el: bagă în draci pe țânci şuierând din țignal; îi gonește de pe uliți, iar pe părinți îi amenință cu temnița. Singurii care nu se tem de Precup sunt Ira al Cărucerului și Mochi Ciucălău.

Ei îi scot limba, îi dau cu tifla, îl fac să-i fugărească până nu mai poate, iar când îl văd gâfâind de osteneală, ies din ascunzătoare, aruncând pietre într-însul, coji de harbuz, apoi iar se ascund. Joaca ține uneori ceasuri întregi și nu se lasă nici Napul cu ciubota în cap, nici feciorul căcănarului, nici al birjarului.

— Ce cauți tu pe uliță, pui de pichere plouată? A

cui tată ești? îl întreabă destul de prietenos pe Buiumaș.

Buiumaș tace. Se oprește. O vede pe mama venind în urma lui. Frica e mai mică de a sta drept în fața spaimei lumii, Precup, care, așa cum crede Buiumaș, are drept de viață și de moarte peste toate...

— Al meu e băiatul I zice Țipra. Se duce la școală...

— La școală?... Și, mă rog, la care școală, jupâneasă?

Ai băiat de școală? Abia înțărcat, și umblă la școală?

— Păi să tot aibă, domnule Precup, ca la cinci ani!

— Nu se poate, jupâneasă! Numai isân Petru și sunt Ilie au mărs la școală de cum i-o făcut mama lor.

Unde ai auzit să fie lege pentru copiii de cinci ani să meargă la școală?!... Or nu-l trimiți la țăpul cela roșu, de-i deprinde pe ăștia mici să facă hâr-hâr, din gât, la havra1 voastră de lângă podul de fier, utuncea avem altă socoteală... Acela-i din neamu' lu' cela care pândește sufletul creștinului la vămile văzduhului și nu se simte să-l cinstească și pe Precup.

— Nu-i tocmai școală... face Țipra. Știi cum e la noi, domnu' Precup, de cum începe copilul a mișca limba, trebuie să învețe a citi, ca să știe a se ruga...

Itfilcl. il, se cheamă nu se duce la profesăr, că noi îi. Iveiu putere, n-avem de unde-l ține, se duce la un unchi al lui, să-l asculte și să-l îndrumeze.

Havră - sinagogă.

— Las, că vă cunosc eu... Pe toți am să vă bag la gros dacă mai puneți odraslele să mă batjocorească!...

se răstește sergentul de uliță.

Țipra mai stă de vorbă cu Precup, care o îngână și se strâmbă după dânsa, în care timp ea îi face semn lui Buiumaș să plece.

A început să ardă bine căldura. În ceasul ăsta, negustorii, meșteșugarii își văd de treabă, bătrânii, fetele și muierile moțăie în umbră, iar copiii se fugăresc, se joacă și colindă grădinile pe unde se pot fura cireșe crude și perje abia ieșite din floare.

Ca să se ascundă de Precup, Ira și Mochi Ciucălău și-au strâns „banda”. Ce mai derbedei, care nici nu roșesc, nu șovăie nu zise tem de nimic! S-au adunat în ograda cârciumii de pe ulița mare și s-au întins pe prispa hambarului. Cum îl văd pe Buiumaș, îl întreabă unde s-a

dus Precup.

N-are timp să le răspundă fiindcă are alta de făcut.

Iar trec călărașii cu lăncile în vânt. Nu se mai îndreaptă în sus, ca cei de adineauri, ci spre târgui de jos. Trompetele nu mai sună a bucurie și îndemn.

Parcă au ceva din glasul Țiprei când se tânguieste.

Tropotul cailor se aude ca și când niște butii goale s-ar rostogoli în colb. Nori de colb se înalță peste garduri, peste case. Din cer nu se mai vede decât un ochi albastru. Flăcăi zdraveni și încruntați pe cai.

Copiii strigă în urma lor, le fac semne de prietenie, dar la comandă caii iuțesc pasul și pornesc în pas alergător, că omul care s-ar ține după călărași și-ar pierde răsuflul și nu i-ar mai putea ajunge...

— Toată noaptea au țopăit călărașii, și de dimineață tot mai trec încolo și încoace... face un băiat mai răsărit.

Mochi Ciucălău le aduce vestea:

— Au ajuns haidăii la Dealul lui Codău, peste drum de țințirumul nou...

Au plecat călărașii. Băieții se întorc pe prispa hambarului să se joace. Un băiețel mai răsărit întreabă iar pe Buiumaș:

— Și acu-i pe la voi Precup?

— Vorbește cu mama. Se răstește...

— Ar trebui să i se întâmple ce i s-a întâmplat lui

Titu răuanul, de a dărâmat templul nostru din Ierusalim, face un băiețel.

— Adicăte! cum? întreabă Mochi Ciucălău cu neîncredere.

— Ehei! a fost frumos, pornește a se lăuda băiețelul, cu Titu și cu templul... Se întorcea, mai zice dânsul, Titu de la Ierusalim. Se întorcea pe mare și era mândru nevoie mare de isprava lui. Fie-i numele de-a pururi șters din pomenirea oamenilor... Arsese Ierusalimu și templu și

tăia-se oamenii ca păsările. Și era mânjit de sânge și funingine. Și i se părea că-i la poliție, mare, mare. Numai ce-i intră o musculiță în nas și, tot suind pe nară în sus, cât mai sus, îi pătrunde **p** înă la creier. A început să plângă împăratul – că împărat era răuanul Titu – l-a dus mama lui la un covaliu⁸, că musca ciocănea mereu. Bătea covaliul în nicovală, musca tăcea. Că gâza avea ciocul de oțel, și unde ciocănea o dată, scotea și bucata de creier.

A tăcut gâza până s-a deprins cu ciocanul; dar când s-a deprins, nu i-a mai fost frică și n-a mai tăcut, ci tot ciugulind o boabă de creier, când de la ochi, când de la ceafă, până l-a dat gata pe Titu răuanul!

Iac-așa...

— Purice m-aș face, să mă vâr în ochii lui Precup!

zice Ira, întinzându-și gâtul subțire de dihor și plesnindu-se cu palma peste obrazul plin de pistrui, mari ca tărâțele.

— Ba nu mi-i frică de loc de Precup al vostru, adăugă Mochi. Și-și strânge cureaua ca unul din covalii cei zdrahoni înainte de a potcovi caii. (El este singurul băiat care poartă curea cu cataramă, ca un tată.)

Buiumaș dă să se ducă la școală. Băieții îl îmbie să rămâie la joacă.

— Haide cu noi, să ne băgăm sub hambar. Acolo-s cuibarele cu ouă de găini... sugi și tu vreo două-trei...

Ispita e mare; frica de mama, când o afla că nu s-a dus la școală, și mai mare. De aceea o ia la fugă, să se mai întoarcă la timp, la cotrobăit cuibarele.

Până la urmă, în loc să coboare costișa spre școala dascălului Beri, o rupe la fugă înapoi spre casă; l-au pus pe gânduri băieții și vrea să vadă ce pățește Țipra.

Precup – nicăieri. Țipra – la locul ei, pe prispă, la scărmănat penele. O vecină zice:

8 Covali — fierar.

— Inimă trebuie să ai să te gândești la pernele Blimei pe vremea asta, când arde pământul sub picioare...

Pe uliță neliniștea a atins culmea, ca la începutul primăverii, atunci când s-a pornit întâi și întâi revolta.

Femeile cu mâna streășină la ochi se uită și se tot uită.

Ca și cum s-ar petrece ceva înfiorător, peste deal, acolo unde cerul se lasă peste coșul morii, peste spinarea măgurii. Și lumina-i acolo aurie. (Acolo, crede

Buiumaș, se scaldă oamenii în apă aurie și se spală pe cap cu gălbenuș de ouă.)

S-a apropiat pe nesimțite de casă, s-a lungit pe prispă.

— S-ajungem la vară, face el bătrânește către mă-sa, și avem; să ne ducem la țintirimul vechi; avem să-i povestim tot, tot străbunicului și să vedem atuncea cine se mai atinge de noi...

Țipra se uită în gura lui Buiumaș.

— Păcat că nu-i joi astăzi... altfel, m-aș repezi până la țintirim, să-i dau de veste mamei și tatii să ne păzească de relele ce ne amenință.

— Și dacă ar fi zi de sărbătoare, tot am merge: am zice, chipurile, că am pornit la plimbare! face vecina Țiprei.

În zilele de sărbătoare fiecare uliță - unde locuiesc, claie peste grămadă, evreii - își are felul ei de a petrece. După masă fetele și băieții pornesc la plimbare peste dealuri, pe toloacă. Asta numesc ei a se duce pe Muntele Sinai. Și e cea mai frumoasă petrecere, să simți mirosul de brazdă și să-i vânture vântul.

Cei vârstnici și copiii au alt fel de a-și petrece după-amiezile de sărbătoare: ei cată să treacă hotarul uliței pe care o locuiesc, se plimbă peste șinele drumului-de-fier, pe tăpșanul înălțat deasupra Jijiei, și rup tufe de mintă-

broștească sau peliniță întâlnite în cale. Alții sunt și mai, cutezători. Trec de rohatcă, ba chiar dincolo de hotarul unde cerul atinge pământul, să vadă ce-i dincolo, și se miră că dincolo-i pământ și cer la fel ca dincoace. În sfârșit, cei care locuiesc pe partea de răsărit a târgului se îndreaptă cu duiumul spre țințirime.

— Ce zici? țâl întreabă Țipra. Ce șea bate și ce iapă să priceapă?

— Dacă ar fi sărbătoare, ne-am duce la rubedeniile noastre de la țințirim! răspunde bătrânește Buiumaș.

— Ce bați capul? sare Țipra. Scoate din fețișoară un pumn de pene, deșartă puful din sită în altă fețișoară.

— Păi de dacă ar fi zi de Paște, am porni la plimbare la țințirim și ne-am opri la mormântul bunicului, l-am ruga să trimită găze lui Titu răuanul...

Se duce la slujbă și Griguță Vătăjelu. Țipra îi face semn mezinului, să tacă. Griguță cere de la lume să i se spuie „coane”. Deși, cine nu-l ține minte cum a venit la târg, cu opinci și ițari înzeleziți în zer?!

Ca să nu semene de loc a țăran și să se uite c-a fost țăran înainte, el poartă țacălie și pălărie tare și baston cu măciulie de argint, ținut în sus, ca ofițerii la paradă, săbiile... Acum e lefegiu. Și țârcovnic, și slujbaș la protoierie. Îl pizmuiește toată mahalaua de norocul ce l-a pălit: s-a dus luna și pune mâna pe comoară. Își duce un deget la nasul roșu ca pătlăgica, tușește și îi scapă o privire ascuțită.

— Coane Griguță, adevărat că iar s-a pornit răzvolte?

— Nu se mai pornește nimic... Trâmbiță călărașului alungă duhurile necurate. S-a făcut slujbă la catedrală: a slujit cuvioșia-sa părintele econom stravrofor, și de acu răvolte n-au să mai fie.

— Nu-i de duhuri, coane Griguță, că haidăii au pus mâna pe furci și pe coase, vor să intre în târg cine știe cu

ce gânduri...

— D-apoi crezi că-i lasă? Stați liniștiți! Nu se mai întâmplă nimica... Și chiar dacă ar intra, ce are să-ți ieie? Nici măcar foc la iaz nu-ți pot da, și mîța de pe imaș să ți-o alunge...

— Lui ce-i pasă? I-a pus Dumnezeu mîna în cap, și e lefegiu, și pe urmă haidăii nu trag la dînsul! Toți negustorii au tras obloanele... La sinagogi s-au aprins lumînări.

Ce liniște! Când vezi că ascunde ce au mai de preț:

tăvălele de copt pâinea, veșmintele de sărbătoare, blidele folosite numai în săptămîna Paștelui!

Îi pare lui Buiumașcă o clipă Țipra s-a liniștit după ce s-a îndepărtat țârcovnicul. Dar liniștea ei nu ține mult: își amintește de Buiumaș.

— Tu... să-ți iei picioarele în spinare, și fuga, la școală... Dacă nu, te bag la un bărbier... Ai auzit?

De voie, de nevoie, aude, și într-o clipită-i la școală.

Lăcașul de rugăciune slujește și ca școală. Dascălul

«sie și ceaș⁹. N-a întârziat decât un singur credincios: moș Falie, croitorul. Vine cel dintâi la rugăciune și pleacă cel din urmă. El murmură de zece ori același cuvînt, ca să-l audă Dumnezeu mai bine. Din grădină răsună rîsetele școlarilor. Între tufe de leuștean și gulii, sub un zarzăr sterp, s-au lungit băieții, așteptându-l pe Beri. El scoate rogojinile din pod, ca să le întindă pe jos, la fel ca și pentru slujba cea de seară, atunci când bătfânii jelesc templul dărîmat, iar copiii aruncă la scaieți în barba celor mai nesuferiți dintre moșnegi.

— Voi aveți scaieți în grădină, să-mi dați și mie I

Îi cere un băiat, văzînd că Beri scoate rogojinile.

— În grădină noi n-avem decât flori... se laudă

9 Aici, om care face legătura între sinagogă și credincioși, aducîndu-le aminte de diversele îndatoriri religioase și obștești.

Buiumaș. Tot malul pâ râului e plin de scaieți... Numai că acu-i prea devreme, nici n-a înflorit brusturele, necum să facă scaieți.

— Ai adunat ceva ghemotoace de scaieți vechi?

— N-am adunat, că nu mă lasă mama...

— Nărod ești! Ca un curechi murat...

Dar Buiumaș nu poate uita foamea ce-l râcăie și-l sâcăie; întoarce vorba:

— Eu am mâncat mămligă cu lapte de oaie! Voi n-ați mâncat!...

— Nici nu mâncăm! răspunde unul din ceată. Că oaia mănâncă un fel de buruiănă cu lapte, care crește din ud de câine...

— La voi poate, la târg, unde nu-i destulă iarbă, și oile beau ud de câine, da la noi oile mănâncă iarbă cu fragi! se laudă Buiumaș.

Dascălul iese din sinagogă; mai roșu ca de obicei, mai zbârlit, numai în cămașă și tâlpari, cu iermunca în cap. Deschide gura mare, cu dinții din fund galbeni și negri în față.

— Plecați acasă, zice, că azi și mâine nu învățăm...

dar care nu cumva să-l prind pe vreunul că lipsește de la școală poimâine!

— Și n-avem să mai venim aici, la școala asta bună, ca să ne vadă și Dumnezeu că învățăm?

— Dacă suntem în mâna lor, și ei ne sucesc gâtul...

În noaptea postului mare noi zicem: Că iată ce plămadă în mâna sticlarului suntem. Dacă vrea, face șip, dacă nu vrea, sparge stecla...

Doi câte doi, copiii, ținându-se de mână, pornesc să-i vadă dascălul cât de cuminți sunt și cum îl ascultă.

Cum se îndepărtează, însă, de școală, doi se iau după Buiumaș.

— Dacă ne lași să culegem scaieți din grădina voastră

și ne aperi de câini, că ei te cunosc și-s prieteni buni cu tine, îți dăm un cuțitaș!

— Nu-mi trebuie, răspunde încăpățânat și mândru;

mama nu mă lasă să mă joc. La etatea mea zice că tata câștiga, iară eu șed ca trântorul... Și-apoi v-am spus: voi sunteți târgoveți, nu trăiți ca mine, într-o grădină, ca să știți că încă n-au răsărit scaieții.

— Nu vrei să ne iei cu tine fiindcă mă-ta face borș cu scaieți și ți-e frică să nu-ți mâncăm brusturii! îl ocărăsc băieții și-l lasă de unul singur, să simtă mai tare usturimea batjocurii lor.

O mare liniște s-a întins peste târg. În vremea din urmă gemeau toate, toate ulițele de soldați, mai cu seamă de călărași. Mai ales pe la negustori erau dați

să măie peste noapte. Și negustorii erau mulțumiți că cineva îi păzește. Se speriaseră rău de tot până și cei de pe ulița Țiprei, când începuse a se topi omătul I...

Se zvonea că haidăii sălbăticiți au ajuns până la țințirimul nou, ca să taie pe bărboși în bucăți 1

Cârciumarii își aicundeau câte un ontal de rachiu pe la oamenii săraci. Mamele nu-și lăsau copiii pe uliță, ascundeau în pod plăpumile, gavanoasele de dulceată. Negustorii doseau mărfuri. Ei ziceau că haidalăii nu aleg sărac de bogat: taie fără milă. Într-o zi toți vecinii Țiprei s-au băgat în zâmnic¹⁰. De ce, n-au știut nici cei ce s-au ascuns, nici Țipra. N-au părăsit ascunzătoarea decât după ce au fost încartiruiți în casa fiecăruia câte zece soldați.

Acum, după ce au plecat și roșiorii, pare că nu se mai teme lumea. Țalic nu prea are de lucru, și el, care nu ieșea din casă, acum e mereu plecat, fie să nu se certe cu Țipra, fie să se ascundă mereu în dudăul uscat.

Buiumaș o întinde spre moș Falie, să se întoarcă acasă mai pe din dos, pe malul pârauului. Cum ușa casei lui

10 Zîmnic — pivniță.

moș Falie e deschisă, intră înăuntru. În vatră arde focul: un lemn lung cât toate zilele, verde, care face spumă, iar baba lui moș Falie mestecă mămăliga, răsuflând din greu, și-și șterge nasul. El a întins pe o masă fișicuri-fișicuri de bani: de argint, de aramă și gologani din cei găuriți de nichel. Numără, face iar fișicuri și-i ascunde într-o cutie roșie de ruginită ce-i. Buiumaș nu zice nimica. Se uită cu mare jind la banii care sună frumos și sunt mulți. Falie numără mereu banii, cu pofta cu care Țipra mestecă coltucul de pâine, îi sună unul de celălalt, îi încearcă între dinți și îi aruncă în cutia care, din pricina ruginii, sună, sună surd ca un murmur.

— Tat-tău mai pleacă pe la țară? întreabă Falie.

Buiumaș nu răspunde, ci pune și el o întrebare:

— N-ai văzut, moș Falie, roșiorii trecând?

— Care roșiori?

Moș Falie n-aude nimic când spune de zece ori același cuvânt: se socoate atât de mic, că nu îndrăznește să vorbească de-a dreptul lui Dumnezeu. Și dacă repetă cuvântul rugăciunii o dată, de două ori, de zece ori, apoi o face fiindcă se crede la porțile curților lui Dumnezeu și trage nădejdea să-l audă un argat și să-i aducă la cunoștință și Celui-de-sus ce vrea Falie.

— Te-am întrebat dacă tat-tău mai pleacă la țară...

Buiumaș nu-i răspunde. El se gândește la felul cum moșu ăsta, Falie, stă de vorbă cu argații stăpânului unui pomăt mare, care trag cu urechea și spun stăpânului tot ce aud.

— Moș Falie, pe mata te aude vreodată Dumnezeu când stai la gardul pomătului?

— De unde ai scos tu asta?

— Nu-i spuneai lu' tata că stai la gard și aștepti să te audă?...

— Lasă asta... Răspunde mai bine, tat-tău mai pleacă

la țară?

Buiumaș, cu ochii sticliți la grămada de bani:

— Zău, moș Falie, dă-mi și mie un gologan... Nu de cei de argint... Unu de aramă.

— Nu se poate! Vremuri grele. Eu îs bătrân, nu mai câștig ca înainte. În cutie nu vor să crească creițari, măcar de i-ar stropi și vrăjitoarea din țiğănime cu apă din Sambatyon...

Dă și baba cu ochii de Buiumaș. Până atunci ea trebăluise pe după cuptor și pusese la fiert gingii și plămâni de bou.

— A cui tată ești tu?

— A cui tată? De când ai. Surzit, lași să-ți intre tâlharul ziua în amiaza mare! Nu-l mai cunoști...

Băiatu' lu' Țipra, care l-o luat pe Țalic a slabului.

— Am - îi gata mămliguța! o potrivește baba.

— Cu tine doar aceia care ies la plimbare la miezul nopții se înțeleg!...

— Da, da! Cu brânză, și aluatu-i de cartofe. Îți fac piruște. Da' nu azi, mâină.

— Măi Nicuță, face moș Falie parcă supărat, de-amu ar trebui să te cam duci acasă... întâi fiindcă nu se cade să te uiți cum se uită câinele în gura omului când mănâncă, apoi se aude rău... Să-i spui lui mă-ta că la noapte să vă ascundeți în zâmnice.

— A spus mamei Griguță că n-are să fie nimic.

— N-are să fie nimic? Ce știe el?... Nu-ți căta panoramă, te calcă un armăsar și trebuie mă-ta să facă altul în locul tău...

Cât se perindaseră călărașii, Buiumaș nu se mai sătura privindu-i: făcea ochii mici, și printre gene i se părea totul nespun de frumos, ca cel mai minunat basm. De aceea nu se simțea de loc neliniștit.

Din casa lui Falie a ieșit burzului. O ia spre casă pe

după feredeu, pe acolo pe unde oamenii care nu au umblătoare își fac treburile. Toate mițele pierite, hoiturile de câini, de găini zac printre fel de fel de tinichele pe malul pârauului, ca să le ia apa când se revarsă. Pe o mare întindere a malului îneacă duhoarea. Numai de la casa Țiprei până la casa poștarului malul pârauului e curat și cu iarbă frumoasă și mătăsoasă, ba pe alocuri și cu tufe de mintă.

Vecinul, turtarul, se întoarce grăbit spre casă. Nu are obișnuita lui călcătură lină, ci un pas iuțit de cocoșel. Coșarca lui e plină de turtă dulce, coaptă în tipare ce seamănă cu oamenii.

Buiumaș întreabă ca un om bătrân:

— N-a fost vânzare, se vede, moș Simcă?

— T Ce vânzare? Din pricina răzvoltei avem să pierim cu toții de foame... Negustorii au îngropat mărfurile în pivnițe; Beiriș Moscovici, cât are el fetele de botezate, cât de zaraf este, niciunul din boierii lui nu-l mai ocrotește: a tocmit diligența lui Moişă Cârnă și fuge la Frantz Josef, să-l apere împăratul...

Buiumaș sâsâie a pagubă...

— Pe ai noștri, adaugă Simcă, uitând că vorbește cu un copil, îi alungă de la țară. Trebuie să ascundem în pod sfeșnicele de alamă, tăvălele, tacâmurile, pocalele de Paști... mă rog, ce-i mai de preț într-o gospodărie. Că pe unde intră, nu fură, ci darmă și sparg. Mare mânie fierbe în inima lor...

— Avem să plecăm cu diligența în țara de jos!

zice nitam-nisam Buiumaș.

Turtarul se oprește amintindu-și că are înaintea sa un puiandru de o șchioapă.

— Tu la școală nu te mai duci?

— Fost, și ne-a alungat.

— Se apropie Rusaliile. Și tu n-ai să știi cânta:

„Înainte de a, începe a povesti despre începuturile lumii...”

— 1 Țăranii nu sparg oglinzi. Parcă eu nu știu!

Când vin la tata, de ce nu ne sparg nouă oglinda?...

De la ei mâncăm pâne... face Buiumaș.

— De la cine mănânci tu pâne? De la Țipra, sau de la cel cu cușma în cap?! Smulgi fire albe din barba căruntului. Frumos. El spune una, și tu alta, ca să i te împotrivești.

Turtarul o ia mai grăbit spre casă, are pas de pichere. Fierbe într-însul mânia că s-a lăsat păcălit.

De necaz, uitase că nu vorbește decât cu un necopt...

„Cine-și pune mintea cu copilul, așa să pară! se muștră dânsul. Tremură cel avut pentru noi, care dormim pe scândura goală și nici măliga cu mujdei n-o avem la timp, și un șoltic, un netrebnic, care n-a câștigat la viața lui coajă de ceapă, zice că haidăii... și așa și pe dincolo...”

Buiumaș vrea să mai spuie ceva; nu-i ascultat.

— Învăță a fi neobrăzat și cu gura mare, în loc na învețe cum a fost ieșirea din Egipt!

— Moș Simcu, țăranii nimica n-or să-i facă lui

Lata... Zău! El le face berneveci, el le coase polci, fuste la femei și scurtuțe la băieți...

Ajunge în dreptul hambarului. De sus, din vârful dealului, se aud glasurile băieților din ceata lui ira Căruceru și a lui Buftea. Tot mai zăbovesc la taclale.

— Îi povestesc lui mă-ta ce poamă crește, amenință Simca.

— Buiumaș, îi strigă Ira, vrei să prinzi un porumbel?

Are prilejul să-l părăsească pe moșneag, pierzându-se între băieți.

— Vreau, cine n-ar vrea?! și se uită la mulțimea de porumbei care ciugulesc din balega risipită în ogradă.

— Atunci adu de acasă un pumn de sare, să le pui pe

coadă!...

Buiumaș îl crede. Ira e de felul lui un conducător al golănimii din mahala. Vai de cel ce-i pune la îndoială cuvântul și iese din spusa lui Ira! O

tulește spre casă. Îl găsește pe Pantil. S-a întors de la țară. S-a așezat lângă mama, plânge, ștergându-și mereu nasul. E jigărit. Nu mai are stăpân.

— Nu mă mai duc la țară, mamă, să-mi faci ce mi-i face... Era să mă muște șarpele când m-a trimis cu caii la păscut...

— Acu, dacă am vrea, și tot nu te putem trimite: te prind în țăpoaie țăranii, ca și când ar strânge fânul cosit.

— Mamă, nu-i adevărat! Pe la voi e mai mare spaimă ca la țară... Eu i-am văzut când au intrat la curtea lui Loli Fischer.

— *Berneveci* - pantaloni țărănești, largi și groși.

— Și de unde avem să te hrănim? întreabă Țipra, blajin. De când cu răzvolta, tata nu se mai poate rezezi la țară să lucreze ce au pe acasă oamenii; țăranii nu vin la târg. A mai ieșit legea că trebuie să plătești mai mare bir decât câștigi și a ajuns să nu mai fie croitor decât cel ce are bani puși deoparte.

Trompeții sună mai tare. Pe toate ulițele dosnice se lasă spre târgui de jos câte un pâlc de călărași.

Ulicioarele-s multe. Nici nu le bănuiește cel ce umblă pe ulița mare că-s atâtea și se înfundă repede. Ulița mare vine dinspre gară, trece podul de fier de peste pârâul ce taie târgui și urcă povârnișul până sus la cazarmă, apoi se pierde în șoseaua străjuită de cireși. Dar din ulița aceea pe care mereu se așterne prundiș călcat cu tăvălugul - din ulița unde trec, și harabale, și diligențe, și furgoane, dar și trăsuri, și landouri - se rup spre dreapta și stânga nenumărate uliți care piatră și trotuar n-au văzut; în

șanțurile de pe margini chiftește apă verzuie, stătută, învăluită, într-un fel de pânză de asemeni verzuie. Pe ulițele astea nu se văd niciodată soldați, pompieri, boieri. Se strecoară tăcuți, noaptea, fugari de la cazarmă; umblă în vârful picioarelor și pătrund pe întuneric la câte o gazdă de hoți, să vândă pe ascuns o manta furată, o pereche de izmene, mănuși sau o pătură. Astăzi, ca niciodată, trec pe aici și soldați, și încă din cei călări...

— Auzi că au dat buluc în soldați, face Marcu cojocarul, cel cu barba tunsă cu mașina. (Nevastă-sa, urcată pe scară, cară fețe de pernă pline de sfeșnice, perne și pilote...) Nu mai are cine să-i oprească...

— Ascundeți-vă în zâmnici!... sfătuiește o vecină.

Țipra îl oprește pe Iordăchel, cel cu casa în capătul celălalt al mahalalei și cu grădina megieșă cu toloaca...

— Ce se aude, domnu' Iordăchel, că tare milă mi-i de copii; să tot trăiască cu sufletul la gură?

— D-apăi crezi că degeaba-degebuța se plimbă roșiorii? Unde nu arde foc, nici fum din horn nu iese. Nu ia coasa omul de hatârul codiriștii. Boierii și vechilii, și vătășeii și jândarii, toți îs puși pe supt, ca lipitorile flămânde. A scos oamenii la semănat păpușoi vechilul cneazului. Nu i-a scos cu binișorul. Cu harapnicul și pușca jăndarului. Nu știu ce a mai fost, că i-au zdrobit coastele vechilului, iar unui fecior de la curte i-au scos și un ochi. Trebuie să fi avut dreptate oamenii. Că n-au înnebunit din senin... Da dumneavoastră nu trebuie să vă luați după cârâitul ciorilor. Mai bagă boierii lumea în spărieți, ca să aibă oameni pe timpul prașilei.

— Mamă, mi-i foame! aduce aminte Buiumaș că și el e de față.

— Îl vezi cum vine la crăpelniță? Parcă i-aș fi datoare! Câți galbeni mi-ai dat cu camătă? Du-te de te mai joacă până om fierbe măliguța... Vra să zică, continuă Țipra, zici

că e liniște?

— Nu-i nimica, jupâneasă. De dimineață, de când îi tot scoate pe călărași pe o rohatcă, fac înconjurul târgului și intră pe altă rohatcă. Se joacă nu știu care cu soldații.

Buiumaș își aduce aminte c-a fost trimis după sare. A ascultat tot timpul, fiindcă-i place să asculte ce vorbesc cei bătrâni. Numai așa prinde câte un cuvânt din zbor, îl spune mereu în gând și se joacă, și visează, și potrivește un cuvânt cu altul, și îngână vorbele...

— Mamă, îmi dai niște sare, să mă duc la prins hulubi?

— Ce face?!...

— Așa zice Ira că se prind hulubii cei frumoși...

— 1 Să nu te mai prind cu golanul de Ira, că la mine în casă nu mai ai ce căuta! Vrei să ajungi să cureți umblătoarele?... Ce ai de auzit și de învățat de la Ira?

Se întoarce iar către Iordăchel cu vorba:

— Vra să zică, din ce s-a auzit este că l-a ucis în bății pe vechilul cneazului, și nu-i de răzvoltă.

— Dacă o fi altceva, om vedea... Da cum a fost în primăvară, întâi și întâi, nu mai este. Câte un tăciune dacă mai mocnește în cenușă...

Iordăchel o ia spre crâșma lui Buiumcă. Țipra mai deșartă o sită de fulgi în fața de pernă.

Pantil, după ce se uită lung cu o nemărginită dragoste la Buiumaș, zice:

— Nu vezi că te-au scos din minți, și tu te potrivești? Hulubii nici nu se prind ca sticleții. Mi-a fost dor de tine... Dar Ițe și Casril unde-s? Nici pe

Blima n-am văzut-o.

— Trebuie să vie; s-o dus cu niște basmale pe care le-a avut de tighelit... răspunde, în locul lui

Buiumaș, Țipra.

— Am auzit, spune Pantil, că era s-o logodiți cu un

comis...

— Era!... oftează Țipra. Da, se cere zestre, nu glumă!
Și putere nu-i...

Nu isprăvește vorba, c-a picat și Blima. Toarnă în poala mamei un pumn cu gologani, apoi îl bombăne pe Pantil, se încruntă la dânsul, dar sub încruntarea ei se vede că i-a fost dor de frate-său.

— Ai venit și tu pe capul nostru?

— O auzi pe iapa asta, mamă? zice și Pantil.

Se uită la Blima și îi vine să râdă.

— Haide-hai! Astâmpărați-vă!... Scoate tu, Blima, tacâmurile de lapte, și voi, băieți, duceți-vă în grădină. Vă cheamă ea Blima când o fi mămăliga gata și s-o întoarce tata de la bunicu'...

Buiumaș și Pantil coboară dealul în grădină, să se ascundă între răchițele de pe malul pârâului...

— Adevărat că au de gând să ne mute departe, unde curge o apă mare și lată, pe care o trec oamenii cu corăbiile? întrebă Buiumaș.

— Ce face?! Cine ne poate muta dacă noi nu vrem?

— 1 Așa zicea moșul turtă dulce, megieșul nostru...

— Ce aude dânsul? N-ai văzut că el are blană în urechi ca țăpii, și blana asta-i astupă auzul I
zice Pantil.

Se mai gândește puțin și adaugă:

— Cine știe?... Multe se întâmplă pe lumea asta!... Poate că iară poruncește să tundă bărbile bătrânilor, cu foarfecele de tuns oile, și are să ajungă timpul să-i vezi spân și pe Simca turtarul.

— Să vedem una ca asta... Atunci neapărat că ne abatem pe la mormântul mătușii celei bătrâne.

Rachila. Nu ne lăsăm... avem să-i povestim... Ea intră, zicea mama, la Dumnezeu, unde el șade la canțilerie, și are să-i spuie că așa și așa, ne-a făcut nouă...

— Și ea? Are să ne ajute să oftăm și să suspinăm mai bine... râde Pantil.

Buiumaș se uită lung la frate-său: nu pricepe cum poate lua peste picior de astea sfinte.

— Facem o pușcoace de soc, o încarcăm cu buci, dacă avem, și de o pornesc încoace haidăii, tragem într-înșii I hotărăște Pantil. Ochii lui scapără.

— Ba mai bine m-a învățat Ira al Cărucerului, să-i împrăscăm cu ardei pisat și cu sare în ochi...

zice cu mare mândrie Buiumaș.

E ca un fel de zi de sărbătoare pentru dânsul ziua asta. Se întâmplă atâtea... Și poate că s-ar petrece și minuni dacă temeri n-ar strânge inimile oamenilor și nu s-ar împlânta aceste temeri și în inima copiilor.

— Pentru asta trebuie să ne lase mama pe târnaț și n-are să ne lase... hotărăște Buiumaș.

Pantil, liniștit, meșterește cu cuțitul pușcoacea de soc și nu mai răspunde nimic.

Trâmbițele călărașilor se aud iarăși.

Buiumaș s-a urcat pe masa de lângă fereastră. Nu se vede țipenie pe uliță. La ceasul ăsta de sâmbătă după amiază, ulițele-s cu desăvârșire pustii. Oamenii și dobitoacele - la odihnă. Casele, este o vorbă, au intrat și de in casă, să se ferească de răvaneală și gutunar. Nici măcar copiii, pe care nici legați de piciorul mesei nu-i ții, nici ei nu se văd pe uliță.

De vreo două săptămâni de când se tot ciocnește primăvara cu iarna: când iese soarele și gâdilă zloata clisoasă, cu țepușele-i lungi de lumină, când se lasă înghițit de gura cătrănită a norilor și smârcâie cerul și pământul și mustește apa.

Tipra zace în pat și se văietă. Țalic stă la căpătxiul ei, citește psalmi, pare a-și gargarisi gâtul cu vorbe dulci. Moașa, babă mustăcioasă, se învâрте prin casă

bodogănind, își frânge mâinile și-și umflă obraji ca o broască. Și adevărat, când scoate un cuvânt, parcă ar scoate un orăcăit de brotecuț verde. Blima stă cu mâinile încrucișate în pragul ușii ce desparte iatacul luminos de cel întunecos. Plânge în tăcere.

Din când în când nu se poate ține. Parc-ar clipoci o apă în gâtul ei. Se petrece ceva neobișnuit. Ceva ce stârnește o mare suferință, ce-i ascunsă cu rușine.

Băieții au fost alungați în iatacul din dos, să nu se uite. Țalic - care de obicei nu-i prea face pe plac Țiprei - nu numai că ascultă liniștit cum îl suduie, îl drăcuie și-l face nărod, dar îi și vorbește cu alintări, ca unui copil mic... Se scurg clipe lungi, împovărătoare. Deodată Țipra scoate un țipăt. Se ține de pântec. Nu se mai stăpânește. Țipă. Țipă.

Mereu mai tare. Și țipetele ei clipocesc ca într-o groapă de păcură. Moașa scoate din șorț un șip de rachiu, trage o dușcă și zice:

— Răbdare, răbdare... Vine ceasul bun! Zi, Țalic, zi cu evlavie, alege capitolul cel mai potrivit... tu știi care trebuie... numai el, Dumnezeu, o poate dezlega!

Îl vede pe Buiumaș urcat pe fereastră. Moașa se înfurie:

— 1 Ce te-ai urcat ca țăpul cel râios pe casă, ca să pască iarbă? Treci dincolo! Aci nu-i de nasul tău!

N-o ascultă. Atunci îl prinde de braț și-l azvârle ca pe o pasăre. Buiumaș. Se pomeneste între frații săi. Ei șed turcește pe un divan de scânduri; socotesc pe întuneric. Ițe, cel mare, povestește despre un vizitiu care avea ciubote fermecate și care, cum întindea piciorul și făcea pasul, trecea peste un deal. Asta cu stângul. Cu dreptul trecea peste munții cei mai înalți și peste o mare lată. Pantil și Casril ascultă. E mare încordare, înghit slina și parcă vor să spuie: dacă și ei ar avea oleacă de putere pe

lumea asta... Blima îi muștră:

— De povești vă arde când mama abia își mai trage sufletul de durere?...

— Dar ce are? întreabă Buiumaș, care n-a priceput nici de ce a fost alungat de moașă de dincolo nici de ce nu se cade să spui povești de astea care te fac să zbori, să zburzi, să fii tare și neînfricat.

— Naște! spune Blima încet, de abia se aude.

— Naște? se miră Buiumaș.

— Naște, da!... răspunde ea.

Nu pricepe. Este ceva cu nespus de multe înteleșuri.

— Un copil are să nască mama? mai întreabă o dată Buiumaș.

— Dar ce vrei să nască, rață? îl maimuțărește Blima, puțin furioasă de nerozia lui.

Frații râd și ei de mezin.

Nici Ițe, care are 12 ani, nici Pantil, care are 10, nici Casril, care are 9, nu înțeleg îngrijorarea

Blimei. Ei nu pot fi altfel decât voioși. Adevărat:

se închircește parcă inima când aud că pe mama o doare... Și mai sporește spaima moașa parcă într-adins. Mama are să nască. Și dacă îi băiat, se gândesc ei, o fi cumătrie cu turtă dulce... Iar de a fi fată... Mai bine nu... N-au ce căuta fete în casa lor. Destul cu Blima. Adevărat: nu e tocmai bine să fie mama bolnavă, dar să fii așa de slabă de fire, să tot plângi, cum plânge Blima, ei n-o înțeleg de loc. Cu toate că le face semn și sâsâie din când în când ca găscă, nu mai conținesc cu poveștile, în jurul sobei, pe întuneric, se bucură și pielea de pe ei, îi cuprinde o amețeală plăcută, un fel de somn dulce, și ascultă și zumzetul unei povești...

a alteia, a unei a treia...

Ușa din față s-a deschis. A năvălit în casă un aer

umed, o râncezeală de mâl. Se aude glasul de juncă al Basiei, lăptăreasa.

— Dumnezeu să vă înțeleagă... Oameni de inimă sunteți?! De ce nu m-ați chemat și pe mine să dau to mână de ajutor? Se zbate ca o păsărică Țipra, și eu să aflu din întâmplare? Acum câteva zile vorbeam... uite, că nu-mi amintesc cu cine, și făceam socoteala când trebuie să-i vie ceasul Țiprei. Joram

44

45

că rodește înainte de Rusalii... dar m-am dat de sminteală... Am socotit că dacă a rămas grea după sărbătorile de toamnă... Atuncea i-am trimis eu sticla de borș de huște...

— Pui prea multă apă în lapte, de aceea pierzi ținerea de minte.

— Apă... Cine pune apă în lapte în Jijia să se înece și ide odihnă în mormânt să nu aibă parte...

— Ia auzi-o cum mai rage vaca! zice Ițe întrerupând povestea. Numai Basia cocoșata mai lipsea...

Țipra se mai liniștise. Din pricina lăptăresei, sau cine știe de ce, pornește iar să urle, cum n-a mai urlat, scrâșnește din dinți, că se aude până în iatac.

Și parcă e gata să-și spargă nu numai măselele, ci și fălcile.

Vocea lui Țalic se înalță jalnică.

— I De când au apucat-o durerile? întreabă Basia pe Blima.

— De când? De cu noapte. Am chemat moașa! răspunde. Izbucnește în hohote de plâns.

— Nu puteai trage o fugă până la mine, că eu am văzut ceva mai multe nașteri la viața mea ca tine...

Moașa se apropie de pervazul ușii: ascultă ce spune Basia.

— Pe toți ăștia, face ea arătându-i pe băieții de pe divan, i-am scos de urechi... Pot zice că i-am smuls. Uite-i! Ca florile li-s obrazele; ca stejarul de voinici! Din mâna mea ce iese crește bine. Și ca trandafirul, și ca fagul, și ca vișinul. Mie nu-mi trebuie doftor sau ajutor. Unde am atâta păr în cap câți am adus pe lume?...

Ușa din față s-a deschis iar. După voce, pare să fie Ira al Cărucерului. Tata îl întâmpină:

— Pantil are treabă pe ziua de azi; nu-i avde de joacă...

Buiumaș se dă iar jos de pe divan. L-au trimis frații să vadă ce se întâmplă în iatacul cel mare.

Stă în pragul ușii și iscodește. Mama este culcată cu burta în jos, scrâșnește din dinți parcă ar râșni pietriș. Moașa mormăie:

— Aibi răbdare, surioară dragă, te dezleagă

Dumnezeu; de aceea a făcut el ca pântecele tău să dea rod și să nu rămână sterp. De ai întreba și cu câtă caznă rodește...

Buiumaș se întoarce lângă frați și întreabă cu îngrijorare:

— De ce zice moașa că pântecele mamei dă rod?

Pesemne că mama are să facă niște zarzăre...

Biima face semn să nu se vorbească urât, se repede dincolo, unde zace mama, și pare că se petrece ceva grozav.

— Mamă, mamă, nu muri! bocește dânsa. Se aude cum, aruncându-se pe patul mamei, se lovește de scândură.

Basia lăptăreasa s-a repezit la cofa de apă.

Băieții au coborât de pe divan, îmbulzindu-se în prag. Au uitat de povești, plâng cu hohote, strigă după Blima:

— Mamă, mamă, nu muri!

Buiumaș privește năucit; el nu poate plânge. Nu

înțelege de ce *trebuie* plâns. Mama zace în pat. E

galbenă; parcă ar dormi. Nu răsuflă. Moașa îi trage palme pe obraz, o trage de nas, o ciupește. Basia varsă peste ea cofa de apă. Apa nu folosește la nimic. Nu se mai uită că e sâmbătă, aprind focul și pun o oală mare și ibricul cel mare cu apă la fiert. Blima țipă din ce în ce mai tare. Odată cu ea, urlă și se văietă și frații.

— Mai bine ar fi, zice Basia lăptăreasa, de te-ai duce, Țalic, după doctor. Baba îi oleacă trezită și nu știu dacă mai știe scoate copil.

— Decât te-ai tot văieta, mai bine ai liniști copiii! zice Țalic către Blima. Îi sperii cu țipetele tale.

El însuși adună copiii în iatacul întunecos, le mângâie capetele - până și celor mai rășăriți, care nu mai sunt răsfățați de când au fost înțărcați -, poruncește Blimei să le dea de mâncare și să-i astâmpere.

Blima și moașa au muiat ștergare în apă fierbinte și i le pun Țiprei. Casa se umple de aburi fierbinți.

Și apa fierbinte, și ibricul sâsâie. Blima stă, cu mâinile încrucișate pe piept, în pervazul ușii. Suspână, privește speriată, ca un câine bățut. Astăzi nu-i e frică Blimei de tata. În alte dăți îngheață în copii pofta de plâns și de hârjoană doar când se uită dânsul la curea cu coada ochiului. De ce li-i frică de Țalic mai mult decât de Țipra, nu știu.

Doar Țipra e mai bărbată, ea îi blestemă, ea îi bate cu cleștele de scos jăromaticul, cu coada de topor, totuși nu bagă spaima în copii ca dânsul. Și el nu vorbește mai niciodată. Cât e ziua de mare, se mută de pe scaunul de la masă pe scaunul de la mașina de cusut, de la o fereastră la alta, iar când nu trage tigheluri, mișcând repede-repede din picioare, înseilează, trage acul sau îl ridică în sus ca să bage ața. Dar nici nu ocărăște, nici nu bate.

Frica de dânsul vine de acolo că poartă barbă, iar

când uneori ridică vocea, parcă s-ar răsturna toate oalele de tuci de pe polițe, parcă s-ar ciocni între de tingirile de aramă. Totuși, deși Blima nu i-a ascultat porunca, el îi spune cu mai multă blândețe:

— Vezi, fată hăi, dă. Le ceva de mâncare băieților, că mă-ta n-are nevoie de tine!...

— Mai bine ar mai naște câteodată și bărbații, să învețe și ei ce-i aceea inimă... răspunde neobrazată Blima.

— Despre asta avem să ne socotim altă dată...

Acu dă-le copiilor de mâncare...

Alături s-aude un geamăt. Un țipăt sfâșietor.

Parcă s-ar fi rupt ceva. Și se înalță scâncete din ce în ce mai deslușite. Până ce, în sfârșit, izbucnesc plânsete prelungi, jalnice, de copil nou născut. Într-o săritură Țalic se repede dincolo.

— Noroc! Noroc și sănătate! se aude gurița

Basiei. De bună seamă... mai bine era băiat... ca să nu mai fi nevoit a pregăti un rând de zestre. Da'

cu voia celui ce-mplinește toate, noi nu ne putem pune. Cum le potrivește, așa le primim.

Atâta lumină și veselie au umplut deodată casa...

Ca și cum ar fi miezul zilei, nu pe înserate. Până și iatacul plin de întuneric s-a umplut de lumină.

Țalic poruncește mai vârtos Blimei să dea de mâncare băieților, iar lor, să se repeadă până la bunicul, să-i dea de veste că mai are o nepoată, și, mai cu seamă, să nu treacă prin iatacul din față, ca s-o vadă pe mama leuză și pe noul-născut cum e scăldat, ci să treacă prin cuhnia de vară.

Blima scoate oala de sarmale, frânge din colacul împletit câte o felie, împarte fraților. Un zumzet surd, întovărășit de plescăituri, scrâșnete, umple iatacul. Ronțăie coaja și clefăie sarmalele dulciacrișoare. Unul moaie miezul gălbui de pâine în zeama de găluște, altul

trage foaia de viță, al treilea își șterge bărbia cu mâneca. Clefăitul lor lacom se amestecă cu scâncetele noului-născut. Blima aleargă dintr-un iatac în altul, de asemeni Țalic, moașa și lăptăreasa. N-au isprăvit bine de ospătat, și sunt alungați repede, deși ar vrea să vadă și ei ce se petrece alături. Blima nu pare încântată că s-a născut o fată și-i furioasă că frații n-o mai slăbesc cu întrebările. Ițe, care n-a mai ieșit din casă de câteva luni fiindcă n-are ce îmbrăca, pune cizmele și scurteica tatii, căptușită cu blană de miel;

ceilalți iau unul altuia straietele mai groase și încălțăminte, ca să-i ajungă și lui Buiumaș cu ce să se îmbrace, deoarece el, fiind mezin și necâștigând nimic, nu are deloc ce îmbrăca mai gros.

Ei uită de îndemnul tatii și dau să treacă prin iatacul luminos. Tata îi îndreaptă spre cuhnie, ca să iasă prin ulicioara de din dos, „că doar nu se cade să se uite la leuză băieții prea mici”. Numai

Casril a ibzutit să-și arunce o privire prin bolta plitei și să vadă copilul roșu, cu obrazul strâmbat de durere, când îl scoteau din cea dintâi scăldătoare.

În lumina plumburie a zilei frații se uită cu mare mirare unul la celălalt, ca și cum ar fi niște străini ce s-ar fi întâlnit și ciocnit nas în nas pentru întâiași dată. Sunt palizi, friguroși de atâta stat în casă, poate și din pricina foamei îndurate. Tunși, sunt ca niște copii de trupă care și-au lepădat uniforma.

A fost destul să-și potolească oarecum foamea, ca să se învioreze, lumină să li se aprindă în ochi și lumină de mare veselie în inimă. Prin ulicioara casei vâjâie cu putere vântul. Parcă ar zbârnâi mii și mii de zmeie. Din casa vecină, din stânga, între

Țipra și fabrica de limonadă, răsună cântece. Stăpânul casei este unul despre care ai zice că-s trei

oameni cusuți la un loc: un burtos cu mustața roșie, până la urechi. Acolo locuiesc nenumărați, dar și fel de fel de chiriași, cu și fără copii. Burtosul rămâne mereu stăpânul casei, însă chiriașii se schimbă o dată primăvara și de două ori toamna, și câteodată și mai des.

În fața casei Țiprei ulița lucește ca oglinda de apa prelinsă peste lutul galben ca un cir1 de mămăligă. Vântul rece sfredelește pielea. Totuși, în ograda ciurarului, înălțată pe dâmb, ca un fel de cetățuie, la răspântia a doua uliți, copiii, legați cu ștergare la gât, îmbrăcați în straie de împrumut, zgâlțâie birja, se joacă de-a plimbarea. Mochi Buftea stă pe capră și mână caii, Ira cică-i calul, înhămat între hulube, și alții împing droșca din urmă. Îte nu-și poate ține bucuria să nu le strige:

— Măi băieți!... Acu-i bine la noi în casă... E

bucurie cum n-a mai fost... Mama a născut o fetiță!

Mochi nu zice nimic, Ira întoarce capul, nechează, își țuguiază buzele și, înțepat, zice:

— Și?... Fiindcă s-a născut o *muiere* trebuia musai să mă dea afară tatăl vostru, Țalic nărodu? Nici măcar turtă dulce nu aduce o fată când vine pe lume. Numai necazuri. Și dacă o avea și picioarele crăcănate și o fi slută, rămâne fată până la bătrânețe!

— Nărod o fi tat-tău, care curăță umblătorile, nu tata-al meu, care-i muncitor cu acul i se fălește

Pantil furios. Apoi să știi de la mine că surioara noastră numai belșug și voie bună ne aduce în casă. Năcazurile le lăsăm pe seama dușmanilor.

Apoi se răstește la Buiumaș, să-și șteargă nasul cu mâneca. Fiind prea lungă mâneca (e un fel de scurtuță veche a lui Pantil), nu izbutește să scoată degetele, așa că îte este nevoit să i-l șteargă cu pulpana scurteicii lu' tata.

— Hă, hə, rade răzbunător Ira, uite mai bine la frate-tău cum i se topesc lumânările!... Abia s-a născut, și o și

„petrece” la cununie pe soru-sa...

Dar Mochi curmă sfada îndemnând calul, așa cum l-a văzut și pe tat-său că face când iapa se poticnește.

— Dii, boală, la primăvară te duc la armăsar...

Casril nu uită nici el c-a fost batjocorit tata:

— Nu ți-ar fi rușine, lungan de zece ani, cică-i cal de birjă! mai bine ai căra poloboacele lui tat-tău!... Și i-ai veni într-ajutor. Nu cal să te faci, ci poloboc...

— Am să vă trimit și vouă o strachină, să gustați și să vă lingați degetele, dacă mă faci poloboc! se hlizește Ira. Și-i dă înainte cu joaca.

Fierbe atât de tare mânia în băieții Țiprei, că s-ar repezi să-l sfâșie pe Ira dacă n-ar fi ieșit ciurarul din casă. Tatăl lui Mochi se îndreaptă spre grajd, să adape calul.

— Ei, n-ați mai găsit altă jucărie decât să-mi stricați droșca cu huța voastră? Dacă vă mai prind că vă suiți în droșcă, din șold vă smulg picioarele!...

Tatăl lui Mochi are obrazul roșu cum îl au toți birjarii: învinețit de frig, de beție. Are umbletul greoi, se poticnește, iar când vorbește, scoate din rărunchi un glăsoi de piatră de moară ce ar apăsa o tinichea.

— Da voi ce stați în mijlocul uliței și vă boldiți ca la panoramă? se răstește și către frații lui

Buiumaș, după ce Mochi cu droaia lui au fugit să se ascundă.

— Apăi, noi ne bucurăm, a născut mama o fetiță!

O ia înainte Buiumaș. Și vocea îi e mai pițigăiată ca de obicei.

Ciurarul își ascute glasul subțire-subțirel, puțin răgușit, puțin aburit, se strâmbă și-l îngână pe

Buiumaș:

— A născut mama o fetiță? Hola-la ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici! A făcut Țipra un cârd de calici. Fiecare dintr-înșii are să ieie

nevastă calică și are să aducă pe lume alte arătări, fetele au să ieie bărbați și au să împerecheze pe Sărăcilă cu Nenorocilă, iar asta de pe urmă, când s-a mărită, are să vă toarne la nepoți pin va fi lehamite!

Frații mormăie o sudalmă pentru ciurar, că fierb de răutatea și grosolănia lui, apoi o pornesc, mai departe, prin zloata ce smârcăie și trage picioarele la fund.

— Păcat. Adevărat. Dacă făcea băiat, era mai bine; aveam și noi o bucățică de cumătrie!...

Mâncam și noi turtă dulce! oftează Casril. Își linge buzele și smârcăie, cum l-a văzut că face și tata când vede că n-are încotro, și zice: Și asta să fie spre bine...

Buiumaș ascultă cu mare smerenie, abia târându-se în urma fraților. Un stol de ciori zboară croncănind peste uliță. Alt stol vine dinspre moară. Poposesc pe un acoperiș, s-au speriat de ceva, zboară pe altul. Cerul se înnegrește.

— Au o cumătrie ciorile! spune Pantil sucindu-și gâtul și uitându-se lung la cer.

Cei patru frați își sucesc toți gâturile subțiri de.

copii înfometați și se uită după stăncuțele cu aripi cenușii, tânguindu-se și luându-se la întrecere cu ciorile bătrâne și negre.

— Cum are s-o cheme pe sora noastră? întreabă Buiumaș.

— Nu se poate altfel decât după mama mamei: Eche Pine! răspunde Ițe cel mare.

— Oare și puilor de cioră li s-o fi dând nume? se amestecă și Casril.

— Tot ce este pe lume poartă și trebuie să poarte nume! Ca să se deosebească ziua de noapte!

răspunde Ițe ca frate mai mare ce este și care știe de toate.

— Dară printre ciori sunt moldoveni și evrei? cutează Buiumaș a întreba.

— N-are Ira dreptate când zice că mezinul nostru-i nărod care prinde luna cu plasa și steaua cu acul?

Ciorile n-au făcut turnai lu' Babei th să se deosebească limbile...

Frații răspund cu un hohot de râs. Ies pe ulița cazărmii, ca, trecând prin ograda unei cârciumi, să taie drumul până în ușița spitalului, pentru a ajunge la bunicul, să-i dea cât mai curând vestea că li s-a înmulțit neamul. Ograda cârciumii este răscolită de roțile carelor țărănești care poposesc în zilele de târg; glodul - adânc până la genunchi, băligarul duhnește arcu și iute. Casril se mai uită la cer;

zice:

— Bietele stăncuțe! N-au și de colea, o blăniță călduroasă...

— Or fi de la țară și poate că acolo nu-s nici croitori, nici cojocari. De când cu răzvoltele, nu se mai duc evreii la țară! răspunde Buiumaș, așa cum a auzit-o pe Țipra vorbind.

Frații râd iar, Buiumaș își șterge de ciudă nasul cu cotul mânecii.

Pe ulița spitalului se joacă un cârd de copii, frământând glodul cu potcoavele de la ciubote, aruncându-și unul altuia pumni de glod, spurcându-și fețele. În mahalaua spitalului sunt cei mai răi copii.

Puiandrii de potcovari țigani, de rotari nemți, puiandrii de cotiugari sau de hamali evrei de la moară canonesc câinii, prind găștele cu sacul, sparg geamurile, joacă oina în plină uliță, aruncă pietre în trecătorii pașnici sau schilozi și se țin după nebunii târgului. Noroc că acum sunt prinși într-o bătaie strașnică între dâșșii și nu văd că frații lui Buiumaș

— Străinii - au călcat hotarul mahalalei lor. Că trecerea e un fel d vama. Orice străin trebuie să plătească:

să se facă scăunel, să primească palme, să se răscumpere cu bunghi. Astfel, se pot strecura până la casa bunicului, care șade în fundul unei ogrăzi. Bunicul nu-i acasă. S-a dus să se roage. Nu sunt acasă decât bunica lor vitregă, baba Clonț – cum a poreclit-o Țipra – fata ei de ia alt bărbat...

Liba, măritată și dânsa cu unul de vinde mere murate în primăvară, colindă livezile și pomăturile toată vara și iarna slujește ca băieș, apoi cei doi băieți ai Libei. Baba Clonț nu-i poate suferi pe nepoții vitregi, cum n-o suferă nici pe Țipra. Între ea și Țipra mocnește o vrăjmășie surdă, care din când în când izbucnește totuși în vorbe de ocară grele. Ceea ce se întâmplă când vine bunicul să mănânce la Țalic. Arunci se pomenesc cu Cloanța sosind turbată, trântind ușile, cu o falcă în cer și una în pământ, o ceartă pe Țipra că ea îi de vină că Țalic nu-l ține pe tat-său și-l împinge la muncă de robie; să i se scurgă lumina ochilor peste polcile țărănești. Nici Țipra n-o poate suferi pe baba Clonț, îi dă neamul de rușine cu îndeletnicirile ei. Căci baba Clonț e băieșită și le spală și taie unghiile muierilor care se duc o dată pe lună la feredeu¹¹, apoi bucătărește pe la nunți, dosind câte o oală cu sarmale sau friptură (pe care o bagă în buzunarul șorțului ei cu buzunări uriașe) și o duce acasă.

Cum calcă băieții Țiprei ptagul bunicului, se aude un foșnet pe cuptor: băieții Libei au simțit musafiri și-și scot capetele pe după horn.

— Măi Buiumaș, tu ești leit țigănușul care vine la scrânciob de Paști, în straiiele lui tătâne-său... încep a-i lua peste picior pe feciorii Țiprei, pe fiecare la rând.

Nu se mulțumesc cu atât. Mai aruncă și cu tot ce găesc la îndemână: culișerul de mămăligă, răzătoarea, pocrișul², o șcrabăe fără talpă și călcâi. Obrazul babei

¹¹ Șcrabil — cizmă veche,

A zătoni — a stăvili.

Clonț, smochinit, cu bărbia trasă în sus, ca un vârf de opincă turcească, cu fruntea zbârcită scoasă de sub tulpă, se schimonosește de furie. Le aruncă papucul și le strigă zadarnic:

— Mai bine vă prăpădea Liba în buruiene decât să-mi amărăți bătrânețele...

Ei, în loc să se astâmpere, mai mare gălăgie fac.

Cântă și au niște glasuri parcă ar bate cuie în cutii de tinichea, parcă ar bate în piuliță sau în darabane:

e cu vătămătura

Atinge lui Pantil gura;

Nărodul Casril gustă caș

Din ciubotele lui Buiumaș.

În casa bunicului e beznă, tare urât și se vorbește mai cu seamă urât. Vorbe ce nu se aud niciodată în casa Țiprei. O sărăcie coclită, grea, umple iatacul strâmtuț, cu tavanul jos și cuptorul uriaș: patru oameni mari și doi copii au culcușul și cuibul lor aici, într-o chichineață nu cu mult mai mare cât poata. Pereții sunt afumați, parcă ar fi dați cu praf de cărămidă și cu lut roșcat, nevăruiți cu anii;

lutul galben de pe jos înnegrit, scaunele scălâmb, masa de brad descoperită, oalele afumate, risipite la întâmplare, așternutul răvășit. Liba, fata babei

Clonț, stă toată ziua în casă, vorbește cu sine însăși și clocește, iar când o apucă nebuniile mari, suduie, și înjură, și blestemă ca un surugiu. În timpul fetei i-a cam lipsit o doagă. De aceea, când au măritat-o, au dat-o după cine s-a putut și care s-a găsit s-o ieie: un copil găsit pe malul pârâului, crescut pe băncile de aburi ale feredeului – un nătărău care trăiește de azi pe mâine și nu se știe cui folosește viața lui.

Îte îi șoptește lui Buiumaș la ureche:

— Să nu pomenști că mama a născut... e în stare nevoia să blesteme copilul, ca să moară”.

— Ați venit iar la poama voastră de bunic? S-a acrit poama... S-a dus la școală, veni-i-ar numele!

— Am venit numai așa, să-l vedem... răspunde în locul celor mari Buiumaș.

Cloanța îl maimuțărește:

— „Numai așa, să-l vedeți”... Nu mai puteți de dorul lui? Mi se pare că v-a trimis Țipra ca iscoade, să-l chemați numai pe dânsul, să-i dea crăpelniță!

Că el nevastă n-are... Și nevasta lui nu-i vrednică de nimic... Nu trebuie să-și încălzească sufletul cu o ceașcă de ceai de frunză de gutui!...

Frații îl trag pe Buiumaș de mânecă să nu scape un cuvânt. Răspund ei:

— Apoi să nu vă fie cu bănat... face Ițe, cel mai mare, noi ne ducem după bunicu’...

Golanii Libei, văzând că verii se pregătesc să plece, izbucnesc în blesteme și înjurături nerușinate.

Glasurile lor, ascuțite, rele, de ciori bătrâne, se aud până departe...

Până la sinagogă este o bucată de drum. De la bunicul până în ulița cazarmii este fâșia cea mai gloduroasă din târg. Atât de gloduroasă, că până și muierile-s nevoite să poarte ciubote de cum întomnează până aproape de toiuul verii, ulița bunicului fiind o prelungire a țișănimii, unde mlaștinile, urmele iernii, nu se usucă niciodată, iar bordeiele împrăstie până departe mirozna trăsuitoare de grajd.

Cât ține iarna și toamna, numai fetele și femeile dacă ies din casă, la mare nevoie, după târguieli, și numai golanii trecuți de 10 ani se dau pe gheață, sau joacă oina...

Înserează de-a binelea. Miroase mâlul stătut a ud de cal. Cu greutate, băieții Țiprei își târâie picioarele, să ajungă pe ulița cazarmii, unde, din greșeală, s-a mai pus o bucațică de trotuar.

— Tu ai crescut și te-ai umflat ca un pepenaș!
zice Casril. Dar bine tot nu-ți vin ciubotele mele.

La vară ai să mai umbli desculț, au să-ți crească
labele și abia la anul, dacă om trăi, au să-ți vie ca pielea ta
de pe picior...

Casril nu-i putea face mai mare bucurie lui

Buiumaș decât să-i prevestească c-au să-i crească
labele! Obrăjoru-i palid se luminează, ochisorii se deschid
mari, picioarele, canonite în ciubotele prea mari, se simt
mai sprintene, mai lăsate în voia lor.

Buiumaș se și crede om în toată firea, cu labe uriașe,
de soldățoi.

— Ochii cresc la om? are el îndrăzneala să întrebe,
gândindu-se cât de mare are să crească dacă are să ajungă
cu degetele vârful căputei.

— Cum să crească? întreabă mirat Ițe cel mare.

Clipește mult și iute: la asta nu s-a gândit. Și nu se
simte în apele lui, ca și cum mezinașul l-ar fi prins cu
ocaua mică.

— Așa, ca părul... adaugă Buiumaș.

— Adevărat, zice Pantil, pesemne că ochii nu cresc.
Ar fi foarte rău de-ar fi altfel. Că, de-ar crește ochii, să
zicem ca părul din cap, te-ai pomeni că-ți ajung pleoapele
până la buric...

— I Nu mai trăncăniți. Îl supărați cu palavrele
voastre pe cel ce toate trebuie să le asculte! le-o retează Ițe
cel mare. (E un fel al lui de a le astupa gura, fiindcă nu știe
ce să răspundă la întrebarea lui Buiumaș.) Mai bine să ne
bucurăm... că în casa noastră a mai venit cineva pe lume.
Și a venit cu noroc, fiindcă a sosit - la început de
săptămână.

Au ajuns la sinagogă. Slujește rugăciunea de amurg
un negustor de piei, fonf, cu barbă aibă, căruia i se face
cinstea să citească rugăciunile mai mititeluțe, mai de zile

lucrătoare, atunci când hahamul Hanina, cantorul, își cruță vocea lui frumoasă.

Bunicul are locul lângă sobă, alături de toți bătrânii, alături de toți calicii. Aici ajung doară toți, mai curând sau mai târziu, care pe timpuri au stat ifăloși în strane de frunte, pe lângă altar. La masa asta încep și sfârșesc viața calicii, la masa asta își sfârșesc zilele cei ce lunecă la vale. La aceeași masă șed: un precupeț gras, aceluia de-i curge slina din gură pân' țințuri de spumă în barbă și mustețe, fostul negustor de gaz, cu o barbă rară și ciugulită ca de păsări, care doarme la feredeu, fostul negustor de grâne, cu barba roșie și stufoasă, rău și veșnic mânios împotriva copiilor. Mă rog, se strâng și sunt înghesuiți toți cei care, fie că trăiesc din mila altora, fie că nu ptiu a da din coate, au ajuns în șirul lumânărilor de pomenirea morților, alături de care își au locul. Băieții lui Talic prind rugăciunea când oamenii se roagă în gând, fără șoaptă. Bunicul ține ochii strânși; parcă s-ar juca de-a v-ați ascunselea cu puteri înfricoșătoare. Barba lui roșă-sură se scutură ca o mătură lungă, pare mai înalt ca de obicei, cu obraji mai supti, cu sprâncenale mai stufoase. Beri, ceaușul și dascălul lui Buiumaș, a sfârșit rugăciunea înaintea tuturor. Cum îl zărește pe Buiumaș, se și leagă de dânsul:

— N-ai mai dat pe la școală de o săptămână...

Crești un soi rău...

— N-a avut ciubote! răspunde Pantil în locul lui.

— Văd că are...

— Da, se amestecă și Casril, i le-am împrumutat eu pe ale mele, numai acum... că astăzi suntem bucuroși: a născut mama o fetiță, care are și păr în cap, ca și sora noastră Blima!...

— Bucurie pe capul lui tat-tău că i s-a mai băgat o sobolancă în lada de făină! Da' tu ai o inimă bună de cosit ciulini. Dacă-i împrumutai ciubotele să vie la școală,

plesneai, hai?

Ciudat! Niciun străin nu se bucură că i s-a născut
Țiprei o fată!

Cât timp s-a rugat pe tăcute bunicul, s-ar fi zis că-i un bătrân care leșină de-a-n-picioarele. Cum a deschis ochii, a înviat: barba sură-roșie s-a luminat, obrazul nu mai e îndurerat, ci îi scapără ochii, și lumina ochilor cade pe obraz ca cea a unei lămpi pe masă. Înainte ca frații să prindă de veste, Buiumaș le fură cinstea și o ia înainte:

— Știi, bunicule... în casa noastră a răsărit o bucurie; a făcut mama o fată, care plânge, are păr și picioare...

— Să fie cu noroc! zice bunicul și-l mângâie pe ceafă.

Frații sunt furioși că el a dat vestea, și nu dânșii.

Drept răzbunare, îl pișcă fiecare de două-trei ori, pe ascuns, scrâșnesc din dinți și-i trag o uitătură care înseamnă că asta are, s-o plătească.

Bunicul pleacă, ei rămân. Ceaușul întinde o față de masă pe masa de lângă sobă, aduce un castron cu răcitură de pește, unul cu friptură și un colac galben, uriaș. Ițe ce, **1**. Mare, Casril și Pantil se dau pe lângă Moişă Lungu, calicul care se încălzește la sobă.

Namilă ca Moişă Lungu nu s-a mai pomenit. Mai întâi și întâi e atât de înalt, că s-ar putea zice că, dacă se bagă sub un cireș, ține copacul subsuoară.

Apoi nasul i se întinde peste o jumătate de obraz, gura e ascunsă sub mustața lungită până la guler, iar ochii mici, sașii, semănând cu ai porcilor, mustesc **b** apă gălbuie.

Sunt două feluri de oameni de care își îngăduie copiii să se apropie: de nebunii târgului, de le țin aiailor pe uliți, de oamenii săraci, care sunt prietenoși și nu cred de loc că e rușine să stai de vorbă cu copiii. Negustorii, părinții și îndeobște toți oamenii care au barbă se uită la copii ca la niște căței și mereu găsesc că nu sunt destul de cuminiți... împrejurul lui Moişă Lungu se strâng copiii ori de câte ori

se întâmplă a-l prinde în toane bune.

Atunci îl roagă să le spuie povești. Cum începe a povesti, uită și el, și copiii de orice. Tot ce râvnesc și le-ar fi dorit inima cândva, măcar și în vis, le aduce Moişă Lungu. Vorbele-i sunt fermecate;

uiți de foame, de somn, chiar de durere de măsele dacă-l asculți. Se găsește poate câte unul al dracului care încearcă a risipi farmecul:

— Nu mai zăpăci, bre, copiii! Te-ai *trezit* rău, ai ajuns în mintea lor!

El nu se supără. Cântă tânguitor:

— Cine-am fost și ce-am ajuns!...

— Ce-ai fost și ce-ai ajuns?

— Ehei! o dată iese adevărul adevărat la față...

ca untdelemnul. Aveți să vedeți atunci!... Eu mă gândesc și visez atâta la noroc, că o dată are să mă pălească...

Dar nu numai copiii îl ascultă, ci și cei foarte, foarte bătrâni.

Copiii îl îmbie să tot spuie; el se lasă greu. Trage cu coada ochiului la masă, adulmecă mirosul de usturoi al fripturii, soarbe cu privirea colacul împletit, galben, ca un cozonac.

— Moș Moişă, zău, spune-ne o poveste! se roagă

Îte cel mare.

— Dacă te roagă așa frumos! se amestecă un bătrân care tremură tot. Știi doar ce scrie: de ruga copilului și cerul se deschide.

— Ehei, *ce-am lost și ce-am ajuns!* își cântă lung și tăragănat Moişă. Se mai uită la masă și adaugă:

Care-i acela plin de bani, cu pomenirea de mort?

Știu că trebuie să fi cheltuit o avere cu parastasul... Cu cheltuiala asta eu trăiam o lună... Ce zic?

O iarnă întreagă! Ia te uită ce crap, ce gât umplut de

gâscă, ce mai colac cu ou! Așa îi dădeam și eu lu' tata demult. Acu... *cine-am fost și ce-am ajuns* /...

— Parcă nu te-ar cunoaște și copilul de țâță!...

Cine-ai fost? Sărăcilă sân Sărăcilă! se amestecă Hăscălaș cel negricios, poreclit Cioară. Te tot lauzi față de copii. Tat-tău era cioclu, pe vremea holerei se îmbăta așa de tare, că-și pierdea mințile odată cu brăcinarii, uita să ducă la țintirim lădițele de portocale cu copii de țâță morți și îi ținea în pod, să se facă păstramă, iar mă-ta ce mai băcălie își deschisese pe după cuptor!... Borș de huște cu paraua, sâmburi de bostan cu paharu, sâmburi de floarea-soarelui prăjiți vindea...

Copiii din jurul lui Moişă Lungu sunt mai supărați decât el însuși împotriva cioroiului tulburător de petrecere.

— Nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește! adaugă Moişă Lungu. A dat peștele și friptura de pomană, de sufletul mortului, să ne înfruptăm noi, care se cheamă că suntem lăsați pe pământ ca să-i ajutăm pe cei ce au să ajungă la rai.

Nu pentru cei ce crapă toată săptămâna pâine cu ouă și zeamă cu carne de vacă a fost dat!...

Niciun om mai Vârstnic nu se uită la ce spune

Moișă. Hanina hahamul s-a așezat în frunte și înfulecă, grăbit, înghițituri mari, cu grea lăcomie, ca după boală. De altminteri, la fel fac ceilalți zece meseni.

Se îndreaptă spre Moişă un alt fel de calic, care niciodată la viața lui n-a întins mâna, nu umblă la cerut: Srul Polcuță. Un fel de țap cu chip de om.

Nu s-ar putea zice că-i bărbat slut. Dar își poartă o barbă rară de câlți, câlți de câine bătrân și un trup deșelat pe niște picioare cu care mai mult sare decât umblă.

— Vezi ce bunătați au la masă, și pe omul sărac uită a-l omeni?

— Acasă la mine mănânc carne de porumbel! se laudă Moişă Lungu, nu mă ispitesc ei cu răciturile lor... Da' tu de ce nu te pofteşti la masă, că eşti, se cheamă, meşteşugar cu vază...

— Da?! Eu n-am acasă la mine oala cu sarmale?

Cine are nevoie de pomana lor?!... Nici nu-i pomană să-i sature pe cei sătui...

Moişă Lungu mai trage o galeşă otheadă castroanelor cu peşte şi friptură şi glumeşte cu ceauşul:

— Vezi să nu-ţi rămâie un ciolan de peşte în gât!

Ceauşul răspunde muştrător:

— S-ar putea ca tu să-l mănii pe Cel-de-sus, necredinciosule! Două pietre de moară au să-ţi așeze pe ochi, după moarte, să nu-ţi mai cadă până la învierea morţilor! Şi când o fi la înviere, tu n-ai să te deştepti: pietrele au să te strivească așa de tare, că una cu de ai să te faci...

Opaiţele pâlpâie, înroşind din când în când bezna, în lumina lor umbrele cresc uriaşe, se mişcă, se fugăresc pe pereţi şi te fac să te crezi în cine ştie ce hrubă, pe altă lume. Cântecelul îngânate de cei care ospătează, murmurul celor ce stau la taclale, întunericul, căldura sobei de cărămidă încing mintea copiilor. Cu. Sufletul la gură, ei sorb vorbele lui Moişă

Lungu, iar el povesteşte despre un lăutar uitat de noroc, pornit să-l caute pe alt tărâm. Un şarpe a ieşit din vizuină, s-a rugat de lăutar să-i cânte ceva din vioară, iar după ce lăutarul a cântat, şarpele s-a milostivit de i-a dat o carboavă de aur, spunându-i să vie în fiecare zi să-i cânte şi, drept răsplată, îi va da câte un galben de aur.

Tocmai când povestea-i mai atrăgătoare, iar Srul

Polcuţă zice: „Mai bine m-ar păli pe mine un noroc ca ăsta!”, Îte îl trage de mânecă pe Buiumaş, şoptindu-i la ureche:

— Nu trebuie să crezi tot ce spune Lungu. Minte de îngheață apa, iar la noapte cine știe ce spaimă tragi din pricina lui...

— Nu-i adevărat că șarpele da bani lăutarului?
se miră Buiumaș, și rău îi pare că fratele i-a stricat cheful...

Povestea se întinde. Nici n-au băgat de seamă că s-au aprins luminile, că se face a doua rugăciune de seară. Sâmbăta - întinsă ca un baldachin de cununie peste târg, sâmbăta ce înviorează, înveselește inimile, înnoiește straiile și așterne uitare peste necazuri - pleca și se înșirau iar zile din ce în ce mai moliorâte, când oamenii sunt posaci, iuți la mânie, păliți de fel de fel de amărăciuni sau năpaste. Rugăciunea înnoptării sfârșește repede, poporenii se pripesc spre casă. Băieții Țiprei pornesc și ei: cu părere de rău. Ulițele sunt pustii, înfricoșător de negre.

— Dacă nu-i adevărat ce spune Moişă Lungu, atunci de ce mai vorbește? întreabă Buiumaș. De ce ar spune minciuni un om care a încărunit?

— Ți-am mai spus, îl repede Ițe cel mare, nu trebuie să te gândești de loc la minciunile calicului.

Adevărat nu vorbește decât cel ce muncește. Dacă nu-i e rușine să întindă mâna, nici să toarne o minciună nu se rușinează.

— O fi zodier... șoptește Casril.

— Sâmbătă seara, înainte de miezul nopții, pomenesti de zodieri?... Ți-a spus și mama că acum ies la plimbare droaia dracilor mari și cârdurile-cârduri de drăcuți mărunți, ca șoarecii înfometați! se supără Ițe.

Ca la poruncă, frații se bagă unul în celălalt, gata să se apere de stolurile de draci ce-or fi zburătăcind în văzduh, s-or fi târâind în glod sau se amestecă cu ceața nopții.

— Spaima asta o tragem numai și numai din pricina

lui Buiumaș, care are coastă de muiere... Că de aceea-i întrebător, poftind toate să le știe!... se mânie Ițe.

— Norocul nostru, adaugă Pantil, că venim din loc sfânt și nicio putere n-au diavoli să se apropie de noi. Dacă ar vrea să te piște de nas, să-ți înfigă un ghimpe în ureche, îndată crește o palmă mare care-l pălmuește și un pumn ce-l zotănește 1.

Este însă o slabă mângâiere; groaza nu-și scoate gheara decât când mai văd un trecător. De spaima ce au băgat-o frații într-însul, Buiumaș suspină. Frații aruncă asupra-i vina de a fi răcâit buba și a fi dezlănțuit puterile dușmănoase. Când ating, în Sfârșit, pragul, mai mult cad în casă decât intră. Mare „luminăție” în casă și lume multă: bunicul, sora Țiprei.

Și fra - cu pielica ei de iepure, îmbibată de rachiu, pusă la piept - bărbatul ei, moș Ioisip chelul, vecine, vecini. Țipra e întinsă în pat, galbenă, sleită de puteri. Arată o mare mulțumire, parcă s-ar fi luptat cu puteri înfricoșătoare, le-a biruit și se simte mulțumită c-a rămas cu copiii ei, la casa ei. Cheamă pe fiecare copil în parte, îi mângâie creștetul, surâde cu mare bunătate și îl pupă, cum nu-i este obiceiul.

Blima a pus ibricul cel mare să fiarbă ceaiul pentru toți. Țalic zâmbește aburilor ce se ridică de pe plită și suie până în tavan, vorbește cu bunicul, cu moș

Ioisip, se uită la Țipra cu un fel de mândrie și bucurie, ca în zilele când ea-i face mâncarea ce-i place:

borșul de sfeclă și tocăniță piperată. O voie bună, de zile mari, tronează în casă, iar soba rspândește atâta căldură, parcă s-ar mișca din loc și s-ar plimba prin toate ungherele. Blima aduce la masă o cupă de argint, plină cu vin roșu, lumânarea de ceară încovrigată, păstrată de pe o săptămână pe alta. Bunicul se ridică în picioare și, înălțând cupa în dreapta, rostește rugăciunea începutului de

săptămână. Cuvintele lui se amestecă cu zumzetele băieților și musafirilor.

Buiumaș a ațipit pe divan. Vorbește din somn: „Uite ce șarpe încolăcit de gâtul lui Moişă Lungu! Vrea porumbelul... Holalai! Și Srul Polcuță, da, da, îl scoate repede de pe gâtul lui Moişă! Nu-i e frică de loc... Șarpele nu-i șarpe, de aceea gulerul de la blana lui Hanina hahamul...”

Blima îl zgâlțâie, îl ridică în picioare; Buiumaș deschide ochii mirați, se uită mirat.

— Ai să dormi cu mine aici pe divan! poruncește Blima.

— Da eu vreau să dorm cu mama... se tânguie dânsul buimăcit și parcă-l doare că i s-a risipit visul cei minunat.

— Nu se poate, ești băiet mare. Nu se mai cade să dormi cu mama. Acu e rândul fetei... Până o întăca-o...

Buiumaș nu mai înțelege nimic, fiindcă a adormit de-a-n-picioarele...

*

S-a desprimăvărat, în sfârșit!...

Cu sufletul la gură așteaptă oamenii să iasă soarele care nu mușcă. Să nu mai fie nevoie de încălzări și de straie grosicioare pentru gloată. Să zburde și ei voioși în colb, în soare, desculți, dezbrăcați, cum s-o întâmplă.

Copiii mahalalei s-au agățat iar pe gardul fabricii, așteptând să se strice un șip, ca să aibă de ce se bucura. E adevărat că acum nu mai sunt căpitani Ira

Căruceru și cu Mochi Ciucălău. Au crescut prea mari și au fost dați la stăpâni, să câștige. Nu mai dau pe acasă decât în zilele de sărbătoare, când au și ei slobod. În schimb, le-au luat locul alții, venetici de pe ulița spitalului. Și frații mai mari ai lui Buiumaș au răsturnat cândva mahalaua, și acum nu mai stau ca trântorii pe lângă casă: Ițe e băiat de dugheană, Pantil trebuie să se facă cașap la

abator, până atunci cară carnea la gherete, iar Casril se ține pe lângă bulgarii din piață. Numai Blima lucrează croitoria împreună cu tata. Dar acum nu prea e de lucru. Se feresc să nu afle Precup și alții cu gulere roșii, care colindă târgui cu un fel de ceasloave subsuoară, că

Țalic lucrează croitoria. Cum văd pe unul din ăștia arătându-se la răspântia uliței, Țalic azvârle lucrul sub masă, se ascunde în iatacul întunecos, sau fuge dându-se de-a berbeleacul pe deal și se tupilează între, cucuta înaltă, acolo unde cântă brotăceii.

Blima scarmână pene împreună cu mama...

Buiumaș șade pe prispă. Privește peste târgui pârjolit de secetă. N-a mai plouat de mult. Țăranii n-au mai dat cu lucru pe la tata de mult. L-au uitat pe vremea aratului și semănatului, și acum, pe timpul prașilei, nici nu calcă pe la târg. Țipra se plânge mereu că n-are ce-i da să sugă fetei. De dimineață a vrut să-i dea țâță. Fetița n-a vrut. De aceea Țipra s-a pornit cu bocete, de asemeni Blima și Țalic. Au culcat-o în leagăn, i-au dat de băut mac fiert, să doarmă și să n-o mai doară, iar pe Buiumaș l-au îndemnat să plece de acasă. Cum la școala dascălului

Beri nu se mai poate duce fiindcă s-a închis, s-a așezat pe prispă. La crâșma lui Buiumcă sunt așezate în geam străchini de pește și răcături, șipuri pline cu rachiu, covrigi. De mult nu s-a mai văzut în casa

Țiprei cafea cu lapte. O hrincă de mămligă rece ca ceapă e mâncarea de dimineață. Eche Pine, surioara, a venit pe lume târând foametea după ea. De când s-a născut, parcă l-a dat deoparte pe Buiumaș.

Întâi, nu se mai culcă cu mama, ci cu Blima; al doilea, numai pe ea o alintau, și pe el, de loc. Și după ce că în zilele când se mai cumpăra lapte nu gusta nimeni, ci totul se păstra pentru dânsa, acum nici nu mai vrea să sugă. Din crâșmă se răspândește peste ulițe, până departe, miros

fierbinte de răcături cu usturoi. Trece băiatul unui ciubotar neamț, ducând în mână un șip. Niciodată, iarna, băiatul bălan nu iese pe uliță. De altminteri, iarna desparte ulița cu un fel de zid: de o parte, fâșia evreiască, și de cealaltă, fâșia moldovenească. Iarna, copiii dintr-o parte nu se văd cu cei din cealaltă. Acum se văd iară și leagă prietenii. Buiumaș sucește gâtul, se întinde lenevos, se uită lung după băiețelul care soarbe din când în când câte un gât din șip...

Mașinile fabricii huruie, limonăzile înfundate șuieră, glasuri pițigăiate de copii răsună din ograda fabricii. Părăsește prispa, se apropie de gardul fabricii, privind printr-o crăpătură a gardului. O fetiță eu bucle bălane și rochiță roșie, un băiețel în straie de marinar mână un căluț care se învârte în jurul unei roți învelite în șomoiege de paie. Copiii de boieri au pielea albă, fără rapănă, ba și ghetuțe de lac în picioare. Un golănaș dintre cei de pe gard se tot uită la copiii din ogradă și întreabă:

— Oare dumnealor or fi având păduchi?...

— Cum să n-aibă? Numai morții n-au! îl lămurește altul.

— Ba nici împăratul, n-are păduchi! se amestecă un al treilea. Bunicul mi-a spus: „Împăratul muscalilor plătește căciula de galbeni pentru căciula de păduchi...” Dacă ar avea în barba lui păduchi, n-ar fi el așa de darnic. Să fi avut bani de cheltuială, bunicul pleca până în orașul împărăției, să-i ducă nu o căciulă de păduchi, ci zece, o sută, o mie: încărcă harabale cu pene și ținea păduchii, că le place la căldură.

Buiumaș ar vrea să se suie pe gard, dar foamea împlântată în spinare ca o dihanie, nu-l lasă. Cu mari eforturi se cațără sus, acolo unde râvnește de mult, dar îi e frică să nu-l vadă mama. Acum ea are treabă. Fetița, care nu vrea să sugă, o necăjește, așa că nu-i mai poartă lui de

griji. Cu adevărat minunată-i ograda fabricii: copii veseli ciripesc, oameni încarcă lăzi, ca niște faguri, pline de limonadă și sodă, și, pe deasupra, și un mânz zburdă. Dar cineva îl strigă. Se uită înapoi: Ira Căruceru și Mochi Ciucălău.

Ei învață să citească și să scrie cu Ițe, care e mare cărturar; el scrie toate răvașele și cărțile poștale femeilor care au băieți plecați prin străinătăți. De două ori pe săptămână vin, la ceasul pr. Înzului, și Ițe scrie cu mâna lor și îi pune să slovenească: „O i – oi, b o i – boi!” Pentru asta are simbrerie de la ei, și-și cumpără cu gologanii prăjituri în fiecare sâmbătă.

— Frate-tău nu-i acasă?

— Nu-i! I-a trimis vorbă mama să vie la amiaz;
că mezina nu mai suge J

Ira și Mochi se uită cu mare mirare la Buiumaș, se apropie și ei de gardul fabricii, privind cu bucurie, ca și cum n-ar fi băieți cu stăpân. Băiețelul cu haine de marinier se apropie de gard și întreabă pe

Mochi și. Ira dacă nu vor să se așeze pe roata înfiptă într-un par, să se învârtă. Mochi Ciucălău – de două ori mai înalt ca băiețelul – îi arată un pumn greu:

— Joacă-te eu d-ai tăi: cu tat-tău și cu mă-ta!

Că noi nu suntem boieri. Noi cu mătura și cu polobocul umblăm după voi, vedea-v-aș norocul spânzurat de salcâm!

Ira răspunde și el scotând limba:

— S-o pui pe mă-ta pe roată, nu pe mine!

Băiețelul fabricii se îndepărtează, rușinat, de gard.

În schimb, vine fetița și întreabă pe unul din cei cățărați pe gard:

— Băiețele, vrei să te joci cu noi?

Unul are curajul să sară gardul și să se urce pe roată. Cu gurile căscate, cei rămași pe din afară îl urmăresc cum

se învâрте din ce în ce mai tare, strigându-le ce se petrece cu dânsul...

— Acu e bine... Mi se încolăcesc mațele... se topesc... cu unt e plin capul... Te văd, Buftea, ca într-o tinichea! Lung, lung... Acu se face fum în cap, parcă s-aprinde focul...

După ce îl dau jos pe ăsta, vin și alții, care se bucură că e la fel de bine, ca la panoramă, unde călăresc pe căișori de lemn.

Fetița cu rochița roșie îl pofteste și pe Buiumaș să se suie pe roată. Dar l-a cuprins greața și amețea.

Ira și Mochi l-au adus Țiprei leșinat.

Când se deșteaptă, vede o lumină roșie arzând peste leagănul acoperit cu cațaveica mamei. Țipra își frânge mâinile bocind. De asemeni Blima. Țalic lăsase lucrul și plecase de acasă.

— Mamă! geme dânsul vrând, să spuie ceva.

Țipra duce degetul la gură.

— Taci! Eche Pine a murit!

Un hohot puternic ce-i stătea în gâtlej îi țâșnește pe gură.

— Bine-a făcut! Așa-i trebuie dacă nu vrea să sugă!

A adormit.

Când s-a deșteptat iară, nu mai era nici leagăn, nici surioara Eche Pine...

111

O sanie țărănească, joasă, înfundată în nămeți, se oprește înaintea casei. Un mușteriu de al lui Țalic, rămas pe afară, strigă:

— Haide-hai, meștere și jupâneasă, să pornim...

Altfel, ne apucă noaptea în drum și ne mănâncă lupii...

Țipra și Țalic, înfofoliți, zgribuliți, îi lasă vorbă

Blimei ce are de făcut dacă vine geambașul după cioarecii de aba albă, dacă vine jitarul după polca cea cu buci de cânepă, dacă se ivește iar câinele cu birul... Blima zice că spițerul, care-i și primar, umblă din uliță în uliță cu sania de lemne și dă la oameni sărmani sau cu copii mulți câte un stângen de lemne.

— Să deie lemne?! se supără Țipra. Boierii au grijă să-ți ceară bir, să te puie la amendă, să-ți ieie copiii la miliție, dar dacă ai de lucru, dacă ai ceva de pus în oală, dacă ai ceva de pus la inimă, cin

să te întrebe?

Au zbughit pe ușa. Țipra pune în sanie o sticlă de rachiu pregătit de ea, o turtă dulce - făcută cu miere curată de albine, nu cu spălătură de poloboc

— Cum face vecinul turtar de alături, de vinde ia iarmaroc omulețe de turtă dulce. Țalic ia sculele de lucru și se urcă amândoi în sanie. Țăranul le învelește picioarele cu fân și-i acoperă și cu un cojoc de al lui; în sfârșit, dă bice cailor și, la drum i

Ger ascuțit. O zi cu soare de culoarea portocalei.

Strălucește omățul, fumul din hornuri, albăstrui, se înalță drept în sus. Nu se aude decât duduitul morii și şuierul ei prelung.

Când înserează, fereștile se acoperă de flori; în casă se aprinde o lumină caldă, văzduhul se umple de mirosul fierturii de tăitei cu fasole, miros de pâine caldă. Pantil coace în rulă lipii din aluatul adus de la pităria unde s-a oploșit el peste iarnă, în lipsă de lucru pe la cațapi. Casril povestește de unul cu caterinca și papagalul, cu o nevastă mică-mică și cu o fetiță la fel cu surioara moartă de foame, cu care el s-a împrietenit și colindă cu dânsul toate mahalalele. Ba se și laudă că el vorbește cu papagalul, și pasărea îi strigă: „Să nu șterpelești gologanii, pungașule!” Blima îi strigă să lase fetița să se odihnească pe unde a

prins-o noaptea. Prin casă s-a risipit un fel de spaimă și nu s-a mai lăudat Pantil cu pâinea lui fierbinte, nici Casril cu papagalul caterincăi.

Pe urmă vine și Ițe de la moară. Blima le spune să înfulece grabnic, să nu vadă cine vine cam ce mâncare săracă au. După ce ascunde blidele, arde zahăr pe plită (să miroase frumos) și îndată vin școlarii lui Ițe: Mochi Ciucălău și Ira Căruceru. Pe sipetul din iatacul mic, care slujește drept masă, Ira și Mochi își țin cartea, hârtia și sticla de cerneală, care lasă pete de aur pe hârtie. Ca niște miei zic ei după Ițe, încă o dată și încă o dată. Bubi, cățelul, așezat între copii ca un copil de-al casei, mârâie și ascultă liniștit, ca și cum ar învăța și el carte.

— Așa-i de cuminte Bubi al nostru, să zici că-i om, nu câine în patru labe!... face Pantil, mângâindu-l pe ceafă. Un cățel ca ăsta e vrednic să intre și în lăcaș de rugăciune de ziua postului celui mai mare.

Bubi, supărat ca și cum l-ar fi întrerupt de la lucru, îl latră, repezindu-se să-i apuce și mâna.

— Te-ai fudulit, șarlă, că te lăsăm între noi cu pântecutul tău plin de glod, hai? Vrei să mă muști.

Ți-am dat lipie caldă, ți-am dat fiertură de tăiței cu fasole, și tu, țâști! cu colții pe mine, stuchi-te-ar mitele, mânca-te-ar anghinuța, vrăjmaș! Haman răuan ce-mi ești...

Bubi se uită cu mirare la Pantil, nu înțelege de ce îi ocărit; se uită la ceilalți, așteptând ca cineva să-l apere.

— Acu, când te-or prinde călăii, să te scoată tattău, să te scoată mă-ta: eu de dorul tău, de necazul tău, nu plâng... Am luat mâna de la inimă pentru tine. Să te mai bagi în slujbă la călăi... Lor am să te dau!

— Mai bine te dau pe tine și pe Casril, că tot nu sunteți buni de nimic! se amestecă Blima.

Casril apucă de ceafă câinele și-l bagă sub divan.

Cățelul suspină ca un copil și scoate capul de sub

divan și se uită cu ochii lui blânzi, rugători, doar s-o îmbuna cineva.

— Ei, nu-i mai dați pace odată cățelului! se răstește Blima, care ține locul mamei. Din pricina asta simte nevoia să se arate și năselnică.

Cheamă cățelul de sub pat și-l și alintă:

— Dacă te prind călăii, eu te scot... eu am să plătesc... Să știu că-mi vând pieptenele din cap, ce-l am de dar...

Dar Pantil și Casril o iau la rost, cântându-i un cântec de batjocură, care sună la fel cu slujba de cununie:

Plângi, mireaso, plângu-ți ochii.

Mirele-ți aduce două rochii.

Două rochii și-o rochiță.

Să-ți iasă ochi de chiiteriță

Șapte guri și o guriță.

Șapte barizuri de șolran

Și o strachină cu hrean...

Cântecul place școlarilor lui Ițe - mai mult cu ochii și cu mintea la ce se întâmplă prin casă decât la carte - că sunt gata să-l cânte și ei.

— Dacă vă mai bucurați de batjocura derbedeilor, își varsă Blima furia asupra școlarilor, nu mai aveți ce căuta aici!...

De astă dată își spune și Ițe cuvântul:

— Dacă mi-aș aduce școlarii la tine acasă, zic și eu, amestecă-te, fată; dar aici-i casa tatii, și n-ai de poruncit nimic!

Bubi latră supărat. Pe prispă se aud pași scârțâind în omătul sticlos. Se amână sfada pentru mai târziu.

Ușa se deschide cu un geamăt greu. A sosit logodnicul Blimei; cu scurteica căptușită cu blană de câine și cu ghetele învelite în Saci, să nu-i degere picioarele. Mirele e înalt tare; are buze groase, părul creț. Poartă

ghete lungi, cu vârful ascuțit (parcă ar fi niște știuci mari și grase) și cravată, pe care și-o pune ori de câte ori vine la Blima. Are privirea șpanchie, asta însă n-o supără pe dânsa. Fiindcă, deși om cu beteșug – deci rău din fire, cum s-ar zice – se arată plin de bunătate față de ea, față de toate neamurile ei. Pe Ițe l-a băgat în birou la moară, pe cei mijlocii cată să-i desprindă din piață – unde-i loc de hoinăreală și haimanalâc – și să-i facă oameni, lui Buiumaș îi aduce când curmale sau smochine, când trei bomboane într-o fâșie de jurnal. Ba chiar și Țiprei i-a dăruit un șal de culoarea măslinii necoapte, iară viitorului socru i-a adus câteva mosorele cu marca „Lanț” și altele cu marcă o capră.

Cum intră în casă, frații amuțesc cu cântecul, Ițe vorbește de sus cu școlarii, ca un profesor. Șaia – așa se numește mirele – trage un scaun lângă sobă și ascultă cum învață băieții. Se uită cu jind la Ițe, care-i atât de învățat. Oftează. Fiindcă nici el nu știe a scrie și-i e rușine, după ce a făcut miliția cu schimbul și-i om de însurat, să se apuce a învăța. Ira slovenește cu glasul de tinichea spartă, Mochi își țuguiază gura cu buze groase, iar Ițe face mândru de știința lui:

— M-a blestemat Dumnezeu să destup capul la toți boii de pe lumea asta...

Lui Șaia îi place gluma; râde cu toată pafta și se zgâlțâie de râs:

— Ehe, nu-i de glumă cu Ițe al nostru: dăscălește, nu se încurcă!

După aceea scoate din buzunar alune prăjite, omenind pe toată lumea. Blimei îi mai dă ceva pe ascuns

(să nu vadă nimeni).

Tocmai când s-au pus să ronțăie cu mare mulțumire, își găsește păcătosul de Bubi să se repeadă asupra motanului roșu ca vulpea, care s-a apropiat și el de sobă.

Motanul e mai vechi în casă decât Bubi, dar nu mai poate trăi de nazurile câinelui. A fost scăpat de la înec (unul singur din duzina de mâțișori fătați de mâța care și ea a fost călcată de o cotiugă), îndrăgit de copii, împotriva voinței Țiprei, care zicea că are destule animale de hrănit ca să mai ție și o boierită cu blană. A fost destul ca să aducă în casă Pantil un câine cu picioare scurte și cu blana roșcată, pentru ca toată dragostea capiilor să se reverse asupra lui

Bubi. La începutul toamnei, când fusese adus, îmi era prizărit, cu coada între picioare și cu ochii înlăcrămați. De frica Țiprei îl ținuseră ascuns câteva săptămâni în zâmnici. Încetul cu încetul a fost scos de acolo, culcat într-un culcuș în cuhnia de vară, apoi adus în casă. Zicea Pantil: „Dacă noi am scăpat teferi de răzvoltă, să scape și Bubi. Că și el are oleacă de viață într-însul...” întâi, lui Bubi îi fu frică sa, se uite măcar la motan, ba se și gudura pe lângă mustăciosul care torcea. Păreau ei frățâni, e drept, din pricina blănurilor roșcate. Apoi, și-a luat nasul la purtare. A ridicat codița în sus și a încovrigat-o. S-a îngrășat. Când e lăsat afară pe prispă, în frig, zgârie ușa, cerându-se în casă. Când l-au prins odată călăii și l-au dus să-l jupoaie, Casril și Pantil au muncit ca să-l răscumpere.

Trei zile au stat închiși în pivnița unui bulgar (să-i curețe de putreziciune prazul și ceapa și să-i lase o față bună pentru vânzare) numai și numai să câștige atât ca să-l scoată pe Bubi viu de la călăi. De atunci

Bubi îi pupă mereu mâna lui Pantil. Cu mare greutate

Blima scoate motanul din colții lui Bubi și îl așază în iatacul din față, la fereastră, acolo unde obișnuiește el să stea, rezemat în coadă.

După ce simte că nu mai e de față dușmanul, Bubi se suie iar pe divan, îi pupă mâna lui Pantil, ca și cum l-ar cere iertare, apoi ascultă liniștit, dimpreună cu ceilalți,

lecția lui Ițe...

Numai pe Buiumaș îl pălește somnul, iar când Blima îl ridică să-l dezbrace și să-l culce pe divanul ei, o întreabă buimăcit:

7 - Copilăria unui netrebnic

77

— De ce mi-ai luat bandrabula coaptă? Mi-a azvârlit-o moșul din cartea lui Mochi...

Visase că imaginile de pe foile cărții înviaseră și trăiau aievea, cum trăiesc toți oamenii în timpul zilei.

Peste trei zile Țipra și Țalic se întorc de la țară, cu o sanie încărcată de găini, rațe, bostani, făină, nuci, mere, fasole și bob. Bubi i-a simțit de departe venind și le-a ieșit întru întâmpinare. Dar numai ce dă de

atâta păsăret, se sperie, luând-o la goană și ascunzându-se sub pat, ca și atunci când e prins după cine știe ce poznă făcută. Așa-i Bubi: el nu-i altfel socotit decât unul din copiii Țiprei. Din ascunzătoare nu iese decât după ce rațele, puicile boghete și cocoșii pintenați sunt băgați în cuști, trimiși la zâmnice. Apoi se pornește pentru toată casa și pentru Bubi o săptămână de belșug cum nu s-a pomenit. Mănâncă nu o dată la zi mare, ci în fiecare zi, și nu pe gustate, ci pe sature:

zeamă cu carne de pasăre, ostropel de pui. Și sunt așa de sătui de bunătăți, că ajung să dăruiască capetele și picioarele săracilor. Sunt zile de ger aspru, dar ei nu simt frigul; fiecare zi pare o floare uriașă, deschisă, ce înmiresmează casa cu un miros de turtă dulce, cuișoare, scorțișoară. Toată ziua se aude, ca un ronțait puternic de guzgan ce roade scândura, gura lui

Bubi, sfărâmând cu colții săi ascuți ciolanele de găină. Cățelul face la fel cu Buiumaș și frații lui: când este de mâncare, înfulecă până se îmbolnăvesc, să le ție de saț pentru când n-a fi, iar când nu este, rabdă cu putere. Parcă

nu se mai trăiește pe lumea asta, așa bine este. Măcar și Țipra - care, cum zic copiii, are cântar de spițer la ochi - nu se mai uită la îmbucătura ce o bagă fiecare copil în gură. Frații nu se mai pizmuiesc unul pe celălalt că i s-ar fi dat o bucățică mai mare. Țalic și Țipra își aduc aminte de colinda prin casele țărănești:

— Dacă era el acasă, ne dădea și lăicerul... zice Țipra.

— Ce pofteai să-ți mai dea? Două găini, trei căușe de făină și doi bostani de mâncare, ajunge

— Și ai văzut: pe ciubotarul Hună Parlaci l-au adus înapoi în sat cum s-a isprăvit răzvolta... Și cât a fost răzvolta, l-au păzit să nu-i moaie oasele vrăjmașii.

Într-adevăr, toți mușteriii lui Țalic, toți mușteriii lui țărani, își lucrează de ani de zile la dânsul. Înainte fuseseră mușteriii lui tat-său, iar când a trecut pe la casele lor, au simțit că trebuie să-l omenească pe cel de le coase îmbrăcămintea. Fiecare a dat câte un dar de nuntă: care o pasăre, care câteva căușe de făină, care traista de cartofi, de fasole sau nuoi. Până și cei săraci de tot - cei fără loc de casă și de grădină, care nimica nu aveau - au cinstit-o pe „jupâneasa lu' domnu' Țalic” măcar cu doi-trei bostani. De altminteri, așa sunt ei: niciodată când vin să scoată lucrul, nu vin cu mâna goală. Și dacă li s-a făcut cinstea de a fi poftiți la nunta fetei meșterului, a dat fiecare după puteri, ca fata lui Țalic să nu se facă de rușine la ospățul de nuntă...

Se mănâncă deci după placul inimii. Unul pe celălalt nu se pizmuie în privința mâncării. Până și Bubi, cât e de păstrător cu ciolanele, și le ascundea sub mindir, îl lasă pe motan în pace. Mai mult, au fost tocmite o femeie să văruiască și una să bucătărească turtele dulci și bucatele. Țipra se învârtește prin casă zicând:

— Parcă mi se învârte capul, parcă văd stele plutind

pe dinaintea ochilor, așa de amețită sunt... de bucurie.

Nu se mai isprăvește ziua. Adevărat: nu se mai isprăvește lumina ei, și parcă se întinde și peste noapte, nici bucuria nu se mai isprăvește.

— Și dacă ne nășteam pe vremea lui Noe cel cu corabia, mai zice Pantil, în rarele clipe când frații au răgaz să se adune laolaltă pe divanul din iatacul întunecos, ce bine era! Acolo în fiecare zi era nuntă;

ba se mărita o cămilă, ba se însura un cocoș cu găina lui, ba un vultur, ba o căprioară...

Un singur fel de sfadă tulbură liniștea casei. Și aceea avea ca pricină părul Blimei. Țipra, de pildă, e de părere că se cuvine, că așa-i datina, așa a apucat ea de la străbunica sa, Șeine Șeindel, boiangița, femeie sfântă, să-l tundă. Fetele cuvioase care pun cununia își tund părul și poartă perucă toată viața. Dar până și nărodul de Țalic pare că s-a dat cu moda. Nu, să-și poarte sănătoasă cosița! Mirele, firește, a fost de părere că nu-i nevoie să fie tunsă femeia și sluțită pentru o prostie moștenită.

Serbarea de nuntă începe într-o zi de joi. De la amiază toată casa schimbă veșmintele: Blima - rochia albă, Țipra - una de mătase neagră, cu mâneci umflate ca pantalonii călăreților; Țalic și băieții - cămăși noi, albastre cu pătrățele, straie noi și ghete.

Ițe cel mare pune pentru întâiași dată cravată. Înainte însă de a se îmbrăca, băieții sunt trimiși la fântână să aducă o puțină de apă. Atunci se pomenesc în fața casei cu un câine uriaș, ca un vițel de nouă luni, înhămat la sanie. Stă liniștit atâta vreme cât îl vede pe

Casril alături. Dar cum se îndepărtează Casril, cum scoate un lătrat de se zguduie casele târgului, iar trecătorii de pe uliță fug îngroziți. Câinele are o blană roșie cum au pletele unele fete, iar când se ridică pe picioarele dinapoi, e înalt ca un tată înalt. Când a văzut Țipra namila în fața

casei, a sărit cu gura asupra lui Casril:

— Iar mi-ați adus belea pe cap!... Ce să fac cu namila? Țsta-i în stare să sfâșie și un bou! De unde l-ai adus?

Casril răspunde foarte liniștit:

— Mamă, Fidelea-i blând tare; nu se atinge nici de musca din perete. Uite...

Și-l strânge în brațe cât e matahala de mare. Câinele nu numai că se lasă alintat, ci și pupă frumos urechile lui Casril.

— De ce să zică Pantil că numai de el ascultă câinii, și de mine, nu? L-am ținut pe Fidelea în pivniță la bulgari și l-am hrănit cu ciolane de la cațapi. Și uite, acu numai de mine ascultă: știe că eu sunt tatăl lui...

Așa-i, băiatul tatii?

Fidelea se înalță pe labele dinapoi, îmbrățișându-l pe Casril. Îi linge cușma roasă, o prinde în bot și o ia la goană cu sanie cu tot. Când Bubi aude glas de câine străin, își părăsește ciolanele de sub pat, iese pe ușă să alunge namila cu lătratul său pițigăiat. Dar

Fidelea se repede să-l sfâșie în bucăți. Bubi o rupe de fugă; chelălăie, cere ajutor. Fidelea e prea mânios și sălbatic ca să se uite la miorțăielile unei javre fără putere. Se repede în casă și, adulmecându-l pe

Bubi, răstoarnă mesele pregătite pentru musafiri, se ridică în picioare și, ajungând cu labele la dulăpașul spânzurat în perete, răstoarnă paharele, chiselele și ceștile. Nici măcar Casril, care l-a ținut atâta vreme pe mâncare și se cunoaște cu el, nu-l poate astâmpăra.

— Țibă, câine! strigă Țipra. Aduceți călăii, a turbat... Ți-am spus eu să nu-mi aduci moștenitori, că am destul de răul vostru...

Casril izbutește într-un târziu să-l momească cu un ciolan. Fidelea se ia după dânsul. Când îl văd iar înhămat

la săniuță, iese Țipra pe prispă, muștrându-l pe Casril:

— O rășcoală de asta să-mi faci mie? Și tocmai de ziua nunții Blimei?...

— Ce să fac, mamă, dacă dracul de Bubi s-a legat de dânsul?... Că de când mănâncă ciolane de pui și șade în casă, s-o boierit, își închipuie c-o și pus stăpânire pe toată gospodăria...

— De unde să hrănim noi un vițel ca ăsta?

— N-are decât să plece Bubi de-acasă, să-și găsească altă mamă... Eu îl vreau pe Fidelea, că-i harnic și face și treabă. El aduce polobocul de apă de la fântână ca un sacagiu, el are să ne care lemne. Și avem să-l învățăm de toate...

Dar Buiumaș, care a privit îngrozit felul cum s-a năpustit în casă Fidelea asupra lui Bubi, zice plângând:

— Mamă, pe Bubi să nu-l dai...

— Ba v-aș da pe toți la călăi, să nu vă mai văd în ochi și să nu-mi mai faceți supărări! Măcar în zi de sărbătoare! răspunde Țipra, poruncindu-i lui Casril să ducă dulăul de acasă, că altfel n-are ce căuta la nuntă.

De voie, de nevoie, Casril se vede silit să ducă câinele și să-l ascundă în grajdul ciurarului, la Mochi

Ciucălău...

După ce se liniștește casa și sunt puse la loc lucrurile răscolite de Fidelea, se pornesc calicii de toată mâna, veniți după cerut. Pe toți îi miluiește Țipra cu câte un ban bortelit de nichel, o dușcă de rachiu, o felie de turtă dulce. Pe unii îi pofteste în iatacul întunecos și le dă să mănânce supă gălbuie ca untdelemnul, gât umplut de găină, năliut cu orez. Când a dat soarele să asfințească, au început a veni rubedeniile, în straie de sărbătoare, Hanina hahamul – din care nu iese la iveală atât zâmbetul sau nasul gutunărit, cât blana lui de vulpe – apoi vecini, prieteni.

Pe înserate, dascălul Beri, ceaușul de la sinagoga

unde se roagă tata și bunicul, aduce un baldachin roșu, lăutarii ies pe prispă și încep a cânta. Șaia, îmbrăcat în haine albastre, noi, Blima, în rochia albă de mireasă, trec sub baldachin, petrecuți de nași; Hanina cântă frumos, părinții plâng, rubedeniile lui Șaia de asemeni. E prea frumos, de aceea mai toată lumea de față plânge de bucurie. Mai cu seamă hohotele bunicuhli se aud mai tare. Dar el nu plânge poate de bucurie, ci mai vârtos de necaz. Baldachinul de catifea roșie, ca un tron de împărat, e purtat de patru flăcăi, lumânările pâlpâie a veselie, altfel decât toate lumânările care ard pentru pomenirea morților sau vineri seara. Căci au și de viața și obiceiurile lor.

Întocmai ca oamenii și câinii, care sunt și ei un fel de oameni. Lumânările de ceară, aprinse de sărbătoarea Macabeilor \ sunt ca niște degete întinse spre gavanoase de dulceată sau grăsimi de pasăre; lumânările pe care le aprinde Țipra vineri seara au albeața rochiilor de mireasă, și tocmai de aceea nu sunt aproape de sufletul omului; cele înalte cât omul, de spermanțet, ce sunt duse la sinagogă de ziua ispășeniei, întru pomenirea morților, par strigoi veniți pe pământ. Doar lumânările de nuntă sunt vesele, pâlpâie dulce... Și parcă miros ca florile de sulfină. Prin mulțimea înghesuită în casă, numai Bubi și Buiumaș nu pot vedea totul și trebuie să se ferească, spre a nu fi călcați în picioare din nebăgare de seamă...

S-a isprăvit cununia. Lăutarii își încarcă sculele în trăsură, lumea gustă câte un păhărel de rachiu de vișine, câte o felie de turtă dulce și se împrăstie. Cei de-ai casei pornesc cu trăsurile încărcate cu dulciuri, oale de friptură, sarmale, tigăi și castroane, damigene și sticle spre sinagoga lui Țalic, unde s-a da ospățul...

Când se întunecă de-a binelea, se adună nuntașii la sinagogă, iar taraful nu se mai odihnește.

În încăperea dinspre uliță - aceea unde se roagă

femeile - s-a întins jocul. În încăperea unde este altarul, chivotul cu sulurile sfinte și stranele, acolo unde se roagă bărbații, stau întinse mese lungi, acoperite cu sticle de rachiu, vin, tăvi pline de turtă dulce. Cum intră un musafir pe ușă, un ovrei roșu, ținut parca în var, strigă numele musafirului, scump ca și darul de nuntă ce făgăduiește, și poruncește tarafului să-i zică un cântec în cinstea darnicului. Viorile suspină, rid subțire, contrabasul ceartă vioara și flautele, iar zumzetele omenеști par ecoul unui alt taraf, ascuns parcă sub pământ. De Blima nu se poate apropia nimeni de al casei; nici de mirele ei. Vorbesc cu ei oamenii cum se vorbește de obicei cu un boier mare sau cu rabinii cei făcători de minuni care sosesc cu careta și curtea după ei. Ce mai zâmbește

Țipra, potrivindu-și umflăturile de la mâneci, și cum mai râde cu gura plină Țalic, arătându-și toți dinții!

Din când în când își aduce aminte că are pălărie nouă de pluș. O mângâie pe furis și se bucură și zâmbește întocmai ca un copil în leagăn. În jurul băieților Țiprei - se cheamă frații miresei, de câte ori în viață poate cineva fi fratele miresei? - roiesc băieți necunoscuți, care cer sarmale, colac galben. Au venit și Ira și Mochi, cu straietele lor cele mai curate. Ei se socot un fel de rubedenii, dat fiind că o cunosc pe mireasă, ba o și vedeau când se ducea la fântână să aducă o cofă de apă...

După ce bărbații și femeile - adevărații musafiri

— S-au așezat la mese, se întinde și masă pentru băieții neajunși la vârsta însurătorii, cei ce sunt departe de a trage sorții. Masa e pusă mai pe lângă sobă, acolo unde se întinde masa calicilor pentru al treilea ospăț de sâmbătă. Ira zice că el vrea să se îmbete, să încerce ce se întâmplă; Mochi mănâncă pe ruptea, ca și cum n-ar fi la nuntă, unde oamenii se poartă cuviincios. Printre îmbucături, făgăduiește să aibă grijă de Fidelea, să nu se

piardă.

— Câinele ăsta-i mare ca un cal, de aceea îmi place... Că eu, cum văd un cal, parcă l-aș vedea pe bunicul înviat...

Deodată, însă, se aude gurița lui Bubi: scăpase de acasă, unde fusese legat de piciorul patului, și dăduse buzna printre nuntași în sinagogă, împleticindu-se între picioare, căutându-i pe băieți, să-l apere. Dă din coadă și-și caută un ascunziș, înfricoșat de mormăitul contrabasului, de strigătele celor ce încearcă să-l gonească, să nu spurce lăcașul sfânt. Mai cu seamă dascălul ceauș îl caută pe sub masă și dă într-însul cu cârja, strigând:

— Afară, câine! Cine i-a îngăduit să treacă pragul vietății ăștea spurcate? Păcatu-i așa de mare, că-s în stare să sară sfintele slove de pe suluri!...

Bubi se ascunde între picioarele băieților, se încolăcește ca un șarpe de pulpa lui Buiumaș, ca să scape de urmărirea ceaușului. Până la urmă, e silit să părăsească lăcașul, cu coada între picioare, scheunând de furie, de rușine. Fiindcă se socoate nedreptățit. Pare că se socoate și dânsul un fel de frate al miresei.

— Nu-i păcat să canonească animalul? zice Ira. La urma urmei, el o cunoaște mai bine pe Blima ca cocoșul ăsta roșu de dascăl știrb.

— I-a fost frică moșneagului să nu-i mănânce cățelul porția! zice și Mochi Ciucălău, bătându-și joc de dascălul Beri.

Dar vinul băut, mai pe ascuns, mai în văzul oamenilor mari, a amețit capetele băieților. În timp ce frații se joacă cu prietenii, schimonosindu-se după oamenii mari, Buiumaș a adormit singur la masă. Din când în când strigătele răgușite ale crainicului darurilor, cântecele tarafului îl trezesc. Între un somn și alt somn, ca între două ziduri de întuneric, se întinde parcă un câmp de lumină, peste care lunecă săniuțe de argint și plutesc

lumânări. Unde dulci de sunete se împletesc, se iau de mână, zboară ca porumbeii și fulgeră pe dinaintea ochilor. Pare că o barcă îl fură pe Buiumaș

V1 plutește cu el peste oglinzi de aramă, peste oglinzi de apă rece...

Deodată îl zguduie cineva. Se deșteaptă. Îl vede pe dascălul roșu cum își scutură barba roșie și-și arată dinții galbeni, lungi.

— Într-o noapte ca asta tu dormi? De multe ori ai lui mai vezi nunta soru-ți?... Geaba te-am învățat cura să te porți?...

Dascălul duhnește a rachiu și vin. Se vede până-n fundul gurii lui cum mestecă sarmalele, colacul gălbui, ca frunza de trandafir galben.

Buiumaș ațipește iar. Un vis greu îl copleșește. Se vede după zâmbet că e frumos ce se petrece acolo, în ungherele căpățânii sale. După obiceiul său, când visează ceva frumos, vorbește din somn:

— Vezi tu, Bubi, aici e un iaz mare, și din iaz își scot capetele peștii. Așa!... Aprind cu mânușițele ieșite de sub aripi lumânări și se rotesc în jurul casei de rugăciuni, cu rabinul lor în frunte... Așa... Și dacă te uiți bine, vezi că se plimbă pe uliți frumos pietruite, într-un târgușor care-i numai și numai al lor. Tu vezi, Bubi, și peștii au casă. Numai că seamănă cu niște gălci ascunse sub răchiți. Au și două țintirime.

Dar pe tine tot nu te lasă să calci pragul țintirimului, că ești spurcat... Tu ești câine. Nu ești frate cu Blima.

— Cu cine stai, bre, de vorbă? aude Buiumaș o voce grea și simte niște degete osoase înfigându-i-se în carne.

I-ai ceaușul, care joacă pe dinaintea ochilor și se stinge ca o flacără I...

Mai departe nu-și amintește Buiumaș ce s-a întâmplat: a dormit toată noaptea și nu s-a trezit decât a

doua zi după amiază, odată cu toți ai casei.

*

Nunta este, fără îndoială, în felul ei, o minune. Cine are soră mireasă doarme, visează minuni, și când se deșteaptă, găsește masă mare și nuntași poftiți la ospăț.

Blima a fost culcată cu bărbatul ei în bucătăria de vară, la care te dai jos pe două trepte din iatacul întunecos. A doua mare schimbare se face în viața lui

Buiumaș: e culcat împreună cu frații mai mari, pe divanul de scânduri, acoperit doar cu un țuhal vechi, înseamnă că-i în etate, băiat destul de mare, ca să nu mai doarmă cu tata sau cu mama, ci să ducă greul alături de frați. De schimbarea asta e foarte mândru și, îndată ce s-a dezmeticit, i se laudă lui Bubi, care-l ascultă cu mare băgare de seamă și dă din coadă, în semn că așa este și că pricepe foarte bine dorul lui

Buiumaș.

Sâmbătă dimineața s-au scos iar din casă divanul și patul. Se întind iară mesele pentru ospăț mare.

Ziua zboară ca un fulg. După amiază vin femeile și copiii care fuseseră și la nuntă. Deși s-a lăsat un ger strașnic, Țalic cu băieții lui mai mari și cu mirele s-au dus la „școală”, Buiumaș a. Rămas pe acasă, împleticindu-se între musafiri, ținându-se de fustele mamei, cu Bubi după el. Pe înserat vin bărbații cu vestea unei întâmplări care altă dată ar fi fost ceva uluitor, și care acum nu înseamnă mare lucru. Murise

Falie, moșneagul care mormăie de zece ori același cuvânt. Bunicul îl caină pe „bietul Falie”, dar cei mai tineri rid de moartea lui ca de ceva plin de haz.

Pantil povestește că moșul, după ce zăcuse două săptămâni, se lăudase în după amiaza sfârșeniei că se simte mai zdravăn ca oricând, că are o poftă de mâncare de câpcăun și a cerut nevastă-sii mâncare. Ea gătise prune

uscate cu sfeclă, mâncare ce nu se prea obișnuia în nicio casă: era scornirea unei bucătărese ajunsă în mintea copiilor. Înfuleca adevărat ca după boală. Se sfădea cu baba că nu-i dă destul;

două străchini pline a leorpăit. După ce și-a umplut Imrdăhanul, abia atunci și-a adus aminte să se plângă că nu se simte bine. A închis ochii. Dar i-a închis pe veci.

— A poftit să moară sătul, zice Țipra, că nu s-a îndurat de mâncare toată viața lui... Pentru cine o fi Idunat, când nici tu copil, nici tu neam? Doar baba, câte zile o mai fi având, să nu întindă mâna...

— I-am cerut un ban de aramă și n-a vrut să-mi dea I se amestecă Buiumaș. Bine că l-a luat dracu'...

— Tu să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala...

Și apoi ce căutai la Falie în casă?... a mai zis ea mai mult în șoaptă, pișcându-l pe ascuns, drept răzbunare c-o face de răs în lume.

A fost poftit și rabinul târgului. Să rostească cele șapte binecuvântări, cum se zice la rugăciunea pentru atare solemnitățe. A fost așezat în capul mesei. N-au mai fost chemați lăutari, dar plescăiturile de buze și mestecatul bucatelor fac tot atâta zgomot cât un taraf de lăutari, iar mesenii își cântă ei înșiși, ca niște copii. Atras de zarvă, a venit Precup, cel cu capul de nap vânat.

— Hai, petreceți? Și pe mine m-ați uitat? Așa-i!

Precup să stea în frig, și jupânii la petrecere!... Și urlați de credeam că vă ucideți între voi... Nu știți că nu-i voie să tulburi liniștea uliței?

Țipra îi iese întru întâmpinare, ostenindu-se să-l îmbuneze pe oțomanul care umblă și după mituială și pentru pofta lui de a face rău.

— Așa să te uite necazurile cum te-am uitat noi, dom Precup!...

Îl omenesc, îl ghiftuiesc și iar îl ghiftudesc, îi dau

turlă dulce, și friptură, și rachiu. El mănâncă în picioare, ștergându-și mereu mustățile pline de promoroacă. Rabinul se face că nu-l vede: și-a pus mâinile streășină, să se uite pe ascuns la tulburătorul petrecerii. Numai oamenii mai de toate zilele, care nu sunt nici cărturari, nici sfinți să nu, se uite la sergenți de uliță și la muieri, glumesc cu Precup, îl bat prietenește pe umăr, să-și facă curaj și să-și dovedească lor înșiși că nu li-i frică de Precup. El a înghițit atâtea păhăruțe de rachiu, că se hlizește la toată lumea și nu mai zice: „Ia stai, harhăre, la zece pași de mine... că eu-s omu' stăpânirii, și tu ce ești?...”

N-a plecat bine Precup, și s-a năpustit pe ușă baba

Clonț, care, după ce nu fusese poftită la nuntă, nici tocmită nu fusese măcar ca bucătărită. Fără rușine de lume, a sărit cu gura asupra bunicului:

— Eu mă usuc acasă, și el, slăbănogul, mână de ciolane moarte, barbă de țăp jugănit, petrece la ospete de nuntă până după miezul nopții I... Nătărău bătrân, netrebnic, trezit, târâie-brâu cu vătămătură la cap I

Fecioru tău te-mbată, și pe urmă vii la mine să-ți leg capul, hai?... Nu ți-ar fi rușine să te duci acolo unde o rușinează, se cheamă, pe nevasta ta cu cununie?...

Oaspeții au încremenit cu bucățica la gură. Rabinul a rășchirat degetele, se uită ca prin rogojină la babă și întreabă:

— Cine este femeia despre care regele Solomon a zis că-i una din cele o mie?

— Vă boldiți la mine? N-ați mai văzut femeie necăjită, rușinată până și de păcătosul ei de bărbat?

bocește baba Clonț, vânătă la față ca o curcă.

Urâtă e de felișagul ei. În noaptea asta pare adevărată stafie zbughită din mormânt. Strigă și, văzând că nu-i. Răspunde nimeni, se mânie mai tare:

— Haide, uitați-vă. Bine, că pentru voi îs nebuna de

pe uliță!... Cine m-a - adus în halul ista? Nu șerpoaica de noră? Mi l-a luat pe Țalic, pe care l-am crescut, eu cu mâinile mele, că l-am găsit orfan de cinci ani, ros de viermi și de chelbe, caută-l în cap”.

I-a căzut părul de chelbe pe alocuri!... Cine l-a ridicat om? Eu i-am dat în mână meșteșug, să aducă belșug în casă.

— Că bine l-ai mai îngrijit! n-o rabdă inima pe

Țipra să nu răspundă. L-ai îngrijit, că era nevoit să fugă băietul de șase ani să se ascundă când te cuprindea mânia și să doarmă în urzici, cu câinii lepădați. Iar când s-a făcut mai măricel, și carnea de pe el i-o rupeai!

— Las-o, las-o! zice cu blândețe bunicul. Așa mi-a fost scris: să n-am zile multe cu nevasta dintâi...

— Așa?! pornește melița întăritată a Cloanței, mai tare. După ce că ești neputincios și nu-ți intră mușteriu în casă, după ce eu mă spetesc la nunți, la cumătrii, după ce că spăl la feredeu toate muierile, ca să-ți dau zeamă cu lingurița și pâine din Belșug, mai ții parte boieritei de noră-ta?...

Bunicul se Ridică alb ca varul și se vede că n-ar dori alta decât să se ascundă de ochii ațintiți asupra-i.

— Hai să mergem, să nu ne facem de răs față de atâta lume... șoptește.

— Auzi-l, trântorul! Rușine. că stă și sugă și crapă, iar pe nevasta cu cununie o părăsește acasă! Ce-i, bașoaldă? Frumosu-i să spăl eu muierile și să le bat cu măturică de stejar la feredeu, ca să am de unde hrăni coșcogea animală?... Dreptate e asta?...

— Femeie, s-a ridicat rabinul târgului și a strigat, îți poruncesc să taci! Și apoi către bunicul: Du-te.

Moisei, acasă, că la Dumnezeu ești bun, ai trecut sub baldachinul morții pe lumea asta; pe cealaltă, te așteaptă pregătit jețul în șirul luminat ai dreptilor.

Cuvintele rabinului stârnesc spaimă printre meseni.

Până și baba Clonț se fâstâcește. Bunicul a luat-o spre ușă suspinând; Cloanța, după dânsul. Când ajunge în prag și-l aude pe el izbucnind în hohote, numai ce se întoarce și strigă:

— M-ați rușinat pe mine. Nu m-ați poftit. S-ajungeți de rușinea și râsul lumii, să ție împerecherea voastră cât ține aburul ieșit din gură, cât ține omățul pus pe plită...

— Femeie, blestemele; tale prefacă-se în binecuvân

* țări! i-a acoperit hârâiala dușmănoasă rabinul, iar mesenii dau un „amin” plin de evlavie, după care se lasă o tăcere grea, prevestitoare de rău, pe care n-a mai risipit-o nimic...

Au pornit iar să curgă zilele cele obișnuite. De când cu blestemele Cloanței, s-a risipit bună voia, sărbătoarea. Fiecare cu treaba lui: Țalic - la masă

— Și mașină, la una din ferestre, cu acul și foarfeca;

Îte cel mare - la birou, la moară, iar seara, cu școlarii lui; Pantil, - gudurându-se pe lângă negustorii de vite; Casril - colindând piața, să le aducă acasă boierilor coșurile de cumpărături, sau să-l bage bulgarii în pivniță, să le curețe putreziciunea de pe curechi, păstârnac și praz; Țipra - cu scărmanatul penelor, iar Buiumaș - la școală. Blima nu mai lucrează de când s-a măritat. Șade în cuhnia de vară.

Se face foc în cuptor de hatârul ei. Nunta a fost o minune care s-a dus. S-a trăit repede, bine, ca în vis.

Acum, Șaia nu se mai simte dator, ca pe vremea logodnei, să aducă alune și alte daruri. Mai mult, cam o săptămână după nuntă, înainte de a pleca la dugheană, vine într-o dimineață sus împreună cu

Blima și-i zice lui Țalic:

— Nevestei i s-a scurs lumina ochilor tot urmărind acul, toate degetele și Le-a înțepat și, ca răsplată, îi opriți

zestrea... Să nu credeți că dacă m-ați băgat în borta asta de șoareci - cuhnia voastră de vară - m-ați plătit!... Fără zestrea Blimei, iese o fumărie cât cea din hornul de la moară!

— Fiecare după puterile sale! răspunde Țipra în locul lui Țalic. Ce nuntă a fost? Numai cinste ți-am făcut. Lăutarii cei mai buni, vin vechi, fripturi ca la...

Nici la împăratul moscalilor nu s-a pomenit petrecere mai frumoasă!

— Cu laude de astea nu ne cumperi. Nu ne sperii cu vinul și lăutarii; că am fost descântați de mățaței I... Mie trebuie să-mi dați cele două hârtii de zestre făgăduite, să mă mut într-o casă acătărea. Noi nu ne-am luat ca să umblăm cu cerutul...

— N-am zis nu! rostește blajin Țalic. Da să mai prind oleacă de putere după cheltuielile din vremea din urmă... și îți dau ce ți se cuvine... Că eu știu una: pe unde a ieșit cuvântul are să iasă și sufletul...

— Da aveți să-i dați? se împotrivește cu înverșunare Blima. Aveți să-i arătați banii la oglindă. Dacă am muncit, am muncit pentru bărbatul meu, nu pentru străini...

— Zi așa, mă-ta, la care ai supt lapte, e străină, și nătărăul care miroase ca o lampă de gaz ți-i mamă!

strigă Țipra, repezindu-se asupra Blimei s-o tragă de cozi.

Șaia se pune între mamă și fică, Buiumaș izbucnește în plâns, Bubi scoate un lătrat furios, parcă i-ar ține partea Țiprei după felul cum se uită în ochii ei, hămăindu-i pe Blima și pe bărbatul ei. Blima o ia fuga spre bucătărie. De acolo se aud strigătele ei că în casa asta de jefuitori nu mai stă, măcar s-o și aurească.

Glasul Țiprei e înlăcrămat, iar Țalic - pe care nimeni nu l-a văzut plângând vreodată - nu se poate stăpâni, hohotește și smârcăie, și lacrimi șiroaie curg din ochii lui.

Șaia s-a dat înapoi, că nu știe cum s-o scoată la capăt cu socrii, și în cuhnie îi ajută Blimei să adune îmbrăcămintea, darurile de nuntă, ce brumă de boarfe au. Apoi se tot duc amândoi, pe furiș. Nici rămas bun nu-și iau. Țipra. Se dă tocmai pe lângă fereastră și numai ce-o vede pe Blima a ei ținându-l pe bărbat-su strâns de braț și scoate niște răgete adevărat de femeie nebună și cade leșinată. Se adună vecinii (printre care și Basia lăptăreasa), și după multă caznă, o trezesc din leșin. Atunci ea zice față de vecini:

— De-acu nu mai am fată! Am îndepărtat-o din inima mea...

*

În casa Țiprei nimănui nu-i mai este îngăduit să pomenească numele Blimei. Dacă vreun copil amintește de soru-sa, mama i-o retează:

— N-am avut parte de fete: Eche Pine a murit, iar Blima e și mai rău decât dacă ar fi moartă de adevăratelea. Și-a blestemat părinții. Să nu mai aibă odihnă nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă...

Pe urmă s-a auzit că-i neînchipuit de căinoasă

Blimă; spune la oameni că părinți n-a avut, că din duh s-a născut. Mai aduc vești binevoitorii precum că Blima s-ar fi dus la o vrăjitoare. A scornit ea, a scornit vrăjitoarea, de auzit s-a auzit că a pus-o pe baba înțeleasă cu ucigașul să scrie numele părinților, numele fraților pe o cărămidă. La miezul nopții, toate numele au fost șterse, ca să se risipească și să se spulbere și pomenirea lor de pe pământ. Toate zvonurile astea o înnebunesc pe Țipra, care plânge necontenit și blestemă, totuși ascultă cu mare luare-aminte tot ce se aude despre Blima. Ba întreabă adesea cum stă cu sarcina. Numai când se vorbește de sarcina Blimei pare a se îmbuna:

— Să-i dea Dumnezeu dezlegare ușoară... dar eu, una, de știut n-aș mai vrea să știu de dânsa...

Frații sunt opriți sub jurământ să calce pragul casei „Dușmancei”. Cei mai răsăriți, care cunosc târgui ca în palmă, nu se prea potrivesc și se duc pe ascuns la Blima. Buiumaș nici nu știe unde șade, altfel s-ar duce și dânsul, că-i e dor.

Buiumaș a pornit dimineața spre școala dascălului

Beri. Se joacă pe drum, uitându-se la soare printr-un ciob de sticlă verde, țintește cu pietre vrăbiile, bagă mâna prin spărtura gardurilor. R, să rupă o floare, sare într-un picior. Începuse ziua cu bine: cafea cu lapte și făgăduiala mamei că la prânz face mămăligă cu caș dulce și poate și cu oleacă de urdă dulce. Ce fericire aduce gândul despre mâncare, nu atât mâncarea însăși! Pietrele trotuarelor sunt fierbinți; încălzesc talpa desculță a piciorului, soarele arde și fluturi de toată frumusețea zburătăcesc peste tufele de pe marginea gardurilor. La răspântia uliței potcovarilor – acolo unde birjarii își potcovesc caii, iar țăranii, boii – Buiumaș se ciocnește nas în nas cu

Blima. De luni de zile de când n-a mai văzut-o a uitat și cum arată. Când voia a-și aminti – că dorul sufla ca un vânt rece în inima lui – parcă o vedea, parcă se ștergea iute fața ei. Nu mai e Blima cum a fost:

are pântecul umflat, așa cum îl au cei ce au înghițit paingii, capul îmbrobodit cu basma, iar obrazul plin de pistrui. Dă să fugă, ca să nu afle cumva mama c-a vorbit cu „dușmanca”.

— Buiumaș, Buiumaș, de mine, care te-am crescut ca pe un porumbel, fugi tu? îl strigă. Îi iese întru întâmpinare, îi taie calea și-l prinde ca pe un pui de găină.

— Dacă mama zice că nu se cade să vorbim cu tine! zicea chiar ieri c-ai făcut farmece să moară și mama, și tata, și noi toți, ca să rămâi tu singură cu

„El”... Și apăsă pe *el* parcă l-ar călca în picioare.

— Cu cine cu „el”?...

— Păi „el” II Șaia; mama a spus că nu se mai cade să-i spunem pe nume, numai „el” îi zicem de când ai fost neobrăzată cu mama.

Blima nu se dezvinovățește, nu se supără. Îl strânge la piept, îl sărută pe frunte, pe gură, unde se întâmplă. Zâmbește mulțumită:

— Bubi are inimă mai bună decât tine! În Fiecare zi vine să mă vadă. De unde și cum m-a simțit, numai ce m-am pomenit cu dânsul. Dacă vii și tu la mine, nu-ți dau ciolane ca lui Bubi, îți dau dulceață de trandafiri și de cireșe amare... Că eu-s gospodină la casa mea... Și am să am un băiat. Mi-ar părea bine să semene cu moșu-său: cu tine.

— Aș veni, răspunse Buiumaș, dar mi-i că mă taie mama în bucăți dacă o afla că i-am călcat porunca.

Da' tu unde te duci acum?

— Mă reped până la bunicul. Îi tare rău de când și-a scrântit mâna...

— Ne-am duce și noi. Ne ia ia goană baba Clonț...

— Dacă vii la mine, Buiumaș, când oi face băiatu', toată turta dulce de la cumetrie ți-o dau ție, numai ție... Vino. Că mi-i dor de tine, și de mama, și de tata.

Să-i spui tatii că nu din capul nostru am făcut noi toate i am fost puși la cale de dușman...

A făgăduit că vine fără știrea mamei și s-a îndreptat vesel spre școală, iar Blima, spre ulița bunicului.

Ajunge la sinagogă și intră în tindă. Nu-i nimeni.

Dascălul n-a venit. Un zumzet se înalță dintre tufele de leuștean, și pietre zboară peste zăplaz. Buiumaș iese în grădină. Băieții se joacă: spun că pe dascălul l-a luat la comisie Precup, care a intrat până în mijlocul sinagogii, a bătut din cizmă, poruncind copiilor să se împrăstie.

Băieții s-au prefăcut că pleacă. Dar s-au ascuns.

Unii, în umblătoarea școlii (fiindcă erau mai mulți, nu

le era frică de dracii care zburdă pe acolo), alții, după gard. Când au prețuit că nu mai e nicio primejdie, s-au întors la locul lor și s-au lungit în iarba înaltă și moale. Un neastâmpărat a fost de părere că ar fi bine, până se întoarce dascălul, să se joace de-a tâlharii și jândarii. Ceilalți prinseseră însă frica lui

Precup și n-au vrut, zicând că-i mai bine să stea binișor, să nu-l zădărescă pe tâlhar, că are inimă de câine cu cerul gurii negru... Unul a văzut cum o țărancă pășea șovăind pe malul pârâului, a râs cu hohot și a arătat-o cu degetul. Credea că țărancă se va rușina.

Nu numai că nu s-a rușinat țărancă, dar a strigat:

— N-ați mai văzut femeie, bată-v-ar crucea de diavoli!

O grindină de pietre s-a dezlănțuit asupra ei.

Alerga femeia spre țigăname, ferindu-și în fugă picioarele de pietrele ascuțite, de cutiile, tinichelele, cioburile de sticlă aduse de revărsarea apelor. Dar nu știa de ce să se ferească mai întâi: de grindina de pietre ce-i ploua peste umeri, sau de așchiile ce i se înfingeau în tălpi. Au petrecut-o până ce a ajuns aproape de carul cu boi dejugat la potcovărie. Frica de țăran, bărbatul femeii, i-a oprit și s-au întors să se culce în iarba care mirosea a pământ reavăn, străbătut de ploaie.

— Ei, zice Buiumaș, să fie aici Moişă Lungu, ce de-a povești ne-ar spune I...

— Da' tu ești cocuță de ascuți minciunile lui

Moişă Lungu?... El minte că-nnoadă coada miței cu a rândunicii.

Un băiat care șade pe ulița feredelui zice:

— Are să vie zilele astea un rabin cu joben... pe la noi s-a auzit că se pune temelia unei școli mari.

De aceea bogătașii care dau copiii la școala primară nu ne mai lasă pe noi să învățăm la dascălul Beri.

Dar neastâmpăratul care se gândește mereu la

țărâncă alungată cu pietre zice:

— Măi băieți, rabinul cum face copii?... Tot ca oamenii? Adică nu ca mama și tata, ci ca Precup și nevasta lui?

Nimeni nu știe cum se plămădesc copiii. Toți își închipuie totuși că se petrece ceva de rușine, de care nu se poate povesti față de cei vârstnici.

— Asta-i! răspunde un băiețel firav. Un rabin n-are voie, că n-ar mai pune mâna pe carte...

— Din ce se fac ploșnițele? îl înfundă împielitatul.

Voi sunteți proști, dar eu știu I

— De la sine se fac. Parcă iarba se seamănă? Nu crește de la sine?...

— Beri are o fată și un băiat, zice iar nătărăul neastâmpărat. Cum dracu' s-a întâmplat? I-a făcut, i-a găsit în ieslea grajdului, aduși noaptea de îngerul

Gavrilă?

— I-a ajutat Dumnezeu!... zice cu tâlc Buiumaș.

— Dar pe cizmari, pe croitori, pe negustori de ce nu-i ajută, și lasă femeile lor borțoase?...

Cel de pe ulița feredeului rostește, ca unul ce știe:

— Dascălul face copiii ca toată lumea, dar rabinul târgului care are curtea, feredeul și sinagoga lui, ca și rabinul cel sfânt de la Ștefănești, nu cred...

— Ei, pârlacii 1 se aude vocea dascălului. Ce tot puneți la cale?...

S-a întors de la comisie. Ține în mână biciul de curelușe. Pare c-a plâns; are ochii roșii.

— Să veniți la mine după prânz, acasă, că pe aici de ne prinde că învățăm, ne alungă și poate ne și închide... Este poruncă să nu mai învețe copiii carte.

Nouă ni se ia pâinea de la gură, copiilor - mintea...

Buiumaș își aduce aminte din iarnă de trista melodie pe care o îngâneau când se pomenea de mormântul

străbunei Rachila:

„Și dacă Nevizamden a veni și a goni poporul nost scump în surghiun, vor trec pe la mormântul mamei Rachila; lăcrămând se vor tânguî ei, iar un ecou va ieși din mormânt și le va zice: «Uscăți lacrămile și conțeniți plânsul, că mândreța și frumusețea lumii pe voi v-așteaptă pe

Se deapănă în gând, mereu mai triste, cuvintele pe care le repetă capiii... Precup se înalță ca un berbec dintr-o fântână. Precup, spun copiii, este pricina tuturor suferințelor. El bate din picior dascălului care deprinde pe copii cu buchile și, în felul său, este bărbat oarecum sfânt; pe copii îi înjură; cu ciubotele, cu care pășește pe unde au trecut și porcii, intră în sinagogă unde plutește alt duh decât cel la care poate ajunge un cap de ciutură de fântână seacă, și calcă apăsător, cu o cutezanță de mascur leșesc.

— De acum veniți la mine acasă, până a trece cumpăna. Bogătașii s-au adunat la epitropie și au hotărât să nu mai învățați carte. Ei vor să vă ducă la școala din deal, ca să deprindeți învățătura Iot, care nu-i a noastră, așa cum am moștenit-o de la străbunii cei ce n-au ascultat de poruncile împăraților, și regilor, și boierilor, veacuri și veacuri... Și acum, la ascultare! Cred; n-o da Precup peste noi! Și dacă o da...

— Atunci stingă-se lumina în ochii lui! Să se uite și să nu vadă decât brumă și ceață, s-asculte și să n-audă decât zumzet și murmur și urlet de fiare!

blestemă copiii.

Fiecare copil rostește o frântură de rugăciune. Când greșește, mai zice o dată și încă o dată, la nesfârșit, după Beri, care face: „Zi așa, zi așa”, arătând buchile cu pana de os ce-i zice deget de ciolan. Buiumaș este ascultat cel din urmă.

— Ei, răsfățătură, face dascălul, tat-tău nu mai are de

gând să-mi plătească simbria? Sunt două săptămâni de când n-a mai dat semn de viață...

Buiumaș răspunde pe nerăsuflăte, ca un om bătrân:

— Tata n-are... au fost cheltuieli cu nunta Blimei, și prin casă îi lipsă mare...

— Apoi spune-i lui mă-ta să cumpere pește mai mic și cocoș mai mic pentru praznicele de sâmbătă...

Iar pacea nu-i nevoie să mâncați... Dacă-i așa, pupă cartea și du-te acasă. După amiază, la mine acasă.

*

Buiumaș se îndreaptă spre casă pe din dos, să nu dea ochii cu Precup. Foc și pară e în inima băieților pentru Precup, capul răutăților, izvorul ce înveninează viața părinților și a copiilor. O jale amară îi pătrunde în inimă. La sinagogă era frumos de învățat. Mai cu seamă serile de iarnă, când tălmăceau capitole întregi din scripturi și se întorceau acasă cu felinarele de bostan îi. Care se înfinge o lumânare.

În sinagogă ți-e frică noaptea dacă arde o singură lumânare, numai la masa unde învață copiii, iar întunericul se îndeasă în jurul chivotului cu suluri...

Acasă, alta jale: Țalic a fost grabnic chemat la bunicul. Au și tocmit și adus cioclu să-l păzească.

Zece oameni au fost adunați, cât mai are glas și cât mai înțelege, să asculte spovedania morții. Mama se repede și ea într-acolo; îl ia și pe Buiumaș. Pe toată ulița birjarilor – mare frământare. Un pâlc de femei șoptesc. Se dau deoparte când trece Țipra, Așteaptă și de cu înfrigurare deznodământul. Se vede că se înfricoșează de moarte, dar moartea bătrânului o așteaptă ca pe o ușurare. N-a fost el omul cel mai de vază de pe uliță, ci sărac lipit pământului, dar răbdător, și n-a atins nici musca din perete; așa că, deși așteaptă, le lăcrămează ochii. Oricine moare aduce aminte că-ți vine și ție rândul.

- Auzi? se spune că nu mai vorbește...
- Ei, să ajungem și noi la etatea lui...
- Dacă ar fi dus-o mai bine, ar mai fi putut trăi...

Ia să se fi dus pe vară la stână, să fie cășărar, ținea până la o sută douăzeci de ani!

Verii lui Buiumaș, de obicei neastâmpărați, au obrazele speriate, ochii plânși. Până și baba Clonț nu-i hărțăgoasă, gata să sară ca uliul: ți se face milă de ea. Îl plânge:

— Comoara vieții mele, fă-te bine! Nu mă părăsi în singurătatea lumii celei amăgitoare...

Bunicul zace întins pe divan, cu barba zburlită, cu nările larg deschise. Se uită cu coada ochiului la fecior, la noră, la nepoți și la nevastă... Parcă n-ar spune nimic privirea lui, parcă-i grea de o durere fără seamăn. Îi vine tare greu să se despartă. Lacrimi se rostogolesc peste pomeții galbeni. Face semn cu mâna să plece cioclul. Mâna cade moale, de prea mare osteneală.

— Săracul... face Țipra. I-a și crescut țărâna în nas... A și mirosit tabacul cimitirului...

Bunicul a auzit și a înțeles. Privirea lui se îndreaptă străpungătoare; plânge lin, cerșind îndurare:

„Cruțați-mă!”

A venit și nevasta hahamului Hanina: uscățivă, cu nasul lung, cu buzele suflecate, de i se văd dinții lătăreți, de cal. E femeie, dar așa de palidă, cu glasul ca un ecou, de pare o umbră a morții. Își târâie tălparii, șalul căzut până la glezne, hârâie când vorbește ca o râșniță ruginită. S-a apropiat de patul bunicului și fornăie pe nas, că abia se pricepe:

— Gustă din zeama asta aurită, moș Moise-i!

Gustă, că e zeamă din Gan Eden! Asta are să te învie.

Bolnavul a tresărit auzind de înviere... Se uită lung, plânge mai tare: parcă ar recunoaște-o, parcă nu, pe

vecină, și parcă s-a pierdut înțelesul cuvintelor ei.

— Lasă-l! a zis baba Clonț. Lasă-l! Nu vezi cu ce lanțuri grele îi e sufletul legat de trup?

Nevasta hahamului a oftat. S-a întors zicând către cei din casă:

— Nu mai moare, săracuțul! Cine știe, ce are de ispășit că nu-și dă sufletul...

Iar a tresărit bolnavul. Trupul lui, numai piele și ciolane, tresare și se zvâxcalește. În ochi, o lumină.

Un hohot de plâns a răsunat prin casă. Abia mai răsuflă bunicul. Ochii i se închid de somn, barba albă, împestrițată cu fire roșii, se zburlește cu cât crește nemărginită spaima lui de moarte.

Cum plouă lung, tihnit, subțire și fără contenire, așa se resfiră o mare tristețe în casă și susură plânsetele. Trezită din mahmureala plânsului, Țipra își amintește de copii. Îi trimite să plece, să nu fie de față când și-o da sufletul bunicul.

— Duceți-vă, jucați-vă... Nu-i de voi aicea.

Copiii nu pleacă. Se așază pe prispă. Unul din verii lui Buiumaș zice:

— Cinci ani din viața mea i-aș da numai să mai llăiască!

— Dară eu? întărește Buiumaș.

Vărul celălalt adaugă:

— Față de martori pun degetul că dau câți ani trebuie...

Moișă Lungu intră în curte. Scoate din buzunarul scurtei sale verzui un fel de ștergar de cânepă, lung și lat cât o față de masă, și suflă nasul cu zgomot, parcă nechează un cal.

— Aicea a stat Moisei?

— *Aici stă!* răspund copiii.

— Ha-ha! Va să zică se mai chinuiește? Nu și-a dat

încă sufletul?

— Nu. Mai vorbește! Și poate că are să se și scoale din zăcere... răspunde Buiumaș.

— Mi se pare că tu ești odraslă de a Țiprei... Ia cheam-o pe mă-ta!

Se uită la Buiumaș de aproape, făcând ochii mici; sunt roșii, înecați în grăsime și păr.

Țipra iese din casă.

— Am venit la slujbă! zice Moişă. Nu știi? Dacă noi nu ne-am face datoria, rămâne mortul singur în noaptea cât mai rămâne pe lumea asta. Câte se pot întâmplă! Ți-l ridică Necuratul și-l mai azvârle în iazul pochilor sau în cine știe ce fântână plină de broaște de cele mari. Se oprește și întreabă ca omul de breaslă: Mai găfâie?... Mai găfâie?...

Țipra se încruntă la Moişă Lungu, apoi oftează:

— Poate mai ține până diseară...

— Da' înăuntru cine-i? Este cineva care îl veghează?

— Cioclul Ușăr... El și coase straietele morților...

Ușăr? Pe el l-ați găsit?! Mă mir că-l îngăduiți în casă! Are obiceiul să-l înăbușe pe muribund cu perna, ca să-l facă mai repede mușteriu...

Țipra n-are răbdare să-l asculte; se pomenește și cu Srul Polouță, desculț, ca derbedeii tineri, cu caftanul slinos, barba hirsută și o pălărie tare, pusă pe ceafă, vorbind, stupind, în timp ce cuvintele îi trosnesc ca trestia uscată când o desfoaie vântul.

— Pe mine nu trebuie să mă uitați! Eu am fost prieten cu Moisei. *Eu* trebuie să-l păzesc. Că de ce să-mi fure un străin pâinea mea? Nu se poate ca un străin să moștenească de la Moisei ceea ce-i partea mea... Că dacă nu mă veți avea în grijă, apoi ne judecăm pe lumea cealaltă. Și acolo aveți să mă despăgubiți... și încă cu dobândă...

Tipra abia se mai ține de furie:

— Ca uliii sunteți... Ba și mai rău! Nu și-a dat răsuflul moșneagul, și, ca ciorile peste cânepiște...

Vorba ceea, Srulea dragă, nu-i vinde pielea lui Moisei: n-a murit încă! Dacă moare până diseară, n-am ce face cu el, ți-l dau în brață... Dacă însă mai găsește putere să se scoale, poate te-a petrece dânsul pe tine până la groapă și a spune nevستی-tii să nu-ți mai ducă dorul...

— Atunci este altă poveste! se îmbunează Polcuță.

Eu nu-i doresc moartea... De ce mă blastemi degeabadegebuța? Ei, dar dacă n-a murit, ce caută Ușăr? De ce se uită pe fereastră? Vrednic e dânsul - om cu două fete la bordel - să coasă straie de mort? Ce mai caută și Moişă Lungu? Nu-i ajunge cât câștigă la fiecare zi-ntâi, cerșește el într-o parte, nevastă-sa într-alta a târgului... Și de la cine nu cerșește? Ar lua de la vii, și de la morți... Lipitoare trebuia să se nască, nu om. Lipitoare de pus la cai, să le tragă sânge... Trebuie să fumeze numai țigări boierești?

Dar-ar pântecăraia într-însul, să rămâie uscat ca surcica!...

— Vezi, zice apăsător Moişă Lungu, să nu-ți cadă sub pumn măselele ca fasolele! Unde-mi cade un mort, hop și tu! De când ai deprins tu, cârpaci și culegător de petice, să păzești morții? Aduni ciolanele de pe toloacă și le vinzi lui Ioil Carobolă, care lo trimite la fabrica de zahăr, și ți s-a năzărit că poți fi și cioclu? Străbunicul meu, știi tu, a fost cioclu, bunicul a fost cioclu, tata, pe timpul ciumei, tot cioclu...

— Da! zice Polcuță. Sărăcilă sân Sărăcilă! Are și cu ce se fuduli I

— Măi, când deprindea tatăl meu meșteșugul, tu trebuie să fi stat în punga lui tat-tău... Că altminteri ți-ar fi. Dus și ție racla la cimitir, sau te-ar fi ținut în pod, într-o

lădiță de portocale!...

Țipra se întoarce în casă lăsându-i pe cei doi calici să se ciondănească și să-și verse unul altuia tot ce vor. Ei se așază pe prispă, la rând cu copiii, se liniștesc parcă.

— Al dracului hrăpăreț mai ești!... zice în glumă

Srul Polcuță, ca să se pună bine cu Moişă Lungu.

— De ce, măi, hrăpăreț? Că nu te las să mănânci pâinea copiilor mei? Că nu împart moștenirea lui

Moisei cu tine?

— Copiii lui?!... Păi și ai tăi sunt copii? Pui de năpârcă... Au nevoie de pâine? Copiii tăi?... Azi trec de dimineață pe la tine prin curte. Pe cine văd? Pe băieții tăi. Pe amândoi. Mâncau carne friptă. De dimineață, ca birjarii, casapii și călăii care prind câinii.

Întreb: „Ce mâncați voi acolo dis-de-dimineață?”

Fatel al tău răspunde: „Carne de porumbel!” Am înțeles: înfulecau, mincinoșii, plămâie de vacă, plămâie friptă, și se laudau și voiau să mă păcălească pe mine?! Va să zică tu ai de unde să le dai carne de dimineață și nu trebuie să-mi iei mie pâinea de la gură! Că mie mi-e rușine să întind mâna!

— Pe Moisei îl cunosc de cincizeci de ani. Eu trebuie să-l păzesc în - ceasul lui din urmă. Să plece de pe lumea asta cu obrazul unui prieten încremenit în ochi... curmă hotărât Moişă Lungu.

Srul Polcuță o lasă mai moale:

— N-ai cumva o priză de tabac?

— Otravă ți-aș da! Din păcate, n-am la mine. Poate că, altă dată, când m-oi aștepta să te întâlnesc ca pe năluca de la miezul nopții, am să-ți dau! stupeșt

Moişă Lungu peste umeri. Scoate cutia de tinichea, răsucesce o țigară. După ce o aprinde, se uită cu ochii mijiți la copii: Ehei! Și voi crește-ți pentru unul ca mine, care are să aibă treabă cu voi când vă veți astâmpăra!... se

hlizește și se bucură pentru ce va fi

Vecinele s-au strâns în jurul gardului.

— Să vărsăm apa din caisă? Întreabă.

— Mai este, mai este! răspunde Srul Polcuță foarte încruntat. Parcă ar fi stat de vorbă cu însuși îngerul morții și ar ști când s-a hotărât să plece cu sufletul mortului sub aripă.

Țipra iese iar pe prispă.

— Mai este?... Mai este? e nerăbdător Moişă

Lungu. Are țigara lipită de buză și gura căscată și așteaptă răspunsul potrivit.

— Se canonește, săracul, se canonește... ba doarme, ba se deșteaptă, ba leșină. Nu mai recunoaște pe nimeni!... Apoi către copii: Copiii, n-am spus, n-au ce căuta aici? Duceți-vă cu toții la mine. Pe unde târcolește moartea, vrăbiuțele nevinovate nu trebuie să ciripească.

Buiumaș se ia de mână cu cei doi veri și o pornesc cam fără voie și fără poftă. Umblă întâi în vârful picioarelor pe buza prispei ce înconjoară casă, apoi fac cei dintâi pași pipăind cu talpa glodul în care apa chiftește. Taie ulița spitalului. Dintr-o căsuță mică, băgată până la glezne în apa verde și grasă a șanțului, își scoate capul un stoler. El este și cioclu. Tocmai netezește cu rindeaua o scândură. Mișcă rindeaua aplecat peste o masă, ca și cum ar spăla pe cineva, mușcă dintr-o bucată de pâine, apucând din strachina de pământ un pumn de ceapă și ridiche. Cu gura plină, printre ronțaituri și îmbucături, cu o voce ce-i

„Lăamănă cu o apă miloasă ce gâlgăie, îi întreabă pe e opii:

— Ei, s-a isprăvit?... Pot lăsa treaba asta și să mă reped să-i iau măsura de straie lu' bunicu' vostru?

Băieții trec mândri înainte, fără a-i răspunde. Ca și cum nu l-ar fi auzit. De altminteri, nimeni nu intră în vorbă cu namila aceea de cioclu: el e în stare să ducă racla cu

mort cu tot; el n-are inimă de om. Fie mort, fie viu, fie scândură sau piatră, totuna pare a fi pentru dânsul. E nepăsător pentru toți și toate;

prieteni n-are, rude n-are, copii n-are. Numai o huidumă ca dânsul, cu trup de piatră și cap de lemn, s-ar fi putut face cioclu. Întreabă pe copii, el însuși își răspunde, se spune că de-ar putea vorbi morții, ei n-ar îngădui ca unu ca ăsta să pună mâna pe ei. Viii se feresc din calea lui, cum te ferești de bețiv, de duhoare, de sergent de uliță, de molimă, de nălucă.

Când ajung în fața casei roșii, văruiță cu o culoarea de abator (casa unde-s adunate fetele fără bărbați), verii lui Buiumaș spun că se duc la tatăl lor, la feredeu, să-l ajute la legat măturile de stejar de biciuul trupurile la aburi. Buiumaș e nevoit singur să se ducă acasă, tăind ograda lui Buiumcă cârciumarul, apoi ulița mare. Trece pe la fabrica de sifon. Ca de obicei.

Sâni, adunați acolo copii. N-are chef de joacă. Parc-ai fi bătut. În ograda cea mare a birjarului de peste drum se aruncă într-o colingă cufere, paturi, mobilă.

Evoc de la muzică își răsucește mustața, se învârtește mândru în călcâie. O striga pe nevastă-sa, poruncește mereu altceva unui soldat, trage o palmă câte unui copil de al său. Evoc se mută. Băieții lui se laudă că se duc cu trenul tocmai la Galați, unde Evoc a fost mutat la muzica militară.

Pe prispa casei din stânga Țiprei șade băiețelul zugravului. Mușcă dintr-un covrig gros. Umbra caselor se întinde până în mijlocul uliței. Soarele înclină spre soare-apune. Buiumaș face semn băiețelului să vină până la dânsul.

— Hm!... (dă din umeri, încăpățânat, celălalt) iaca nu vin... Tu vrei să-mi ceri covrig. Și mama a spus să nu dau! Să mănânc tot-tot numai eu.

— Eu să-ți cer? Păi știi cine-s eu?... Tata are să fie diseară orfan... Și eu am să am bunic mort... Noi avem să dăm de pomană, nu să cerem.

Băiețelul se lasă ademenit. Vine. Se tolănesc amândoi. Buiumaș dă să rupă o bucată din covrigul băiatului. Dar trece subșeful muzicii militare - negru ca ceaunul, cu gura roșie și dinții albi.

— Mă, se încruntă la Buiumaș, nu fura covrigul copilului!...

Se îndepărtează muzicantul. Buiumaș spune băiatului (nu mai îndrăznește a se atinge de covrig):

— Tu ai văzut porumbel ca pești, cu solzi?... Noi avem în ogradă. În fiecare dimineață ies din pâijău, vin în bucătărie să spună rugăciunea împreună cu mine.

— Porumbei cu solzi? Mă păcălești...

Buiumaș trage cu urechea și ce aude că se șoptește prin casă el zice cu voce tare. Despre porumbeii cu solzi a auzit întâi și întâi de la fratele Ițe cel mare.

Acela zicea că-n pârau din dosul casei se prădesc un fel de porumbei cu solzi. De unde a scos-o, nu se știe.

Poate că i-o fi spus-o și lui d-alde Iordache Mantu, ca să-l înduplece să se ducă să-i aducă rachiu... Buiumș a crezut-o. Și acum o vinde feciorului zugravului.

— Ce să te păcălesc? Sunt porumbei cu solzi! Ei vin numai la rugăciune. Pe tine nu te dă mama la școală?

— Nu, că tata zice că-s prea mățățel!...

— Nu ești mic, dar tatăl tău nu-i credincios. Așa sunt zugravii!...

— Și unde-i țineți peste zi porumbeii cu solzi, când nu-s în rugăciune?

— Între carcadâri!

— Arată-mi-i și mie I

— Eu nu știu dacă ești bun la Cel-de-sus s-ajungi a-i și vedea...

— Iar mă amăgești? Dacă mă amăgești, plâng, și vine mama și te bate cu cleștele de foc. Mai bine să-mi dai și mie un porumbel, să-i arăt mamei...

Coboară pe ulicioară, în grădină. Se aruncă în iarbă. Măcieșii sălbatici sunt plini de găze verzi, găze străvezii, găze cu și fără aripi.

— Unde-ți sunt porumbeii? Mincinosule! Buiumcă minciună! se supără băiețelul zugravului.

— Îmi dai o bucată de covrig, ți-i arăt. Altfel, fac păcat.

Copilul se încăpățânează. Ascunde covrigul subsuoară.

— Nu dau. Tu vrei covrig și pe urmă nu-mi mai arăți porumbeii.

— Nu-mi dai, faci mare păcat! face Buiumaș.

— Cum așa, păcat?

— Pe cealaltă lume au să-ți crească covrigi în loc de unghii, covrigi în loc de păr. Uite, ca semn că ai făcut păcat, s-a și ivit o pasăre neagră!

— Nu văd decât o cioară...

— Cioară? Dacă nu umbli la școală ca mine și nu știi carte, nici nu știi deosebi cioara de păcat. Cioara zice ceva din gură, păcatul tace.

Cuprins de spaimă, băiețelul rupe cu toată părerea de rău o fărâmbă de covrig. Din porumbarul înfipt în mijlocul grădinii nesfârșite, întins pe malul celălalt al pârâului, se înalță un stol de porumbei.

— Vezi ce pomană ți-ai făcut? spune Buiumaș bătrânește, așa cum a văzut că spun oamenii mari când li se face un bine.

Băiețelul zugravului se bucură. Ochii albaștri se fac mici și pâlpâie în ei o flacără de bucurie, cârlionții alburii se zburlesc. Băiețelul are un cap bălan, de o mare frumusețe. Când țopăie de bucurie, seamănă cu un cârlan

cu mițele de aur. Nevasta zugravului îi taie însă pofta de hârjoană:

— Să vii acasă repede, că-ți tund mițele și le pun în saltea!

Băiețelul pleacă. Buiumaș rămâne singur în umbra măcieșilor. Îl podidesc lacrimile; se gândește la bunicul care moare și pe care n-are să-l mai vadă niciodată. Un mort este ca o sâmbătă de bucurie, ce pleacă și nu mai vine niciodată. Vine altă sâmbătă, altă sărbătoare, dar cea dusă, într-o mare fără de sfârșit, se îneacă undeva, și niciodată, niciodată nu te mai întâlnești cu bucuria ce ți-a dat-o.

— Buiumaș! Buiumaș! se aude chemat de Țipra.

Hai, toarnă-mi niște apă.

O îneacă plânsul. A înțeles: bunicul nu mai este.

Țipra își spală vârful degetelor: așa cum îi datina, că nu se cade să intri în casa ta necurățit după ce ai stat în casa mortului.

9 - Copilăria unui netrebnic

109

Țalic n-a dormit acasă în acea noapte. Dar nici de dormit n-a dormit. S-a învărtit încolo și încoace pe uliță, pe dinaintea ferestrelor casei unde-și dăduse duhul taică-său. Țipra a dormit acasă. Înainte de zori a plecat. Feciorul nu putea intra în casa unde era întins mortul, pe lutul de pe jos, acoperit cu căftănelul său verzui, și cu picioarele spre ușă... Pe câteva ceasuri s-a întors. Basia lăptăreasa s-a oprit în fața casei.

— Dumnezeu să vă ferească de jale și de moarte!

S-a oprit mai mult ca de obicei. Țipra îi povestește cum bătrânul s-a sfârșit plângând și strângând pumnii;

cum ar fi vrut să oprească viața în loc, cum sufletul lui a pâlpat ca o lumânare. Buiumaș ascultă.

— Da bietul Srul Polcuță, care a înnebunit? Mare

blestem! aduce vorba lăptăreasa.

Se vede: Basia ar vrea să spună altceva. Îi e teamă să n-o ia gura pe dinainte și să spuie ce nu trebuie.

— Din pricina lui Moişă Lungu. N-are nevoie de tovarăș, să păzească mortul, ca să împartă câștigul!

Îi taie vorba Țipra. Basi dragă, de ciocli, de moarte și de cerșetori să te ferești. Moişă ăsta se tot laudă că s-a născut între morți, că nu are nevoie de ajutoare.

Când se nimerește să aibă la paza unui mort un tovarăș, pe un tremură-barbă și clănțâne-dinți ca Srul

Polcuță, deprins să coasă polci țărănești și fuste pentru muieri, apoi știe el să scorească una, de să vuiască treizeci de ani târgui. Cât am stat noi, până după miezul nopții, în casa lui socru-meu, Moişă

Lungu se făcea prieten cu Polcuță. A povestit unul una, altul alta. Moişă Lungu a povestit cum a tras una cu podul palmei unui mort de s-a deșteptat și a cerut mâncare, cum a alungat stafile venite să fure un suflet... Când am plecat noi și a adormit bietul

Srul, Moişă a dosit niște mâțișori sub zăbranicul mortului. S-a trezit Srul din somn. Îi sosise și lui timpul de veghere. Se cheamă că era de planton.

Moișă s-a întins pe cuptor lângă soacră-mea vitregă, s-a prefăcut că doarme și sforăia motanul bătrân, parcă torcea. Numai ce o dată s-a auzit un suspin ușurel... începuseră a se mișca mâțișorii și a mieuna.

Întâi nu-i veni să creadă lui Srul. Dar când văzu și văzu că zăbranicul se târâie singur spre ușă, s-a gândit că a intrat strigoii în mort și că strigoii se mișcă și miaună. „Moișă! a țipat Srul de s-a cutremurat casa și s-a deșteptat toată ulița. Moişă, scoală: mortul se mișcă!...” Moişă se prefăcea mereu că doarme dus, sforăia ca omul prins de cel mai dulce somn, după mare osteneală. Srul Polcuță și-a luat picioarele la spinare și a zbughit-o pe uliță... Acu, cică,

nu-l găsesc nicăieri. Mi-e să nu se fi aruncat în fântână vrăjitoarei...

— Ei, face Basia oftând, tot de năcazuri a avut parte Moisei străinul. I-a murit nevasta dinții otrăvită; cea de a doua. Ea l-a otrăvit pe dânsul. Cine știe cât a păcătuit ca să...

— Și mata, Basia?... Doamne, iartă-mă! Crezi cumva c-a intrat diavolul în mort?

— Cine a zis asta să-i stea gura la ureche! Nu-mi place să mă amestec în vorbe – ce se aruncă. Că odată și odată dăm socoteala pentru fiecare vorbă. Crezi că ai cumpărat marfa asta și nu costă nimic, și odată și odată te pomenști că-ți trimite ținutul și poliția și trebuie să plătești. Suntem vecine, se cheamă, de atâția ani. Am pășit eu pragul casei tale și am intrat eu la tine în casă altă dată decât atunci când ai avut tu un năcaz? Am intrat eu în casa zugravului decât în zilele când pe băiat îl apucă ducă-se-pe-pustiile?...

Da, eu nu zic nimic. Așa se vorbește în târg. Îți vând, vorba ceea, ce-am cumpărat. De mult nu s-a mai pomenit să învie un mort. Și tocmai un om de treabă ca tata lui Țalic. Să învie și să miaune...

— Nu ți-am povestit, Basia dragă, cum ticălosul de Moişă Lungu a băgat mătîşorii sub zăbranicul mortului, cum mătîşorii au mieunat, și nu mortul?...

— Tu știi cum e gura lumii: numai sapa și lopata. Ic astupă. Zice că Moisei n-a avut răgaz să se curețe de păcatele părintești și ale lui. Eu, una, Basia lăptăreasa mă cheamă, știu de vacuța mea, de strujenii mei, în altele nu mă amestec. Spun numai: să vă ferească Dumnezeu de aici înainte de năpastă și jale!...

Basia o întinde înainte, târând tinichelele cu lapte.

Țipra intră în casă; Buiumaș, după ea. Ar vrea s-o întrebe ce a vorbit cu Basia; că erau atâtea și atâtea:

și înfricoșătoare, și pline de haz. Se teme. Mama are toane; mai cu seamă într-o zi de asta de durere fără seamăn. Țipra se învâрте prin casă ca și când ar fi pierdut o cheie. Vine Blima. Pe neprevăzute se aruncă la pieptul mamei, plânge cu hohote.

— Mamă, mamă, noi nu mai avem bunic!...

Plâng tustrei, ca și cum din casa lor s-ar scoate mortul.

— Tata s-a dus înainte la țințirim, să vadă cum au săpat groapa... Mă duc și eu, că acu scoate mortul din casă. Blima, rămâi tu aici cu mezinul nostru! zice

Țipra, ca și cum n-ar fi fost supărate niciodată.

Blima și Buiumaș coboară costișa din dosul casei; se tologesc tocmai pe malul pârlului și se uită la găzele cu picioare lungi ce plutesc cu mare repeziciune.

— La toamnă, zice Blima, după ce-i pune Buiumaș capul în poala ei, fac și eu băiat ea ține!... Numai ca moșu-său cel mic să fie...

Buiumaș se uită cu ochii mari la soru-sa. Își amintește de ceea ce spuneau băieții mai alaltăieri. Blima nu face copii ca sfinții, de care ceru se milostivește și nu-i părăsește să lunece în păcat! Ea are să facă băiat ca toată lumea, așa cum a făcut mama pe Eche

Pine, care a murit de foame...

— Acum, mai zice Blima privind pârlul, trebuie să-l fi spălat pe bunicul, să-l fi uns cu gălbenuș de ou, să-i fi pus furculița în mână, ca să aibă pe ce se sprijini când om ajunge la învierea morților și când are să treacă călare pe uliți Mesia.

Izbucnește în hohote. Buiumaș se uită la broaștele care sar în apă, își desfac picioarele și înoată, urmărind găzele cele iuți de picior. Plânge și dânsul. Nu știe de ce. Doar că vrea să fie pe placul Blimei.

— Vra să zică, bunicul are să se întoarcă la învierea

morților? Atunci, nu mai e atât de mult!...

— Cine știe?... răspunde Blima. Poate să fie mâine.

— Mâine? Atunci, de ce a mai murit bunicul?

— Așa se spune: au să învie morții. Dar știe cineva cât ține? Poate să nu mai învie niciodată. Cine știe care are norocul să învie? Deocamdată mor pe capete, lasă văduve, orfani și nepoți nemângâiați și umplu ținirimele...

Buiumaș se culcă în poala Blimei. Simte nevoie de o mângâiere. Ea își trage degetele prin părul lui de arici, mărunt tuns.

— Știi ce? spune dânsa după o tăcere mai lungă.

Hai să mergem și noi! Acu nu ne mai uităm că-i baba Clonț. Acolo a trăit bunicul, și sufletul lui zboară în jurul opaițului și a paharului de apă legat cu cordeluțe rupte din giulgiul lui.

Suie dealul, pornesc pe uliță. Lumea se uită după ei. Buiumaș se simte mândru: că are un bunic mort, o rubedenie-apropiată care s-a desprins dintre vii.

Blima trece plânsă pe uliță, fără a se uita încotrova.

Buiumaș ar vrea să fie văzut de toată lumea. Ulița unde locuiește bunicul e plină de băltoace, din apa scaldătoare mortului... Stau pâlcuri de femei în mijlocul uliței, vorbind despre mort, altele pe prispe, și tot despre „acel bătrân cârpaci cu barbă sură-roșcată, care în viața lui n-a atins o găză de pe perete”. În ogradă s-au adunat toți acei care stau toată ziua la sinagogă așteptând să fie tocmiți să citească rugăciuni în cele șapte zile cât jelesc rubedeniile.

În casă, Liba și baba Clonț se tânguie, bocesc, le (jănindu-se, smârcâind și tușind. Când plâng cu hohote, parc-ar hui păsări de noapte.

— La drum lung ai plecat, Moisei. al meu, cununa capului meu... iar pe mine m-ai lăsat zălog pe lumea asta, a amăgirii și a deșertăciunii... Dar avem să ne întâlnim în

poienile dreptilor și prigonitilor. Să fi știut că-ți vine rândul la moarte, cum m-aș mai fi purtat cu tine!...

Pereții uzi, lutul galben de pe jos, chiftind de atâta apă ce s-a vărsat cu scaldătoarea mortului, au prins miros parcă de găină plouată.

Baba Clonț și Liba își înalță glasurile, plâng tare, sfâșietor. Până și verii, zburliți, buboși, sălbatici, flenduroși, plâng și suspină, și lacrimile le curg nu numai din ochi, ci și din nas.

După o răpăială de plâns, se liniștesc; un răstimp vorbesc cuminte, liniștit, laudându-l pe mort cât de bun a fost, cum s-a canonit toată viața, și apoi iar bocesc.

Baba Clonț își amintește că în iarnă n-a avut de unde să-i facă un ceai măcar din frunză de gutui și niciun vârf de căpățână de zahăr n-a avut, și plânge de părere de rău și căință.

— Dacă știam, mă vindeam pe toată viața și-i făceam ceai...

Țipra așază pe fereastră, lângă divanul unde a murit bunicul, un pahar cu apă și leagă de un cui o fâșie de giulgiu.

Se lasă liniște. Și toți sunt în așteptarea lui Țalic și a băieților mai mari, care trebuie să se întoarcă de la cimitir.

19 10

IV

Țalic coase la mașina de cusut. Așezată turcește, po podea, în prag, Țipra își soarbe cafeaua ei neagră.

(câteva cești mari de cafea bea dânsa pe zi. Dacă mi i-ar fi rușine, și-ar îneca amarul și ar bea și tutun!

— Dacă-o vrea și s-o îndura Cel-de-sus, Buiumaș are s-o ducă ușor. Cu cartea în mână, cu capul ușurel pe umeri, ca o floare, nu te pierzi... zice Țipra.

— Am ajuns zile neașteptate... Pe copii nu-i mai îngăduie să învețe carte veche. Se zvonea într-un li. m² că

s-au sfătuit ei între ei, cei avuți, să adune copiii sărmani din târguri, să-i trimită la învățătură tocmai la Vilna, să învețe carte bună și temeinică.

Da acum nu se mai aude nimic! oftează amărât Țalic.

— Și ai fi tu, adicătelea, de părere să trimitem copilul prin străinătăți?

— Numai să-l primească! Dar nu primește pe oricine. Trebuie să ai putere să-l ții până sfârșește școala, până se găsește cine să-l inginerească.

— Avem să-l dăm la școala din dealul feredeului.

Băiatul nostru are tinere de minte. Musai ajunge doctor...

Buiumaș s-a întins, pe podea, ascultă: se uită la mama și se amestecă:

— Dar dacă am să mă fac doctor, am să umblu și sâmbăta cu trăsura?

— Îl auzi, păcătosul? Sâmbăta, cu trăsura! La păcat se gândește, nu la noroc.

— Tocmai, tocmai, eu păcat nu vreau să fac...

— Dacă nu vrei, treci repede la școală, că tat-tău nu muncește să-mi stai ca greierul băgat între scânaurile podelelor...

Mezinul este nevoit să plece, să nu mai audă cum sfătuiesc părinții despre viitorul lui...

Arde și înăbușe căldura. Până și umbrele cată parcă a se ascunde în casă. Picioarele îi sunt crăpate de mult ce umblă desculț. Pietrele ard talpa. Ca fierul încins. Pe uliță trece un țăran cu căruța venit cine știe de unde. Vinde păcură. Mai trece Sevastița, copila poștăresei, cu coadele-n vânt: învață ea la școala de fete, dar se joacă numai cu băieți. În vacanță, toată ziua se hârjonește cu dânșii și îi când la furat castraveți, când la meșterit pușcoace de soc, la joaca de-a bandiții și jandarii. Câteodată, golani cată să o prindă în grajd, la Basia lăptăreasa, ca să se joace „de-a

tata și de-a mama”.

— Vii să-ți arăt ceva? zice ea către Buiumaș.

El nu-i răspunde: i-a poruncit mama să nu-l vadă cu Sevastița, că-l ucide...

— Ce te ții fudul? Nu răspunzi când te întreabă fetele? Peste doi ani sunt domnișoară: nici mâna nu te-oi lăsa s-o pupi! Nu te vezi că ești cu pantalonii spintecați, parcă ai fi femeie cu pestelcă?

Buiumaș tace. Sevastița îl ațâță, mereu în alt fel, ca să-l facă să vorbească:

— Vino, măi, să-ți arăt ceva ce n-ai văzut de când te-a înțărcat mă-ta!...

Când Buiumaș întoarce capul, Sevastița a pus palmele cu degetele rășchirate la nas și se strâmbă.

— De la nas trei palme-n jos, e ceva primejdios...

— De unde știe astea o fată de școală?

Buiumaș se uită la ea înciudat. Îi vine să plângă.

Nu se cade.

— Dacă ți-a plăcut, zice Sevastița, să mai vii să-ți urât și altă dată!...

Buiumaș coboară povârnișul spre școala dascălului

Beri, se uită înapoi după Sevastița. Urât ce a făcut, dar poate să fie ceva bun ce ascunde! Buiumaș își mărturisește câteodată, față de băieți, părerea de rău de a nu fi fată, ca să fie și altfel decât băiat...

Ajunge la școală. Îi găsește pe prietenii lui, gata rânduți la masă, tălmăcind din *Biblie* capitolul ce pomenește despre blesteme și afurisenii grele.

Dascălul îl croiește cu biciușca de curelușă și cu plumb, că n-a venit la timp, și îl și ocărește:

— De pe acuma ai luat obiceiuri de Precup? Nu-ți place cartea noastră? Nu-ți place vorba dulce? Pistolul și țigănelul sunt pentru tine. Ca mâine ai să bei titiun și ai să înfunzi cârciumile și cafenelele!

Ceilalți băieți se bucură, deși știu că fiecareia îi vine rândul la bătaie și ocară. Usturimea curelei îl face pe Buiumaș să mai uite de Sevastița, de zăpușeala de afară.

Au isprăvit de tălmăcit, învață pe de-a rostul binecuvântările: cum se zice când tună și fulgeră, când plouă, când iese curcubeul, când mănâncă pâine, cartofi sau carne, când beau vin, când se spală pe mâini.

Fiecare rugăciune e o cântare.

Vaca tărcată a dascălului s-a întors de la cireadă.

Gospodina lui – care stă la vatră și scoate spuma da pe zamă cu lingura de lemn – a ieșit în curte, să primească vaca și să-i deschidă ușa grajdului.

— Trimite copiii acasă. Vine o cumpănă cum nu s-a mai văzut! Te uită numai cum se încaieră norii peste turla catedralei!...

Cum a pomenit de furtună, Cum s-a întunecat mai tare, iar focul din vatră parcă a mai crescut. Lumina soarelui cade portocalie, parcă ar strânge-o de gât norii, glasul băieților tremură, mugetul vacii se face mai greu.

Dascălul zice:

— Hai mai repede, să nu v-apuce ploaia! Dacă auziți tunetul, știți ce aveți de făcut?

— Știm! răspund, repetând binecuvântarea învățată.

Fâlfâie vântul calduț ca niște pânze subțiri. Zbârâie.

De departe vin nori grei, negri, cu poalele cenușii.

Vacile se întorc de la cireadă cu ugerile pline, pășesc încet, rumegând, se uită în dreapta și în stânga și mugesc ca și cum ar chema pe cineva.

Copiii o dau razna peste tufele înalte de ruje¹².

printre straturile de cânepă, pătrunjel și mărar. Numai de găștele de pe uliță se feresc, de se reped și, sâsâind, dau să muște, se feresc de vacile care se întorc de

12 Rujă — trandafir.

••« Steblă — mănunchi.

la pășune, vestind pe gospodine, cu mugetele lor prelungi, că au sosit la drobul de sare, la uruială, la muls. O jumătate de cer, spre miazăzi, este albastrustrăveziu; pe cealaltă jumătate, însă, se încaieră norii burtoși.

Cad picuri grei, rari, care, când ajung pe iarbă, scânteie și scot din pământul prăjit un miros da cărămidă.

Plouă, plouă.

Babele se ouă!...

strigă băieții, aruncând șepcile în văzduh.

Buiumaș își amintește de Sevastița. Se uită la picioarele sale desculțe, le aseamănă cu ale Sevastiței.

Nu se deosebesc de loc. Doar că ea are ceva ce îi «rată decât băieților în grajdul Basiei, lăptăreasa.

— Mă, întreabă el pe un băiat, Sevastița tot ca noi este?...

— Sevastița? Asta crește una de acele care stau în casa de pe ulița spitalului, de acele ce trag bărbații de mânecă!... răspunde băiatul.

Înfipt drept în mijlocul șoselei, Iordache Mantu vorbește cu Precup. Se vede că s-a îmbătat, după obicei, când pune mâna pe bani. Ar vrea să zbiere.

Precup îi face semn să tacă și-l ține în frâu. De altcineva nu se teme.

— Asta nu mă poți opri să ți-o spun verde: banul nu-i bun de nimic. Mie mi-i silă de ban, de aceea îl beau. Și dacă nu mă lăsați să-l beau, îl arunc în pârau, să facă ce or vrea cu el lipitorile.

Amurgește parcă. Norul se întinde. Departe se vede cum s-a întins o urzeală de ploaie. Lumea se uită la cer, măsoară cât mai este până izbucnește furtuna.

Muștele zburătăcesc, căutându-și adăpost prin case, pe geamuri. N-a mai plouat de mult. Verdeța este prăfuită. Dealurile din împrejurimi, unde se duc vitele la pășune, sunt de cărămidă.

Buiumaș grăbește pasul. Acasă îl întâmpină, de departe, mirosul gădilor, bun, al fierturii de cartofi cu tăieței, presărată cu pătrunjel verde. S-a întins un ștergar pe brazda de iarbă din dosul casei. Stau la masă ai casei. Mama îi întinde o strachină de pământ și lui. Toată lumea mănâncă cu linguri de lemn;

numai Ițe, cel mare, șade în casă și mănâncă cu lingură de fier...

Tata se uită la nori și e de părere:

— N-apucă soarele să apună, și ține-te ce cumpănă se pune!...

— Numai să nu ne dezvelească casa... Că șindrila e veche și putredă, zice Țipra, ca și cum ar sta în puterea lui Țalic să se îndure și să cruțe acoperișul.

Norii parcă-s trei ciobani, cu glugile în cap și cu cojoace grele. Unii nori albicioși, întinși pe cerul dinspre apus, seamănă cu o turmă de oi tunse. Un vânt iute s-a pus să bată. De departe, de pe ulițele din târgul negustoresc, se înalță norii de praf. Pe ulița de peste pârâu, dincolo de grădina nemțoaicei, vântul ridică fâșii de hârtie; un zmeu turcesc s-a prins de firele de telegraf; alt zmeu, cu sfoară lungă, zbârnâie, face tumbe. Se simte cum un băiat trage sfoara, pentru că zmeul cântărește prea greu.

Tata zice:

— Și Pantil cine știe unde-i... Pe ce drumuri... Între străini și oameni cu inima tare. Au să-l omoare vitele pe băiatul nostru! În primăvară, flacăra trăsnetului a trecut peste șarabana în care era. Nu mai are astâmpăr...

Țipra dârdâie, strânge repede ștergarul, străchinile.

— Cu băiatul ăsta numai năcazuri și iar năcazuri!

Carte n-a vrut să învețe, la țară trage, și nu știu unde a ajunge...

N-au intrat bine în casă și n-au tras ușile de lemn fără geamuri, că se porni să plouă cu găleata. Cât ai clipi

din ochi, ulița se umplu de șuvoaie lutoase, parcă ar fi cafea cu lapte. Peste acoperișul casei birjarului plouă cu atâta repeziciune, de se vede cum clocotește, face clăbuci apa când. Cade pe tablă.

— A fost rupere de nour! zice Țipra.

Tună, vântuie, fulgeră, iar norii parcă și-ar vărsa poalele peste acoperișurile de șindrilă. Ploaia sună ca și cum s-ar fi răsturnat care întregi cu cuie. Ulițele-s prefăcute în șuvoaie, de s-ar zice că și pâ râul din vale s-a suit în deal. O șarabană s-a oprit în fața casei. Caii nechează parcă-i gâdilă cineva cu paiul în nări și scutura coamele și zurgălăii. Un băiat cu haina trasă peste cap și un bărbat mustăcios cu suman fie dau jos din șarabană: e Pantil își stăpân-său. Pantil ține în brațe un ieduț alb, iar stăpânul lui duce un caș dulce, învelit în sac. Casa se umple de miros de caș și fân. Țalic stă la fereastră și se uită afară, ca și cum uitătura lui ar fi în stare să alunge cumpăna...

— Ehei! Asta trebuie s-o fi făcut talienii zidari: ei opresc și dau drumul la nori! zice.

Stăpânul lui Pantil adaugă:

— Asta-i ploaie care nu ține mult. Numai mi-i frică să nu se reverse apele; că și pe malul Prutului a fost rupere de nori...

Pantil iese afară în ploaie și acoperă spinările cailor cu saci, sub care așterne steb le 1 de fân.

Când se întoarce în casă, dosește cașul la întuneric, rupe un pumn și i-l întinde lui Buiumaș. Cașul șui eră printre dinți, e dulce. Țalic vorbește cu stăpânul, care îi numără ceva bani. Țipra ascultă cum sună gologanii, se uită pe fereastră și suspină femeiește din când în când:

— Mare prăpăd 1 Să nu se reverse și pâ râul, să vină până sus, să ne intre în casă apa...

— Până în vârful Muntelui Sinai ai auzit tu să se

reverse Nilul? întreabă în batjocură stăpânul lui

Pantil.

— Știu eu? Dacă n-am fost pe acolo, de unde să știu unde-i Sinai și unde-i Nilu? își cere parcă iertare

Țipra.

Buiumaș se strecoară prin iatacul întunecos prin cuhnie până în ogradă. Plouă cu clăbuci. Pantalonii și cămășuica se udă. Din ulicioara de lângă casă te uiți în vale, în grădina nemțoaicei. Pământul galben fierbe sub biciuirea ploii; pârâul s-a revărsat până în mijlocul pomătului, și puhoaietele trebuie să fie adânci.

Doar câte un prun își scoate capul din valurile miloase, care cară la vale răchită dezrădăcinate, cotețe cu păsări, purcei de lapte, soanduri, căpițe de fân...

Buiumaș se întoarce speriat în casă. Nu-i spune mării despre prăpădul ce l-a văzut, să nu-i facă inimă rea. După obiceiul ei, e în stare să leșine. Își aduce aminte de Sevastița. Și cum gândește, lăsându-se furat de moleșeala căldurii, se apropie Pantil și pune mâna pe el.

— Porcule, te-ai gândit la lucru rău! îl muștră.

— La nimic, Pantil. Știu că mama povestea de un băiat de țăran care s-a jucat cu o fată de-a mama și tata și a ieșit copil din joaca lor. Copilul semăna cu dânsul. Așa a aflat toată lumea cine-i făptașul. Care se joacă cu Sevastița tot așa pățește?...

— Să-i spun mamei la ce-ți zboară gândul? îl amenință iar în șagă Pantil.

Țipra zice uitându-se pe fereastră:

— Ia te uită ce face bețivul!...

Toți se reped la fereastră; Pantil, de asemeni

(uitând de amenințare). Iordache Mantu se uită în șanț, se apropie de uluca vecinului și-și pune capul dedesubt, se scaldă s-ar zice. După ce se udă ca o găină, vine spre casa Țiprei. Este mai puțin pornit ca de obicei.

— M-a murat ploaia, nu glumă! se hlizește, scuturându-se și răspândind cu adevărat duhoare de câine ud.

Țipra trage un sac peste cap (numai nasul i se vede) și se repede în dosul casei. Se întoarce cât ai clipi din ochi și se vaită ca și cum i s-ar fi înecat un fecior:

— Vai de capul nostru, pârâul s-a revărsat!... Să nu fi intrat apa la Blima! Că ei n-au ca noi dealul ca zăgaz. Vin puhoaiele ca pe vremea potopului. Și noi nu suntem păziți ca în corabia lui Noe...

— Dacă nu suntem vecini cu Noeh Tabăche ciubol. Irul! glumește Pantil.

Stăpânul său face zâmbre, se învâрте din colț în colț și se plânge că pierde trenul. Iordache Mantu s-a ișezat pe divan; își ține capul în palme. Duhnește a rachiu piperat. Și-a scos scurteica cărămizie, cu manșete și guler de catifea neagră, și o scutură de apă.

I to îl urmărește să v-adă ce are de gând să facă.

— Hai, te uiți la mine? Așa-i dacă te bagi la stăpân când nici capul nu te doare... Dracu' m-a pus să vând casa lui mațe-pestrițe! Ba azi, ba mâini, mi-a bătut capul armeanul, până m-a amăgit. Și acu nici rachiul nu-mi mai răcorește sufletul! Măcar de-ar veni potopul să ne înece pe toți, pe toți!... Să nu rămâie leac din ce am muncit eu în laba lui mațe-pestrițe! Laba lui îi zugrăvită pe mănăstire. Îi laba dracului, care mânuiește fefestrăul cu care se taie trupuri de păcătoși...

Afară nu mai plouă cu bășici; dar șuvoaiele vin mereu, despletite, galbene, Verdeța de pe malurile șanțurilor s-a înviorat. Iordache Mantu se ridică de pe divan, pune mâna pe umărul lui Țalic.

— Ehei, îl deslușește, pe aici, unde vezi uscat, tu, măi Țalic, are să vie odată și odată apa, au să vie puhoaie înspumegate, să spele toate spurcăciunile:

pe armeanul și jidauca lui botezată să-i înece, pe toți care nu știu fura, dar fură ziua nămiaza mare, să le umfle burțile... Da' tu nu pricepi nimica. Tu stai la masă și împungi cu acul. Pantalonii îi poartă jupâneasă-ta, Țipra, și pe tine de nas te duce, cum poartă ursarul ursul în lanț... De ce nu mă țin până la moarte, cum au zis, dacă mi-au luat casa armeanul și jidauca lui botezată?... Asta înseamnă a ține: mereu îmi bagă în casa de sus fel de fel de chiriași, ba un șchiop cu elne care are blană de tăieței de cei mari, ba un comisar, iar de damigenele de drojdie ce mi le-au făgăduit au uitat de de...

Cu toții se uită la Iordache Mantu cum te-ai uita la un nebun, nu zic nimic, să nu-l atâțe la vorbă și la furie, c-apăi nu mai scapă de dânsul, Iordache Mantu e cunoscut în târg ca nesupus, ca scandalagiu. Nu se teme de nimeni fiindcă îl ocrotesc boierii cărora le spală albiturile. Nici de poliție nu se teme. Când are poftă, strigă, și înaintea sergentului de uliță nu-și scoate căciula.

Plouă mai lin. Buiumaș simte că-l prinde somnul.

Mama s-a repezit iar în ogradă. Aduce vestea bună că revărsarea pârâului s-a oprit, numai în partea cealaltă, spre pomăt, au avut putere puhoaietele să se împingă, dar încoace, spre casa Țiprei, i-a oprit dealul. Dacă la noapte nu-i rupere de nour, apa nu se urcă până la deal. Pe afară caii se scutură de ploaie. Stăpânul lui Pantil scoate mereu ceasul din jiletcă.

— Ei, văd că nu mai plouă cu coafele! Nu mai stau.

Mâine după amiază mă aștepți în gară! face către Pantil. Ai auzit? Să vii la timp...

După plecarea stăpânului lui Pantil, Mantu iar își ia capul în palme. Oftează.

— Cine a fost aista? Are șarabană, dar nu-i om!

Avea ceasornic, și nu se potrivește a fi boier... O fi jupân...

— Aista, sare Țipra, are atâtea stâne câte degete n-am eu la mâini!

— Are?! se minunează Mantu. Și ce face cu prea multe oi?... Că laptele lor nu-l poate bea, cașul nu-l poate mânca... Apoi oftează: Mari păcate pe capul omului! Cică demult a fost un băiețel, pe care l-a trimis tat-său la păscut vitele... (Așa își începe Mantu toate poveștile. Nimeni nu-l ascultă, doar Buiumaș mai ciulește urechea, întredeschide un ochi și se luptă din greu cu somnul.) Acu ce-i poștește diavolului? Să se ducă departe, departe de sat. A umblat re-a umblat în urma turmei de oi, și iaca, ajunse

111 tr-o pădure. Și dacă a ajuns în pădure, a dat acolo de o poiană. Zice: „Aici e de mine!” Că era răcoare și o întau păsările. A lăsat oile să pască până la chindii, ba chiar până s-a înnoptat de-a binelea.

Atunci și-a adus aminte ciobanul că trebuie să se întoarcă acasă; dar ia drumul de unde nu-i. Caută băiețelul poteca: i-a luat sfântul vederea și ținerea de minte. Nu mai ține minte pe unde a venit și nu mai cunoaște nimic din ce se perindase înaintea ochilor toată ziua. Dacă vede și vede că n-are încotro - era, se cheamă, flăcău de vreo treisprezece ani

— „haide, zice, să mânem în poiană!” Și-a făcut culcuș din crengi, a supt de la ugerul oii celei mai darnice lapte și s-a culcat, punând la căpătâi, drept pernă, bâta. Și așa o zi, două, nouă, o săptămână, o lună, până ce a uitat de casă, uitat a fost și de ai lui.

A stat băiatul cu oile în poiană cine știe câți ani.

Numai ce păscând oile pe malul pâ râului ce tăia păduricea, vede pe celălalt mal biserica și aude și toaca. „Măi, uite biserică... cum era și la noi. Măine mă duc la biserică!” își zice. A doua zi de dimineață, hai la sfânta slujbă! Când să treacă pâ râul, minune:

nu i se udă picioarele! Nu prea pricepe el cum de se

poate apa să curgă, să clipească, dar să nu ude.

Nu-și mai băgase picioarele în apă de mult, de mult.

Da' el ce să știe de cât timp o fi trecut? Merge ce merge și intră în biserică! Acolo, ce să vezi? Poporeni mulți... cu sumane cu găitane și cu pantaloni de aba, dar toți, de la cel mai tânăr până la cel mai bătrân, poartă câte un gheb în spinare. Își aduce flăcăul aminte: în sat la el oamenii erau drepti ca lumina. După slujbă, cheamă la o parte pe unul din creștini și-l întreabă în șoaptă: „Bade, mă rog, să nu vă fie eu bănat, pe la dumneavoastră bărbații și muierile de ce poartă gheb în spinare?...” Se uită omul la bărbați, la femei, la cunoscuții lui, se uită și la băietul străin: „Gheb? La noi, de gușați și gheboși nu prea s-a pomenit... Poate că n-ai vederea bună, băiete. Pe la noi oamenii sunt curați ca floarea! Du-te la fântâna Parascăi pitărița și spală-te în zorii zilei cu apă, și poate ți-a trece”. Se întoarce băiatul la oi. A

două duminică iar la biserică băiatul, iar nu i se udă picioarele. Iar vede cum muierile și oamenii din partea locului își poartă ghebul. Și așa, mai o duminică, mai două, mai nouă, mai nouăzeci și nouă. Trecea timpul. Numai ce se uită ciobănașul la o fetiță.

Se întoarce înapoi în pădure... da gându nu-i mai era numai la cintezoii și pițigoi, la sticleți și privighetori, ci și la... bucățica de muieră, și iaca, i se udă picioarele! A doua duminică nu numai că i se udă picioarele, da era și cât pe ce să se înece. Și în biserică nu mai vede niciun fel de gheb în spinarea oamenilor...

Iordache Mantu povestește. Ploaia curge lin. În casă s-a aprins lampa. Lumina e roșie. Buiumaș visează pe Sevastița că se scaldă cu vaca Basiei în pârâu; pe Srul Polcuță, călărind pe un vițel, pe Bălașa nebuna, gătită ca mireasă, pe dascălul Beri, fluierând din țigănelul lui Precup. Dar nu se mai aude și nu se mai vede nimic; în vis viața

trece cu mare repeziciune...

*

Dascălul este din ce în ce mai necăjit, mai oțărât.

El nu împărtășește bucuria târgoveților, care gâfâie de nerăbdare să se deschidă odată școala cea nouă din dealul feredeului. Mai bine de un an s-a lucrat la clădire. Au muncit zidarii, dulgherii, stolerii, zugravii din târg și au fost aduși fel de fel de meșteșugari subțiri și de aiurea. S-a înălțat un adevărat palat, cu scări, eu turle, cu ferești mari cât casa. S-a pus taxă

pe găinile tăiate de haham. Din banii adunați se înalță școala. Dascălul Beri tună și fulgeră, suduie și blestemă. Zice să vie cutremur de cel mai mare ca să scufunde școala în pământ și să spulbere nisipul și cărămida din care a fost zidită, cum s-a spulberat

Babilonul. Pe care copil îl află că s-a înscris sau au de gând părinții să-l înscrie la școala cea nouă, îl zvântă în bătaie.

— De asta au stat străbunii în robia Egiptului, ca voi să căutați alte slove, alte obiceiuri?...

Pe Buiumaș - tocmai fiindcă-i cel mai deschis la cap - îl face vânăta: îl pișcă și-l croiește cu biciușca.

— Te-am învățat c-am crezut că au să te trimită să înveți la Vilna, ca la întoarcere să te aleagă rabin într-un orașel, nu să cresc un Precup m-am ostenit...

Mai bine te năștea mă-ta cu un cap astupat... Altfel, cine știe ce-ai să mai scornești pe socoteala noastră...

După o astfel de bătaie, cu biciușca și pumnii, și după pișcături dureroase, Buiumaș se întorcea amărât acasă. Nici foame nu i-ar fi fost și nici acasă nu s-ar fi dus. S-a plâns mamei că-l bate degeaba rabinul, dar ea era de părere că rabinul când bate are dreptate.

Mână căluțul Ghilman sacagiul. E un ghiordan înalt, cu capul mare, ce seamănă cu un bostan pe care a scrijelit

un copil, jucându-se, ochi și gură și i-a lipit și câteva fire de barbă. Poartă ciubote uriașe, date cu răbuială, o jiletcă împlănită, pe care n-o dezbracă nici iarna, nici vara. Srul Polcuță se ține după saca.

Se joacă ca un copil. Se preface că scoate cepul sacalei. Ghitman ml se supără. Cum stă urcat pe un fel de capră, se uită mereu înapoi, rânjește, își zbârlește cele câteva fire de barbă și pocnește din biciușcă.

Srul Polcuță scoate din buzunarul caftanului o foaie, bodogănește într-o limbă necunoscută, își ferește obrazul când i se pare că Ghitman vrea să-l croiască și face semn cu degetul:

— Să nu dai în mine, că eu sunt vrăjitor; eu știu asmuți lighioanele drăcești, care au tulburat visul lui

Solomon, asupra noastră, cei plini de păcate! Srul

Polcuță își întinde poalele caftanului, se preface că alungă păsări: Vezi, Ghitman, cum alung eu diavolii?

De la o vreme am și învățat să zbor.

Ghitman își arată colții ca de mistreț și râde. Dând cu ochii de Buiumaș, îl muștră parcă:

— Asta-i moștenirea ce i-a lăsat-o lui Srul Polcuță bunicu-tău...

Buiumaș știe că sacagiul vrea să spuie din pricina spaimei cu mătșorii.

Srul ciulește urechea. Ochii lui se limpezesc o clipă.

Prohodește un mort nevăzut... Glasul îi sună straniu!

Tot ținându-se după saca (Ghitman a îngăduit calului să meargă la pas), ridică o tinichea și, ținând-o subsuoară ca o cutie a milelor – cum se obișnuiește la înmormântări – cere cu un glas ieșit ca de sub pământ: „Mila ferește de moarte!” Se uită și la băiețel cu o privire de smintit. Și pe urmă începe a juca după saca ca la un ospăț de nuntă, cu mâinile băgate în jiletcă.

Buiumaș iuțește pasul, îl lasă pe smintit să ție

tovărășie sacagiului.

Pe ulița lor s-a iscat zarvă. Iordache Mantu șade ca stâlpul în mijlocul uliței și țipă, turbatul... Vecinii s-au ascuns prin case. E îmbrăcat sărbătorește: cu haina lui cafenie, cu manșete și guler de catifea neagră, cu ghetele cu scârț; are favoriții zburliți, asemeni aripilor de uliu pregătit de zbor: când are de gând să se îmbete, e sărbătoare pentru dânsul.

— Să vie aici armeanul cu mațele pestrițe și cu jidauca lui botezată! Să vie la judecată! Eu cu Sarsailă îl judec, înainte de ziua cea de apoi. Că am făcut tovarășie cu tartorul iadului, altfel nu mai merge.

Buiumaș se strecoară pe lângă gardul sifoneriei ca un cățel speriat de bici. Cum îl zărește, Iordache

Mantu îl și strigă:

— Măi, tu, de colo, diavolul cel mic al Țiprei, ia repede-te până la crâșma lui Buiumcă și adu-mi sticla mea de rachiu!...

Buiumaș ascultă. Nimeni nu se pune cu Iordache

Mantu când e cu chef sau are chef de beție.

S-a oprit și dulgherul mahalalei. Se gudură pe lângă

Iordache. Dulgherul, cel cu bărbuța cărunță, adus din spate, cu mâinile tremurânde, pare un copil pe lângă

Iordache. De aceea îi dă târcoale voinicosului bătrân, pipăie catifeaua gulerului, plescăie din limbă și zice:

— Măre, ce mai cămașă scrobită ai! De adevărat moșier... Poate dacă știai să scrii, te făcea portărel, sau cine știe ce, mai mare...

Iordache nu clipește măcar la Lingușeala dulgherului.

— Poftești și tu rachiu din care beau eu? Bați șaua să priceapă iapa?... Adu-i își lui, măi diavole, o sticlă!

La ferestre, printre mușcate, pe după perdele, pândesc vecinele, care s-au risipit ea potârnichele de pe

prisperle unde ședeau la taifas și s-au ascuns în case.

Niciuna nu cotează a ieși din casă. Nimeni nu se arată cât îi ulița sub stăpânirea lui Mantu. Cum îl apucă furiile, lasă fierul de călcat, câteodată îl aruncă după Anica, și ea o rupe de fugă. Intră toți dracii într-însul. E furios pe albituri, pe mobile, pe ceaunul din vatră, pe sticlele de pe polițe. Sparge, strică, urlă și pe urmă iese pe uliță, fercheș ca în zi de Paști, caută a se răcori și se apucă de băut. Se plimbă, țipă, bate, se leagă de care o trece pe lângă dânsul, ocărăște și calcă în picioare. Nici nu s-ar zice că om bătrân ca dânsul e atât de tare. Înalt și lat în spete, pare un adevărat stejar uriaș luat de valuri. Când deschidă gura, furtună îi țâșnește din gâtlee. Te aștepți să ia foc spirtul și să ardă cu flacăra albăstruie. Mătușa

Anica, baba lui, ca de obicei, s-a băgat în gaură de șarpe. Când el se îmbată, nici s-o vadă. Vede roșu.

Și caută cuțit s-o înjunghie. O singură dată l-a înfruntat dânsa la beție, și atunci is-a ales cu ochiul drept scos. De altminteri, ca și altă nevestă (cea dintâi, a lui Iordache). Nevasta dulgherului, cealaltă mătușă Anica a uliței, trebuie să se fi ascuns și ea.

Spre deosebire de baba lui Iordache Mantu, câteva luni ea îl ține de scurt pe dulgher, îl pune să mestece mintă-creață uscată și să ronțăie cuișoare și să nu bea. Când nu mai are de lucru, îi scapă ei din palmă.

Atunci, pașii dulgherului, mărunți, devin repezi, laba mâinii nu-i mai tremură, ci se mișcă din umeri ca și cum ar vrea să răstoarne oamenii și casele și e apucat de o poftă de a-și răzbuna zilele de cumințenie, că nimic nu-l mai poate opri. Mai întâi înfulecă tot-tot ce găsește prin casă. După aceea smulge un par din gard și o cotonogeste pe nevestă, să-l ție mine.

Dacă vreun străin se amestecă, vai de laptele pe care l-a supt de la mă-sa!...

Pentru că i-a prins obiceiul, cum îl simte că-l apucă nebunia, fuge și se ascunde. De obicei în cuptoarele de copt pâine ale vecinilor, unde știe că n-o mai găsește!

Până să treacă ulița la cârciumă, Buiumaș aude cum

Mantu se leagă de o femeie care trece cu traista în spinare. Dulgherul îi ține isonul.

Femeia îi blestemă:

— Nu v-ar ține pământul de bețivani, lipi-vi-s-ar limba de cerul gurii!...

Mantu se răstește, și femeia o rupe la fugă ținându-și fustele.

Dulgherul se hlizește și se uită cu smerenie la

Mantu, așteaptă un picuș.

Buiumcă stă în pragul crâșmei, cu brațele întinse și mâinile sprijinite de usciori, s-ar zice un păianjen ce vrăjește de departe. Deși Buiumcă-i mititel, ține la depărtare pe cei mai înrăiți bețivani. Nici în cele mai tulburate clipe nu ar îndrăzni vreunul să-l supere cu o vorbă. Are o nevastă uscată, cu un cap lung de scrumbie, câteva fete care par mai mult mamele decât fetele lui, așa-s de trupeșe. Pe trupu-i scund Buiumcă poartă un cap de pătlăgică vânăta, bărbuța tunsă cu mașina, ca părul din cap, un ochi mai mic, unul mai mare, și când vorbește, pare că o morișcă se învâрте în gâtul lui. Îmbrăcat în străițe de lână, pare că a adunat câte ceva din fiecare uliță, din fiecare târgoveț.

Seamănă cu toată lumea și nu seamănă cu nimeni.

Poartă bărbuța piperată, tunsă cu mașina (ca să-l împace pe dumnezeul ovreilor, care cere barba ca un fel de uniformă, și e și pe placul târgovâților, care cred că omul fără barbă e mai frumos), și pantaloni trași peste cizme. Buiumcă macină, vorbește, râșnește vorbele atât de repede, că nu-l înțelege nimeni. E ca un spiriduș viclean, lunecos, pe care nu știe nimeni de unde să-l prindă.

— Ai venit, îi spune lui Buiumaș, să iei adăpătura bețivanilor. Iar l-a luat dracu' pe Iordache?...

Buiumaș cere o sticlă de rachiu tare, iute ca piperul, pentru Mantu, una de piperment pentru dulgher. Și după ce cumpără, fuge să le ducă.

Mantu a dat sticla pe gât. Își scoate pălăriuța, pocnind sticla de chelia cu pielea arămie. Se uită la

Buiumaș cu ochiul șerpui-galben, se mai scobește în jiletcă și îl trimite după altă sticlă. Drept răsplată îi face o făgăduială:

— Eu am să mor înaintea lui tat-tău și a mă-tii. Și când m-o lăsa sân Petru să trec pe poartă, am să mă rog și pentru tine...

— Lasă, lasă, domn Iordache! face Buiumaș.

— Acu să poftească aici armeanul, mațe-pestrițe, cu jidauca lui botezată, să vadă casă!... „Avem să te ținem toată viața pe mâncare și băutură”, maimuțărește Mantu vocea armeanului. Povestește iar cum l-au amețit să le vândă casa pe care el a înălțat-o, cu mâna lui, din furțișaguri... M-au scos din minți!

Unde-s? Să-i sfâșii cu dinții! Acu să mă bage pe mine în beci, să putrezesc cu guzganii? Mă doare capul de atâta ce calc albiturile boierești cu mangal... și eu am să-mi pierd mințile ca Bălașa, nebuna din bordei...

Dulgherul încuviințează clătinând din cap:

— Ei, nu trebuia să le vinzi casa de veci!... zice el cu smerenie. Mai bine le-o închiriai, Că meșteșugul mătăluță se cheamă e subțire, nu ca al meu. La mine:

cuiul și lațul, barda și jalăul. La mătăluță, domnu'

Iordache, freacă rufa, ușurel, scrobește-o, cale-o... Nu degeaba spală toți moșierii albiturile la Iordache Mantu!

Iordache nu-i dă niciun fel de ascultare. Stă crăcănat, sprijinit pe labele picioarelor ca pe niște lespezi de piatră,

urlă și rage:

— Măi nepricopsitul, ce pricepi tu din viață? Eu am șaptezeci de ani și am trăit o sută treizeci!

Noaptea n-am închis ochii ca tine. Două neveste am trimis la țințirim, iar tatii i-am scurtat zilele, că mă bătea la cap: „Măi Iordache, păzește-ți cinstea!” Ce era să păzesc? Spală-i gulerele lui boieru și crohmolește M fustele albe ale cucoanei, și dantela de la pantalonii ei, netezește-i cu fierul plin de mangal ce-ți ametește capul. Care cinste? Știi în ce-i aceea cinste?

Nu mi-au dat ce mi se cuvine, îmi luam singur. Și încă nu atât cât s-ar și cuvenit... Casa asta de mâna mea am ridicat-o toată. Că eu noaptea nu dormeam, ci făceam o spargere, și a doua zi cumpăram cuie, leături, stâlpi sau căram și căram scânduri tocmai de la depozitele de la moară.

Cine să cuteze a se apropia de Mantu? Și ulița e neagră de lume. Doar Precup dacă stă mai deoparte și zice din când în când, încruntându-se:

— Ei, ce vă uitați? A sărutat omul gâtui șipului, ei și?

Oamenii se dau înapoi și se uită. Buiumaș aduce alt rând de rachiu. Mantu dă o jumătate pe gât. Dulgherul trage o dușcă, se înveselește, cântă și bâiguie:

— Cumătre Iordache, acu mă duc și eu să-i trag o sfântă de bătaie muierii, că trebuie să-mi răcoresc și eu o dată bine de tot sufletul... Când sunt treaz, mă freacă cine nu vrea, mă freacă și dânsa, acu îi frec eu ridichea!

Lui Iordache nici nu-i pasă de lăudăroșia dulgherului. Rămâne împlântat în mijlocul uliței, urlă ca și cum ar face-o cu ținta să adune lumea, nu să se răcorească. Se uită după dulgher, pornit cu un pas de porumbel care umblă în jurul porumbarului, și țipă din când în când:

— Unde-i armeanul mațe-pestrițe, care se închină la câine, și jidauca lui botezată, care s-a lepădat de lege, să le

arăt cum am să le prefac casa în movilă de moloz?!

După ce a adus și a doua sticlă de rachiu, Buiumaș s-a ascuns în casă. Mama îi dă mămăligă cu chișleag.

Privește și ea pe fereastră, ascunsă pe după perdea.

E destul ca Mantu să vadă că se uită cineva, ca să intre în casă și să zbiere.

— Dacă s-ar mai duce în sus, în târg, zice Țipra, poate l-ar lua la Comisie, să-l țină în beci o noapte, două și să-l astâmpere: că nu mai știe de nicio frică.

El spală albituri la boieri, ei râd pe seama lui și nu îngăduie nimănui să se atingă de bețivan.

Îte se apropie și dânsul de geam, Țipra n-apucă să-i aducă aminte să nu se arate la fereastră, că Iordache l-a și văzut:

— Ei, logofete... ai tras sorții? Nu? Atunci ce te boldești? Nu m-ai văzut? Vină să-mi ajuți la noapte să dărâam casa lui mațe-pestrițe, și nu mă măsură!

Îte se dosește după perdea. Mantu urcă treapta ca să le vie în casă. Aproape când să intre în casă, se întoarce dulgherul.

— Moș Iordache, hai să mai luăm o secărică, că muiera nu mi-am găsit-o...

Mantu face calea întoarsă. Ajuns în mijlocul uliței, îl amenință pe Îte cu degetul și-l cheamă. Îte nu vrea să se ducă. Țipra îl îndeamnă. E mai bine să se ducă decât să vină bețivul în casă. Îte iese, întreabă mieros ce pofteste.

— Toate perjele mi le-ai mâncat când erai mățățel.

Acu să-mi faci și mie un bine: ajută-mi să țin maiul, să dărâam casa lui mațe-pestrițe, îi păcat să-mi stăpânească păgânul munca, sângele și sudoarea mea.

Îte dă din cap că așa este. Cine ar cuteza să nu-i facă pe plac lui Mantu, mai cu seamă atunci când e beat?

— Dacă zici ca mine, de ce nu vii să-mi dai o mână de ajutor?...

— Las, moș Iordache, acu trebuie să mă grăbesc; mă cheamă slujba; diseară musai că vin.

Târât de dulgher, Iordache Mantu coboară treptele, luând-o spre târg, ca să-și umple măsura beției pe care o socotea că nu-i încă plină ochi.

După plecarea lor, iese. Din ascunzătoarea ei din cuptor mătușa Anica a dulgherului; neagră de funingine, plină de cenușă.

— Acu pot să mă duc la nănașa. Să-ți lungească

Dumnezeu zilele, o binecuvântă pe Țipra, m-ai scăpat de mânia păgânului! Că tare cumplită-i! Uite, așa mă ucide în bătai când mă prinde, și pe urmă mai vrea să-l hrănesc cu julfă¹³ de cânepă, lapte de vacă și poate și de bivoliță...

*

Tocmai se întorsese de la școala dascălului Beri.

— Du-te la pârâu și spală-ți picioarele! îi poruncește Țipra lui Buiumaș. Le-ai lăsat pline de rapănă până azi.

Să-și spele picioarele în zi de lucru înseamnă că-i de așteptat să se petreacă ceva nemaipomenit. Buiumaș stă locului, năucit: se uită lung la Țipra, la

Țalic, așteaptă să i se spună ce s-a întâmplat.

Și ei nu se lasă rugați.

— Hai, grăbește-te, numai astăzi mai este zi de înscriere la școală! se răstește Țipra.

A înțeles. O bucurie fără seamăn îl zguduie. Se repede la pârâu dându-se de-a berbeleacul. Pielea picioarelor e solzită de crăpată ce-i. O freacă cu nămol, cu piatră. Dar numai talpa se albește și se curăță.

Cum întârzie cu frecușul, Țipra îi strigă nerăbdătoare să se grăbească. Buiumaș e atât de copleșit de vestea neașteptat de bună, și totuși e așa de înfricoșat că va trebui să se arate în fața cine știe cărui fel de boier care poartă pălărie înaltă, neagră și inel cu piatră în deget, că

13 A crohmoli — a scrobi.

nu mai știe cum să-și albească picioarele.

Când, în cele din urmă, îl silesc ȕipetele și sudălmile

ȕiprei a nu se mai bălăci atâta și să vie sus, îl spală ea pe obraz cu săpun înmiresmat – ce înțeapă la ochi – dar el nu plânge decât puțin. De mână cu el, mama pornește pe ulițele dosnice ale feredeului, spre școala din deal, aceea ce se vede din orice parte a târgului. Bubi a înțeles că el nu poate fi lăsat acasă și s-a luat după dânșii. Au aruncat cu pietre într-însul, l-au alungat, el s-a oprit, a scheunat puțin, s-a prefăcut – că șchioapătă, că se înapoiază acasă, apoi iar s-a luat după dânșii, gudurându-se, dând din coadă. Cât de supărată și de grăbită e ȕipra, n-are inimă să dea cu piciorul într-însul, ci-l mustră numai:

— Dacă nu te astâmperi, să știi că te alung și nu mai ai ce căuta la mine!

Bubi a suspinat pe limba lui, s-a retras între buruiene, pe malul pârâului – pe acolo unde vine acasă

Buiumaș când e necăjit – și s-au pomenit cu dânsul când au ajuns la feredeu și au dat să suie dealul școlii.

— Acasă, fire-ai al dracului, că te dau la călăi să te mănânce uns pe pâine!

Bubi s-a prefăcut că se întoarce, și când au intrat pe poarta școlii, zdup! și el înnebunit, să se ascundă pe undeva, ca să nu fie văzut!...

Școala de piatră e cu adevărat palatul din basme unde-și închipuiau târgoveții că locuiesc mărimile mărimilor. În mijlocul unei ogrăzi uriașe, având în față o grădină de flori de toată mândrețea și în fund cel mai întins, cel mai des și îmbelșugat pământ al târgului, se înalță clădirea în care se pot ascunde cel puțin cincisprezece case de-ale ȕiprei. ȕipra îl târăște de mână pe Buiumaș, căruia i s-au tăiat picioarele de nedeprins ce este cu priveliștea în care se mișcă.

*m**

— Mamă, are el putere să zică, dacă află dascălul
Beri că am călcat pragul școlii, mă ucide în bății cu
biciușca...

— De mâine nu te mai duci la învățătură la roșcovan.
După sărbătorile de toamnă, treci la școala as
mare...

Într-o sală uriașă, cu podeaua albă, netedă și curată,
așteptau mame cu copii, intrând pe rând printr-o ușă
păzită de odăiaș. Țipra s-a oprit să vorbească cu niște
cunoscute, iar Buiumaș s-a apropiat de fereastră, ca să
vadă unde s-a dus Bubi. Când îi vine rândul Țiprei, îl trage
de la fereastră, îl împinge înainte și, ciupindu-l de pulpă, îi
șoptește la ureche:

— Când îi intra, să zici: „Bună ziua, domnule!” Și să
scoți șapca, dobitocule!...

În odaia cu multe scaune, cu două mese pline de
călimări, pene și penițe și cu un ceas de perete, un domn
cu mustață și ochelari scrie la masă, altul, cu barbă și
ochelari de aur, mai înalt decât Iordache

Mantu și mai fioros decât toată lumea - cu toate că
are o barbă bălană, ca floarea de tei uscat, și niște mâini
cu degete lungi, subțiri, ca de copil - stă în picioare.

— Întâi la Dumnezeu și pe urmă la domniile-voastre
am venit să vă dau în primire pe mezinul meu! zice

Țipra și face o adâncă plecăciune înaintea namilei cu
barbă.

— Bună ziua! răspund cu răceală bărbații care stau în
încăperea aceea.

Buiumaș se uită ce plecăciuni face mama. Și e plin de
mirare. Poate că nici nu-și dau seama că *asta-i*

Țipra: mama! mai mamă ca toate mamele! Se uită cu
coada ochiului la uriașul cu barba și ochelarii de aur (care
mai poartă un fel de caftan negru, tăiat pe măsura unei
ciori uriașe), se uită și la cel care scrie la masă, și i se face

frică să deschidă gura, să spuie ce l-a învățat mama. Țipra îl ciupește iar de pulpă, ca să-i aducă aminte că l-a învățat ceva.

— Bună ziua! șoptește Buiumaș cu ochii în pământ.

Niciunul din cei doi bărbați nu răspunde, dar îi pun Țiprei întrebări pe care Buiumaș nu le pricepe.

Un singur lucru înțelege când Țipra întinde celui care scrie actul de naștere și începe să suspine:

— N-iam de unde... că bărbatul meu nu prea are câștig. Lucru puțin, și cât este de lucru, nu se plătește...

— Cum te cheamă, băiețule? îl întreabă atunci pe Buiumaș cel înalt, privindu-l cu niște ochi verzi, care par că înțeapă.

— Buiumaș a Țiprei... răspunse el roșindu-se.

— Nu așa, băiatule. La școală nu merge așa. La școală se spune Al Țiprei Buium! La mama acasă te alinți. Aici nu merge cu alintare... Ai înțeles?

Țipra suspină puțin, încet, fără lacrimi, se înclină față de cel care scrie la masă și zice:

— Dumnezeu să vă lungească zilele!

— Acu du-te, și la zi-ntâi vii la școală...

Afară îl aștepta Bubi, care nu mai putea de nerăbdare și de bucurie că-l regăsise.

I

19 11

Despre școala dascălului Beri se zice că era o școală de toate zilele, ținută de un nevoiaș pentru copii de nevoiași! Fete și băieți de meșteșugari au deprins a ceti și a se ruga și a tălmăci la școala asta a dascălului Beri. Cei cu dugheni au nevoie ca odraslele lor să învețe a ceti pe limbi străine, a ține socoteli ca să numere banii. Dar nevoiașii de ce învață? Că-i tare frumos să știi, că-i mai ușoară lumea dacă îți trec ochii peste carte ca peste un câmp verde, și nu ca peste o uliță grunjoasă. Veneai de

acolo desculț, cu spuzeală de bube dulci pe obraz, cu lumânări la nas, cu cămășuica țâsnind din pantaloni, la spate, ca un fel de coadă de câine. După ce plecai de la școală, te băgai în pârau să cauți pietricele, te bălăceai în puhoaiile galbene, scurse pe marginea șanțurilor, jucai oina pe uliță. La școala lui de acasă - mai cu seamă după ce o risipise Precup pe aceea de la sinagoga de lângă pârau - vaca își băga capul pe fereastră, încercând să pască mușcatele sau gheața, gospodina se amesteca la învățătură și țipa:

— Dacă n-ai să înveți și ai să umbli după furat poame, au să-ți crească broaște cu carapace în pântec, șopârle veninoase ca chifterițele au să-ți crească în urechi.

Școala era o casă ca toate casele.

Școala din deal - cea înălțată de curând, din fel de fel de dări ce le-a plătit prostimea după hotărârea mai-marilor obștii evreiești - arată a palat de piatră, cu beciurile, treptele și încăperile-i nenumărate. La școala din dealul feredeului trebuie să vii îmbrăcat în veșminte de sărbătoare, încălțat cu ghetete sau cu cizme, tuns, cu unghiile tăiate. Un clopot mare ca de catedrală sună intrarea, clopotul subțire, ca de la biserica nemțească, sună recreațiile din ceas în ceas.

Profesorii au gulere tari, cravate, manșete rotunde, de cauciuc, ca niște burlane puse pe brațe, frizuri sure, mustăți date cu pomadă, ceasornice la jiletcă, inele de cununie în deget. Îndeosebi directorul, namila ceea cât stâlpul de telegraf, cu bărbuța rară și ochelarii de aur, bărbat ca dânsul nu s-a văzut! A ieșit o vorbă - și toate mahalalele cred că așa o fi - că directorul, care a slujit ca rabin la curtea lui Frantz Iosef, a fost trimis de împărat încoace. De aceea, n-ar purta perciuni, barba și-ar rotunji-o și ar vorbi câteva limbi străine. Dar cine știe?... Ceea ce are îndeosebi minunat școala din deal este că măsori

timpul cu ceasornicul, nu după soare, că ceasurile sunt ținute în roțițe felurite și că timpul trebuie să treacă întâi prin ceas.

Este obositoare sărbătoarea neconținută, să vorbești altfel decât acasă, cu cuvinte alese, să nu întârzie, să nu calci iarba, să nu te zbungui, să te urmărească și în somn ochii profesorilor, dar e bine...

— Copilăria unui. Netrebnic

140

141

Dis-de-diminează Buiumaș pleacă la școală, cu ghiozdanul de pânză de Sac, înflorit de mama cu lână albastră pe de margini, cu numele „A1 Țiprei Buium, clasa I B” brodat într-un pătrat. N-o ia spre școală pe căile dosnice, ci pe ulițele mari, pe acolo unde-i văzut de Ira, cel ce vinde lumânări de cununie, aba și faguri de miere la o dugheană, de Mochi Ciucălău, care-i ucenic la un steclar. Băieții se uită cu jind la dânsul. Ira zice câteodată cu un fel de pizmă:

— Tu ai capul deschis, ca și frate-tău Ițe! Noi n-avem norocul vostru...

Buiumaș își dă osteneala să fie cel dintâi în clasă.

Dimineța, când învață buchile memorizării: „Cățelușule, să-mi spui, unde-i laptele? vezi că nu-i...”, sau aritmetica, cu profesorul cu tăcăâie, iar după prânz, când învață evreiește, cu profesorul roșu ca jăratecul, mereu este în întrecere cu cei mai buni și-i pus monitor peste cele trei șiruri de bănci. De aceea, când sună clopoțelul cel mic și băieții ies în ogradă să se joace, vin să-i puie fel de fel de întrebări, ca și cum el ar pătrunde toate tainele profesorilor.

Până la vacanța de Paști timpul trece în zbor. Dar se petrec unele întâmplări când băieții rămân atât de năuciți, de le pare că s-a oprit timpul în loc. Așa, de pildă: s-au

fotografiat toți băieții, dimpreună cu cei doi profesori, pe scările școlii. Cei mici șed jos pe scară, cu mâinile la piept, cei înalți, în picioare, sus, la ușă. Școala e bucuria fără de margini a copiilor și stârnește bucuria și în părinții și rudele lor.

Niciodată n-a fost atât de cald înainte de Paști, niciodată nu s-a zbicit mai tare glodul lutos, gălbenu al uliței. Scânteie ferestrele, miroase ulița a gaz, a terebentină, a var stins. Căsuțele sunt văruite cu sineală, ca paharele albastre.

Cu o zi înainte de Paști, Pantil aduce miei și copite – papuci de miel – să aibă cu ce se juca

Buiumaș. Se scot din pod tacâmurile, vasele de Paști, se încinge cuptorul, în care sunt arse oalele de tuci spurcate de mâncăruri dospite, se pun la copt în spuză cartofi. În ajunul Paștelui, dimineața, după ce au ospătat cu cafea cu lapte și covrigi, Țalic adună din toate ungherele fărâmiturile de pâine și, legându-le cu cârpă într-o lingură de lemn, arde lingura în foc anume pregătit în grădină. Țipra a scuturat scoarțele, s-a retras apoi în cuhnia de sub iatacul întunecos.

Totul se petrece pe un tărâm strălucitor: casa-i nădejde și așteptare. Seara Țalic se duce cu Buiumaș să târguiască o sticlă de vin roșu – sticla de cleștar albastru, înfundată cu dop de cartof – iar când se întorc acasă, odăile strălucesc a sărbătoare. Ospățul, rugăciunile lui Țalic, felul cum se mănâncă, culcat, felul cum e așteptat profetul Ilie și cum deschid ușa, să poștească la ospăț, aprind mintea. Somnul cade ca o brumă pe ochi; visul – ca o fulgure ușoară.

Buiumaș ascultă glasul tatii, rugător, când cere

Celui-de-sus să-și reverse mânia și focul peste popoarele ce nu l-au cunoscut și n-au vrut să-l cunoască; săltăreț ca o flacăra jucăușă, când pomenește de căprița

bătută de băț, de bățul pârjolit de flacăra, de flacăra stinsă de apă... îi place mai cu seamă când tata pomeneste de băiețelul de 17 ani, ales căpetenie de oaste, căruia, spre a-i fi ascultată porunca de supuși, o minune i-a încăruntit părul într-o singură noapte. Buiumaș adoarme visând șarpele de aramă, spânzurat în mijlocul taberei de corturi împlântate în nisipul deșertului, coloana de foc ce luminează înainte calea fugiților în Egipt prin valurile împietrite ale Mării Roșii. În vis șarpele se prefăce într-o tavă de aramă plină cu turtă dulce, coloana de foc, într-un curcubeu încolăcit în jurul casei

Țiprei, iar casă, în lucie oglină. Ziua de Paști se deschide cu un soare strălucitor și cu rugăciunea de la sinagogă, veselă, zburdalnică, prevestitoare de mari bucurii. Atâta veselie vuieste în suflete, că nu mai e loc de întristare, de foame. Tronează mulțumirea în casă, că până și Țipra, care niciodată nu arată, dă a înțelege că ea - și iubește copiii, că-i și sunt scumpi și că nu se rușinează să-i alinte. Ce belșug de bucate!

Borșul de sfecia murata cu o lună înainte paté un vin tare, chifteluțele de cartofi îmbibate în grăsime de pasăre, friptura de pasăre, pasca prăjită ia tigaie în cu și cartofii fierți nu se mai măsoară cu porția. Țipra, neliniștită de obicei, încruntată din voia ei, silindu-se a fi mai posomorâtă decât e, pofteste copiii să mănânce, darnică și de o voie bună de mamă care se topește de dragul copiilor. Apoi, toți sunt bine îmbrăcați, se simt ca și cum le-ar fi crescut altă piele, alți ochi, alte urechi și alt pipăit și miros. Țalic a scos din sipetul său căftănașul de panama, surtucul cafeniu cu pătrățele; Ițe a pus cravată, ghetă cu scârț; Pantil, ghetă galbene; Casril, haine cumpărate de gata, iar

Buiumaș, șapcă și haine albastre de marinar. Când se așază după masă cu băieții în ceardac, ronțând pasca unsă

cu grăsime, povestind minunile din Egipt, obrajii i se îmbujorează, simte că-și cumpără lumea, de apoi

— Cum spune mama - povestind ce frumos s-a înecat faraonul cu carăle, călăreții și cu arcașii lui...

A fost și o petrecere mai mare. Au plecat cu boții să se plimbe până la cimitir. Au trecut prin fața casei lui Iordache Mantu. El stă în poartă și se sprijină de stâlp. Așa se odihnește el: în picioare, ca un fel de cal.

— Da' unde porniți? La hram?...

— La ce hram? Ne ducem la părinți.

— Păi tu nu ești orfan, bre Țalic?

— Orfan oi fi, dar părinți am avut, și ei hodinesc la țințirimul de pe Dealul lui Codău. Și de ziua asta mare ne ducem la locul lor de odihnă, să ne vadă că ne bucurăm că străbunii noștri robi au fost și s-au îndârjit până au ajuns oameni slobozi.

— Măi! Măi! face Mantu disprețuitor și-i lasă în plata lor.

Pe la poștarul Neamțu nu-i nimeni să-i vadă. Gardul ascunde orice vedere. Trec pe lângă fântânile sacagiilor, Suie cu încetineală dealul mahalalei, cea plină de câini cu botul negru, iar când au ieșit pe toloacă, părinții o iau înainte. Băieții se dau de-a berbeleacul;

zic: că așa a fost și pe Muntele Sinai când, de după nori, se auzea tusa măgărească a îngerilor răi și trâmbițele celor buni. Țintirimu-i risipit pe culme, înconjurat de un gard înalt cât doi oameni puși unul peste altul, și seamănă din pricina pietrelor de la morminte cu o strachină plină cu oase. Doar casa de la poartă, cărămizie, cu ferestrele rotunde, cu înfățișare puțin de sinagogă de bogătași, puțin de han pentru negustori de vite, cu coroane agățate la geamuri și cu un dric adăpostit la umbra ei, arată că este cimitir. Tot neamul Țiprei și-a pus obrazele pe geamul prăfuit. Se minunează ce se minunează de masa de

scândură de stejar pe care se spală morții, de coroanele cu cordele rămase de la morții de soi, după aceea o iau printre șirurile de morminte. Vorbesc despre Paștele întins peste tot pământul, Paștele ce aduce atâta bucurie, mâncare, saț oamenilor: borș de sfeclă, zeamă de găină, gând bun. Și se opresc taman la mormântul bunicului. De când tot vin să-l vadă, cu ochii închiși l-ar recunoaște.

— Aici se odihnea bietul tata când venea în fiecare sâmbătă la cimitir! oftează Țalic. S-a culcat în iarba înaltă după ce s-a uitat dacă nu se ascunde vreo șopârlă.

— Ehei! Am vrea și noi să ajungem la vârsta lui...

Da oamenii din vremea noastră îs șubrezi. El, sârmanul, și-a ales locul! răspunde Țipra cu alt fel de oftat.

Se uită peste câmp. Undeva, departe, odihnesc și copilași de ai ei: morți înainte ca limba lor să fi putut rosti măcar vorba „mamă”.

Băieții se risipesc prin cimitir; slovenesc scriitura de pe pietrele mormintelor. Buiumaș își scoate șapca și fugărește aerul ce zbârnâie, să prindă cărăbușii ce plouă din pomi, și nu se îndepărtează de mormântul bunicului, nu cumva să iasă cine știe ce mort străin și să-l ocărăscă.

— Ce scrie pe piatră? mai întreabă Țipra.

Țalic își pune ochelarii și, pipăind cu degetul fiecare slovă de pe piatra cu lei săpați de daltă și cu mâinile împreunate, citește că bunicul s-a stins în vârstă de aproape o sută de ani și adăugă de la sine:

— Tata lu' tata e îngropat la Iași; bunicul tatii și străbunicul, la Briceni, tocmai pe la Hotin, și mai departe nu mai știu... Se pierde urma. Neamul nostru e ca apa: nu știi de unde izvorăște și unde se duce.

— Tata, se laudă și Țipra, e îngropat la cimitirul vechi, bunicul și străbunicul, la Mihăileni, pe unde treci vama și te-ci în lumea mare! Noi aici ne-am apucat de când ne știm; tot cusătorese și croitori, din neam în neam.

După fiecare cuvânt scot câte un oftat, se uită, peste pietrele de morminte, la alți cunoscuți și necunoscuți, oare vin și ei să se plimbe și să vadă unde hodinesc rubedeniile. Într-un sfârșit Țalic mai spune:

— În zilele noastre se umplu repede cimitirele!

Altă dată aștepta în poartă paznicul, să-i cadă pleasca... Erau tari; fiecare trăia până la sute de ani, să-și vadă strănepoții la cuibul lor. Acu? Lume slabă și fără vlagă. Ca ieri, îmi aduc aminte, s-a îngropat în cimitirul nou primul mort: fata care încă nu pusese cununie și o boceau părinții că n-o să aibă vecine de mormânt și are să-i fie urât singură! Acu nu se mai știe unde-i este groapa...

Au vorbit între ei despre multe Țipra și Țalic, băieții cei mari s-au pus pe colindat, citind ce scrie pe mormântul celei dintâi moarte care a arvunit cimitirul și jucându-se cu potcoavele bătute pe leagănele de pe șirurile unde sunt mormintele copiilor, însemnate cu câte un leagăn sau o lădiță de portocale. După ce și-au umplut hainele de vânt și sufletele de răcoare, s-au întors la locul unde-i așteptau părinții. Țipra a oftat. S-a ridicat de pe iarbă.

— Ei, acu am petrecut, l-am văzut și pe bunicul, să mergem acasă! Și dacă om mai avea zile, la altă sfântă sărbătoare mai venim!...

A doua zi de Paști, după ospățul de la prânz, Ițe zice că vrea să meargă cu frații să vadă cimitirul vechi. Pornesc pe ulița mare, ce urcă spre cazarmă, tivită cu cireși înfloriți. Dar cum cimitirul e departe și nu mai pot de strânsoarea ghetelor noi (că sunt strâmte, făcute să nu se lase prea repede pe picior și să ție mai mult), când ajung la cazarmă, se opresc să se descalțe în umbra unui pom. De oboseală, Buiumaș adoarme. Stă culcat alături Pantil între tufele de nalbă înaltă, cu frunza pufoasă, floarea albă și fără miros. De sub florile scuturate iese un bumb verzui, tocmai bun de cusut la cămașă. Din vâlcea vântul aduce

miros ascuțit de leuștean verde, apoi fel de fel de - miresme, ca cernute prin sită, ale mărarului și pătrunjelului. Zarzărele se leagănă sub frunziș, peste zplazul unui pomăt. Adierea vântului îi aduce din când în când mirosul de cenușă al ierbii grase de pe toloacă. Deasupra, cerul se leagănă, albastru, înalt, peste măsură de înalt. Nu e ameteală, dar somnul îl cuprinde pe Buiumaș și pe Pantil ronțăind între dinți bumbii de nalbă și cu un fir lung de iarbă pfin de noduri. Când se deșteaptă, are o strângere de inimă: Pantil a plecat. E tăiere la abator, și el se duce devreme, Îl cuprinde un dor năprasnic pe Buiumaș. Și nu știe, e din pricina boarei înmiresmate, ce pare să tot legene ca într-un scrânciob dealul, sau din pricina fratelui plecat, pe care nu-l vede și nu-i poate spune nimic, să-și mai răcorească inima? îl deș-I optase o goarnă. Dar el visase ceva măreț, că se găsea pe culmea unui deal nespus de înalt, că veneau călăreții... Și mai departe nu-și amintește. Somnul care-l făcuse una cu pământul s-a risipit. Pomul sună din frunză și se joacă cu umbra lui, dealuri se întind înaintea-i, leneșe; în vale, trenul șuierând, trăgând dăre de fum pe cer. În dreapta târgului se întinde - cum trebuie să se fi întins țara făgăduinței în fața ochilor lui Moise, pedepsit să nu intre pe moșia lui - un câmp nemărginit, presărat cu lumină aurie. Se uită Buiumaș jur-împrejur, după frați. Își amintește de Iosif. Se mai uită dacă nu trec țigani pe șosea ca frații să-l vândă rob în Egipt. Dar nu sfârșește gândul și s-arată Pantil, iar în urma lui, și Ițe, și Casril: își spală mâinile în poarta cimitirului. Fuseseră deci și, la cimitirul cel vechi de sute de ani, unde și pietrele se măcinaseră.

— Haide! zic. Haide acasă, c-ai dormit ca o mătă în cotlon și ne-a fost oarecum să te trezim...

Plimbarea la cimitirul vechi a însemnat pentru băieții Țiprei ceva grozav: nu mai știu cum să se laude prin ce

primejdii au trecut, de vedeniile ce au avut prin cavourile oamenilor bogați și alte multe pățanii. Se amețesc cu minciuni și, amețind-o și pe

Țipra cu pălăvrăgeli, nu bagă de seamă decât spre seară că Bubi, care în ultimul timp era ținut în lanț într-un coteț în dosul casei, nu mai este. Numai de blestemății se ține câinele! Cât se dădea numai la copiii vecinilor, l-a răbdut Țipra; mai mult, ea, care nu prea îndura orice, zicea:

— Să nu-l necăjească... Că de florile mărului nu se leagă Bubi de nimeni...

Când a sărit să muște și pe un mușteriu al lui Țalic, atunci și ea și-a luat mâna de la inimă.

— Văd c-ai înnebunit de tot. Te-ai săturat, se vede, cu slobozenia I Am să te leg în lanț ca pe un nebun I...

Și, adevărat, l-a legat cu un lanț gros de urs, nelăsându-l slobod decât foarte rar, noaptea. A doua zi după Paști, în lipsa băieților care mai vedeau de dânsul, Bubi a izbutit să-și scoată grumajii din lanț, să se facă nevăzut. S-a băgat de seamă lipsa lui abia când Ițe i-a adus o strachină de oase și nu l-a mai găsit. L-au strigat, l-au căutat. Zadarnic. S-au dus Pantil și Casril pe la Blima, poate că s-a dus să-l ocrotească Blima - nici acolo nu era. A doua zi miște copii au adus vestea că au trecut călăii pe uliță și au dat să-l prindă pe Bubi. Ca un turbat s-a războit cu cei doi călăi, până ce, în cele din urmă, răzbindu-l osteneala, a căzut grămadă, și tâlharii au ajuns să-i puie juvățul pe gât. Când a fost însă să-l azvârle în lada cu zăbrele, s-a deșteptat din leșinul lui de câine, i-a mușcat pe călăi până la sânge și le-a scăpat din labă. Atunci, cei doi călăi s-au repezit după Bubi și nu l-au prins decât după ce i-au dat la cap, să-l amețească. Se adunase toată lumea de pe uliță să vadă cum se războiește un cățel cu doi oameni... Pesemne că nu l-au amețit numai, i-au făcut și de

petrecanie.

Casril și Pantil au pornit în căutarea lui. Se întorc abia la prânz, dar au ochii plânși, iar pe Bubi nu-l aduc. Țiprei îi trece prin gând că numai Sânul Căruceru, mai mare peste umblători, prieten cu călăii – se cheamă că au același meșteșug! – poate scăpa de la moarte cățelul. Atâta îi trebui lui Buiumaș. Ca fulgerul aleargă la dugheana unde slujește Ira. Băiatul Cărucerului tocmai bagă în traista țăranilor cumpărături de Paști: boia de ouă, lumânări de ceară, legături de bumbac, tulpane. Ira se laudă lui Buiumaș că știe schimba fulgerător țăráncilor fișicurile de piper râșnit, dându-le în schimb fișicuri cu colb negru. Dar când află pentru ce treabă este căutat, zice că de ar fi să fie prinși și o sută de căței ca

Dubi, și tot n-ar putea părăsi dugheana. Cu ochii împăienjeniți de plâns, Buiumaș încearcă și la dugheana unde Mochi Ciucălău vinde pălării. Pe tejghea e înlins un munte de pălării: verzi, cu pene la spate, cenușii și albastre, pălării rotunde și mici de ungureni, pălării tari de domn, pălării de catifea cum poartă rubinii. Mochi așază pălăriile în rafturi sub privigherea stăpânului. Parcă il-ar călca pe picior pe fratele profesorului său, Ițe: îi face semn să nu vorbească față de stăpân. Buiumaș îl ia deoparte și-i șoptește la ureche pățania cu Bubi. Mochi Ciucălău se roșește

I.) față și atâta zice stăpânului:

— A trimis după mine mama pe băiatul ăsta de pe ulița noastră. S-a întâmplat ceva mai așa... trebuie musai să mă reped până acasă. E mare nevoie de mine... Până într-un ceas vin înapoi.

— Tocmai azi, în zi de iarmaroc, și-a găsit mă-ta să mi te fure? Mai bine te-ar ținea mereu pe lângă fusta ei, că încăpățânat și neobrăzat cum ești, tot n-ai să ajungi negustor cu dugheana și firma ta!...

Mochi Ciucălău nu mai e grăsunul de altă dată, stând cât e ziulica de mare la pândă pe gardul fabricii de sifon. E băiat mare: cu tuleie în barbă, cu ghete în picioare și pantaloni lungi. Băiat de prăvălie, el n-are pace cu stăpănu-său: toată ziua stă ascuns după tejghea și cetește cu nesațiu, în loc să fie smerit și blând. Puțin îi pasă lui de glasul hodorogit al jupânului. Adevărat că stăpânul lui Mochi era poreclit Nebunul, deoarece neamul său fusese blestemat să nu dea naștere la nimeni cu mintea întreagă. Măcar și rătuștele de sub pat să se țicnească la ei în casă; să vorbească verzi și uscate, să se bâlbâie și să nu-și poată stăpâni până și gândul. Și

Mochi e soi de acela, în stare să scoată din sărite și un înger. Cu nevasta stăpânului el e necuviincios, îi răspunde la orice; pe copii nu-i duce la școală

(zicând că el nu s-a tocmit dădacă), iar pe mușterii numai că nu-i ia la bătaie dacă nu se poartă cum trebuie cu dânsul și dacă vreunul cutează să-i spuie:

„Măi, mucosule, ia scoate-mi o pălărie!” De aceea, când stăpânul se supără că lasă prăvălia în zi de vânzare mare, pe Mochi nici în cot nu-l doare; îl lasă să bombăne, îl ia pe Buiumaș de mână, ca pe un frate, și pornesc amândoi spre casa Cărucerului.

— Ițe-i prea boieros, iar Casril și Pantil tot au să meargă cu noi până la abatorul câinilor dacă Sânul

Căruceru n-o vrea să-și miște picioarele lui crăcănate... zice Mochi.

Casril tocmai stă de vorbă pe prispă când au ajuns în fața casei Țiprei.

— Haideți, că nu se poate să nu pună o vorbă bună pe lângă călăi. Păcat ca unui cățel cu atâta inimă să-i putrezească ciolanele în apele Jijiei!

Asta luminează fețele lui Casril și Pantil; pornesc spre casa Cărucerului. Casa lui Sânul e proaspăt văruiată,

pe jos e lipit lut galben, încăperea e plină de miros de borș și chiftele prăjite; pe după cuptor, fata pleșcăie smârcâind mulțumită, nevasta tușește și-i aduce lui o farfurie plină de carne și cartofi. Mochi deschide vorba:

— L-au prins călăii pe Bubi al Țiprei...

— Mai puțin un drac pe lume!... Are Țipra destule guri de astupat! le-o taie Sânul Căruceru. Și înghite un cartof întreg, mestecând, plescăind cu poftă mare.

— Matale cunoști pe călăi și ne-am gândit să pui o vorbă bună, că-i păcat de o vietate a lui Dumnezeu... se roagă Mochi.

— Eu sunt mai mare peste lătărate I se răstește Căruceru. La câini nu mă amestec! Eu nu trăiesc din osânda câinilor...

Nevasta lui tușește, fudulă parcă de bărbat-său, și adaugă:

— Ferească Dumnezeu să alungă bărbatu-meu să prindă javre de pe ulițe... El numai supraveghează, se cheamă, pe golani și măsoară cu bățul dacă s-a umplut bolobocul. Nu s-a văzut să stea bărbatul meu de vorbă cu călăii... A, da, de poruncit, nu zic, poruncește... Da; ce are el să se amestece la prinsul câinilor?

— Ce te tot lauzi acolo, vacă bătrână? Am eu nevoie să mă laud față de nătărăii ăștia cu lumânările la nas?!... o repede Căruceru. Face apoi semn băieților cu mâna, amenințând cu vocea duhnitoarei: Hai, cărați-vă, că vă smulg picioarele din șold!

Mochi se oprește în prag, scoate limba și strigă ca să se răzbune:

— I Curat că sufletul ți-i plin ziua de ceea ce aduni noaptea!...

Căruceru se preface că se repede după ei, dar până să se scoale, băieții sunt departe.

Ajunși la Țipra, se pun pe sfătuit; până în cele din

urmă, Mochi ia o hotărâre:

— Buiumaș rămâne acasă. Noi ne ducem la călăi.

Îl scoatem cu forța pe Bubi. Măcar de o fi să ne batem cu ceata toată. S-a înțeles?

Mezinul nu se lasă pân' nu-l iau și pe dânsul. Au tăiat țigănamea, au cotit-o pe drumul morii, unde își au stivele negustorii de lemne, prin târgul vitelor, peste drumul-de-fier, până la abator. Pe drum Mochi nu vorbește decât cu Pantil și Casril, pe Buiumaș socotindu-l prea mititel ca să priceapă ceea ce vorbesc

„Oamenii mari”. Râde de stăpănu-său; povestește din cărțile pe care le citea de la unul care umblă cu coșul prin iarmaroc. Pantil se laudă și el cu meseria lui de cațap, povestind cum sunt duse vitele la abator, în ce fel sunt înjunghiate, iar Casril vorbește de niște salate bulgărești de vară, de-ți lasă gura apă. Cum încearcă Buiumaș să scoată o vorbă, îi taie piuitul.

— Tu să taci!... Din pricina ta l-au prins călăii.

Dacă încremeneai acasă și na pofteai și tu - ca femeia borțoasă - după plimbare la țintirim, nu scăpa câinele din lanț! Tu ai să dai seama pe lumea cealaltă de sufletul lui Bubi dacă nu-l mai găsim viu...

Trecând de rampa drumului-de-fier, dau de toloaca verde, de dâmburile, de lutăriile galbene și cu mirosul lor uscat, de șoseaua plină de căruțe și șarabane țărănești, ce se întorc sau se îndreaptă spre târg. În marginea șoselei e un fel de șură, o căsuță ca o colibă și o ogradă uriașă, înconjurată de un gard înalt de scânduri, iar în mijlocul uriașei ogrăzi, un plop înalt, un singur plop. Acolo sunt canoniți câinii, ținuți în lanțuri trei zile, până să-și aducă aminte de ei stăpânii, să vie să-i răscumpere, iar dacă după acest timp nu vin, apoi câinii sunt uciși și jupuiți.

Pieile sunt Vândute la blănuri, hoiturile azvârlite în apele râului, iar grăsimea se zice că o mănâncă, întinsă pe

pâine, călăii. Abatorul câinilor e între abatorul de vite și dubălărie. Pantil cunoaște locul, le arată celorlalți cum trebuie să sară pe din dos gardul și să-l răpească pe Bubi fără să-i vadă cineva.

Nu este însă nevoie de planul lor hoțesc întocmit dinainte: nu e nimeni nici în locuința călăilor – în căsuța de la poartă – nici în șură.

Când au simțit câinii legați în lanțuri picior de om, au pornit să latre cu furie, cu deznădejde. Buiumaș a rămas în poartă să vegheze și să fluiera dacă vine cineva, iar frații, împreună cu Mochi Ciucălău, au intrat în ogradă, fiecare dibuind alt ungher unde l-ar putea găsi pe Bubi închis în vreo ladă.

m

Cu mâna streășină la ochi, Buiumaș se uită în dreapta și în stânga șoselei. Nu trec decât căruțe țărănești. Numai când, de departe, i se pare că vede apropiindu. Să o șatră de țigani, i se face rece: un fior îi trece prin Șira spinării și începe să fluiera cu toată puterea. Frații și Mochi Ciucălău ies în poartă.

I) induși seama că frica lui a fost zadarnică, ca să nu-i mai sperie zadarnic, îl iau și pe el în ogradă.

Numai atunci au băgat de seamă că în dosul casei călăilor, bătute pe o scândurică, sunt întinse la soare

Irei piei de câine: printre de e și blănița roșcată, udă, plină de sânge a lui Bubi...

Au stat locului, tăcuți, încremeniți de uluire, de durere; plângând fără lacrimi, se uită prostiți când la blănița întinsă pe scândură, când la cer, când la porii ta deschisă.

Mochi Ciucălău se repede în șură. Aduce de acolo, iibia purtându-i greutatea, o ladă acoperită cu piei uscate de câine.

— Lasă, că le-o coacem noi i s-a ne țină minte...

Haide, mă, dați aici mână de ajutor...

Pantil și Casril, bănuind că a pus mâna pe o ladă de piei, ca să-i despăgubească de pierderea lui Bubi, îi dau ajutor.

— Ce ai acolo? întrebă totuși unul. Cum avem să ne cărăm până la târg cu racla asta uriașă?...

— Las, că aveți să vedeți! zice el și o ia înainte, ca să le arate drumul și locul unde trebuie lăsată lada.

Când au ajuns la ușa din dos a casei călăilor.

Mochi dă un brânci lăzii, aruncând-o înăuntru, și închide grabnic ușa.

— Acu hai la fereastră, să vedem! zice tot el, gi-Hind.

Se reped tuspătru la fereastră. Din ladă țâșnesc zeci și zeci, sute și sute de șoareci - micuți, golași, șoricioaice grase, cenușii, șoareci negri cu ochii ca acele de gămălie - i și se risipesc pe divanele de scânduri, pe masă, pe pereți, prin crăpăturile podelelor, se fugăresc înnebuniți de spaimă. Unii încearcă să se întoarcă în culcușul din ladă, alții târăsc pieile după ei și chițcăie cum țiue vrăbiile înfometate, subțire, asurzitor.

Casa călăilor pare o cușcă de scatii și lilieci care țiue și zburătăcesc.

— Ai văzut? mai zice plim de mulțumire Mochi.

Le-am copt-o! Acu să vedem unde or mai sta călăii la iarnă... Să simtă și ei oleacă de bucurie, cum a simțit bietul Bubi, Dumnezeu să-l ierte...

Băieții Țiprei nu mai sunt veseli. Sunt numai uluiți, prostiți de priveliștea fugii nebunești a șoarecilor.

Aruncă câte o privire când spre blănița lui Bubi, când spre iatacul călăilor, care, plin de șoareci, pare acum o călimară plină de muște și inu știu dacă trebuie să se bucure și să râdă sau să se întristeze și să hohotească de plâns.

Se mai uită ce se uită. Apoi, fără a spune un cuvânt, o

iau la goană, plângând cu hohote.

În urma lor vine liniștit, hotărât și de loc speriat.

Mochi Ciucălău...

Alt Paște vesel. Cumsecade. Ca o privighetoare ce ar cânta fiecăruia la ureche, așa cum e Paștele, binevoitor cu toți oamenii, a căzut ca din senin. Și sunt toate ceasurile ceasuri de fericire și dor, de dor și fericire. Până într-o după-amiază ține seninătatea, tihna, lumina cea de-o unică mândrețe și fericire. Au început tulburările, care s-au ținut apoi lanț. Vecina

Nuța Cârna, precupeața, nu s-a mai dus în piață să vândă găștele ei îndopate, găinile târguite la barieră.

Nuța Cârna are o gaură în loc de nas și o gură strânsă în zbârcituri. De aceea pare mai mult o arătare decât ființă vie. Din gura ei nu iese glas, ci un soi de lătrat de câțel-al-pământului. Când o văd golani cum șade și se leagănă, când o văd cum se uită după fiecare trecător și rânjește, se adună în jurul ei și, cum se obișnuiește, îi scornesc cântec:

Niță Nuța Cârna.

Legată la nas cu bârna.

Ascunsă în buruiene.

Caută izmene.

După multă căutare.

Ce se arată în zare?

Găsește baba cața

Pe fata ei, Rața...

Înfuriată, Nuța se ridică de pe scăunașul ei scund și fornăie pe nas:

— Dambla în falca voastră! Dihori, șerpi să intre la miezul nopții în gâtul vostru, ciolanele nu v-ar putrezi și să rămâneți de răs la învierea morților!...

În loc să-i sperie, mai mult îi ațâță. Le azvârle în obraz străchini de cenușă amestecată cu piper: să-i

oirbească. Dar până să-i ajungă colbul, se ascund între buruiene, între tufele de cătină. De acolo răsună mai tare cântecul, Nuța se plimbă înfuriată în ceardac, ca un câine turbat, blestemă și plânge cu lacrimi de sânge.

La întoarcerea Raței (care se dusesse la fântână după apă), îi iese întru întâmpinare Iordache Mantu.

— Lasă-mă, fată, să beau și eu o gură de apă! se roagă țiganul.

Nuța Cârna din ceardac se repede să-și verse focul asupra lui:

— Ai mâncat pâine și vrei să-mi spurci cofa mea de Paști?

— Vezi-ți de treabă, că dacă ți-a ros sfrența nasul, să nu-ți pască și părul!... a răspuns cu mândrie Iordache, mirându-se că arătarea are cutezanța să nu-i intre în voie.

Se iscă încăierare. Iordache Mantu o prinde de piept. Rața i se încolăcește de pulpă. Îl mușcă, se cațără pe el ca pe un copac, îl strânge de gât și-i smulge favoriții. Cu cât urlă mai fioros Iordache, cu aliat Rața îl mușcă mai tare de obraz, de nas. Ceea ce întrece orice închipuire. El, care băgase groaza în toți, de toate vârstele, care s-au perindat în mahala, e bătut, stupit, zgâriat și făcut de râs de o codană cu cozile roșii. O dată se scutură însă Iordache și o azvârle până în mijlocul uliței. A ieșit din casă șeful muzicii militare - harapul - să-i despartă, dar s-a ales cu zgârieturi. A venit fuga Precup, şuierând din țignal, dar când a văzut că Iordache Mantu e în joc, s-a dat deoparte, privind liniștit, la fel ca cealaltă lume adunată.

Nuța se învârtește, trasă de cozi. Rața se anină ca un zmeu de gâtul lui Iordache; Mantului îi curge sânge din obrazul zdrelit, căteii de curte, cu blănille zborșite, latră, copiii cățarați pe garduri bat din palme, ca la nuntă... Numai când Nuța Cârna cade leșinată, Iordache Mantu se lasă păgubaș. Rața toarnă peste mă-sa o cofă cu apă.

Lucrurile s-au liniștit, dar dușmănia mocnită abia a pornit. Ori Nuța și cu Rața, ori Iordache Mantu trebuie să părăsească mahalaua.

În timpul ăsta s-au strâns nori groși peste turla catedralei. Cerul s-a roșit la asfințit. Se stârnește vânt de cumpănă. Praful se înalță de pe uliți, bucăți de hârtie, pănuși uscate. Trecătorii iuțesc pasul, aleargă să se adăpostească; o furtună uscată se abate asupra târgului, și la fiecare câțiva pași se fac acele vârtejuri unde dacă împlânți un cuțit, curge sânge, fiindcă dracul se joacă în mijlocul lor. Cel puțin așa se zice...

Țipra stă cu Țalic la masă, jucând concina pe năsturași de sidef, Pantil s-a culcat în iatacul întunecos și sforăie. E așa de ostenit, că de aproape trei zile doarme mereu. Casril, aplecat peste umărul tatii, îi suflă ce carte să arunce, care s-o țină. Țipra bombăne:

— Așa nu mai joc I

Țalic râde arătându-și colții puternici, mângâindu-și barba neagră. Ceea ce pe Țipra o scoate din sărite.

— De când îți tot cânt, de la răzvoltă... să-ți dai cu cridă barba... că altfel te mai prinde și te trimite la miliție!

Ițe stă deoparte; citește.

— Trebuie că s-a spânzurat cineva! zice deodată Țipra.

— Da! răspunde Țalic, ridicând ochii de pe carte.

Se cam spânzură oamenii în noaptea dintâi a Paștelui și-a făcut seama cotiugarul vânăt, cel de pe șesul morii, megieșul lui înghel cațap și al lui Ioil ciur ar...

Acu cine știe care și-a mai făcut felul...

— Ce diavoli or mai fi intrat în cotiugar? se mânie

Țipra. Om bătrân, să-și facă singur felul?... Mai aștepta un an, doi și se isprăvea de la sine...

— Când intră nebuneala în om, cine i-o mai scoate?

L-a dus nu-și care negustor la poliție, l-au bătut și i-a

intrat în cap că polițaiul a intrat în burta iepei. Până când în noaptea Paștelui s-a spânzurat în grajd, și iapa a sugrumat-o cu juvățul...

Țipra aruncă o carte pe masă oftând, trage una cu dosul palmei lui Casril, care se uita în cărțile ei, își scobește dinții cu limba, și zice:

— Diseară nu putem aprinde focul, că se aprinde casa! Ai văzut, Țalic, cum stă hornul pe acoperiș ca un cocoș?

Vântul s-a întetit. Parcă ia în brațe casă, îi zdruncină măruntaiele în strânsoarea lui de uriaș. Câte un trecător fuge pe uliță, străbătând cu greutate prin norii grei de colb. Sună și bate darabana în tabla acoperișurilor, iar coșul morii se vede prin praf, șters, ca prin pâclă...

Țipra și Țalic se ridică de la masă. În casă s-a lăsat beznă grea.

— Nu știu ce-om mânca diseară... spune Țipra.

— Om răbda!

Din iatacul întunecos sforăitul lui Pantil se aude parcă ar răspunde: „Om răbda, om răbda!”

A înnoptat. Vântul șuieră puternic, muge și guiță, s-ar zice: toate sălbătăciunile pământului colindă văzduhul. Întunericul a umplut casa. Pe perete se clatină dulăpașul de mosoare și pe alt perete umbra dulăpașului. Țipra aprinde lampa și o agață în cui.

Lumina vișinie se întinde ca o pată peste umbrele cenușii. Țalic crește uriaș pe perete, umbra Țiprei fuge de pe un petele pe altul. Buiumaș se apropie de perete să-și prindă umbra cu mâna. Mama se răstește:

— Nu te mai juca cu Satana! Bri trage el palma, de rămâi surd toată viața și îți pierzi uneori și mințile!

Îte, cu fața suptă, citește cu glas tare, ronțăind o bucată de pască. Ascultă cu toții. E vorba de un cneaz leah, îndrăgostit de fata unui orândar evreu. Povestirile lui

Îte pătrund ca o aromă îmbătătoare: le umple gura de un gust de vin vechi, și nările de miresmele ce le visau mereu. El rostește vorbele ca pe sunete de vioară... Vântul bubuie înfricoșător din darabane și bombăne cu glas de contrabas. Cu răsuflarea tăiată, ascultă pe Îte povestind. Citește repede, s-ar fi zis că ceea ce povestește i s-a întâmplat lui. Glasul lui Îte pare un om cu umbrela deschisă, care umblă prin furtună peste valuri înspumate. Dulce, ca melodia rugăciunilor de Paști, vijelios ca un vârtej, iar obrazul lui

Îte, cu tuleie, se limpezește, prinde trăsături de o năprasnică frumusețe. Țipra îl privește cu dragoste.

Țalic se apropie de el și-l mângâie pe ceafă. Au un flăcău frumos și bun. Și vor fi bunici de pe urma lui.

Îte citește cu poftă, cu bucurie din ce în ce mai sporită, sorbind ca și cum ar mânca ceva bun. Lampa fumegă. Noaptea se îndeasă. Vântul suflă în pustiu, nu mai are praf să înalțe, acoperișuri să cojească.

Țipra a pus pe masă o farfurie plină cu pască uscată.

Fiecare ia câte un pumn de surcele, ronțâind zgomotos. Buiumaș udă fărâmiturile de pască cu apă, presară sare peste ea și adoarme cu bucățica la gură...

a

A treia zi vine la masă Blima, cu bărbatul și copilul ei. Șaia spune că în noaptea când a bântuit furtuna un vapor mare-mare, care plutea peste cea mai întinsă mare a lumii, ce se numea *Titanic*, s-a ciocnit de un sloi de gheață și s-a scufundat. Buiumaș se uită la copil cum își suge degetele de la picioare, râzând cu hohote ori de câte ori el zice:

— Tu știi că eu-s moșu-tău?

— Moș, moș, zice Blima, zâmbind cu un zâmbec de sărbătoare mare, ca în zilele când era fata tatii, dar dacă i-aș da drumul, praf te-ar face! El e iute de picior ca cerbul și cutezător ca vulturul.

Buiumaș se uită la nepotu-său, la burtica lui grasă și,

cu coada ochiului, la soru-sa:

— Cum să mă facă praf când nici să umble nu știe?...

— Nu poate umbla? Nu știi cum fuge în fiecare noapte I Ți-am mai spus, ca un cerb I El are un nume de înger – Gavril – și de aceea poate orice.

Țipra vine din cuhnie cu o farfurie de chiftele de cartofi și făină de pască. Țalic întinde fiecăruia un pahar de șliboviță. Se mănâncă cu poftă, pomenindu-se mereu de vaporul care s-a înecat, de triburile prea pripite care au ieșit din Egipt înainte de a se fi împlinit sorocul robiei, din care pricină și-au semănat oasele pe întinsul deșertului. Mii și mii zac sub nisipuri și așteaptă cu nerăbdare să vie ziua când pe mărire înghețate va sufla iar boarea vieții.

Bărbatul Blimei spune apoi, ca ceva fără însemnătate, că peste câteva zile pleacă în America. I-a venit cartea de vapor de la soru-sa. Cumnații nu se mai satură privind-o. Îl pizmuie că pleacă atât de departe.

Țipra se pornește a jeli și, cât nu mai poate plânge ea, o ajută Blima... Ai casei s-au întristat, dar sau și bucurat. Mai mult s-au întristat, fiindcă au băut vin și nu e cine știe ce bucurie plecarea lui Șaia în America. Ce-l poate aștepta între străini?

*

Îndată după Paști s-au petrecut multe, multe schimbări. Atât de multe, că Buiumaș nici nu le poate reține.

Mai totdeauna în pragul primăverii lumea uliței se primenește. Unii pleacă în străinătăți să se sprijine pe diferite rubedenii, topindu-se ca nălucile fără a lăsa vreo urmă, alții se mută. Se rup tovărășiile dintre copii, prieteniiile dintre cei vârstnici. Numai câțiva de pe ulița Țiprei au casele lor. Cei mai mulți plătesc chirie. La început de primăvară și toamnă părăsesc ulița, cu lampa și oglinda în mână, după cotiuga ce cară patul, dulapul și

așternutul, cei mai mulți scoși cu de-a sila, fiindcă n-au putut plăti. Mai cu seamă în casa din stânga Țiprei, casa grăsanului mustăcios, niciun chiriaș nu prinde mușchi. Primăvara vine un rând de copii; toamna, altul. În anul din urmă se mutase în casa de alături un ciubotar cârpaci, cu o casă de copii, mai toți ologi. Ziceau cei răuvoitori că un blestem spânzură peste casa omului. Dar altora le este milă. Și ajutor de dat nu pot da. Până la 10 ani, băieții lui umblau ca toți copiii, zdraveni, la prima vedere, șchiopătând, dar umblau. De la 10 ani, picioarele și mâinile se muiau, se încovrigau ca aluatul, se dămblăgeau, că trebuiau hrăniți de mama lor cu lingura, dezbrăcați și îmbrăcați de ea și purtați cu ootiuga, la cerșit, de tatăl lor.

Buiumaș se împrietenise cu mezinul ciubotarului, cel care n-avea decât piciorul drept răsucit de la gleznă.

Ăsta își răzbună anii viitori de stat pe loc. Colinda târgul în căutarea sâmburilor de zarzări. Cu dânsul se învătea Buiumaș pe lângă tarabele precupeților, de furau câte o roșcovă, un măr. Mezinul nenorocosului ciubotar îl sfătuia câteodată să oprească pe câte un boier și să ceară de pomană, iar dacă l-ar întreba cumva al cui este, să răspundă că nu știe, că nu și-a cunoscut niciodată părinții, că-i orfan. Buiumaș îl asculta. Până într-o zi, când șchiopul ciubotarului l-a dus la scăldătoare și l-a împins să se scalde, deși el nu se băga în apă. De acolo Buiumaș g-și întors cu durere de gât. Mama l-a pus să facă gargară. L-au ascuns ca să nu-l ducă la spital, să le închidă casă, să le pună sergent în poartă și cruce roșie la ușă. Așa cum se face la casele unde este un copil bolnav de gât. Buiumaș a zăcut ascuns în iatacul întunecos până au trecut sărbătorile de toamnă, după deschiderea școlii...

Și acum, cu băieții ologi, ciubotarul se mută la cimitirul vechi, unde a intrat ca paznic. Zugravul, cu copilul bolnav de ducă-se-pe-pustii și cu chip de miel cu

mițele de aur, se mută și el; casa a trecut în altă mână: a fost cumpărată de un ciubotar care ține și panoramă cu călușei în iarmarocul de pe șesul țigănimii.

Șaia a plecat în America; Blima, cu băiețelul ei, s-a mutat la părinți, în cuhnia de vară, căreia mai demult îi ziceau, în derâdere, „bortă de șoarece”;

Sânul Căruceru s-a bătut cu țiganul de la muzica militară - din pricina golanilor care vin noaptea cu poloboacele pline - și a fost nevoit să se mute în altă mahala; Ira s-a dus în țară în jos, la o rubedenie, să se facă bărbier.

Cea mai mare schimbare e totuși că se mută fabrica de sifon. Orice mutare lasă, de bună seamă, o părere de rău și durere. Băieții care se jucau se despart cu greutate, crezând că în altă parte nu se mai găsesc tovarăși de joacă; mobilele cărate cu cotiugele se strică, mindirile își risipesc paiele, și în locul gospodinilor care se cunosc între de - împrumutându-și una alteia un căuș de făină, un păhăruț de untdelemn, două-trei bețe de lemne, o bucățică de zahăr căpățână, un chibrit, o lampă de gaz - vin altele, necunoscute, care, la început, se privesc cu vrăjmășie. Nicio durere nu poate fi însă mai mare decât mutarea fabricii de sifon. Cea mai mare bucurie și petrecere a copiilor se duce! Joaca cu papuceii de miel sau țurca e mai mult pentru fete; joaca de-a hoții și jăndarii, pentru cei voinici și ghiftuiți. Dar pentru copiii uliței, flămânzi, flenduroși, buboși și speriați măcar și de o umbră, fabrica era mai mult decât un iarmaroc. Pentru cea din urmă oară au spânzurat ciorchinii vii pe gard în ziua când s-a pornit mutarea. Dar pompele nu mai huruie, limonăzile umplute nu mai șuieră. Căruțe pleacă cu zeci de lădițe de sticle, și mormane de sticlărie stricată se înalță în fundul ogrăzii. Într-o jumătate de zi nu mai rămâne nimic din fabrică. Casa cea mare, portocalie - locuința - a rămas pustie,

golită, cu ferestrele deschise. Copiii uliței se baga prin odăi, strigând, ca să-și audă ecoul răsunând prin încăperile pustii. Apoi încep a scotoci prin mormanele de sticlărie în căutarea bilelor și a verigilor de gumă, printre hârtoagele aruncate ca să găsească poze, iar printre rămășițele de lucruri aruncate, ceva de mâncare. Unii găsesc câte o bomboană, pe care, după ce o șterg de cămășuică, o sug cu mare poftă; alții ling cutiile goale de sardele, care mai au pe fund puțin untdelemn. Cu toată porunca Țiprei, Buiumaș nu se poate împotrivi ispitei de a se duce și el să caute prin gunoi cărți rupte, jucării stricate de ale copiilor de boier...

A treia zi a venit un boier cu mustață albă, cu bățul ridicat ca o sabie, întovărășit de alți oameni. La un semn al lui, copiii sunt alungați, și de atunci s-a întins o mare liniște, liniște boierească, liniște fără seamăn în jurul casei portocalii, o liniște făcută să bage groaza în copii...

Paștele o dată trecut, pare că s-a stins o mare lumină peste pământ. Cum face sărbătoarea ca nu numai oamenii să poarte veșminte noi, ci și târgul cu nevoile, cu necazurile, cu peticele lui să fie învăluit în șaluri-șaluri de lumină I Buiumaș se simte lipsit de ceva ce înmiresmează zilele și înviorează nopțile.

Bucuria cea mare a rămas școala. Pe o coială mare de desemn face harta județului, îi hotărâniceste în culori conturul, trage dealurile cu cafeniu, apele cu verde, numele satelor le scrie cu slove de tipar... Se umflă ca un păun când profesorul îl pune să repete ce a înțeles. Numai o dată, când profesorul a întrebat ce este pasărea și n-a știut nimeni, a mâncat bătaie: nu spusese decât că pasărea este, ca parte de cuvânt, adjectiv...

— Cu adjectivul se bate? a întrebat profesorul, trăgându-i cu linia la palmă.

De atunci i-a și rămas porecla Adjectiv.

În timpul recreației îl cuprinde o mare bucurie: se urcă pe o stivă de lemne cu unul din verii lui, care știe povesti neasemănat de frumos. Amândoi visează să-l întrecă pe Pantelimon haiducul, cel care oprește pe avuți, îi buzunărește și ce ia dă celor sărmani. Au să oprească și ei șarabanele, au să-i buzunărească pe negustorii de vite, au să-și scobească sub pământ o peșteră, palate, cu scoarțe scumpe, cu rufărie de olandă, cu argintărie și sfeșnice de argint, eu pietre nestemate așternute pe jos – ca un prundiș – iar când vor veni puterile, vor asmuți asupra lor fel de fel de câini sălbatici, ba chiar și lupi crescuți de ei cu lapte de căprioară. Și vor da tuturor, să stârpească neamul calicilor. Ceasurile de școală sunt repezi, sapă adânc, deprind a te deosebi de hoinarul de pe uliță.

Zilele sunt și mai repezi.

Îl încântă atât de multe pe Buiumaș: e pus să sublinieze subiectul cu o linie, predicatul cu două, iar profesorul așterne un „foarte bine” peste pagina scrisă cu cerneală violetă. Seara, când recită lecția pentru a doua zi, pomenind de numele lui Ștefan cel

Mare care se suia pe tron, în minte cerul se preface într-o sală uriașă de tron, străbătută de glasul lui

Ștefan cel Mare, care, cu coroana pe cap, cu pletele căzându-i pe umeri și pelerina pe spate, urcă trepte.

trepte, așezându-se pe coama unor lei...

Îndată ce vine de la școală, se repede în vale la pârau. Se joacă cu broaștele, sădește pomișori smulși din grădinile altora, stă ceasuri privind cum se încrețește apa pâraului. Adesea îl strigă Iordache

Mantu:

— Mă, diavole, ia vin-încoace, să-mi citești...

Casa lui Mantu arată ca o cetățuie înălțată pe deal, cu spatele sprijinit pe acareturi. Numai în cămașă.

Mantu șade pe un fel de tron, pe prispă, rămasă din una din odăile locuite de dânsul pe vremuri. Căci în trece noapte dărmă un părete de casă, răzbunându-se în felul ăsta împotriva armeanului și ovreiceii botezate, care, cumpărându-i casă, îi făgăduiseră să-l țină până la moarte pe masă și casă. Din pricina furiei lui

Iordache de a năruii ceea ce clădise, casa frumoasă din deal seamănă cu un om jupuit de viu, clătinân.

du-se de durere. Iordache aduce din casă un fel de poză fumurie, zugrăvită în culori vișinii: un balaur împărțit în șapte, închipuind caznele păcătoșilor. Când

Buiumaș ajunge să silabisească durerile pe care le vor îndura tâlharii, Iordache Mantu izbucnește în plâns:

— Vai de laptele ce l-am supt de la țâța mamei, vai de pântecul ce m-a purtat! Că și laptele și pântecul au fost blestemate...

După ce-i citește și *Minunile sfântului Sisoe*, Iordache bagă cărțulia în sân, răsplătindu-i truda lui

Buiumaș cu câteva roșcove sau alune, zicând:

— Na, mări, îndulcește-ți sufletul, că numai tu ai să mă pomenești după ce n-oi mai fi...

*

M

Vacanța ar fi fost minunată dacă nu s-ar fi revărsat ciudățeniile pornite în iureș după Paști. Casa a devenit neîncăpătoare. Nu atât de gloată prea multă, cât și din pricina necazurilor. Blima fusese primită cu inima deschisă. Dar a devenit în curând o povară:

copilul bolește mereu. E adormit cu ceai de mac, îmbăiat în buruieni; i se toarnă plumb, și totuși slăbește, se îngălbeneste, se zbârcește pe dânsul pielea.

De-abia are putere să suspine. Blima s-a urâțit, s-a subțiat, s-a înrăit. Stă pe după cuptor; plânge, blestemă copilul, care nici că moare, nici că trăiește, se ceartă cu

Țipra. Nici Buiumaș nu este cruțat de supărare. Într-o zi a venit unul Azriel, ciubotar de lux – adică de ciupici de mort – de felul său puțin pețitor, care mai ține în arendă un han unde poposesc diligențele. L-a cerut pe Buiumaș să-l ia în gazdă, să se înzdrăvenească... Acest Azriel își zice rudă cu

Țipra, fiindcă el neavând copii, Buiumaș a fost numit cu numele lui tat-său mort. Țipra e mulțumită că pleacă copilul de acasă. De altfel, ar fi mulțumită să-i dea de suflet pe toți copiii. (Numai până pleacă: pe urmă îi pare rău și-i bocește.) Azriel, care are bărbuța tunsă și o bubă lipită de obraz (ce pare o floarea-soarelui fără sâmburi), l-a luat de mână și la dus cu el. Buiumaș se simte tare mândru că e dus în partea cealaltă a târgului, acolo unde crede el că începe altfel de toloacă. Se simte și mai fudul când Azriel, așezându-l pe prispa casei, îi spune:

— Dacă vine diligența de la Mihăileni, să deshame caii în fundul curții; dacă vine cea de la Darabani, să tragă în față... Hamurile să le ducă în casă, să nu le fure cineva...

I-a întins o floarea-soarelui uriașă. Zâmbește de i se văd niște colți roșii și înnegriți și zice:

— Ce nu fac eu pentru tine? Și floarea-soarelui am căutat, ca să-ți țină de urât. Eu mă duc. Să ai grijă de han, să nu tragă cumva țăranii căruțele în ogradă...

Bi?"

A plecat. Rămas singur, Buiumaș se uită la dealul urcat pe spinarea Jijiei, cu scrânciobul înfipt în vârf, la cerul care e tăiat pe jumătate de grajdul uriaș, la căsuțele înfipte până-n gât în șanțuri, la harabagiii, cu ciubotele date cu răbuială \ care deshamă diligențele, la călătorii ciudați. E frumos și bine. Dulceața semințelor de floarea-soarelui unge cu bucurie inima.

Când smulge cel din urmă sâmbure, și floarea-soarelui rămâne ca o răzătoare, îl încearcă o mare, mare părere de rău. Au plecat diligențele, iar soarele a început

să încline spre apus. I se face foame, dor de casă. Foamea mușcă, dorul trage, a înserat, iar Azriel nu vine. Buiumaș se duce la poarta hanului să-l aștepte. De undeva vine un miros de pâine caldă și borș.

Îl cuprinde ca un fel de amețeală. De-abia când a înnoptat de-a binelea vine și Azriel. Cere socoteala de ce au plătit harabagiii și-l trimite pe Buiumaș să cumpere un sfert de pâine caldă și o felie de harbuz. Din sfertul de pâine, ca și din harbuz, își ia sieși două treimi, iar numai o treime i-o întinde lui Buiumaș.

— Harbuzul cu pâine, făgăduise Țiprei, îngrașă! Ce mai pepenaș îți trimit acasă!... Dacă vrei, îl țin până la toamnă, când se coc gutăile...

Buiumaș ar vrea să arunce pe jos pâinea, de ciudă, cum făcea acasă, dar foamea îl muncește prea tare.

O înghite cu furie. Azriel îl culcă cu el pe divan și se acoperă cu o plapumă de culoarea vișinei putrede și cu lâna țâșnită prin satinul rupt.

A doua zi de dimineață, Azriel a plecat și l-a lăsat iar singur. De astă dată măcar și fără floarea-soarelui drept tovarăș. De aceea, pe măsură ce se înalță soarele, crește foamea, dorul de acasă. Și nu știe ce-l mușcă mai tare: foamea, sau dorul! Când se pomenește că trece soarele de amiază și că Azriel nu se mai întoarce, Buiumaș o rupe de fugă, lăsând hanul în

Plata lui. După vreun ceas, Țipra s-a pomenit cu Azriel, care se tânguie:

— Am vrut să-l fac om, să-l cresc ca pe copilul meu, dar fă din coadă de câine sită de mătase... Au plecat diligențele neplătite, a lăsat poarta grajdului deschisă și, pe deasupra, zeama de aur, pregătită pe diseară pentru dânsul, am s-o mănânc singur. Ce mi-a făcut! Numai pozne... Dacă știam așa, nici nu mă încurcam. Găseam alt copil să-l apropii de inimă. Alt copil să-l iau de suflet.

Aveam eu nevoie de zeamă dacă nu-l pofteam ca musafir?

...

Buiumaş s-a ascuns în dosul casei, între brusturi, să nu mai fie nevoit a se întoarce la hangiu; nu mai are poftă să se mai îngraşe cu felie de pepene şi floarea-soarelui...

VII

— Ehei! așa răsar şi apun luceferii... zice așa deodată Şi fra, ca şi cum despre asta a mai fost vorba.

Aruncă cel din urmă caras viu în oala cu borş şi-şi şterge ochii cu pestelca. Bărbatu-său, Ioisip, pune palma pâlnie la ureche.

— Ai zis ceva, mamă dragă?

— Nimic! N-am zis nimic... Ce mă iei cu mamă?...

Îţi amiroase borşul la nas?

A trecut pragul nepotul lor, Buiumaş, cu obrazul rumen, gâfâind, parcă-l gonea cu biciul cineva din urmă.

— Voi n-aveţi şcoală de te dai pe gheaţă? îl întâmpină mătuşa-sa.

— Nu este... Că s-a închis... În clasa a doua s-au bolnăvit băieţii de scarlatină! răspunde el, gâfâind.

— De aceea trebuie să te dai pe gheaţă, să toceşti perechea de tălpi?...

— Nu se toceşte: am pureci la talpă şi potcoave la călcâie.

— Hai, descaltă-te de ciubote, urcă-te pe divan şi stai de mănâncă cu noi o strachină de borş... Țipra ce mai face?

— Mama l-a bătut cu cleştele pe Pantil... să nu se mai ție după fete...

169

L - Cu cleştele? Așa a ajuns?... După fete? I

Ți-ți-ți I Ce-i trebuie fete? Nici sortul nu l-a tras...

zice Şi fra.

Buiumaş rămâne la mătuşa Şi fra. Acolo, zicea

Țipra", se cade" să mănânci. Fiindcă, oriunde ai intra și te-
ar pofti să guști, nu trebuie, că nu poate fi curat, gustos, ca
la mama.

Aerul din casă e pâcliu și cu iz de curechi. Sâsâitul
ibricului înțeapă tăcerea, ca și cum ar tipări flori de
chiciură, ca și cum cine știe ce fel de ținte ale pământului
ar ronțai, cu dințișori drăcesc de ascuțiți, tinicheaua
ibricului. De pe deal, de la săniuș, strigătele băieților, ca o
grindină căzută peste cine știe ce geamlâc, sună prelung.

Unchiul Ioisip înflorește cu flori de lină albastră,
roșie, verde, cărămizie poalele unui cojoc. Întinde,
zgârcește dreapta. Freacă acul lung de frunte, împungând
cu răbdare. Cu stânga își îndreaptă mereu ochelarii, ce-i
cad peste nas până în mustețe. Și fra își potrivește
pielicica de iepure îmbibată cu rachiu și piper - leacul la
boala ei de piept - pune pocrișe de mangal la ferești, să se
dezghețe geamurile, se învârte prin casă, morfolește,
blestemă pe ȣiganii care n-au lege și nu știu de frica celui
ce toate le potrivește în lumea asta, dar își mărită fetele
fără zestre;

Înjură pe bogătașii care crapă unt cu pâine, halva,
lacherdă sau alte bunătăți de băcănie, și apoi se repede la
plită, ca să supravegheze oala ce clocotește.

Ioisip tace. De treizeci de ani - precum spune și

Și fra când își amintește câteodată de tinerețea ei și a
lui Ioisip - de când s-a însurat și s-a mutat în ȣigănime, nu
s-a mai dus decât la sinagogă și la primărie, ca să declare
că iar „i-a venit pe lume” un copil, ori că a închis ochii
altul. Barba i-a încărunțit, fruntea i s-a întins până în
creștet, albul ochilor se face roșu. A început să pună o
pereche, două perechi de ochelari, una peste alta,
rămânând, în cele din urmă, cu una singură; Și fra s-a
uscat ca o smochină

(scade din înălțime, se îmbolnăvește mereu de altă

boală), dar țigăניה e tot țigăניה. Șes gras, smârcos, presărat cu covălii, căsuțe cu acoperișuri țuguiate, același șes locuit de țigani care urcă pe scara vieții în felul lor: părinții, adică cei bătrâni, sunt lăutari la nunți deocheate, la c'arciumi dosite – cunoscute de bețivanii cei mai învechiți – și la scrânciob;

copiii, muzicanți, în uniformă, la muzica militară, iar nepoții, telegrafiști, meșteri zidari, hamali în gară. Pe șosea se plimbă în toate anotimpurile porci cu urechile ca frunza de sfeclă, câini, mâțe cu blănurile jupuite ca niște cojoace de calici care umblă la cerut;

se îngrămădesc pe la potcovari și rotari mânji, cai suri bolnavi de dai ac, mai cu seamă în zilele de târg.

Țigăניה a fost și rămâne cuib de sărăcie; lumea robotește în liniște, cu încetineală, cuminenie. Beții, nunți, cumetrii sau altfel de petreceri sunt rare.

Dar când sunt, apoi iese cu mare zurba¹⁴. Și nu una de se petrece doar într-o ogrăjoară, ci din acele ce se întind și cuprind toată țigăניה. Numai toamna poposesc panorămile, năvălesc saltimbancii pe tăpșanul havuzului, și țigăניה se preface în iarmaroc, spre bucuria copiilor. Și nu se știe, întră sau nu mai mult belșug prin case, dar parcă-i mai multă voie bună și oamenii nu-s așa de posaci, puși pe harță și bătălie.

— Și fra, mamă, dă-mi o ulcică de ceai... Că mă doare la inimă! scoate un oftat Ioisip.

— Ți se năzări de ceai? Tocmai acum? Fierbe borșul cu pește și pun strachina pe masă... Nu mai risipi bunătate de poftă cu apă chioară! Ar da ei nătărăii care se ghiftuiesc cu vin de stafide și găluști de piept de găină să aibă la belșugul lor pofta noastră. Noi ne uităm la pâine ca la o stea, ei se uită la friptură și turtă dulce ca la scândură și cărămidă.

14 Zurba — zarvă.

Gerul s-a întetit. Sfârâie lemnele ude în sobă, și ciotul ieșit pe porțiță fierbe, răspândind aburi verzi.

Glasurile copiilor de la săniuș se aud prin ceață ca o „răbufnire de aburi. Câte un strigăt de om mânând boii pare piatră azvârlită în apă. Și fra este, ca niciodată, veselă.

— Ioisip, tată, să ieșim din iarnă, să mai mărităm fata, își am isprăvit-o!... Atuncea, poate nici foame n-are să ne mai fie și nici frică de cel cu fonciera și corporația. Avem să răsflăm ușurați! zice tușind.

Și fața ei cu pielea de pergament s-a luminat.

13 - Copilăria uprți netrebnic

173

Ioisip îi răspunde cu un oftat. O grijă crește în casa lor ca un oleandru otrăvit, fata, Dina. Fiindcă șchioapătă, e un blestem pe capul părinților, ca și al singurei lor rubedenii, Țipra. Fiindcă are gâtul subțire ca dihorii, trupul de cârjă răsucită din mijloc, o râd, o îngână și o ocărăsc copiii numai când trece ulița. E drept, Dina se vede puțin pe uliță, ea se ferește a ieși prea des și fără nevoie, de groaza diavolilor. Destul totuși să iasă pentru o singură clipă, ca să-i stârnească pe copiii strânși în cârduri, să se audă și să se vorbească zile de-a rândul că „iar au logodit-o diavolii pe Dina cojocarului”. Stăpânii o trimit cel mult până la abatorul de păsări, să le taie, la haham, o rață sau un cocoș. Pentru bucuria ei, în folosul ei, Dina nu-și mișcă picioarele decât în zilele de sărbătoare, când vine acasă, după amiază, iar seara se întoarce ia slujbă.

Pentru Dina, un hâtru a stârnit un fel de cântec, pe care i-l țiue la ureche drăcimea, cel puțin o dată pe săptămână:

Când Dina se scarpină.

Purecii încalecă pe armăsari.

Când Dina își încaiță papucii.

Sfeclele își cumpără ghete...

Din pricina ei Și fra a fost supărată cu soru-sa Țipra. Mulți ani nu și-au călcat una alteia pragul, nici nu și-au vorbit. Din pricina ei nici acum nu se prea văd. Țipra zicea ca fata să nu fie dată la stăpân, că în neamul lor nu s-a pomenit cineva să robească la rasă străină. Numai cu rușinea se alege, altfel, cu nimic. De câte un meșteșug s-au ținut și cu meșteșugul și-au ținut zilele toți din neamul lor: croitori, cojocari, cusătorese. Toți meșteșugari subțiri, oare nu lucrează în colbăraie, ca ciurarii, sau în duhoare de pap, piele și talpă, ca ciubotarii. Și fra răspundea că dacă ține ca nepoata să nu slujească, n-are decât să-i facă o zestre. (De unde?)

Cu toate că părinții o blestemă, Dina îi iubește după priceperea și socoteala ei. Toată săptămâna muncește, sâmbăta după amiază și în zilele de sărbătoare mare vine acasă. Ca semn că i-a fost dor, aduce o bucată de budincă rumenă, împănată cu stafide, o aripă de găscă, câteva smochine furate. Părinții spun în fața ei că nu de dor îs darurile, dar că le aduce fiindcă-i cad sub mână și n-are alta ce face cu de.

Când n-o văd, suspină de înduioșare: li se rupe inima de nenorocul ei, bună, blajină, muncitoare, dar strâmbă și șchioapă.

Mai aduce Dina și simbria la sfârșitul fiecărei luni.

Dar Ioisip o ceartă că ea nu știe socoti și că poate l-au rupt câțiva pitaci. Numără și numără, până ce la urmă iese socoteala. Destul că, îndată ce ospătează stăpânii, Dina își pune berta și pleacă, strecurându-se pe ulițele cele mai dosite. Ajunsă acasă, aproape că se rostogolește peste prag, urmărită de alaiul cârdurilor de șoltici.

— Mai bine nașteam o piatră decât pe tine! blestemă – și plânge Și fra.

Iar după ce se răcorește de plâns, iese Ioisip cu ciomagul, să alunge șolticii. Ei nu prea se sperie; îi făgăduiesc că au să vină în sâmbăta dinaintea Paș-telui, să-l ducă în Egipt cu toți chelboșii. Dina se ascunde după sobă, își piaptână pletele cu gaz, se așază la geam și privește după ce se potolesc diavolii. Maică-sa se uită cu ochi mici la dânsa, se îmbuna și, urcându-se pe masa de lângă geam, ca să nu-i dea prea mult nas, se răstește:

— Haide, caută-mi în cap. Nu-ș' ce m-a mâncat toată săptămâna... Tare mi-i că tot tu ai adus păduchi de păsări, sâmbăta trecută... Că ziceai: stăpână-ta

ține două cotețe cu rațe și găini.

Dina pune capul mă-sii în poală, caută, caută în cap, scoate un țipăt de triumf și veselie lăudând-o pe Și fra că a scăpat de „orătănii”. Dinții scrâșnesc din când în când. Altfel, nu scoate nici ea, nici mă-sa un cuvânt.

Ioisip s-a tolănit pe cuptor, învelit, cu un cojoc, și sforăie și vorbește din somn. Se întoarce pe o parte, pe alta și zice fel de fel... Și fra și cu Dina ascultă.

Cine știe ce vești le poate aduce...

— Vine! Vine! morfolește Ioisip între gingii.

— Cine vine? întreabă Și fra.

Ține mâna Dinei să nu-i mai caute în cap... Așteaptă: prin gura somnorosului cine știe cine vorbește?

Beită - broboadă mare de lână.

— Vine prorocui... Da... de este. Carul lui cu roți

(le foc trece peste nori... și curge lână țigaie, și piei de miel, și de iedut, și de vulpe, și de vidră...

— Pleașca asta nu-i pentru tine! La tine tragej mezina, cojocul de oaie cu căpuși, ca umezeala la sare... La noi, să iasă de o mămliguță și de pepeni murați, să iasă fiertura de fasole cu tăieței cu său de vacă și zic slavă...

Ioisip. Îngaimă mereu din somn:

— Ba-i vulpe de la caucul 1 dreptului de la Știe

(ănești...

— Roagă-te mai bine de IIE prorocui, dacă zici că-l vezi, face Și fra cu toată încrederea, să verse o baniță de galbeni în pragul casei noastre, în noaptea întâi de Paști, s-o vedem în sfârșit la casa ei pe Dina...

fără vorbește Ioisip din somn, și - ea îl ascultă și-l muștră mereu. Pe înserat el se scoală, se întinde, cască și pornește la sinagogă, la masa cea de a treia, dăruită săracilor. Când se arată prima stea pe cer și înserează de-a binelea, și fra izbucnește într-un fel de bocet, rostind o veche rugăciune. Dina îi urează săptămână bună, aprinde lumânarea, pune iar berta, se întoarce la slujbă, nici mai amărâtă, nici mai voioasă, ci ca totdeauna: ea nici măcar să se mărite nu trage nădejde.

— I-ai pus borșului usturoi, și fra?

— Mi se pare - că trece Teivel, pețitorul! Ia să-l poftim... Cine știe?... Poate - să fie într-un ceas bun, că tot vorbeam de măritișul Dinei! răspunde Și fra.

Vin de gustă dintr-un borș de sfeclă cu carași, dres cu usturoi! îl pofteste Și fra, gudurându-se.

Teivel bănuiește ceva; se preface că nu pricepe.

— Scrie ceva cumnatu tău din America? îl întreabă el pe Buiumaș.

Bate în felul lui șaua. Vrea să spuie: ajută cu ceva zestre cel din America pe Dina?

— A scris! A scris. Nu găsește de lucru... Săptămâni și săptămâni tot caută și caută. De găsit nu se găsește... Acolo, scrie el, cine nu vrea să se întindă lihnit de foame, apoi trebuie să lase fudulia deoparte.

Șaic al nostru nu era fudul... Orice făcea. Numai să iasă o pâine pentru dânsul și copii. A vândut pe stradă bomboane, bragă, a călcat pantaloni, a cusut bumbi la scurteici, degeaba!

Și fra pune o față de masă ca de sărbătoare, alege

tacâmuri lucioase, Teivel își freacă mâinile, saltă, parcă, ar juca.

— Tot am eu de scris o cartă poștală pentru o partidă la Bârlad! spune lui Buiumaș.

— Lasă, că afacerile cele mari și bune se încheie după ce pui ceva la inimă! zice glumind Și fra.

Se așază cu toții la masă, după rânduiala bogătașilor, păstrată de ei pentru zile de sărbătoare. Teivel uită că trebuie să se poarte ca la o masă de ospăț.

El uită de toate, dar că a fost sacagiu și că-i este foame, asta nu uită niciodată. De aceea îmbucă voinicește, își frige cerul gurii, morfoleşte carnea albă între gingii, ține în mână câte o bucată de sfeclă, înroșindu-și mustața și barba, se șterge cu mâneca, cu un boț de mămăligă, și plescăie și clefăie de mare, foarte mare plăcere.

— Mulți oameni îngheață pe drumuri! mai spune

Și fra, ca și cum ar fi tare îngrijorată.

— Ehe, de-abia ieri s-au găsit o pereche de picioare de negustor... L-au sfâșiat lupii!... e gata să se înece Teivel.

— Nu se cuvine să vorbești cât mănânci, face Ioisip.

— Noi, mulțumită lui Dumnezeu, avem colo sfertul de cafea în casă, căpățâna de zahăr, chiar și două lămâi și un sac de cartofi. Iar de când nu mai umblă

Ioisip pe la țară, să caute de lucru, e bine că nu mai mă tem să-l mănânce. Lupii... se laudă mereu Și fra.

— Bine-i de acela care se pregătește de cu toamnă!

dă din cap Teivel. (El știe, ca fost sacagiu și ca „prostănac” de cei ce fac fel de fel de întreburi, ca să iasă de oriunde un pitac!) Și nevastă-mea, știți, s-a întors la mine, a văzut ea că-i rău ca vădană și fără Teivel, a pregătit trei gavanoase cu peltea de gutui, a cumpărat trei șiraguri de ceapă, un șirag de usturoi, și, de om trăi, le-om mânca. Acu, de când m-am lăsat de cofă și saca, curge, nu

pică: ca la moară apa, și apoi făina. Zece partide am încheiat în iarna asta!

se laudă și dânsul, luând pilda Și freii.

Până și Buiumaș știe că niciunul nu spune adevărul, ci numai se laudă, ca să ascundă câtu-s de amărâți.

— Ehei, și noi stăm bine! A fost o toamnă îmbelșugată. A fost atât de mult de lucru, că am pus și oleacă de parale deoparte. O singură grijă avem, vorbește răspicat Și fra, să mărităm fata... Ce-ar fi să-i cauți un mire bun? adaugă ea, ca să nu prindă

Teivel ce este mai de seamă din vorbele ei.

— Caut. Cum să nu caut? Asta-i treaba mea: să fac bucuria părinților și să aduc mulțumire fetelor...

Vorbesc de una, de alta, Teivel se dă în vorbă cu

Buiumaș mai muștruluindu-l de ce a fugit pe vară, când a vrut să-l îngrașe Azriel hangiu, mai trăgându-l în șagă de urechi, până ajung la scrisoarea către holteiul de la Bârlad, pe care voia să-l însoare cu o fată de barâșnic 1 din Hertă...

De când era în clasa a doua, Buiumaș e socotit ca cel mai bun scriitor de cărți poștale. Luase locul lui

Ițe cel mare. La dânsul vin să le scrie cărțile poștale babele care au copii la New York, la Montreal, la

Calcutta, la Galați, Brăila sau Buenos Aires, tocmai de la celălalt capăt al târgului. Când primeau mandate poștale de la copii, pentru osteneala lui, Buiumaș își primea răsplată.

Când isprăvește cartea poștală, Teivel mai spune lui Buiumaș să scrie că-l roagă pe domnul poștar să nu rătăcească cartea. (Așa-i cer să facă toate babele.)

A plecat Teivel, făgăduind că musai aduce mirele, și cât de curând.

— Acu du-te și tu acasă. Să-i spui mă-tii să se mai abată pe la pietrar, să-l mai ia la trei păzește, poate a găti

piatra pentru mormântul bunicii. Că nu mai e decât o lună până o punem... zice Și fra. Și să-i mai spui Țiprei că poate mă pălește norocul: a fost Teivel pe la noi și am vorbit de Dina. Da numai atâta să-i spui! Ai auzit? Mai mult să nu pui de la tine, cum faci cu răvașele care vorbesc de pe hârtie singure. Alta? N-ai văzut, n-ai auzit...

*

Au trecut câteva zile numai. Se petrec fel de fel de ciudățenii. Din Galiția năvălesc cete de calici: care de care cu beteșuguri mai grele, surzi, orbi, ciungi, șchiopi. Poporenii i-au poreclit „pușcași”, că umblă din casă în casă, sprijiniți în bâte, și cer cu atâta furie, parcă ar fi jândari mascați în calici, parcă ar vrea să împuște lumea ce nu-i miluiește. De năvălit, adevărat este, năvălesc ei în fiecare an. Dar niciodată n-au fost mai mulți, mai plini de cele mai scârnavе beteșuguri, mai furioși, mai flămânzi. Pe sus, pe la ei, prin

Pwcuția și Bucovina, nu s-au făcut bucate și vin în Moldova să fie miluiți. Scapă câte o vorbă: că pe la ei pier oamenii de foame, măcar și acei vrednici și voinici, că nu-i de lucru. Și pe capete fug, și se duc peste mare. Nu mult după ce se împuținează calicii

— Porniți să cerșească în alte, târguri ale Moldovei – un predicator poposește la sinagoga cojocărilor sau la „școală”, cum i se zice, și cuvintează despre Mesia, care vine călare pe cal alb, iar după plecarea predicatorului, mulți au văzut o stea cu coadă arcuind peste turla bisericii. Nu s-a arătat însă steaua cum s-arată de obicei alte stele, adică pe înserate, ci tocmai spre miezul nopții. Precup a văzut cel dintâi steaua, s-a speriat și a șuiert și a sculat lumea din somn. Și nu o uliță, ci tot târgul. S-a strâns lumea pe uliți, desculță, privind îngrozită cerul aprins.

— Moare un împărat! și-a dat cu părerea unul de pe ulița feredeului.

— Ba se bate turcul cu rusul! s-a împotrivit altul.

— Și bine mai seamănă steaua cu Frantz Iosef, împăratul Austriei! a adăugat cineva. Să nu însemne că i se apropie sfârșitul.

Uitându-se bine, toată lumea a zis la fel.

S-au uitat la stea, i-au tâlcuit în fel și chip înțelesul, s-au culcat iară, dar de ațipit n-a mai ațipit nimeni în noaptea aceea, precum n-au mai dormit câteva nopți în șir, așteptând pe uliți să se mai arate steaua care seamănă leit cu Frantz Iosef, cel cu bărbia rasă și cu favorite cărunte. Dar steaua nu s-a mai arătat.

Se întâmplă și altele. Într-un târg - i la Rădăuți, Darabani sau tocmai în Șiretul, sau poate și satul Tereblecea Bucovinei - un făt a țipat în pânțelele mame-și. După ce a țipat, s-a născut înainte de vreme.

Apoi trei ceasuri în șir a vorbit, într-o limbă pe care n-o pricepu nici tat-său, nici mă-sa, nici rabinul nici vreun tălmaci. După ce a tăcut, a închis ochii.

Dar a lăsat poruncă ce să fie și ce să se facă după ce el n-a mai fi printre cei vii, de aceea l-au și înmormântat ca pe un om în toată firea. Și nu s-a isprăvit cu asta. Timp de trei zile din mormânt tot vorbea și spunea: „Auziți furtuna cum bubuie și colcăie în adâncuri”... Un cutremur a zguduit pământul din temelii sâmbătă pe înserate, înainte de a se aprinde stelele, tocmai când sufletul copilului venise să se scalde în paharul de apă, ca să se spele de păcate lumești.

„A dat să se desprimăvăreze și a început a se umfla pâraiele, a ploua cu negură și a musti târgul.

A intrat în ceainăria unde se adună negustorii de vite un străin. Avea o pălăriuță rotundă, verde. Pălăriuța-i ascundea creștetul chel. Nasul îl avea cum îl au urangutanii: cârn, lung și întins pe jumătate de obraz. Perechea-i de buze groase, încondeiate cu mustăți, și

musca¹⁵ se întindeau pe cealaltă jumătate a obrazului. Haine de catifea, cu pantaloni băgați în cizme întregeau chipul său de vânător straniu. Potrivit de stat era străinul, dar cizmele îi retezau parcă genunchii, iar cordonul hainei îi tăia în așa fel mijlocul, de părea cusut din bucăți: din ce rămăsese poate de la alți oameni, care nu se deosebesc de oamenii de rând.

Străinul a cerut o porție de ceai. Negustorii și „Credincioșii”, cum li se zice oamenilor de încredere, adică fel de fel de misiți, de barâșnici, l-au privit întrebător. El s-a prefăcut că nu-i vede. Și-a băut ceaiul și a ieșit din cafenea fără a da binețe cuiva. Au început a-și da cu părerea: unui, că trebuie să fie spion turc (doar de aceea seamănă a armean), altul, că trebuie să fie negustor de vite, fiindcă dă din mână ca și cum ar fi mângâiat cerbicea boului, altul, că poate să fie moșier venit să tocmească oameni la munca câmpului, că doar prea are pălăriuța „fantezi”;

În sfârșit, puțini, că mutra străinului le pare foarte, foarte cunoscută. Poate să fie un localnic plecat demult, care s-a întors, dar nu-l mai recunoaște nime.

Străinul s-a plimbat câteva zile în șir pe străzi, cu mâinile la spate, cu capul în sus, și n-a aflat nimeni nici unde doarme, nici unde mănâncă. Când are chef, vine la cafenea, joacă cărți cu cafegiul, pe o porție de ceai, râde când câștigă, se încruntă când pierde și, aruncând cărțile, pleacă. S-ar apropia de masa lui negustorii mari de vite, care trimit boii până la Galați, dar străinul e așa de încruntat și de posac, de le îngheață și umbra de îndrăzneală. Vorbește și joacă numai cu cafegiul. Dacă pierde, scoate portofelul umflat cu bumăști. Dacă se întâmplă să câștige, îi spune cafegiului, ducând un deget la

15 Muscă — smoc mic de fire din barbă, lăsat să crească sub buza inferioară.

pălărie, ca ofițerii: „Am o porție de ceai la 'mneata1. Văzând că poartă bănet asupra lui, unii au răspândit zvonul că este un bogătaș de peste mare, venit să-și caute niște rude pierdute. (Dar le caută în taină, ca nu cumva să afle păcălitorii și amăgitorii și să se dea drept rude ale lui.) După câteva zile, s-a aflat adevărul: vânătorul, spionul, americanul caută de lucru pe la scortari și boiangii. Și asta n-a aflat un om, o cafenea, o uliță, ci tot târgul: de la copilul tăță până la moșneag. Nu e niciun fel de boir fecior de cârpaci care fusese îngropat eu n-are un nume de cel frumos, nemțesc, decât Caceabule. Numele sună atât de r nesc târgoveții și, cântând, potrivesc bandrabule, iar diavolii mărunți – copiii – i-au și făcut un cântec:

Cacecibule.

Nepotul lu' Naitule.

Mănâncă bandrabule

Fiindcă are urechi iudule

Și nasul de marule...

Cum coboară pe ulița povârnită, ce se rupe din ulița mare și se prăvale până la podul azvârlit peste pârau, cum se arată fețe nenumărate pe la ferestrele dughenelor, pe după perdelele ferestrelor. El pășește țeapăn. Ca un comandant de pompieri. În urma lui se hlizesc comișii de băcănie, băieții de la cârciumi, jupânii, nevestele lor, iar copii se iau după dânsul, cântându-i cântecul. Numai că el nici capul nu întoarce...

Unul dintre cei dintâi care l-au cântărit și prețuit așa cum se cuvine este Teivel pețitorul. L-a oblicit¹⁶

pe străin ieșind din casa Runței. Acea care are un fel de casă, dacă se poate numi casă bordeiul ei turcesc cu cât deasupra, lipit ca un cuib de rândunică pe sub streășina dealului ce dă spre ulița spitalului.

Ruțtea, nume care sună ca un strănut de gutunariu,

16 A oblici — a dibui, a descoperi.

e o muierușcă uscățivă, cu un obrăjor cât pumnul de copil, cu ochișori lipicioși, și cumu-i plină de dor și amar, ea crește o capră, ea hrănește un bărbat bărbos, bolnav de ochi, și câțiva băieți de asemenea bolnavi. E de râsul lumii și nu trece ulița fără să nu-și lase copiii jocurile și repezindu-se asupra ei s-o tragă de fuste, să se strâmbe după ea. Când se sfădește cu vecinele, glasul ei ascuțit seamănă cu un behăit de țap...

Cum l-a oblicit, deci, Teivel s-a repezit la Ruștea.

O iscodește cine și ce este străinul care a trecut pragul casei ei, ce caută prin târg; și se preface - vulpoiul! - că l-a asemuit cu un perceptor. Ruștea înțelege numaidecât: că de multă cinste s-a bucurat casa ei. Dă drumul guriței și se pornește a se fuduli, că degeaba nu-i dau toată cinstea neobrazății din ziua de azi, dar că străinul e fratele ei, Caceabule, cel care a lucrat douăzeci de ani la Brăila și că, murindu-i nevasta, s-a întors în târg să-și caute nevastă de al doilea, să crească două orfane cu care Dumnezeu i-a binecuvântat îmbelșugata lui căsnicie.

Atât este destul, și Teivel s-a și pus la pândă; numai să pună mâna pe Caceabule.

*

Teivel scosese din pământ holtei și iar holtei: mereu aducea la vedere alții, din care să-și aleagă ginere Ioșip. Până a picat în târg Caceabule, multă șiroaie de sudoare au curs pe fruntea lui Teivel.

Holtei se găsiseră: văduvi suri eu gulere tari și cravate roșii, verzi și albastre, cum nu poartă decât lăutarii; holtei tomnatici, subțiați de boală; tineri însoțiți de mame care se priveau cu subînțeleș...

Ca soră mai mică și ca mătușă mai bogată a Dinei, era chemată la sfat, mereu, Țipra. Aducea cu dânsa pe Buiumaș, ca mezin ce era, și nu putea fi lăsatsingur el acasă. (Asta era vorbă: că Țalic rămânea pe acasă, dar

adevărat, nu era socotit mai mult ca un scaun vechi în casă de trufaşa Țipra.) Băiețelul lua parte, ca un om în toată firea, la viața familiei. De altminteri, tata și spunea: „Copilul începe a fi în deplinătatea puterii minții de la zece ani. Buiumaș are unsprezece”. Încă doi ani, și avea să împlinească

13, de când, după vorba lui Țalic, avea să-și poarte singur sacul cu păcate, răspunderea deplină de viața lui.

Dina era chemată acasă în fiecare seară – oricât mârâia stăpâna – spălată pe gât și picioare, stropită cu apă de colonie. Niciunul din cei veniți n-a plăcut-o. La drept vorbind, nici ea n-a plăcut pe nimeni.

Era prea ostenită când o chemau acasă, după o zi de trudă, și-i era lehamite de mire și de tot...

— V-am adus de încercare! spunea mereu Teivel când i se cerea să nu mai aducă cioturi, ci lemne netede. Sunt om cinstit: la mine merge pe încercatele!

Fiecare se naște cu perechea lui. Pân nu se aude din ceruri strigând: „Însurați-l!” nu se pot apropia pețitorii de el. Eu una vă spun: să așteptăm, să trăim, să vedem!...

Când a vestit Teivel că are să vie și unul pe nume

Caceabule, Dina a fost adusă acasă, pieptănată cu codițe multe, împodobită cu șorț de dantelă, îmbrobodită cu testemel pestriț, așezată pe tronul de nuiete, ca un fel de crăiasă. Și fra deretecă în casă ca de

Paști, deschide geamul și ușa, arde zahăr pe cărbuni, acoperă mașina de cusut cu un șal, scoate la vedere cele câteva tingiri de aramă și sfeșnicele de alamă.

Pe Ioisip îl trimite de acasă, să se mai plimbe, iar cojoacele cu mirosul de tăbăceală sunt urcate în pod.

Pe înnoptatele, când sosește „ginerele” cu pețitorul.

Și fra îi primește de la ușă:

— Intrați, vă rog! La mine e curat ca de Paște!

Miroase frumos. Am ars zahăr. (Așa se face în casele

cele mai mari! Nu-i așa, Țiprinu?) Știți, sora mea are casa ei, și fata ei este unde curge aur și lapte și miere. Ginerele ei are păduri și-i inginer... Poate vă miră că bărbatul nu lucrează? Se vede, nimica nu-i pregătit. Nici nu ne așteptam la musafiri. De altminteri, nici prin gând să ne treacă că aveți să ne faceți cinstea să veniți. Fata mea, domnișoara Dina, o vedeți, stă mai mult la un unchi al ei decât pe acasă. Din când în când o pofteste soția unuia care ăte cantilene cu loterie să-i scuture prin casă: că nevasta ăstuia cu loteriile moare după fata mea. Să nu care cumva să credeți - ferească Dumnezeu! - că-i slujnică. În familie la noi, argat nu s-a pomenit.

Tata meu zicea: „Nu ești vrednic să fii ieșit din

Egipt de te bagi slugă”. Însă ce să-i faci dacă o iubește nevasta celui cu loteriile? Ioșip al meu, apoi, lucrează puțin, că nu vrea să se lase de meserie, cum aș dori eu. S-a obișnuit să tragă la ham, ca un catâr. Noi trăim - nu-i așa, Țiprinu? pune și tu o vorbă! - mai mult din proțente! Și proțentele astea au socoteala lor... Eu cu soru-mea Țiprinu ne pricepem mai bine ca bărbații. Dar tu, Dino, de ce nu scoți dulceața de cireși amare, să cinstim pe musafiri? Să mai râșnești din cafeaua pe care am prăjit-o aseară!...

Dina se scoală de pe tronul de nuiele, iese pe ușă, să urce în pod după dulceață. Caceabule o privește din spate, strâmbă din nas.

Buiumaș ține în mână o carte și, prefăcându-se că citește, aruncă din când în când o privire furișă lui

Caceabule. Nu știe de unde să-l ia. Pare întâlnit dintr-o carte.

— Ce te uiți așa speriat la domnul? îl întreabă

Și fra și adaugă: Buiumaș al nostru este cel mai prima și prima și dezghețat școlar. Are să ajungă departe.

Cumnatu-său de acolo de unde-i, nu știu cum se

cheamă țara, abia așteaptă să crească mai mare ca să-l scoată acolo. Așa-i când se naște cineva cu noroc.

Cu o minte ca a copilului ăsta se face aur! Și nu numai aur, da și pietre scumpe...

Și fra vorbește, vorbește, îl întreabă pe Teivel mereu altceva și nu așteaptă răspuns, se laudă cu neamurile ce le are în Australia, la Cernăuți, la Mihăileni, în

America, la Cairo, la Constanța, la Buhuși și Lespezi, și o dă ca mostră pe Țipra, care, dacă la casa ei lăsa inelița să-i umble, aici tace chitic și joaca: teatru, pe sora cea avută... Atunci însă când i se pare Și frei că lui Caceabule nu-i place Dina, îl măsoară din creștet până în tălpi. Ginerile ales pare de aceeași vârstă cu

Loisip! Ca să uite mutra lui, îi mai strigă fetei:

— Tot te urci, mamă dragă, în pod, ia un căuș de grăunțe și dă-le curcanilor. (N-are curcani, dar crede să-i facă în ciudă nătărăului năsos.) Dulceață poți aduce și de coajă de harbuz, că dumnealor o să ne ierte că e și oleacă zaharisită... Așa-i bună dulceața de coajă de harbuz.

Dina s-a întors. Pune de cafea, umple ceștile. Când o prinde după sobă Și fra, o întreabă:

— Ei... place?...

— Ce să placă? Sunt eu pusă să aleg bărbat? După gură pare să fie năselnic; mi-e frică să nu mă și bată.

Apoi, prea plescăie când mănâncă. N-ai văzut cum soarbe cafeaua? Leorpăie ca un porc din troacă...

Nu s-au plăcut; nu s-au înțeles. Vederea se făcuse totuși. Teivel îl întovărășește pe Caceabule, apoi se întoarce într-un suflet la Loisip.

— Loisip, vezi că am găsit? Gineri să-i zici! Gineri din țara ginerilor! Pe tine, știi tu, n-am să te păcălesc nici cât negru sub unghie. După cum ți-am mai spus, e văduv. Văduv? Care nu poate rămânea văduv? Parcă ai tras bilet de asigurare când te-ai însurat? Ce are însă a face văduvia

cu însurătoarea? E

scris undeva că văduvul să nu se mai însoare? Are și două copilețe. Dar sunt mici și date la orfelinat. Cred că nu gândești să găsești pentru o șchioapă un... un...

doftor...

— Am zis eu asta?

— Nu zic că ai zis... da'... da știu eu... s-ar putea s-o zici. Nu cu glas tare, să te aud, nici în șoaptă:

În gând. Da să nu crezi și tu că fată ca a ta nu se mai găsește. Ție nu-ți trebuie un ginere fudul: cu guler, cu băț cu măciulie de argint în mână. Și cauciucuri la călcâie. Ție îți trebuie unu să-i dea pâne. I-o dai unuia, ras ca un purcel la tavă, și după câteva luni ți-o trimite cu burta la nas. N-am dreptate?... Mata ce zici.

Țipra?... Dacă fata dumitale ar fi - ferească Dumnezeu!

— Dina, ai mai căuta calul de dar la dinți?...

— Știu eu... răspunde Ioisip. Eu una îți spun, Teivel: dacă mai ai de gând să-mi ocărăști fata, lasă-te de pețitorie!

— Vezi, te-ai și supărat!... Mie nu-mi place să am de-a face cu oameni supărăcioși. Spune-mi, cu ce te-am mâniat? Ți-am spus - ferească Dumnezeu! - că Și fra nu-i cinstită, că tu ești un hoț, că l-ai căsăpit pe tată-tău?... Am zis numai că fata șchioapătă puțin și nu e portret de pus în ramă. Cel-de-sus nu i-a făcut pe toți oamenii frumoși. Dacă ar fi plăsmuit pe toți frumoși, nu s-ar fi născut Dina ta, poate nici eu, nici tu. Da să nu ne încurcăm. Când zici să-ți aduc ginerele, să-i logodim pe copii? Și acu, Ioisip, să batem palma, că s-a făcut! Facem logodna diseară?...

Teivel se grăbește. Fără vrerea mirelui, fără vrerea miresei, a părinților, a rubedeniilor, logodna trebuia să se încheie. Și se face. Scriitorul cu litere înflorite e trezit din somn, adus cu birja, pus să scrie zapisul de logodnă, de

adunat sunt adunați zece oameni, care întâmplător nu dormeau încă la ceasul acela (și bineînțeles Țipra cu Țalic și Buiumaș al ei), ca să fie martori la scrierea zapisului. Se sparge farfuria de porcelan, se întinde un fel de ospăț cu ghiudem, vin roșu, cafele negre și pâine caldă, abia scoasă înainte de miezul nopții din cuptorul pităriei. Dina și Și fra plâng.

Loisip moțăie și oftează, musafirii morfolesc în silă mâncarea, să nu rămâie de rușine. Ceva se petrece fără vrerea și totodată cu buna lor voie. Caceabule scoate din deget un inel de aur, cu slove turcești (era.

cumpărat la cafenea de la un barbugiu cu oare juca la Brăila), îl pune în degetul miresei și dă s-o sărute:

pe gură. Dina se ferește cu mâna, iar Caceabule nimerește cu buzele inelul. Numai Teivel e vesel și cântă.

Haman, câine rău cu câinii de oțel.

Cum a mai vrui să ne sfâșie el...

Se satură de cântat de unul singur. Vede că cei zecesomnoroși îl privesc în ciudați; îl ia deoparte pe:

Loisip:

— Acum, că s-a făcut, dă-mi ce mi se cuvine și vezi de-ți arvunește ginerele cu o parte din zestre, că altfel e în stare să fugă, trăsnițul!...

La fel se poartă cu ginerele. Taie piuitul cu graba lui. Iar când e la spartul târgului, pleacă întâi el, apoi.

musafirii. Pe Caceabule l-au culcat în singurul pat.

Loisip pe jos, iar Și fra cu Dina, pe cuptor...

*

m

O dimineață de sâmbătă, sâmbăta cea mare – cum e denumită – dinaintea Paștelui. Târgul miroase cum miroase cărămida stropită de ploaie. Surd sună, ca un cazan, cerul, iar soarele se prinde în oglinda orbitoare:

a geamurilor. Mușcatele de la ferestre au înflorit

„gheața cu frunza apoasă, oflită de respirații otrăvite, reînvie. Buiumaș a fost îngăduit să nu se ducă la sinagogă: se plânse de durere de cap. A fost crezut.

Nu-și închipuie Țipra că minte mezinul. El se tolănește în dosul casei, pe o ladă ce slujește drept coteț caprei aduse de Pantil. Mângâie barba caprei, și ea se uită la dânsul cu ochi mari, mirați. Se miră cum seamănă cu barba tartarului de alături, numai că bărboasa rumegă și-i miroase degetele, parcă ar căuta turtă duâge în palma lui, Îi cheamă cineva;

— Buiumaș, vii?

E Pantil. Ține un cal de dârlog.

Nu-i mai cere învoire mamei. O întind spre toloacă.

Unde paște cireada târgului. La barieră Pantil încalecă.

Buiumaș se sperie. Sâmbăta e deprins de mic că nu se cade să încaleci. Ceea ce face frate-său i se pare păcat de moarte.

— Hai, vino la mine în brațe! zice fratele.

Îl cutremură nelegiuirea. Se codește să suie în scara selii. Îi vine să creadă că nu poate fi sfânta zi de sâmbătă; n-ar cuteza să păcătuiască Pantil, mai trăgând în iad și pe altul după dânsul. Se suie în cele din urmă și pune brațele în subsuoara lui Pantil. Căluțul pornește la trap. Un câine se ține. Cu limba scoasă, după cal. Nici n-au simțit când au ieșit pe toloacă. Stâlpii de telegraf frunzăresc parcă văzduhul. Zvonul lor surd zbârnâie în așa fel parcă citesc și parcă se roagă în inima lemnului o mulțime de moșnegi. Porumbei se înalță din porumbare și plescăie în văzduh ca într-o apă. Vântul pare un cearșaf mare pus la zvântat. Gâște pasc colții de căpșuni sălbatici. Un cal priponit de țăruș se uită blând în urma calului lui Pantil. Cocorii acoperă o fâșie de cer, altă fâșie e parcă găurită de stoluri de corbi, părând mușuroaie de furnici ce și-au luat zborul.

Cireada târgului e împrăștiată pe deal.

Fiecare vacă pare întruparea unui răcnet al văcarului, care scoate de sub sumanul pus pe umeri măciuca, amenințând.

Când ajung la gardul cimitirului evreiesc cel nou.

Pantil zice, și glasu-i tremură:

— Să ne dăm jos de pe cal! Aici ne vād bunicii.

Sufletul lor plutește peste piatra de la căpătâi și se uită peste gard...

O răcoare grea umple inima lui Buiumaș. Plouă cu cărăbuși. Din cireșii sădiți de-a lungul gardului, din plopii tremurători de pe aleea cimitirului creștinesc.

Par. Pomii din basme, încărcăți cu păsărele mici de aur. Când se mișcă păienjenişul alburii, așternut peste iarba mărunță, pare a se mișca și câmpul, pare că și-ar trage o plapumă de dantelă peste cap...

— Nu e păcat, Pantil?...

Pantil tace. De-ar răspunde, tot nu s-ar auzi. Vântul preface sunetele în bâzâit de bondari, Pantil își apropie gura de urechea lui Buiumaș:

— Păcat?... Parcă cine știe ce-i acela păcat? Scornituri, scornituri... Să-ți fie foame nu-i păcat? Să te lase să te întinzi și nimeni să nu-ți - dea, acela nu-i păcat?

...

— Este...

— De câte ori am păscut noi iarba ca mieii, că nu era nici de mămăligă în casă?

— Adevărat... Și cuibarele de sub hambarul lui

Buiumcă crâșmarul le răscoleam, și nimica nu găseam... Fiores șobolan e foamea când îți intră în burtă... mușcă și are colți de oțel, și fără îndurare este.

— Dumnezeu este ascuns sub și în lucruri; cine-l caută îl vede...

— Dar noi nu suntem buni... Noi am păcătuțit...

Tocmai în sâmbăta cea mare am păcătuit!

— Ne ducem la pârau de Anul nou, lepădăm fărâmiturile din buzunare, lepădăm și păcatele!... se mângâie Pantil.

Pe Buiumaș nu-l liniștește. În dreptul cimitirului, pe un vârf de dâmbuleț, e stâna și tirla. Dulăii se reped.

Un cioban îl întâmpină. Un fum înecăcios învăluie stâna. Miroase mămăliga și zerul. Buiumaș este ospătat cu un pumn de caș dulce, proaspăt încheșat; Pantil vorbește cu ciobanii, la ce brânzari trebuie dus cașul, urda, cui să se trimită un căuș de jintiță și spumă.

— Să duci și mieii la abator!... vorbește el poruncitor.

Apoi se întorc. Tata trebuie să fi venit de la sinagogă. Acuma s-a deschis cuptorul. S-a scos paceaua de picioare de vacă, zeama de găină, budinca de tăieței. Au ajuns tocmai la timp. Tata gustă din răcitura de crap, își clătește gura cu secărică. Mama se plânge de Buiumaș, care se face pe zi ce trece mai nelegiuit, mai netrebnic și, în loc să se ducă la sinagogă, se duce cu Pantil la stână!... Tata tace, sugând oasele groase de pește...

Deodată răsună glasurile băieților, care veneau cu un fel de sperietoare de păsări în proțap, strigând:

„Chelboșii la Egipt! Plecarea chelboșilor la Egipt!

...

Pleacă vaporul!...” Buiumaș lasă mâncarea, ca să se ducă cu ceilalți băieți, să colinde străzile, să se oprească pe la casele unde sunt chelboși...

Trec și pe la mătușa Și fra.

— Să vie Dina cu noi, c-avem poruncă de la faraon s-o aducem pentru moștenitorul tronului pe mireasa lu' crai vechi de Caceabule!

A ieșit Ioisip. Dar când dă cu ochii de Buiumaș - care, deși se ține mai departe, se vede totuși că este și el colindător - îl cuprinde furie și jale.

— Și tu, lua-te-ar dracu' de nepot, ai venit să-mi faci de răs casa?

A dat fuga după Buiumaș și nu s-a lăsat până nu l-a petrecut acasă, dându-l pe mâna Țiprei, să-l chelfănească, să ție minte toată viața lui.

*

A doua zi după logodnă, după cât s-a știut mai târziu, și fra și-a văzut cum trebuie ginerele. A găsit

— Cum îi mărturisea Țiprei – că nu-i prea urât.

„Ceaunul” de carne de pe obraz – că așa prețuiseră toți că-i cântărește nasul – îi șade foarte frumos.

De un om cu nasul mare se teme lumea. Cei cu curți, moșii, baronii, ba chiar și împărații au nasul mare.

Musca de sub buza de jos pare un păianjen care-i sugă din bărbie. Dar și păianjenii aduc noroc. Dacă-i vezi cum se plimbă noaptea pe perete, veste bună aduc și nădejde mare. Mustața pare un fluture de noapte. Însă dovedește bărbăție. Ochii sunt deștepți, deși par muște prinse într-un păienjeniș. „Apoi ce înseamnă frumos?” se întreba și-și răspundea Și fra.

Noroc și câștig bun! Dacă nu-l cântărești și răscântărești, Caceabule seamănă cu un frumos bârlădenaș de cei ce vin să cumpere vite. Dacă ar fi puțin mai bătrân și i-ar încărunți părul și și-ar lăsa barba să-i crească, ar semăna cu moșul din „scara vieții” în culori, tablou ce spânzură în perete, în mai toate casele, alături de al prorocului Moisi. Dina nu ține să-și dea părerea; ba-i este frică să și-o dea, că nu e decât o șchioapă bătrână, care argățește pe la case străine.

Găsește și ea că mirele e frumos, se rade zilnic, are carnet în care își trece socotelile, batistă cu care își șterge nasul.

Doar Ioisip se arată îngrijorat. A doua zi după logodnă, scoate cojoacele din pod și se pune pe trudă:

Oftează. Au crezut că oftează așa cum e obișnuit.

Scoate *Psaltirea* de sub căpriorii casei, citește psalmul *cu Un mă părăsi, Doamne, la bătrâneța mea*. Și suspână. Caceabule se uită chiorâș: mormăie și fornăie pe nas. Își arată în felul lui un fel de supărare. Iese pe ușă, bodogănind ceva, și, de bună seamă, ca de obicei, s-a dus la cafenea, să soarbă o porție de ceai, să joace un tabinet.

După câteva zile, ginerele cere jumătate din zestre.

Cere în așa fel că nu i se poate spune nu, nici să poată fi amânat și dus cu vorba. I se dă. Când intri în horă... El, din banii ăștia, îi cumpără miresei o pereche de cercei și un șal verde.

— Deocamdată o unge cu mierea ei... mormăie
Ioisip.

Și fra sare ca friptă de urzici:

— Așa ești tu! Nu te mulțumești că vine omul să-ți scoată piatra din casă, vrei să te mai și ungă cu miere și să te scalde în lapte?...

Se dondănesc, se împung în fel și chip - fiecare rămâne cu a lui - până se întoarce mirele de la cafenea. Iar când intră el pe ușă, aduc vorba de altceva, să nu-l supere. Caceabule simte el ceva, că e trecut prin ciur și dârmon și spălat în toate apele

Dunării și ale Mării Negre, dar se preface că nu pricepe. Își ia mireasa și se duce să se plimbe unde se plimbă de obicei tineretul: la grădina publică, la parc, cum se zice. Spre bucuria Și freii, bineiânțelei, care sare ca un cățel care vrea să-l iei cu tine. Se întâmplă însă, deși a înnoptat, deși nu e lună plină, ca un diavol care nu ațipise să-i vadă cum trec: Dina pășind ca o curcă lovită la picior, ținându-se de brațul lui Caceabule, care fumează și se fudulește, stupind printre strungărețe. După ce că sunt cum sunt, însemnați cu betșuguri, mai pășesc cu mândrie și mare mulțumire de sine. Puiandrul de haimana - care

văzuse cum râd oamenii bătrâni de astfel de întâmplări și arătări - a zbughit să-i deștepte din somn pe cei de o etate cu dânsul. Cât ai clipi ulița se umple de duzini de diavoli: strigă, maimuțărindu-i pe fericiții logodnici, cântându-i fiecăruia cântecul. Întâi, logodnicii nu înțeleg că ei stârnesc toată veselia. Numai când își dau seama că diavolii sporesc cu fiecare uliță trecută, abia atunci nu mai încape pentru ei nicio îndoială că ei, și nu alții, sunt pricina batjocurii. Și nu-i destul alaiul cu cântec. Când ajung pe tăpșanul havuzului, copiii sunt mulți, câtă iarbă și frunză. Mirii o iau la goană, urmăriți de grindina de pietre și strigăte, Dar cu cât gonesc, cu atât diavolii, iuți de picior ca niște gonaci, îi fugăresc cu înverșunare, urlând și strigând de bucurie. Caceabule sare un gard ca să taie o grădină și să scurteze drumul.

Dina dă să sară și dânsa, dar rămâne prinsă ca o rufă, de i se văd pantalonii roșii de flanelă. Atât le trebuie diavolilor. Chiote, râsete, de răsună ecoul pe ulițe deșarte, și ținte de fată și trage-i fustele, trage-i încălțările din picior, râzi și acoper-o de ocări!

— Au ieșit la plimbare strigoii! Au ieșit strigoii!...

Jupoi pielea lui Sarsailă...

Silit să se întoarcă, Caceabule abia o scoate pe

Dina din mâinile derbedeilor și, împreună cu dânsa, o ia la fugă, să se ascundă în ograda abatorului de păsări. Și aici diavolii cu ochii de mfrță îi descoperă.

Toate cărămizile, toate tinichelele, toate cutiile goale și ruginite de sardele, cioburile de oale plouă peste capetele lor, și «ici apa de pârau plină de mâl nu lipsește.

Sleiți de oboseală, zgâriați, cu straietele rupte, boțite, otrăviți în sufletul lor, logodnicii se târăsc pe malul pârauului, și mai mult cad în casa lui Ioisip decât îi trec pragul. Dina leșină, și fra de asemeni, iar Ioisip iese cu cocioarba, învârtind-o ca pe o suliță. Dracii nu se lasă.

Numai sperându-i că vine Sarsailă să-i strângă în traista lui – și cu mare greutate – ajunge a-i risipi.

După ce se liniștesc, plâng, se vaită unul alte unul, apoi cu toții, și când sunt aproape să se culce, Caceabule deschide gura:

— În târgul ăsta nu-i de trăit!... Parcă mai bine e să te lepezi de legea lui Moisë, să intri în poliție;

numai așa ajungi să bagi spaima în fiare de astea.

Dacă nu sunt strănepoții celor din Sodama, îmi dau capul!... De aceea am fugit de aici... Ehe! să fi găsit o altă fată decât Dina și alt socru, mai cu avere, nu stăteam un ceas după ceea ce s-a întâmplat. Așa, cine știe ce s-alege din mine...

Și frei nu-i plac de loc vorbele ginerelei. Nici lepădarea de legea lui Moisë, nici înțepătura cu socrul avut, nici poliția... Cine nu știe că acela care se bagă la poliție sau la pompieri e soi atât de rău, că nu numai că ascunde în piept o inimă de lup, poartă o minte de cocoș, dar urăște tot ce-i om, tot ce-i curat și bun. Dar fiindcă e prea târziu, fiindcă de-abia leșinase, tace și se culcă, gândindu-se să aducă vorba altă dată, să se plângă, a doua zi, soru-si, Țipra...

Într-o zi, dimineața – înainte de a-și pune încălțărilor mireasa – Caceabule i-a zărit picioarele: vinete, umflate, seamănă cu cartofi mari. Se uită ca omul căruia i-e greață și se simte amăgit, atras în cursă, jefuit...

Asta s-a întâmplat cam la două săptămâni după plimbarea cea cu alai de pomină.

Se vede: ginerele-i nemulțumit. Nemulțumirea se poate risipi. Dar el caută cearta cu lumânarea. A simțit și Țipra, după ce au plecat mirii, într-o seară când trecuseră și pe la ea, să-i facă vizită. Ioisip se așteaptă la orice. De la omul care la supărare nutrește gânduri să se lepede de legea lui ca să rupă cu cei de o seamă cu dânsul, de la

huiduma care jinduiește să intre în poliție, să fie călău, nimic nu e de mirare, la orice să te aștepți! Pentru Și fra, a rupe logodna înseamnă să se năruie căpriorii casei, cerul. De aceea caută să-l cruțe, să-l lingusească, așa cum o sfătuisese și Țipra, care zicea că: „Ai intrat în horă, trebuie să joci până la capăt”. Ca de obicei, din ziua logodnei, de când stătea în gazdă la ei pe mâncare și băutură, îi aduce Țipra cafeaua gingirle \ gudurindu-se, întrebându-l dacă n-are nevoie de tutun, dacă a visat bine. Acum, când mirele face ochi, răspunde mormăind:

— Mai lăsați-mă dracului în pace, că nu sunt nici cocuță, nici bolnav ca să mă giurgiuliți!... Eu pe șarlatan îl miros de la o poștă: urmăriți să mă păcăliți, de aceea mă țineți ca pe oul de pus sub cloșcă 1

Deși își dau osteneala să-i intre în voie, pe fiecare zi Caceabule se înclădează mai tare. Pare mai mult un soldățoi dușman dat în cvartir decât ginere! De făcut nu face nimic toată ziua. Iar când se înnoptează, vine să mănânce. Bombăne ca un pașă și ca un cneaz și face nazuri că nu-i place fiertura de tăiței cu fasole, că el e obișnuit cu friptură de gâscă, mititei și grașiță, că nu-i bun tutunul anume pregătit pentru dânsul.

Într-o seară a zis, culcându-se:

— Să știți că-mi iau lumea în cap!

Și fra și-a mușcat buzele, Ioisip a zis pentru sine:

— S-a dus nunta!...

A doua zi Caceabule s-a trezit devreme de tot, a scos portofelul de sub pernă, a numărat banii și s-a pornit pe sfadă:

— Mi-ați furat banii din portofel! În ce casă m-a băgat afurisitul vostru de Teivel?!... Bine zice cine zice: după sacagiu să nu te iei, că te-neacă în fântână.

Și fra plânge cu lacrimi de sânge, și inima ei zvâcnește, se zbate să-i spargă pieptul, se jură, cu

jurămintele cele mai grele, că în casa ei, nu se întâmplă de astea, Ioisip oftează și mormăie: „Păzește-mă.

Doamne, de năpastă!” Dar Caceabule urlă din răspuțeri. S-au adunat vecinii să vadă ce se întâmplă.

Ioisip plânge ca un copil:

— De ce mă dai de rușine, vânzător de oameni puțină deșartă și fără suflet?!...

— Eu vă dau de rușine, după ce mi-ați furat banii?

Și fra cheamă un copil, șoptindu-i ceva la ureche.

Nu trece mult, și sosește Țipra. Dar Caceabule nu se înfricoșează.

— Mi-ați adus-o pe „bogătașa” neamului vostru, ca să-mi închideți gura? Eu sunt descântat. N-am găște să mi le speriați... Jupâneasă Țipră, zic să te duci acasă, să nu-ți fac și mătăluță un zavrac¹⁷...

Atunci nu-l mai rabdă inima pe Ioisip, își ia inima în dinți și-l dă afară...

De la sinagoga de lângă pârâu, până în cafenele, pretutindeni, se vorbește și se vorbește de întâmplarea lui Ioisip cojocarul. S-au împărțit oamenii în tabere: care cu cojocarul cu șchioapa lui, care cu veneticul. Până și la școală nu se vorbește decât de asta.

În fiecare zi, cum vine de la școală, mătușa Și fra îl așteaptă pe Buiumaș să-i scrie cărți poștale de amenințare lui Caceabule, care și el trimite zilnic m-isiți, cerând să fie despăgubit: să i se dea înapoi banii furați și să fie despăgubit pentru rușinea pățită de el, care-i om umblat prin lume, nu o capră râioasă ca Ioisip și neamul lui.

După ce s-au împroșcat cu blesteme prin scrisori vreo două săptămâni, Caceabule s-a făcut nevăzut...

Abia când a fost să se dea vacanța cea mare, și

Buiumaș a trecut în clasa a patra primară, s-a văzut că Caceabule nu plecase. L-au găsit spânzurat în podul

17 Cafea gingirle — cafea turcească cu caimac.

unui prieten al lui, un flăcău pitar, care se îmbăta și colinda ulițele cântând din armonică. Vestea s-a aflat în casa Țiprei într-o vineri, când mâncau tocmai niște vișine aduse de Pantil. Țipra spuse lui Țalic:

— Așa răsar și apun luceferii!

De ce a fost dat tocmai bieteii Și fra ca să i se întâmple nenorocirea?...

A întrerupt vorba. S-a iscat o zarvă ciudată. O

gloată de copii, și mai cu seamă de golani, cu muzica militară în frunte, cu un boier bătrân care comanda, au pornit spre cazarmă, strigând: „Ura! Ura!”

cântând unii la *arme* și alții:

Eu sunt mobilizat.

Eu sunt mobilizat.

Eu mă duc la moarteee...

Tu rămâi acasă...

Clopotele tuturor bisericilor sună prelung, greu, acoperă, poate, zarva, sau o sporesc, dar fiorul din inima oamenilor îl sporește...

VIII.

Ițe a plecat în armată: s-a dus tocmai la vânători.

E frumos și muncitor, și fetele îl iubesc. Plecarea în armată e ca și osânda la câțiva ani de temniță. Pentru toată lumea plecarea lui Ițe la vânători este cu părere de rău; pentru Țipra plecarea înseamnă cea mai cumplită durere... Greu e să trimiți copilul între

Străini, măcar și la stăpân, cu simbrie, că nu știi peste ce sămânță de om nimerești. Dar să-l dai pe mâna celor care au să-l culce în glod, au să-l bage, în apă, au să-l bată și au să-l învețe să tragă în oamenii de la care mănâncă o pâine: mușterii țărani care își cos veșmintele la Țalic. Cu miliția doar nu te joci în bunghi. Apoi, după ce a bântuit holera, după ce o seamă de băieți din târg și-au lăsat ciolanele prin

Bulgaria, nu mai e nicio mângâiere să-ți ia copilul în armată... Cu atât mai vârtos cu cât iar și iar te zălucesc fel de fel de misiți de-ai boierilor, că se aude că izbucnește răzbel cum nu s-a mai văzut.

Un val puternic de neliniște vine din țara de jos, și mai de dincolo, dinspre Dunăre. Bulgarii s-au luptat cu turcii, cu sârbii, cu grecii. Cofetăria lui

Petcu bulgarul s-a închis. El și băieții lui au fost goniți, duși, cu de-a sila, cine știe unde. Atâta au aflat și copiii, că nu mai trec pe uliță bragagii bulgari și turci; că au fugit cafegiii. Iar la „școală”, după ce se isprăvește rugăciunea, vorbesc oamenii numai și numai de război. Și după fețe se vedea că-i trec fiorii, ca la feredeu când își toarnă câte o cofă de apă rece pe spinare.

Casril, mai mult, o amărăște pe Țipra. N-a vrut să învețe carte, nici meșteșug. E un pierde-vară: își petrece zilele în piață, înhăitându-se cu oameni de nimic. Țipra nu mai știe cum să scoată capul de rușine. Casril este nepăsător, dar tot stă închis în casă vreo două săptămâni, până s-a uitat pățania...

Casril a ajuns a fi socotit mai rău ca netrebnicul, mai rău ca nemernicul care taie frunze la câini. El este pentru târgoveți o lepădătură în stare să ajungă și ucigaș de l-ar păli vremuri prea grele. Pe el! **1** iubește totuși mai mult Buiumaș, cu dânsul se înțelege mai bine. Casril e un flăcăiandru subțire, uscat, desculț, flenduros, care șuieră printre dinți, cântă în gura mare, pe uliță, cântecele ce se rostesc cu mare evlavie și cu nespusă strângere de inimă de sărbătorile de toamnă, acele cântece prelungi, târăgănite, ce pătrund în minte ca o aromă de rai, ca umbra unei spaime, mult după ce trec sărbătorile. Și bătrânii zic că el își bate joc de ceea ce ei au mai scump. Dar el nu-și bate joc. Cântă numai când îl cuprinde jalea. Altfel, muncește ca un catâr și nu simte osteneala de voinic

ce este.

Se dă vacanța la școala israelito-română. Acum abia își dă cu adevărat seama Buiumaș cât de scumpă a fost pentru dânsul școala. E băiat destul de mărișor ca să fi prins în ce fel se înșiruie zilele vieții târgoveților. Ziua de azi trece pe sub nasul lor fără s-o simtă: ca o mâncare care nici sărată, nici piperată nu-i. Dar în amintirea lor totul se prefăce în mândreța și frumusețea ce nu au simțit-o la timp și n-au băgat-o de seamă. Crește într-înșii și stârnește un dor puternic ca să mai fie ce a fost bun. Atunci își dau seamă că nu numai foamea îi mână cu biciul din urmă. De bună seamă, negustorii altă viață duc decât sărăcimea. De Paști, pasca lor e albă, cartofii lor – galbeni, cozonacii lor – ca aurul, piroștile – ca untul, și dulciurile nu-s chiftele îndopăcioase de cartofi sau de păstârnac, ci torturi de albuș bătut, cu pete de cafea, și, îndeobște, nu numai de Paști, dar și în celelalte zile lucrătoare, totul la dânsii e ca puful de ușor: viața, mâncarea. Dar pentru săraci izbucnesc bucurii, de obicei, când se gândesc cum a fost o sâmbătă, un Paști, niște Rusalii, niște sărbători de toamnă...

Deschiderea școlii din deal a făcut din copiii flenduroși, buboși, desculți, puși pe hoinăreală și pișicherlâc, niște vietăți foarte importante. Cât erau cu ghiozdanul în spinare, nu îndrăznea un Precup să-i sperie și să le strige: „Harhăre!”...

Zilele de examene la stat trec la fel ca noaptea dintâi de Paști. Pentru Buiumaș e un altfel de ospăț decât cele gustate până atunci. Îndeobște, foamea-i mișcă din loc în loc pe mai toți: că altfel îi trage la somn, ca zilele de ceață și moină. Din pricina foamei visează treji.

Când povestește că profesorii de la stat, de la școala cea cu bustul lui Asachi în grădină, i-au spus:

„Toată viața să-ți dai osteneală să răspunzi bine”, și

Țipra și Țalic izbucnesc în plâns... Țipra zice printre lacrimi:

— Cine hotărăște de soarta lui? Plouă când plouă fără voia noastră. Troienele ne îngroapă căruțele în omăt, și fără voia noastră cerul e biciuit de fulgere și tunete, iar trăsnetul mi-ți retează cireșul de o sută de ani, și tu nu vrei. Cu nimica nu ne putem împotrivi... Și curând când întocmesc legi d-alde Stavrat și Cnazu și trimit lipitorile să te sugă... Să fim bărbați, noi, femeile, cum ne-am mai împotrivi?

De ce zice așa tam-nisam, nu știe Buiumaș. Pe

Țalic îl îneacă pânslul: cum nu vrea să se arate slab de înger față de copil, își mușcă buzele. Dar nu-l îngăduie inima să nu-și verse la bucurie amarul adunat în ani și ani la împunsăturile cu acul, la drumurile pe jos, la țară, pe ger, pe arșiță și ploaie...

— Țalic... face deodată Țipra îmbărbătoșată, și albituri pe la boieri am să spăl, ca Varvara, gheboasa, care bea titiun și se îmbată la crăsmă, numai și numai să-l vedem pe Buiumaș al nostru la școală mare, în haine cu vipuști roșii, șapcă în cap cu cozoroc de lac... Câte-s de făcut cât umbli pe lumea asta? Și el n-a fi ca mine o proastă, o năroadă, o neisprăvită.

— Ce-ai să-l faci? întreabă cu nevinovăție Țalic.

Rabin? Haham?... Apoi adaugă: E lumea zădărniceii lumea asta? E lume aievea? câți nu se întreabă?

Îi prinde somnul. Și nu-i deșteaptă din somn și din vis decât foamea. Atâta spun, dacă îl îndrumi să se facă de ăștia care țin la ban și la lumea amăgirii, apoi nu-i de bine.

— Nu-l fac nici de ăștia să trăiască pe spinarea norodului. Î¹ facem doftor: să facă bine la oameni; să smulgă din colțiiimorții lăuze, copii de țată.

Îl podidesc lacrămile și pe Buiumaș. Sunt zile de hotar pentru dânsul: ca ziua cea mare, ziua înfricoșătoare

a ispășeniei, când se hotărăște dincolo, unde se țin catastifele cu însemnările de faptele oamenilor, care va pieri de sabie, care de molimă, care de foc sau apă... Când mama plânge de dragul lui, de dorul de a-l vedea norocit, își aduce aminte cum îl trăgea în iatacul întunecos, după cuptor, cum scotea din buzunarul fustei de dedesubt un gologan și-i dădea să-și cumpere ba un covrig, ba un caiet pe care ora zugrăvit aviatorul Bleriot¹⁸ pe tartaje2... Pe gerul acela de crăpau pietrele, când ea se ducea la piață, după ce cumpăra un cocoș, căline uscate, hrean, rădăcină de pătrunjel, puneă totdeauna deoparte câțiva gologani pentru mezin. fără gologanii puși bine pentru mezinul ei, ca să-i ușureze învățătura, erau așa de scumpi pentru dânsa, că nu i-ar fi dăruit nici măcar pentru cutia milelor înțeleptului Meir, făcătorul de minuni, care este, după unii, cea mai mare pomană. Își puneă ea cațaveica cea cu fața verzuie, căptușită cu blană de motan roșcovan, înfofolea capul în bertă, gătea mâncare pentru multe guri, îi ajuta lui

Țalic la înseilat și la făcut borțile pentru bunghi, la cusut cătărămile, bunghii de la pantaloni, și ce putea, aduna, ca să aibă mezinul ei caiete, și plumburi, și condeie de sticlă umplute cu apă roșie...

De bucuria lui se bucura dânsa.

Profesoara cu cozile negre înnodate la ceafă - care l-a ascultat la examene - locuiește aproape. El se împlântă mereu în ușa ei. Ea, când îl vede, îl zice cu voce dulce, subțire, de școlăriță:

— Mata ai răspuns foarte frumos la examene.

El îi soarbe cu o plăcere nespusă vorbele, parcă e apa cea mai bună și răcoroasă. Și răspunde:

— Am să-mi dau toată silința, doamnă profesoară.

18 Podbal — plantă mică cu flori galbene ; se întrebuințează îți medicină, frunzele ei servind și ca șliițierț,

După aceea se deșteaptă în Buiumaș un mare dor de hoinăreală. Jalea din caz. A îl alungă. Chiar din cele dintâi zile Țalic și Țipra și-au dat seama că n-au să aibă ei putere să-l ție la „școala de gimnastică” în uniformă. Și-i doare că „onoarea” familiei se duce și nimic nu-s în stare să facă. Pornește cu băieții la scăldat în Jijia. Nu acolo unde se scaldă femeile și fetele, în cămeși, și băieții mici, goi – pe o întindere de

1 *Louis Blâriot* (1872 – 1936), inginer francez, constructor de avioane și pilot, unul dintre protagoniștii aviației.

Tartaj – copertă.

apă lină, pe care a pus stăpânire un surdomut cerând plată pentru scăldat – ci acolo unde malul este râpos, cu ostroave de podbal \, sau ținut (în gheare de sălcii. Riul e plin de bulboane. Un băiețandru de cașap, care s-a retras de ilașcoală și e căpetenia băieților la joacă, pornește în fruntea cetei la scăldat. Buiumaș se ia după alții, deși nu-l ia în seamă nimeni. E plăpând, stângaci la fugă, nedibaci, la oină. Nu le pare vrednic a intra în ceată. Toți cetnicii au pantaloni despicați ca pestelcile, cioburi de sticlă în picioare, brațele scrântite, dar sunt voinici, și chiar când le intră câte o caia de cal în călcâi, nu se tânguie. Numai

Buiumaș pare față de ei adevărat pipiriu, netrebnic: ușor ca fulgul de păpădie și ca frunza de toamnă.

I’O și aruncă de la obraz: „Tu pentru az-buche și-un păduche ești bun, nu pentru voinicie:! Are dreptate mă-ta când zice că ești netrebnic!”

15 – Copilăria unui netrebnic soi

205

Se bagă cei din ceată în nămoilul vânat, se leagănă în răchiți și se aruncă în bulboane ca niște veverițe.

Buiumaș nu știe înota. Se ține la mal, prins de răchiți, se scufundă doar sub apă cu creștetul capului, ca moșnegii

la fereceu. Se prăjesc cât se prăjesc șopârlele la soare și, după ce se usucă, foamea îi scoate din apă, năvălesc în pomături, jumulesc pomii, lăsându-i goi de fructele crude. Buiumaș nu are curaj să sară gardurile de teama câinilor, a urzicilor, a scaieților, a cătinii cu țepi, ce năpădesc hotarele grădinilor. După ce se scaldă, de-a valma cu băieții, se oprește în piață, unde își face veacul Casril. În piața pustie, în fiecare după-amiază, numai bulgarii țin gheretele deschise, porcarii și câte un cațap care vinde carne tăiată de hahami. Măturătorii adună rămășițele de gunoaie, lăsate de țărăncile care întinseseră marfa pe tarabe, tăifăsuiesc între ei, amenințând cu măturile câinii încârligați, cățelele cu cerul gurii negru. Pare că măturătorii încarcă în trăboanțele lor soarele, lăsând în urmă numai umbră. Casril șade, de obicei, în ghereta unui bulgar, așteptând ceasul când li se face negustorilor foame. Șade de vorbă prietenește, fără teamă, cu spaima copiilor din tot târgul: Avrami Pompier.

Avrami Pompier este ovrei, dar seamănă la port, la vorbă, la porniri cu cel mai adevărat și mai zdrahon și necioplit mahalagiu gras, hirsut, năselnic. E doar mai flenduros, plin de bube, cu urechile însângerate, cu căciula țurcănească spartă în fund și cu un fel de straie de șiac. Avrami Pompier se poartă cu un șoșon și o ciubotă când nu e cu desăvârșire desculț. Este iute la mânie, fiind puțin zălud. Are și el povestea lui, cum o au toți cei care nu-s rostuiți ca oamenii.

Tat-său, mare mărchitan, dar feciorul nu a ținut să calce pe urmele lui. Nu e bețiv, nu e muieratic, dar

„Oțoman de negustor” nu ține să se facă. Și nu-i numai atât. Are și un sticlete în cap. Cum vede copil, cum mârâie și suduie și bate din picioare. Copiii fug din calea-i strigând: „Avrami Pompier”; el se ia după dânșii. Dacă prinde pe vreunul, fie și nevinovat, care din întâmplare

trece și l-a zărit „pompiierul”, apoi îi rupe urechile, îi însângerează gura, îi zgârie obrazul cu niște unghii ca ghearele de erete. Dar și pe el când îl prinde vreun părinte de odraslă speriată, apoi îl zvântă în bătaie: unii îl duc cu alai la poliție, să doarmă câteva nopți la beci, dar lui la nimic nu-i folosește. Abia se simte bine că-i dus la odihnă. Copilăria lui Avrami Pompier a fost de odraslă de negustor avut. Copil cu sânge iute și cu porniri rele. Nu i-a plăcut școala; a urât și a blestemat negustoria. S-a băgat la pompierie înainte de a trage sortul. L-au dat afară din pompierie că nu se înțelegea cu nimeni.

După ce și-a terminat miliția, a ajuns de răsul lumii.

De ani de zile doarme iarna pe cuptoarele pitărilor, vara, în piață, unde e tocmit pândar de noapte. Urechile lui sunt forfecate ca frunza de pătrunjel; ochii

— Sângerii... Cu acest alungat din neamul oamenilor a legat prietenie Casril. Nu se mănâncă între dânșii, cu toate că sunt concurenți. Când unul, când celălalt se bagă în văzul boierilor să le ducă acasă coșul cu cumpărături și să câștige un ban. Avrami Pompier are pentru Casril îngăduința dulăului pentru cățelușul de curte. Prietenia lor, firește, se răsfrânge și asupra lui Buiumaș. Frățiorul lui Casril este singurul copil din târg care are voie să stea lângă Avrami fără a tremura, fără a se pomeni plesnit din senin, însân

gerat, călcat în picioare. Clocotește de răutate acest

Avrami Pompier apucat de furie... Buiumaș se ferește totuși din calea lui Avrami, cum ocolești poiata unui câine rău, deși e legat în lanț și nu te poate ajunge.

Cu Avrami Pompier nu ești niciodată în siguranță.

Nu se poate ști când îl apucă năbădăile. Față de alți copii, care colindă piața - căutând cocene de mere, coji de harbuz, sau dându-și osteneala să șterpelească de pe tarabe roșcove, stafide, prune uscate, sau migdale - apoi e

fudul că poate fi văzut alături de

Avrami, spaima copiilor. Ca și cum ar sta alături de-o nălucă, și lui nu i-ar cășuna niciun rău. E mândru ca și cum le-ar arăta că mângâie o coamă de leu.

Când soarele se ascunde pe după gherete și vacile se întorc de la imaș, Avrami pregătește într-o strachină o salată uriașă: vinete și ardei grași, copti la pitărie, ardei iuți, ceapă și ridichi de lună, castraveți, pătrunjeii și mărar, toate înotând în untdelemn de măsline și în zeama lor proaspătă. Pentru salata asta se alege tot ce este mai bun. După ce amestecă salata cu o lingură de lemn, aduce câteva pâini calde.

Se adună bulgarii: pornește un clămpănit de fâlci, cu plescăituri de buze și smiorcăieli de nas. Ei se mtd ia salată trăgându-i lui Avrami câte un picior, drept mulțumire pentru osteneală, se uită la Buiumaș cm la o făptură curioasă. Unul zice:

— Ei, acu, cât mai e cald, zburdă și el. Când o veni

Irigul și n-o mai avea încălțăminte, se ascunde după cuptor...

Lui Casril nu-i place ca să-i fie umilit frățiorul:

— Nu-l mai căinați, că are el ghetе și îmbrăcăminte cât îi trebuie... Dar e strângător și cu grijă de munca lui tat-său. La toamnă intră chiar la gimnaziu.

— Ca să-i fie rușine cu tine... răspunde același bulgar, cu mustățile îmbibate de untdelemn.

— Frățiorul meu nu-i ca aceia! Nu-i capră de cele râioase, să ridice coada în sus și să nu cunoască cine-i al lui I zice Casril îngălbenind și roșindu-se de necaz; se uită la Buiumaș și parcă-l întreabă dacă-i așa cum zic oamenii.

Casril a auzit că veșmintele scumpe sucesc capetele cele mai înțelepte. Sunt fel de fel de povești despre astea. Doar nu iese povestea până nu se întâmplă cu adevărat și-i este oarecum teamă să n-ajungă și

Buiumaș să-l dea de sminteală.

Avrami Pompier se uită lung la Buiumaș; ochii îi sunt roșii, tulburi, înecați în grăsime, ca de guzgan buimăcit.

— Așa departe ai ajuns tu? Tii, tii L. Uniformă!...

Da ușor cap trebuie să ai!

Avrami dă să-l mângâie cu mâna lui crăpată, plină de pâraie de sânge închegat, dar Buiumaș se ferește.

Bulgarul care-și bătea joc de Casril mai zice cu gura plină:

— Dacă s-o întâmplă să ajungă ăsta doctor, nu se mai uită la un berbec bolnav de gălbează ca tine...

Un alt bulgar zice:

— Măi Casrile, poate că n-a intra la gimnaziu ca să-i fie rușine cu tine... Atunci ai tu noroc... Nu-ți fie teamă, că și ia anu toi cu pantalonii rupți și desculți îl vezi... Că mâine îi iei tu locul lui Avrami Pompier, și frățâne-tău, locui tău...

*

Țipra-i cam îngrozită de izbucnirea de golănie a lui Buiumaș. Parcă nu mai e mezinul ei cel alintat.

Parcă-i hrănit cu jăratec și cu ardei iute și parcă e mușcat de streche. Nu mai stă cuminte, lipit de prispă, ca în alte vacanțe, ci mereu pe drumuri.

Țalic se tânguie că el n-are putere să-l dea mai departe la școală, dar Țipra ține morțiș ca mezinul s-o ia înaintea. Vecinele râd: „S-au văzut alții mai breji care n-au intrat la gimnaziu, are să intre odrasla

Țiprei?”

Într-o zi, cum se pregătește să plece la hoinăreală, îl ia mama de mână - ca pe un copil care n-a fast încă la școală - și-l duce de-a dreptul la un misit, să-l bage într-un birou. Misitul are și dânsul birou pe ulița boierească, lângă tribunal. Țipra zice cu voce plânsă, deși își ține lacrimile:

— Întâi la Dumnezeu și pe urmă la mata am venit, să

scoți om din copilul meu...

Misitul îl măsoară din ochi cum măsoară geambașii mânzul. Clatină din cap, o străpunge cu privirea pe

Țipra și zice oftând, săltându-și burta:

— Prea mățațel pentru birou!... Mai ține-l câțiva ani acasă. Cu unul ca ăsta ce să faci? Să măture un birou nu poate; de scris?... Ăștia de ies acum din școală au o scriere să le retezi degetele!... Să se mai coacă. Îi prea orud. Ca zarzărea abia ieșită din floare.

— Nu știi cum scrie... Răvașele lui vorbesc singure.

— Mai dă-i țâță! sfârșește nerușinatul.

Țipra roșește până la urechi.

— Adevărat, cel sătul nu crede celui flămând...

O mare nădejde își pusese Țipra în misitul care vinde și sferturi de loz la diferite loterii. N-o spusese, dar ea avea atâta credință că el îi înțeles cu norocul, că dorise să-și împingă mezinul, fără să știe nimeni, ca să stea de mic tocmai la locul unde izvorăște norocul.

Dar cum se ține mândru nătărăul de misit, Țipra pleacă amărâtă, târându-l după ea pe Buiumaș, cărându-i repede, îndesat, pumni după ceafă (ca și cum el ar fi vinovat că misitul nu-l primește în slujbă).

— Netrebnic ai fost; netrebnic ai rămas. Cu toate bunătățile te-am giftuit, și nu mai vrei să crești, ca să te ieie lumea în seamă și să câștigi o pâine! Cât să te mai țin? ... De ce nu crești, să te bagi și tu să stai sub cișmeua norocului?!

Nu-l dor atât pumnii, cât îl doare rușinea că-i vede lumea. Cine vede cum se necăjește maică-sa, cum îi cară ia pumni, își închipuie că pentru cine știe ce poznă își primește chelfăneala binemeritată.

— Și niciun butuc nu știi să spinteci, ca să am cât de cât un folos de pe urma ta!...

În dreptul catedralei îi întâmpină multă lume

adunată. Un slujbaş de la primărie citește o gazetă, târgoveți, săteni, măturători, aruncă priviri peste umărul lui. O clipă uită Țipra de necazul ce-l are cu mezinul.

Se oprește să întrebe și dânsa ce s-a întâmplat...

— Iese iar cu mobilizare și cu trecerea Dunării ca la șap șa și la treișpe. L-au omorât pe feciorul lui

Frantz Iosef și pe noru-sa! o lămurește un necunoscut.

Nu prea înțelege cum vine mobilizarea și moartea feciorului lui Frantz Iosef. Ea nu-și închipuie că pe fecioru împăratului austriecilor îl pot atinge glonte, cuțitul, deoarece crede că împărații și neamul lor se poartă numai în platoșe de aramă și de fier. O ia înainte, târându-l iar pe Buiumaș după dânsa. La fiecare răspântie de pe ulița mare se adună alții, citesc unul peste umărul celuilalt gazeta și par mai mult a fi cuprinși de clocot decât a se liniști.

— Feciorul lui Frantz Iosef a fost ucis de sârbi! zic cu mirare. Și nu le vine să dea crezare.

— Are să fie război, mai crâncen decât cel de anul trecut... prezic unii.

— Război?!

Țipra se dumirește în sfârșit: izbucnește în plâns, și în plină lume îl bocește pe Ițe, ca și cum el ar fi fost ucis, și nu feciorul lui Frantz Iosef...

*

Cu neputință i-a devenit lui Mochi Ciucălău, fire nerăbdătoare, răzvrătită, dreaptă, să mai îndure viața din târg. Dacă mai rămânea, cine știe ce boroboață ar fi făcut. A plecat de acasă. Și dus este. Au plecat și alți băieți: unii cu îngăduința, alții fără îngăduința părintească; unii goniți de foame, sărăcie, alții doritori să-și caute norocul, lacomi de avuție. Dar fuga lui Mochi Ciucălău altfel s-a petrecut decât a tuturor.

A scris pe numele său oarecare lei de argint găsiți în

portofelul lui taică-său. Și dus a fost, fără știre.

Nici măcar o cămașă de schimb nu și-a luat. A scris doar după câteva săptămâni o carte poștală, ca să se știe că trăiește, că în târg nu se mai întoarce în vecii vecilor. Cărțile, cărțile i-au sucit mintea: nu mai credea în Dumnezeu, frică de stăpân nu mai avea.

Scria: „Voi credeți în sfântu Sisoe; voi vă închipuiți că norocul vă stă în ajutor. Iaca, eu, unul, nu cred decât că noi cu toții – care mâncăm pâine din ce scoatem cu mâna și osteneala noastră – putem schimba să nu mai fie calici și putregai de bogăție; lumea trebuie schimbată. Altfel nu mai merge...”

Se vede că s-a dat cu socialiștii.

Nu a răsărit bine soarele, când o diiligență s-a oprit în fața casei Țiprei: pare mai mult o droagă, cu cai negri, decât diiligență. Pleacă și Blima. Pe la Mihăileni, prin târgul Șiret, prin Cernăuți, până la Rotterdam.

Acolo o așteaptă, se zice, vaporul. Și Buiumaș, ca și familia întreagă, își închipuie că un vapor gata pregătit numai pentru dânsa așteaptă. O întovărășește băiatul unui cojocar, care fuge de armată tocmai în

Canada. Câteva săptămâni au sunat zurgălăii diligenței, ca strigătul straniu al cioclului care umblă în urma năsăliei, sunând gologanii în cutia milelor:

„Mila izbăvește de moarte”.

Un dor fierbinte după Blima, după nepoțelul palid, bolnăvicios – pierduți amândoi dincolo de orizontul care a înecat *Titanicul* – umple casa. Mereu își aduce aminte careva din casă de diligență neagră, de glasul vizitiului, greu, încărcat de brumă, de suspinele sugrumate. Țipra bocește cu vorbe, pomenește de diligență, de cai, de vaporul cu care trece fiică-sa marea uriașă, mama Mării Roșii. S-ar zice că plânge un mort ce trebuie scos din casă.

Tristețea uliței, ca și a casei, se răsfrânge și asupra

lui Buiumaș. Vrea să învețe, părinții au ajuns să fie împotrivă. De unde până la isprăvitul școlii primare se nutreau cu nădejdea că a ajunge cândva doctor, acum zic că n-au nimic împotrivă să rămână și golan, la fel cu frații săi mai mari, Pantil și Casril.

A amenințat că se aruncă în fântâna lui Iordache

Mantu dacă nu intră la gimnaziu, dar nu-l cred ei în stare. Cu toate că oarecare îngrijorare tot îi încearcă.

Cineva îl învață să ceară de la primărie certificat de paupertate: ca să fie scutit măcar de taxe.

— Așa se fac lucrurile în viață: întâi apuci un deget, și pe urmă tragi toată mâna.

Fără a întreba pe ai casei, întocmește o jalbă, o iscălește pe Țipra (știe că Țalic n-ar da pentru nimic în lume ochii cu mărimile și n-ar iscăli prin punere de deget măcar de s-ar scufunda lumea).

Jalba o duce la primărie. Umblă desculț, numai în cămășuică și în pantaloni. Și dacă odagiul de la intrare nu l-ar vedea cu coala de hârtie cu timbru, și

Buiumaș nu l-ar întreba: „Unde se depun petițiile?”, de bună seamă că nici nu l-ar lăsa să intre. Îl îndreaptă către registratură și o lasă acolo, pe o ferestruică. Din clipa aceea nerăbdarea crește. Nu mai este băiețelul cuminte, cu adevărat necăjit, îmbrăcat de bogdaproste, dar cu ochii căprui și limpezi, ci are ochii roșii, neliniștiți de temere și nerăbdare. Și nici că are astâmpăr. În zorii zilei pleacă de acasă. Nu ia nimica în gură, fiindcă nici nu are ce. Fuge la primărie. Stă la pândă pe trotuarul de peste drum, ca și cum ar aștepta acolo pe cineva foarte cunoscut. Se aude un fâlfâit de aripi în grădina catedralei. Își ia zborul o cioară. Se așază drept pe capul bustului lui

Kogălniceanu, înălțat, cu doi ani în urmă, din osârdia holteiului bătrân și burduhos – primarele. Buiumaș așteaptă. Îi vede pe toți slujbașii sosind: de la cel care

mătură scările până la „ofițerul stării civile”, îmbrăcat în haine de mătase albă, stăpânul pomătului celui mai frumos, cu piersici, cu pere mari cât capul de copil, agrișe, zmeură și butuci de viță.

Ciorile se pornesc pe croncănit în frunzișul arțarilor din grădina catedralei, se suie sus, în vârful crucii, și apoi trec în vârful turlei primăriei... Buiumaș stă și privește. Uneori cutează să se apropie de omul cu părul roșu, care mătură scările cu mătura lungă de nuiele.

— Mult trebuie să aștepți până iese un răspuns la o jalbă?

— Ce fel de jalbă? La noi se face petiție, nu jalbă.

Că asta era pe vremea veche, când tu nici nu erai pe lume.

— Vreau să scot certificat de paupertate.

— Apăi pentru asta agentul de la percepție face cercetare la fața locului, dacă plătește fonciera și alte câte mai sunt și dacă n-are niciun capăt de ață. Care-i sărac lipit pământului are drept la paupertate, care nu, nu... Fără paupertate, să-ți dai sufletul, și nu te primește la spital și nici n-ai să intri, nicuță! zice omul icnind.

În fiecare zi Buiumaș întreabă dacă-i de așteptat, și măturătorul la fel îi răspunde. După asta se repede la primarele. El are palat și parc cu flori, cu păuni și porumbei. Îl pândește ceasuri întregi să iasă și să-i ceară într-un fel oarecare să zorească eliberarea certificatului de paupertate. De cuvântul ăsta îi e lehamite, mai cu seamă că nici nu știe ce înseamnă. Poate, de-ar ști că-i vorba de sărăcie, din mândrie, ar da înapoi.

Într-o zi s-a întors acasă mult după amiază. A avut un necaz peste necazurile obișnuite. Un băiețandru l-a întrebat:

— Ce tot pândești în fiecare zi?

— Să-mi iasă certificatul de paupertate... ca să intru

în liceu...

— Tu să intri la liceu?!... Păi te-ai gândit ce înseamnă asta? Au fost ei mai dihai ca tine, cu ghetе, cu pantaloni lungi, și tu... desculț, fără pantaloni lungi, vrei să te bagi la liceu, ca să fii una cu feciorii doctorului Crivăț și ai prefectului Gheghel? Să știi de la mine: te dă pe ușă afară, îți strigă că ești neobrăzat și te omenеște cu patru părechi de palme I

Cu ce inimă s-a întors pe ziua aceea acasă!

Aci găsește pe unul cu mustață gălbuie, ochi albaștri, cu ceaslov de biruri subsuoară. Stă pe scara prispei, vorbește cu Țipra. Altul cu darabana îl însoțește. Este pus să adune lumea când s-or vinde pernele pilote. Și cel cu darabana se uită la cel cu ceaslovul, așteptând să înceapă cântecul.

— Păi, jupâneasă, cum ceri certificat de paupertate când ai casă și loc de grădină?... Apoi de plătit, dacă v-aș vinde mașina de cusut, și patul, și pernele, și straiеle de sipet, încă nu v-ați plăti. Datorați statului.

Nu vă gândiți de loc că statul are nevoie de parale.

Cel cu darabana pornește să bată. De pe ulița mare se arată curioși.

Țipra nu pricepe de loc despre ce atestat e vorba, își dă seama că a căzut o năpastă pe capul ei și sunt în stare să-i vândă lucrșoarele din casă.

Înfrișătoare este pentru dânsa împărăția asta care trimite la casa omului sărac fel de fel de zurbagii cu darabane, să-i scoată în vânzare și gunoiul de sub pat!

Agentul de percepție ridică un deget în sus și zice:

— Chitic, zi cântecul mai cu foc! Avem nevoie de mușterii!

Ca un om mare, Buiumaș își varsă tot ce are pe suflet față de omul cu ceaslovul și îi povestește: că el e acela care a făcut cerere pentru certificatul de paupertate, ca să

poată pătrunde la gimnaziu...

— Atuncea, e încurcată rău, logofete... Iscălești oamenii fără să știe... Cu asta se poate socoti poliția... Dai rău de dracu'...

Se târăgănește în tocmeli cu agentul venit să bage cu tot dinadinsul spaima în jupâneasa Țipra. Ajung la înțelegere. Buiumaș are să-i mediteze copiii, Țipra are să-i cârpească cearșafurile și fețele de pernă din casă. E singurul mijloc de a-i îndupleca pe părinți ca să n-aibă nimic împotrivă, ca să urmeze cu învățătura mai departe.

Cel de la percepție pleacă mulțumit. Nu și neamul Țiprei.

Le-a scurs sângele dintr-înșii de rușinea vecinilor.

A amenințat - cât ținuse târăgăneala și târguiala - că-s buni, și mama și feciorul, de băgat nu la beci, ci de-a dreptul la „cremenal”, cu tâlharii de drumul mare. Și lumea - care nu știa despre ce-i vorba - și-a închipuit că mama și fiul au prădat pe cineva.

Le-a tot cântat apoi că l-au pus la mare încurcătură și cine știe ce o păți că a tot păsuit-o cu dările pe jupâneasa Țipra, pe bărbatul ei, Țalic, care lucra pe ascuns meseria. În cele din urmă a zis că îi e milă de băiatul care de dragul învățăturii și în fântâna bețivanului Mantu era să se arunce... A cerut deocamdată de câțiva pitaci arvună și a zis că el are să-i scoată

„Profesărilor” copiilor săi certificat că-i om sărman și n-are nici casă, nici grădină, nici găină...

Și astfel a ajuns Buiumaș, supt, galben, cu ochii roșiți de nesomn, ziua aceea a înscrierii la examenul de capacitate.

Țalic își pune ciubotele de sărbătoare cu turetcile moi, haina cafenie, țesută în pătrate, și pornește cu

Buiumaș spre gimnaziu. Clădirea este un pălățel ascuns între copaci seculari și între parcurile dese ca sihla

dintre bisericuța de lemn și catedrală.

Amurgește. Pomii aștern umbre catifelate pe trotuare. Nu se știe cui îi bate mai tare inima: tatălui

— Care n-a mai călcat niciodată în viața lui pragul vreunei autorități - sau fiului! Câtă stăruință din partea Țiprei și a mezinului până să-l hotărăscă pe

Țalic că trebuie să se ducă să-l înscrie la școala înaltă.

— Ce vreți de capul meu? Până acum eu am trăit ca liliacul, și amu vreți să mă scoateți privighetoare?

Nimica nu știu ce-i spune boieruM!

— Nici nu e nevoie. Numai dacă te întreabă, zici doar atâta: eu i-a tată. Și taci! l-a dăscălit Țipra.

Drumul este un chin. De zeci de ori îi vine să se întoarcă. Când suie scările, îi vuieste capul ca o scoică.

Un domn cu mustățile mari, încrucișat, îl întreabă cum îl cheamă, îl măsoară cu dispreț pe Țalic, căruia îi bate nespus de tare inima să nu-l întrebe:

„Da cu miliția cum stăm, jupâne?...” îi este frică să nu-l înhațe la cazarmă. Îl înscrie pe Buiumaș la examenul de 1 septembrie.

— La noi, zice el totuși, sunt mulți chemați, dar puțini aleși... Dacă reușești, intri, dacă nu... Dar unde ai învățat până acum?

— La școala israelito-română! răspunde militărește Buiumaș.

— Hm!... mormăie domnul, aruncând lui Țalic, apoi lui Buiumaș o privire care spune mai mult decât strigătul mirat, sugrumat: batjocură, ocară, dispreț.

Ce mai nerăbdare îl cuprinde în zilele acelea! O

Întovărășește pe mama la amândouă cimitirele târgului, unde se duce să plângă pe mormintele părinților.

La poartă o întâmpină, cu mâinile întinse, calicii, în frunte cu Moişă Lungu. Ea pătrunde în țintirim cu

căciuliile de usturoi, să le semene pe morminte, iar pe

Buiumaș îl lasă la poartă. (Căci în luna dinaintea năprasnicelor sărbători de toamnă nu se cade ca cei care nu-s orfani să intre acolo unde odihnesc pe veci cei ce s-au perindat pe lume. S-au deprins să-i zică lună de căință, când și peștii în apă tremură de mânia celui ce judecă în ziua Anului nou și pecetluiește hotărârea de ziua ispășeniei...)

Niciodată Buiumaș n-a mai fost cu Țipra în luna asta la țințirim; acum s-a dus, ca să-l vadă peste gard bunicul... ca umbra lui să vină la examen, să-i dea sprijin și curaj **1.** „Asta face și Țalic, zicând:

— Ce putere am eu și ce sprijin au de găsit copiii mei în mine? îl podidesc lacrimiile. Deșartă suferință...

Întâi a tras necazuri bunicul, apoi tata, acuma-s eu, și le-a venit rândul băieților mei...

Alt examen decât cel dat în vară. În ziua asta Buiumaș se simte cu desăvârșire amețit. Și, odată cu dânsul, toată casa.

— De ce te-ai apucat să-l scrii? îl muștră Țipra pe

Țalic. Nu vezi ce-a ajuns băiatul?... Obrazu-i ca de hârtie a ajuns!

Intrat pe poarta de fier a gimnaziului, între copiii îmbrăcați în straiile de acasă, pestrițe, sau băieții în uniformă, fudui, disprețuitori, nu știe pe ce lume se află. Copacii din curtea întinsă a gimnaziului nu sunt salcâmi obișnuiți sau castanii porcești, ci arțari, plopî palizi, uriași. În fundul curții este un hulubar, care, în loc să fie plin cu hulubi, e prevăzut cu un soi de mașină de măsurat umezeala din văzduh. Deasupra hulubarului sunt înfipse punctele cardinale. La poarta gimnaziului băieții își lasă și deprinderile de acasă, și glasul, și neastâmpărul, Sălbăticia veselă, zburdălnicia slobodă de la școala israelito-română nu se pomenesc. Se vorbește în șoaptă,

răbufnește răcoarea umbrei din grădina catedralei și a bisericuței de lemn, din stânga gimnaziului, și îngheață cuvintele parcă.

În ajunul Anului nou sunt lipite, pe una din ferestrele care dau în curte, listele: s-a hotărât cine-i bun și cine nu este. Într-un salt a fost acasă: pare de aer, atât de ușor este. Țipra râde veselă, dar în același timp se întristează:

— Ce am crezut și ce iese!... La ce folos c-ai s-ajungi doftor dacă mie tot au să-mi pună o piatră grea pe mormânt și n-a avea cine se ruga ca mezin pentru iertarea păcatelor mele?...

Țalic, care se duce numai de câteva ori pe an la feredeu, îl ia cu dânsul și pe Buiumaș. Baia geme de lume. În timpul anului, în ajunul oricărei mărunte sărbători, vin oamenii bătrâni cu nepoții la feredeu. În ajunul Anului nou și al zilei ispășeniei, la feredeu se pot vedea nu numai bărbi și obraze spâne de copil, ci și de acei care își tund cu mașina sau își rad cu briciul barba: acei ce nu se țin bine cu credința... în preziua Anului nou râură săpunul pe băncile de la baia de aburi, bătrânii se vaită de plăcere, asudă și se bat cu măturici de stejar, stau claie peste grămadă.

Prin aburii usturători de-abia se văd oamenii care mișună, cu coafele de apă rece în mâini. O larmă de iad forfote, iar ecoul se țândărește de tavanul de piatră, căzând cu plescăit surd pe lespezi. Pietrele prind miros de sudoare fierbinte. Bătrâni cu bărbi încâlcite, sure, cu hernii mari, picioare uscate, par umbre drăcești, mișcate sub potopuri de apă, împinse de aburi. Pe toate băncile sunt prinși ciorchini de oameni ce stau întinși, cu ștergare de apă rece la cap, ca să nu-i amețească dogoreala. Oftează, suspină de bucuria de a trăi, de-a asuda. La frig, acolo unde un moldovan trage apa rece cu pompa, e plin, de asemeni, la cele trei dezbrăcători: la negustori, la

boieri, ia calici.

Cele două zile de sărbătoare ale Anului nou - zile de toamnă timpurie, luminoasă - sunt pentru toată lumea aducerea-aminte a tuturor anilor ce au trecut.

Ca un ghem se deapănă zilele, ca fulgere scapără întâmplările. Foamea, rugăciunile, cântecele prelungi, sunetul de bucium subțiază fețele. Poporenii se roagă să fie judecați nu după fapta lor, ci după gândul bun ce au avut și nu l-au putut duce la îndeplinire.

Femeile izbucnesc în bocete înalte când cantorul pomenește pe cei sortiți să moară de ciumă, de holeră, de sabie ținută de mână dușmană. Zilele astea le sunt tuturor a sfinte și scumpe fiindcă se simt pândeți de

Dumnezeu, aproape de el și totuși gata oricând să se supere împotriva lor. Toate sărbătorile din timpul anului schimbă pe oameni, îi înfrumusețează, îi curăță.

Peste toate sărbătorile tronează o bucurie ce se îmbibă în trup. Sărbătorile de toamnă, însă, sunt pline de spaima unei luni întregi, lună când li-e dat oamenilor să se reculeagă, să colinde cimitirele, să se căiască.

Sperietura ei este 1 picurată ceas cu ceas, timpul se răcorește, brumele văruiesc buruienile, roadele se zbârcesc, soarele îngălbenește, și frunza care tremură strecoară temeri în suflete. Umbre se îndeasă și oglindesc parcă spaima cimitirelor, unde și morților le clăntănesc dinții, să nu se întâmple ceva rău rubedeniilor lor care mai sunt în viață...

Sâmbătă, „școala”, lăcaș de rugăciune, este plină.

Dar în aste zile mari, oameni care nu i-au călcat pragul timp de un an se îmbulzesc să-și răcorească inimile, să se împace cu puterile necunoscute de ei...

Ziua ispășeniei mai grea este de ținut ca în alți ani.

Întâi: se zvonește că primarele nu mai îngăduie cu niciun preț țințirim ovreiesc vecin cu cazarma, Are de gând

să treacă cu plugul peste morminte, să răstoarne pietrele de pomenire, să le ducă și să le aștearnă în ograda prefecturii... Și e jale mare când și morților li se tulbură tihna. Peste oseminte are de gând să răsădească brazi, ulmi, plop și să facă parc de plimbare pentru tineret. Apoi același primar a poruncit să nu se mai aducă la sinagogi lumânări de spermanțet, înalte cât omul. Asta este datină, pe care nu vor s-o calce. De ziua ispășeniei trebuie să le fie lumină în morminte și celor ce s-au dus, și numai io lumânare cât statul de om e în stare să-și trimită lumina până în fundul gropii. Toate le răstoarnă și le calcă în picioare.

Pe vii îi necăjește și-i amărăște... în ajunul zilei ispășeniei, ceasurile trec ca și altă dată. De la prânz a pogorât o mare temere, ce strânge în clește inimile. Ca în ziua de vară, când a fost cea mai mare eclipsă de soare și părea de cenușă văzduhul și cerul, iar la soarele întunecat se uitau copiii prin cioburi de sticlă verde. E senin, dar un soi de ceață umple pământul.

Țalic își duce băieții la feredeu, să se curețe și să se arate curați în fața judecății. Iordache Mantu aduce și el Țiprei o lumânare, s-o aprindă la slujba cea mare.

De asemeni, aduce o lumânare, ca în fiecare an, și Țiganul șef al muzicii militare (mahalagiii se tem de furia acestei zile; și fiindcă nu țin legea negustorilor, care e veche de mii de ani, măcar de ziua înfricoșătoare a ispășeniei, trimit în dar o lumânare).

Pe la chindii, după ce se întorc de la feredeu, cu rufăria și straietele primenite, Țalic îl ia pe Buiumaș și pleacă la sinagogă.

Pe podeaua sinagogii sunt așternute rogojini. Fiecare se roagă în gând pentru sine. Dascălul Beri își face slujba de ceauș, de astă dată cu câștig. Cu biciușca de curelușe croiește pe cei ce îngenunchează pe rogojină și primește

drept răsplată câțiva gologani.

Asta înseamnă că el îi bate pentru greșeli și el îi iartă.

Mai-marii sinagogii și-au pus la ușă o masă și așteaptă, cu strachina pusă dinainte, să arunce fiecare câte ceva pentru întreținerea lăcașului. Hanina. Hahamul are și el strachina lui, să-i cadă darurile.

Hanina se uită la Țalic, la Buiumaș.

— Ei, vra să zică băiatul a intrat la gimnaziu, după câte se aude?... Este și cinste mare, dar și... Știi tu.

Țalic, că moldovanul are o vorbă: obrazul subțire cu cheltuială se ține... Bine!... Foarte bine!... Lasă-l să învețe, să ai cine te ține la bătrânețe... Ceilalți feciori, slabă nădejde! Cu apucăturile lor, cu cine se înhăitează, să nu fii nevoit a-i scoate de la „gros”... Dar cu mezinul o să te cam coste învățătura asta în uniformă... Tu știi: numai învățătura noastră de mii de ani e învățătură. A lor e ca hainele de gata. Nu-i după măsura omului, ci a nevoii lor ca să facă bici dintr-însul... Pe urmă și școala lor... Amăgire, fudulie... Și nu-i ca la Beri (Hanina scoate burta înainte, de i se vede și pielea păroasă de pe piept): cărți, uniformă, taxe! Da ți-a mers bine anul ăsta, se vede...

Țalic nu răspunde: îl măsoară doar pe haham din creștet până-n tălpi, își plimbă privirile asupra candelabrelor de alamă cu leii bătuți, le oprește asupra chivotului cu draperia țesută cu fir, oftează din rărunchi, parcă ar sughița.

— Ce să-i fac? Ducă-se și la gimnaziu dacă așa îi e voia. Are cap deschis. Isteț. Mai bine era poate dacă-l vedeam urmașul dumitale la abator și aici, școala noastră, la altar. Dar dacă nu-i pe voia mea...

— Rânduiala lumii nu-i după placul inimii numai.

Meșteșugul de haham nu se deprinde: eu l-am moștenit de la tata, tata l-a moștenit de la bunicul. Să fi

avut glas băiatul, scoteam eu dintr-însul cântăreț... vorbește hahamul.

Bate el șaua să priceapă iapa. Numai că nu-i spune deschis: „Bre Țalic, tu ești cârpaci, fecior de cârpaci, și vrei să te măsoari cu noi: luminile, sarea și piperul și bunătatea pământului?”

Cât vorbește Hanina cu tata, Buiumaș dă târcoale meselor și străchinilor. Ceva ciudat s-a așternut în sinagogă: toți calcă în vârful picioarelor, parcă li-i teamă să nu deștepte pe cineva care nu se vede, dar doarme un somn adânc. Pe geamul deschis care dă în grădină se uită Mihalache, tocmit să supravegheze arderea lumânărilor diseară și mâine.

Mihalache este unul din cei trei nebuni ai târgului.

Doi sunt evrei, iar dânsul, al treilea, moldovan. Mihalache, se spune, a fost nu numai gospodar mare, ci și primar în satul ce se cheamă Pomârla. Are straie pe jumătate țărănești, pe jumătate târgovețe: poartă opinci înnodate cu nojițe și ițari, dar surtout de ață și pălărie plesnită-n fund. Toate sunt flenduroase pe dânsul, mânjite cu lut. De aceea se și zice că Mihalache poartă veșminte de tăieței, de cei lați, numiți tocmaci, unși cu chit. Mihalache doarme pe cuptor la o covrigărie de pe ulița feredeului; pentru câteva stacane de saramură în care fierb covrigii, face treabă: taie lemne, cară coșurile cu covrigi, aduce apă. Derbedei îi ațâță strigându-i: „Mihalache, arde Pomârla!...” Cum i se pomenește de Pomârla, îl apucă furiile, aruncă cofele, fuge ca o sălbătăciune, nimic nu-l poate opri.

De obicei, mai tot timpul anului, Mihalache e blând și face bucuria copiilor care îi ațin calea, dându-i o bucătică de jurnal s-o citească. Mihalache o ia în mână și slovenește:

— La vară s-or face bostani mulți; da pâine de loc.

Păpușoiul are să-l mănânce rugina, uliii au să prindă păsările, iar poama au s-o ciugulească cucuvăile...

Pe timpul căldurilor de vară îl apucă năbădăile, și mai cu seamă când îl supără derbedeii. Dar nu este nici atunci prea primejdios, fiindcă este lesne liniștit:

câteva cofe de apă rece turnate în cap.

În fiecare an Mihalache este tocmit să supravegheze lumânările, tocmai fiindcă nu se prea teme lumea de țicneala lui...

El se uită la Buiumaș și râde strâmbându-se. Are o uitătură blândă, caraghioasă: și gura o suge și o cască, pare că ar trage neconținut din înlea. Deși nu fumează de loc.

Dascălul roșu îl vede pe Buiumaș cum se uită la Mihalache.

— Te uiți, face el cu răutate și i se zburlește barba roșie, te uiți cum ai să arăți tu după ce-i isprăvi învățătura care te îndeamnă să mânui sabia împotriva dreptului și focul împotriva pruncilor?... E bun lăutar cel de la muzica militară în uniformă? Nu el Nici învățătura în uniformă nu-i bună. Dacă învățați mai departe cu mine, poate ai fi ajuns ceauș și dascăl ca și mine, așa, cine știe ce netrebnic or scoate...

Mihalache se clatină, se uită la dascălul ceauș și zice:

— Stăpâne și jupâne, musai să sameni mata cu un sfânt zugrăvit în biserica din Pomârla!... Mă tot bate gândul cu cine sameni, cu cine sameni? Și anțărt tot la asta m-am gândit. Da uite că nu-mi aduc de loc aminte cu care... O fi sân Vasile?... Nu... sân Iliei... sân

Matei... Nu-mi aduc aminte... Da era unu care semăna și cu mine... I se zicea sfântul Chihai nebunu'... Stăpâne și jupâne, și mătăluță trebuie că ești rubedenie cu sfântul nebunilor...

După ce Țalic plătește ce se cuvine pentru lăcașul de

rugăciune lui Beri, care l-a bătut cu curelușa (ca să nu-l bată soarta mai rău), și lui Hanina, după ce miluiește pe toți calicii adunați în tinda sinagogii, se întorc acasă.

Un zumzet, ca o umbră răcoroasă și ciudată, se ia după ei. Dughenile se închid. Birjarii și cotiugarii grăbesc caii. Gospodarii se întorc acasă cu lumânările subsuori. Nicio urmă de femeie pe uliță. Nici copiii nu se joacă.

Masa îmbelșugată se înghite la repezeală: să nu-i apuce noaptea. Țipra aprinde lumânări în sfeșnicele de alamă, ca în fiecare vineri seară, dar izbucnește în hohote mai de zile mari. Plânge din adâncul inimii.

Este un fel de a plânge luna, sâmbăta, și alt fel de ziua ispășeniei. Pune mâinile pe obrazii copiilor, rugându-l pe Dumnezeu, cu glas straniu, să fie bună și în ăst an hotărârea lui, să-l cruțe pe Ițe, s-o binecuvânteze pe Blima, să-i dea câștig bun lui Pantil și Oasril și har în ochii tuturor lui Buiumaș. Când a ajuns cu pomelnicul la Buiumaș, începe a plânge și mai tare, zicând:

— Doamne, și nu ține seama de păcatul pe care-l făptuiește, că mezinul n-a mai putea urma toate poruncile tale... Că intră pe mâini străine și au să-l vegheze dușmani.

Pe înserate pornesc din toate casele, tăcuți, ca și cum ar pluti în văzduh îngerii morții, bărbații cu talesul¹⁹ lor alb-gălbui și vârgi negre subsuori, femeile cu cartea de rugăciune, legată în piele și cu catarămi de alamă, copiii purtând lumânarea înaltă, înfiptă într-o tinichea umplută cu pământ. Ca umbrele se strecoară, plânși, cu inimile strânse.

Lăcașul de rugăciune se umple. Pe măsură ce se înnoptează, se aprinde o lumânare ici, în sfeșnicele de alamă bătute cu lei și mâini împreunate; dincolo, în cofe umplute, în cutii de tinichea sau oale vechi, stricate, umplute cu pământ, se aprinde ca o cunună de foc la altar,

19 Tales — veșmînt din mătase albă, care se îmbracă la rugăciune.

acolo unde trebuie să slujească Hanina hahamul. Calicii care n-au prea mult de mâncare sunt cei dintâi, pe urmă vin cei ce nu duc foamea și, în sfârșit, cei cu pipotele grase, ca găștele îndopate. S-au aprins mai toate lumânările. Pâlpâie iar fumul, flăcările și mirosul de spermanțet se simt nu ca un miros greu, ci ca un zumzet. Câte suflete de pomenit, atâtea luminări. Bărbații cu talesul în cap par stafii; zumzete, foșnete, murmure sporesc atmosfera apăsătoare, răscolitoare, de spaimă. Rugăciunea de *Kol Nidre*¹ se spune că vin și morții s-o asculte. E singura dată din an, spun datinile bătrânești, când li se îngăduie să iasă din nemișcare și să vie între cei vii. Buiumaș stă lângă tata, ascultând plângerile: nu înalță ochii de pe carte, să nu dea de hârca rânjită a vreunui mort.

Fiecare are alt fel de suspin: unii chițcăie ca șoarecii, bătrânii cu vocile subțiate mârâie ca dulăii, cei cu firea ascunsă parcă miaună. Ca un val de sânge rece, roșu, vine din sinagoga de alături un vuiet de plâns.

Hohotele de toate zilele ale muierilor, muieri obișnuite, năroade, care spun tot ce știu și nu știu, plâng când trebuie și nu trebuie, sunt lăsate în urmă, ca niște ecouri de cântarea femeii, așa-zise cărturare. Pentru dânselle ea citește dintr-o carte de rugăciune tipărită anume în idiș, fiindcă altfel n-ar pricepe cuvânt din limba veche a scripturii. Glasulbabei Clonț se aude mai tare decât glasurile tuturor femeilor învățate; îi sună dinții în gură ca și cum ar suna într-o sită grăunțe de păpușoi. Cu bocetele lor, de femeile, desăvârșesc atmosfera de groază. Parcă ar fi în așteptarea sfârșitului lumii.

Bărbații și-au tras talesul peste cap, cei cucernici stau cu ochii împlântați în pământ, cei mai obișnuiți cu morții, ca și cum ar pândi în jurul unei vizuini, să iasă o fiară. Mihalache și-a luat locul în grădină, lângă zarzărul

cu frunze arămite, se uită pe fereastra de lângă altar și se clatină așa cum vede că face și dascălul-ceauș; din când în când se uită la o stea și-și face semnul crucii. Dascălul Beri îi face un semn cu mâna că nu se cuvine să amestece crucea, îl cheamă să intre în sinagogă, ca să îndrepte mucurile lumânărilor...

Rugăciunea de *Kol Nicire* se rostește de ziua ispășeniei, în preajma Anului nou, în smintirea morților.

Căldura se lasă din ce în ce mai grea, mai înăbușitoare; de asemeni, duhoarea. Se aude cum sună ca niște lumânări de spermanțet scoase din legătura lor...

Buiumaș nu cutează a ridica ochii de pe carte, să nu întâlnească găurile reci ale hârcii, unde scânteiaseră în viață ochii mortului. Cine știe ce se poate întâmpla! Glasul lui Hanina e adânc, vine de departe, înfricoșător de frumos, dar auzul acestei voci, ce vine ca dintr-o hrubă, jalnic, e de o frumusețe care stârnește dor și durere. S-ar zice, odată cu cântecele lui, inimile sunt smulse din piepturi, creierii – din țeste.

Ca pe vremea când evreii se tânguiau ascunși prin pivnițe de groaza Inchiziției din Spania. Fel de fel de întâmplări înfiorătoare din Spania sunt povestite de ziua ispășeniei.

S-a isprăvit *Kol Nicire*. Ca un vânt răcoros, trece prin sinagogă adiere dulce de împăcare, de înseninare.

Mijește parcă pentru fiecare o speranță în anul ce vine. După strigătul rugăciunii, ce seamănă cu strigătul de durere când o gheară de vultur se înfige în inimă, copiii urmăresc în gând ieșirea morților din țințirim, calea lor întoarsă ce o fac trosnind oasele, după ruga de *Kol Nicire*. A fost un ceas de sfâșiere și apăsare. Acum, morții care locuiesc în țințirimul vechi au ajuns de bună seamă la răspântia ulițelor, unde-i împlântată casa Țiprei; morții din cimitirul nou trebuie să fi ajuns aproape de rohatcă. Pe

măsură ce se îndepărtează, pașii lor de pâslă nu mai sună a ceva straniu, în „școală” se face mai rece, se luminează.

Nu mai stăruie acea temere de ceea ce poate veni și care se pune ca un nod în gâtul oamenilor...

Din sinagoga femeilor pătrunde asemeni unui ecou plângerea stinsă, palidă a femeilor trudite, care acum așteaptă bărbații, să plece împreună spre case. Rugăciunile și țin lanț până la miezul nopții, Femeile, copiii, bărbații, meșteșugari sau fără meșteșug, mă rog, prostimea, pornesc spre casă. Numai unii prea pioși veghează, peste noapte, în rugă. Ei nu dorm în noaptea asta. Postul foamei, al setei și al somnului, ca ruga să fie primită, și obștea să fie ferită de năpaste grele. Pentru ei noaptea asta e zid de cetate înălțat împotriva prigonitorilor. Să turbe acei ce din viață n-au ales decât lăcomia, setea de sânge, beția, pofta de muiere; ei nu-și vor strica datina de a trăi în așa fel ca să nu-și încovoiaie spinările și să fie mândri în sărăcia lor. Pe ăștia îi pândește Mihalache cât îndreaptă mucerile, ștergându-le lacrimile de spermanțet, grele, ca mărgelile de la gâturile curcanilor.

Fiindcă el crede că vine naiba la miezul nopții și-i răpește cu papuci cu tot. Ar vrea să vadă și dânsul cum arată dracul și cum prinde, ca uliul, un jidov cucernic, cu barbă și colțuni, și-l duce plocon lui Sarsailă...

Noaptea de post este una din cele mai minunate nopți ale verii ce se duce și se lasă furată de brumele argintii, de zvonurile amarei toamne. Buiumaș a plecat cu Țalic de la sinagogă. Tat-său îl ține de mână, cape vremea când era mățătel și nu era în stare să umble fără sprijin. Ulițele sunt unse cu polei de lumină, rarii oameni, umbre, umbrele caselor, pete de șocolată întinse peste arginteala nopții aerul e sărat, acrișor și bun. Țalic tace. Poartă numai tălpari și ciorapi albi, ca toți cucernicii, care nu

încalță nici ciubote, nici ciuboțele de ziua ispășeniei.

Țipra este de mult acasă: răgușită de atâta plâns, tușește însă mulțumită, zâmbește - în lumina opaițului care arde și acasă întru pomenirea unui străbunic uitat - ca și cum i-ar merge strună treburile. Se citește pe fața-i că-i sigură: nădejdea ei se va îndeplini.

Atât de nemărginită e noaptea, cu cerul, cu luna ei nouă, cu mulțimile ei de stele, atât de scumpă și catifelată, că farmecă mințile tuturor acelor care au pornit postul.

Dimineața zilei începe cu rugăciuni oarecum obișnuite, până aproape de prânz, când iarse-ncinge văzduhul. Tineretul a ieșit să se plimbe pe uliți: miroase gutuile împănate cu cuișoare, batistele muiate în amoniac și se uită cu mândrie la încălțările nouă, la veșmintele nouă cumpărate cu multă trudă și caznă și rupându-și de la gură. Unul pe altul îl vede că are îmbrăcăminte și încălțăminte nouă, dar se face că nu vede.

Când, s-a petrecut ceva ciudat.

De la locul său din grădină, Mihalache supraveghează arderea lumânărilor. Dacă i se pare că un muc se obrăznicește, că o lumânare se apleacă prea tare peste umărul celeilalte, să plângă, îndată se repede, cu un fel de foarfece, prinde flacăra zănatecă și o astâmpără pe veci dacă nu ascultă cu binele să stea dreaptă și să nu zburde. Fiindcă Mihalache vorbește cu lumânările ca și cu mieii, cu vacile, ba uneori și cu oamenii. Pe un muc îl socotește bărbat și-i zice;

„Nu vezi, bre moșnege, că ți s-a apropiat flacăra de feștilă și tot faci cu ochiul?...” ...Unei lumânări mai înălțate îi zice: „Îi fi tu mândră, da cozi n-ai. Numai mucii la nas ai. O dată te apuc de nas și ți-l sucesc...”

Să nu-ți pară rău... Ei, tu, de colo, abia ai ieșit la joc, și te strâmbi la mine că m-am uitat prea mult la astălaltă? Fără Mihalache, tu, de colea, șterge-ți singură mucii!”

Lumânările așezate în dosul sobei sunt mai greu de supravegheat. Mihalache nu poate vedea totul din grădină, iar ceaușul nu-l poate îndruma, fiindcă într-o zi sfântă el nu înțelege să se spurce vorbind în altă limbă decât cea a scripturilor. Îi face semn, dar prostul răspunde cu: „Hei și hăi, las, că vin, jupâne...”

O lumânare de după sobă a căzut pe rogojină. Rogojina s-a aprins, flăcările au ajuns până la fereastra încăperii unde se roagă femeile. Țipete. Mihalache pășește greoi, mormăie și întinde botul lui de pescar cu lulea și bombăne. Un copil de afară strigă: „Mihalache, arde Pomârla!” Atâta îi destul ca să se spulbere cuminenția și liniștea lui Mihalache. Asemeni fiarei scăpate din cușcă, sare peste lumânările aprinse, suflând în unele, aprinzând altele. Se culcă în flăcările care se fugăresc peste iazurile de spermanțet topit și, nechezând din răspuțeri, strigă din când în când cu vocea stranie și grea:

— Arde Pomârla, arde Pomârla!...

Câțiva birjari voinici îl scot pe sus și aruncă o rogojină ca să înăbușe flăcările, iar rugăciunile se întrerup cu venirea pompierilor și trezirea din leșin a muierilor slabe de înger.

Anul ăsta e cel dintâi an când și Buiumaș a intrat în rândul bărbaților. Nu ca înainte. Postește. Țalic zice că e flăcău prea mare. Așa se cuvine, să postească. Mai ales că, într-un fel, are să-și schimbe viața și e nevoie să pășească pragul școlii celei noi ca bărbat care nu dă de sminteală nădejdlile puse într-însul, nici nu-și face de râs bunicu’.

Cu ani înainte, el nu postea. Țipra avea grijă să-i lege într-o batistă, albă și curată, un ciorchine de strugure, o felie de pui rece, câteva felii de pâine. Buiumaș se ascundea pe sub masă, pe rogojină, și înfuleca atunci când nu se rosteau rugăciuni grele, adică atunci când melodia era simplă, stihuri din Spania, și Provența, și Maiența, care

nu sunt citite în toate sinagogile unde vine prea multă prostime printre negustorii înfumurați și fără răbdare.

Acum gându-i zboară la gimnaziul care se va deschide peste câteva zile, la mândria de a purta uniformă, la toate clipele care îți strâng ca în clește inima, și foamea sapă galerii, sapă în carne. Pentru

Țalic, la fel ca și pentru ceilalți bărbați vrâstnici, postul nu e decât o prelungire a zilelor lucrătoare. Ba chiar este mai bine. Te frânează să nu mănânci o zi și o noapte și pe urmă te îndoapă nevasta cu bunătăți. Și masa o pornești cu fărâma de pâine muiată în miere, să-ți fie dulce tot anul. De altminteri, posturi negre ei țin câteva pe an. Sunt bărbați care postesc și în timpul săptămânii - în zile lucrătoare - câte două zile: să-i ajute Cel-de-sus, să le meargă bine. Nu s-ar putea spune că le merge bine. Le rămâne totuși o mângâiere: leapădă din grăsime, să le facă în ciudă viermilor și să nu le ducă pe cea lume de crăpelniță. Buiumaș simte un leșin că-i vântuie pe dinăuntru din pricina postului.

— Nu te mai frământa, zice Iechel, e primul tău post, și poate cel din urmă! La școala de gimnastică a voastră n-ai să mai postești... De ziua asta ai să înveți a mânca slănină... prostii despre cer și pământ.

Totți care stau pe lângă Țalic - pe locul undea șezut treizeci de ani bunicul - nu părăsesc o clipă sinagoga, nu-și îmbibă batistele în amoniac, nu miros tabac sau gutui. Ei se canonesc ca să le fie postul bine primit și să-l îmbune pe Cel-de-sus.

Totuși, pe la chindii, înainte de rugăciune (despre care se zice că-i cheia care deschide porțile cerești ferecate), Buiumaș părăsește sinagoga; se duce și dânsul să se plimbe. Țipra deschide fereastra și-l cheamă, nu de alta, dar ca să se mândrească cu dânsul față de gospodinele așezate la aceeași masă cu dânsa.

Și ca de să știe de ce se mândrește ea, zice:

— Postește, mamă, postește I Ca să-ți meargă bine la școala de gimnastică. Peste câteva zile te vedem, mamă, chipeș, ca un ofițer!

Baba Clonț lasă deoparte cartea ei pătată de lacrimi de spermanțet și zice, cu un glas ce pare de surcele sparte:

— Lasă-l, nu-l mai alinta atâta, că nu moare dacă nu mănâncă într-o zi ca asta. Să ceară iertare pentru păcatele ce are să le adune de amu înainte...

Când Buiumaș se înapoiază printre bărbați, luminările sunt scăzute, supte de pământul din oale și tinichele, glasurile sunt leșinate, stinse, răsună cele din urmă bocete ale femeilor cărturărese, tocmită să facă cetaniile: sunt ca pâlpâirile albastre, cu stropituri, ale lumânărilor.

Iar când se aprinde cea dintâi stea, mulțimile pornesc să se reverse spre străzi și se-ndreaptă spre case.

Noaptea se lasă cu belșug peste târg, ca într-o podgorie vânăată, minunată.

19 15

IX

I-a venit rândul lui Pantil să fie luat la miliție. Casril i-a luat locul în negoțul de vite. A înaintat, de la parlagiu pus să care în spinare jumătate de vacă și câteodată vițelul întreg, nespintecat, a ajuns și el să-și mute câmpul în târgul vitelor, pe șesul morii, aproape de depozitele de scânduri. N-are de loc, însă, de loc ușurința, sprinteneala lui Pantil. Aduce el în casă același miros acru de sânge închegat și miros iute de grajd, aceeași golănie zgomotoasă, dar nu-i isteț și iute la treabă ca Pantil. Pantil lăsa în prag năravurile urâte: prieteșugurile ce le legase în lumea gheretelor și a cirezilor de vite cu negustorii de ceapă și praz și cațapi... De felul său, Țalic este sfielnic și blajin. Deprinderile meșteșugului, jocul d-a v-ați

ascunselea cu fel de fel de perceptori, de gulerați de cei ce umblă cu pire și trebuie să te ferești l-au făcut și mai sfielnic.

— Toată tinerețea te-ai ascuns de viață! îl ocăra

Țipra. Și, iată, Casril răstoarnă lumea și de nimica n-are frică. Pantil nu i-a adus în casă niciodată pe mârșavii lui prieteni. Casril cheamă la masă pe unul desculț, Dumitru Găină, chelbosul, cu trupul noduros, cusut parcă cu noduri de odgoane. Văcarul uriaș cu barba rasă cu coasa, zborșit, cu mustăți pleoștite peste o gură dințoasă, nu poartă niciodată opinci sau pălărie și nu știe vorbi decât cu vacile sau cu buhaili, adică strigând. În casă pare un urs furios, scăpat din lanț;

Între oameni este stângaci. Țipă cu glas de tunet vacilor: „Șapte cuțite și un cuțitoi să intre-n tine, și al șaptelea să te ucidă!” Iar vita, cât de năvălășă ar fi, se sperie, se face micuță - și se îmblânzește... La masă își bagă labele cu gheare negre - ca niște gheare de vultur - în farfurie, plescăie, leorpăie, se îneacă și mestecă parcă ar bate din două lemne. Dumitru Găină nu sepoștește niciodată numai singur la masă, ci aduce cu el și un musarfir: un dulău negru, plin de jigodie. Când Dumitru Găină trece pragul casei Țiprei, se zguduie temeliile, iar pereții de bârne subțiri se zgâlțâie ca niște măsele în lutul și paie în care sunt băgate. Dulăul îi vestește sosirea prin lătratu-i puternic și prin aceea că-și arată colții. Cât grohăie Dumitru

Găină mâncând și aruncând priviri de dulău care se teme să nu-i tragă cineva strachina de sub nas, uitându-se la Buiumaș, care-și face lecția, dulăul mârâie, se suie pe genunchii văcarului, cerând de mâncare. Când văcarul nu-l cînstește cu ciolan, se repede cu colții în divan, mușcă și urlă...

Casril nu găsește nimic de zis de purtarea lui

Dumitru Găină, care, după ce înfulecă și înfulecă și ar înghiți boul cu piele cu tot, apoi scoate beșica de porc și-și răsucesce o țigară groasă cât degetul mare de la picior și îneacă în fum și duhoare acră, iute, toată casa.

Dar nu-i numai Dumitru Găină. Casril aduce și pe alții. Între ei, pe unul Ioilik Guzan, deșelat și cepelag. Când Ioilik intră în casă, pare că năvălesc rațele lumii întregi, atât de limbut este. Tustrei - Găină.

Ioilik și Casril - se așază la masă, se îndoapă cu tot ce li s-a pus pe masă. De bună seamă și scândurile le-ar roade dacă le-ar pune pe masă Țipra. Aceeași iabî uriașă cu care se scarpină, Ioilik o bagă în farfurie! își umple gura, se îndoapă de se îneacă. Găină își scarpină din când în când creșteștul și-și scutură pletele, iar Casril nu se lasă mai prejos ca purtări: ce a pus pe masă Țipra el socoate că-i doar mizilic. Mai scotocește. De obicei nu se găsește decât un căuș de făină și o ceapă! Fierbe repede o măliguță și le astupă gura și cu asta... De săturat nu se prea satură ei, dar nu mai e nimic în casă, au stins tot; ies tustrei pe uliță, unde așteaptă vitele care pasc iarba pe marginea șanțurilor. Dumitru Găină învârte pe sus bâta, strigă de se aude până la cealaltă barieră. Ioilik Țipă și el cu glasul lui răgușit, iar Casril îi mustră că-s fără

„Coraj” și fără inimă.

— Ca mițele miaunați!... Cum vreți să vă asculte *animala*?

Scoate dânsul un răget de îngheață nutrețul în apa cu care a fost adăpată vita.

În urma lor, Țipra blestemă. Țalic se uită ca la fiare fioroase, cărora nu trebuie să le stai în cale. Buiumaș este mulțumit că pleacă, se face liniște, și el își poate face lecțiile.

Durerea Țiprei este că mijlociul, Casril, nu leagă prietenie decât numai cu golani răpănoși și se ține și de

femei; ceea ce nu s-a pomenit în neamul lor de când s-au apucat, din tată în fiu. Ițe, de pildă, s-a îndrăgostit de o fată. Părinții fetei au un bordeiaș sub dealul ce dă în ulița spitalului. În fiecare sâmbătă Ițe se plimba cu Șeiva pe toloacă, se duceau la gară să privească la sosirea și plecarea trenurilor, se înfundau la cimitirul vechi sau nou, unde stăteau la taifas pe morminte, cuminte, gospodărește. Și nu cutezau să puie mâna unul pe altul. Nu era fată de nasul lui Ițe cel mare. Cu cine să te încuscrești? N-avea socrul spete să te sprijini la o nevoie. Țipra îl amenința că-i sfâșie cravata de-l mai prinde cu golașa.

Înainte de a-l târî aceea în sărăcie, are să-l tragă ea pe toate ulițele târgului. Și Ițe s-a astâmpărat. Pantil a vorbit și dânsul cu fata unui stoler, de pe ulița negustorilor. I-a cumpărat cercei semănând cu luna crainou, un evantaliu cu flori. Țipra avea un fel de a-și bate joc de astea; „Joacă o dragoste”. Și l-a dezgustat de fată tot zugrăvindu-i-o ca pe un butoiaș vopsit cu roșu pe deasupra, umplut cu ulei de candelă, ba ca pe o buruiană care cată arac pe ce să se agațe...

Spre deosebire de frații mai mari, Casril n-ascultă de Țipra. Dar ea n-are nici de cine să-l dezguste, fiindcă nu se ține de o singură fată. Slujnice, țărănci, fete mari, văduve de mahala, nu alege. Îi joacă ochii după fuste, și lor, vorba Țiprei, „li se scurg ochii după mândrețea de flăcău”. Se aprinde el la față când vede fustă, ciulește urechea când aude călcătură de muiere, dar noaptea îl pândesc femeile și de acasă îl iau. Puițele la dânsul trag toate.

Are însă inimă de aur Casril: pe cheltuiala lui se ține casă, el trimite bani lui Ițe și Pantil ca să aibă cu ce-și cumpăra o pâine la cantina regimentului, el a înzestrat-o pe verișoară-sa Dina șchioapa (când a fost să se mărite cu

văduvoiul bătrân, zănatecul care s-a spânzurat); el a plătit meşterului pietrar piatra pe mormântul mătuşi-şi Şi fra, care s-a stins în iarnă; el îl mai ajută pe Ioisip cojocarul, care a orbit. Nici pe baba

Clonţ n-o uită. Lui Buiumaş îi aduce mereu câte o carte. De aceea Țipra îl ocărăşte mai mult în şagă. Şi când nu-i de faţă, zice: „Decât un bătrân netot cu barbă, mai bine un Casril fără barbă, așa cum se ține el, de toate fustele”.

Și Țalic, care nu glumește și nu-i îngăduitor cu cei păcat, adaugă ca un ecou:

— Saltă și te-nveselește, băiete, cât ești tânăr!

Buiumaş „învață bine”. Aşa se laudă Țipra când n-o aude dânsul. Aşa s-aude prin târg. Şi se cam înghesuie negustorii să vie un ceas pe seară, să supravegheze învățătura odraslelor lor. În sinea ei Țipra-i mândră:

parcă l-a întrecut mezinul și pe Ițe, întâi născutat...

Dar... Parcă ți-e frică să te bucuri, să nu se răstoarne donița de lapte tocmai după ce ai muls vaca.

Dis-de-dimineată, de cum se scoală, Buiumaş repetă lecțiile, se roagă, își pregătește ibricul cu cafea cu lapte și pleacă de acasă înainte de a se scula părinții. Uniforma totuși îl însingurează de cei cu care era mai apropiat. S-ar zice că-i mândru, dar el e ascuns, frământat tare. Țipra, că-i mamă, îl simte: parcă s-ar rupe de neamuri, parcă se petrece ceva cu copilul...

Când intră în mahala, îmbrăcat în uniformă, râd unii vecini și zic că se fudulește, dar în sinea lor îl pizmuiesc. Între ei și Buiumaş s-a înălțat nu știu ce zid nevăzut...

Cum se arată în colțul uliței, Țipra zice către Țalic:

— Plutește el cu bărcuța lui... dar să-l ajute Cel-desus s-ajungă unde trebuie... Noi nu știm să-l îndrumăm, că nici pe noi nu ne-a îndrumat nimeni...

— Copilăria unui netrebnic

236

237

Zilele de școală sunt ametoitoare. Economul stavrofor, profesorul de religie, stăpânește puzderia de copii cu statura-i uriașă, S-ar zice, după felul cum explică lecția, că nu-i învață pe băieți, ci că-i șoptește lui

Dumnezeu la ureche. Profesorul de matematică e surd, nu cunoaște pe niciun elev: de aceea cei leneși plătesc pe cei silitori să iasă la lecție în locul lor. Cel de zoologie, spân, cu favoriți, poartă redingotă, cămăși scrobite de Iordache Mantu și aprinde mințile băieților citindu-le despre viața cizmarului Tom Edwards.

Coliba lui moș Toma -, Profesorul de caligrafie și desen este un țișănuș mititel, cu glasul subțire de ied, și pune note mari băieților voinici, să nu-l prindă cumva noaptea și să-i tragă o sfântă de bătaie. Profesorul de gimnastică se poartă cu haine de culoarea cafelei cu lapte, cu gambetă de aceeași culoare, are nasul vânat deasupra mustăților răsucite în zilele când e senin; în cele când e tulburat, nasul e roșu și arată recunoștință pentru băutura ce i s-a dat. Profesorul de gimnastică pune note mari numai fiilor de cârciumar.

La ora lui povestește cum s-a urcat în Turnul Eiffel, de unde, sărind, a ajuns în America și s-a tocmit pompier, de a stins focul cu apa trasă din Ocean pe un furtun făcut din maț de balenă. Mai povestește că, izbucnind războiul de la 77, s-a întors din America în țară, a pus căciula de călăraș și a trecut Dunărea.

Odată, plecând cu sania spre Plevna, s-a rupt buza calului și a cusut-o cu sula... Ora de gimnastică e oră de adevărată petrecere; râd băieții zburdând printre aparatele de gimnastică; nici nu le pasă de profesor.

Câteodată el se mânie, bate cu pumnul în masă și țipă:

— La mine mâța nu mănâncă oțet!...

Amenință cu notă rea la conduită întreaga clasă.

Alege din ochi pe unul (un veșnic țăp ispășitor), băiatul celui care ține fereleul, îi plesnește câte o pereche de palme, îl dă afară și strigă în urma lui:

— Aizic, ia-ți cărțile și du-te acasă! Să vii cu tat-tău...

În orele de clasă Buiumaș șade închircit în bancă, pândind parcă pe vrăjmașul nevăzut care vrea să-l răpuie. La ora de gimnastică, mai vârtos ca la toate celelalte ore, se simte asemeni puiului golaș, abia ieșit din găoace, și caută un loc unde să-și ascundă fiorul și goliciunea. Pe coardă nu poate juca; pentru paralele n-are mușchi la brațe; peste capră nu știe sări.

Mișcările leneșe, nedibace stârnesc râsetele colegilor, râsul scârțâit al profesorului, care se bate pe genunchi, măcăie ca un rățoi răgușit și zice:

— Tu ești în stare să faci treizeci de gimnazii de răs! Ce m-aș face dacă ar veni un inspector?

Buiumaș s-a apropiat totuși de profesorul de gimnastică mai mult decât de ceilalți. Asta din întâmplare.

Într-o seară se întorcea de la o lecție. L-a întâlnit pe profesor, care tocmai ieșea dintr-o cârciumă. L-a oprit, l-a luat să-l ducă acasă. De atunci se întâlnesc mai în fiecare seară, calindă cârciumile, bea ici un pahar, dincolo altul, și apoi îl duce până în pragul casei pe profesor. Pentru asta maestrul de gimnastică îi rămâne recunoscător și-i pune notă bună, fără a-l mai sili să se cațere...

Trece anul de gimnaziu. Ceasurile au devenit obișnuință, cărțile citite în afară de școală, altă obișnuință.

Buiumaș trece parcă dintr-un fel de vis în altul.

Acasă nu pricepe nimeni de ce-și pierde timpul cu o învățătură ce nu folosește la nimic! Țalic este cu desăvârșire nepăsător. O singură grijă are: să împlinească Buiumaș 13 ani, să-i predea sacul cu păcate, iar dânsul să

scape de răspundere, ici și pe cealaltă lume. Iar Țipra, care nu se poate mândri cu negustoria lui Casril, care-i mârșavă, după părerea ei („negustorie de baligă”, cum zice în sinea ei), nu poate suferi nici învățătura lui Buiumaș: a rupt copilul de inima ei.

— Ce ne-a fost dat nouă, Țalic? Gard n-am pus între Simcă turtarul și noi, gard n-am pus între grădina noastră și Zindelbandit, și între copilu’ nostru mezin și noi, învățătura asta de gimnastică pune un zid...

Gimnaziul a pus fără îndoială un fel de stavilă între dânsul și părinții săi.

Pentru Buiumaș zilele sunt împovărătoare. Cade seara de trudă și somn după întrecerea de toată ziua cu băieții mai iscușiți, mai isteți, mai bine hrăniți și mai îndemânatici, mai cu putere și mai mintoși decât dânsul. De. Mâncare – el nu spune – dar de găsit nu prea găsește întotdeauna acasă. Mai cu seamă în zilele când Casril este dus în jos cu vitele, atunci și coaja de pâine și sfertul de „țubulcă”, ceapă vânăată lipsesc.

Nu-i vine să mănânce mereu ceapă, ca să nu se ferească la școală colegii de dânsul, că-s răutăcioși și băgători de seamă. Care fac ei pe deșteptii, au fost la doctor și i-a trimis la băi să bea zeamă de ceapă crudă și sacâz de usturoi. Câștigurile lui Buiumaș de pe urma lecțiilor sunt înghițite de nevoile casei. Nici n-ajunge să se bucure de banul câștigat. Cum îl ia, jap! a și pus mâna Țipra. Parcă era mai duioasă cu dânsul cât era mai mic. Atunci îi întindea pe ascuns un gologan. Îi ocăra pe cei mai răsăriți, pe el îl alinta.

Acum timpurile s-au înăsprit. Bătrânețea sugerează puterile lui Țalic, îi sugerează și ei puterile. Când se vede câteodată în oglindă, se sperie de palid ce-i. În loc să se înalțe, parcă ar descrește. Uniforma curge de pe dânsul. Țipra se uită câteodată cu milă la dânsul și-l muștră, să

mai lase naibii cartea, că-l suge ca un paing din cei mai răi. Izbucnirile de înduioşare sunt grabnic uitate. Neconţinut e privit cu duşmănie. Nu mai ştie cum să-i mulţumească: oricum s-ar purta, nu le poate stinge focul din suflet. Numai când vin cei care au de trimis scrisori la rudele din străinătate şi-l aşteaptă până vine acasă, Țipra îl primeşte cu mai multă bunăvoinţă, oarecum ca pe un musafir... Ca să le dea a înţelege străinilor că trebuie să-l cinstească, că şi ea, ca mamă, îl cinsteşte.

Atunci el adaugă câte ceva la câştigurile îpuţinate ale lui Țalic, şi bucuria i-o plăteşte cu câteva vorbe bune.

Sfârşitul anului dinţii se apropie. Gimnaziul şi-a întetit marşurile, în frunte cu muzica militară. Voievozii zugrăviţi în cotloanele din sala cea mare a gimnaziului au fost restauraţi. Corul face repetiţii dimineaţa şi după amiază. Pe lângă profesorul de gimnastică, este adus ca ajutor comandantul pompierilor.

Profesorul de gimnastică învaţă pe băieţi să umble după marşul lui Garibaldi, iar comandantul pompierilor, îmbrăcat în pantaloni scurţi, cu ciorapi lungi şi cu genunchii goi, cu pălărie mare pe cap, ca cercetaşii copii, comandă marşurile. Se fac fel de fel de pregătiri. Pentru ce, nu se spune. Şi de nicăieri miră. Suflă nimic. Cu toate că turbă de curiozitate şi ar da orice numai să ştie pentru ce paradă se pregăteşte gimnaziul. Ca în preajma unei furtuni, domneşte mare nelinişte. Directorul e mai neastâmpărat, mai năselnic cu elevii şi, ca să-i facă pe plac, şi ceilalţi profesori îi sâcăie pe elevi şi-s mai aspri ca de obicei.

Într-o după-amiază cade în inspecţie, pe neprevăzute, ministrul de instrucţie: bărbat uscăţiv, cu mustaţă roşcovană şi ochelari de miop. Se porneşte o furtună printre profesori, parcă s-ar fi băgat un câine într-un cârd de găşte. Se află în treabă pe sala lucioasă pe care lunecă,

trec din clasă în clasă, amenință cu ceva mai. Grozav ca potopul și pe urmă își caută zăpăciți pălăria, bastonul sau... Tabachera.

Băieții își curăță ghetele cu câte o batistă, unghiile cu lamă de briceag. Ministrul nimereste în clasa a II-a, la ora de germană. Elevii sunt dezamăgiți. Piscul muntelui școlii, cel pe care-l închipuiau ei mai măreț decât e Ceahlăul, Parângul, Omul sau Caraimanul, pare vlăguit. Poartă o mustață roșcovană și ochelari; fumează, are un mers de funcționar de primărie, iar vorba de capră behăită. Și în fața lui să tremure toate școlile din țară? îl privesc cu nedumerire și nu pricep cum un om fără barbă, un băiețandru miop, firav, despre care s-ar zice că-i mereu gutunărit, poate speria mii și mii de profesori, părinți și elevi!...

Tovarășul de bancă al lui Buiumaș îi șoptește chiar:

— Vezi, n-are dungă la pantaloni! Ia la sigur notă rea la forma exterioară! Nu-i mai dă voie cel mai mare decât dânsul, și nici directorul nu-l mai primește.

Ministrul nu s-a suit la catedră, cum de așteptau.

A venit până în mijlocul clasei; se așază în bancă, lângă un elev, la întâmplare. Profesorul se uită la dânsul. Își scarpină bărbuța. Pune întrebări. La întrebarea: care sunt punctele cardinale în nemțește? n-a răspuns decât unul singur. Întrebat cum îl cheamă, băiatul și-a dat numele. Ministrul zise în treacăt:

— A, matale ești ebreu!... Ebreii știu bine nemțește!

Vorba lui s-a răspândit în toată școala, în tot târgul, dar nimeni n-a găsit ce înțeles are: a vrut să blesteme, ca Bileam, sau să laude?

Altceva, nimic. Se mirau numai cei ce vorbeau că ministrul cel mai mare peste școli e atât de pustiu de gânduri... Și ziceau: „Ei, bietu' Ducă-i tânăr... Nu seamănă cu Ch. Lazăr”.

După câteva zile se răspândește vestea cea mai mare, aproape de necrezut. Vine regina Maria. Împarte ajutoare. A mai trecut prin câteva orașe din

Moldova... Marșurile s-au înmulțit și mai mult. Exercițiile de defilare sunt mai dese, de-a dreptul chinuitoare. O modă: copiii să nu răsuflă când defilează, țepeni să se ție. Și asta nu pe distanțe mici, ci mari.

Că nu se știe unde are să primească regina defilarea!

O atmosferă aspră, apăsătoare, de cazarmă. Profesorilor le sare țâfna din te miri ce și se vânează greșeala cu tot dinadinsul. Băieții de țăran au gazde pe la mahala. Cât de departe locuiesc, în cine știe ce cotlon, se pomenesc cu directorul, pe înnoptate, că-i suduie dacă-i găsește culcați, sau îi ocărăște dacă-i găsește treji. Nu știu copiii cum să se mai poarte; fiindcă profesorii nu știu ce vânt o aduce pe regină. Cei mai neastâmpărați sunt dați afară; părinții – chemați la școală. Când se întinde frontul în curtea gimnaziului, profesorii își trec palma netedă peste creșetele tunse, ca peste un gard de lemn-câinesc: pipăie nasturii de alamă strălucitori, se uită la luciul ghetelor și până în cele din urmă nimic nu-i mulțumește. Trebuie să fie mai altfel, mai de sărbătoare, mai de paradă. Exercițiile de defilare se fac pe șesul Pârâului-Întors din dosul cimitirului. Dacă un cap nu înțepenește cumva la comandă, dacă privirea nu se împlântă în ochii reci ai comandantului de pompieri, dacă un pas greșit îi face pe alții să greșească pasul apoi, întreaga școală e pedepsită să se întoarcă la punctul de pornire, să repete la nesfârșit marșul *Gata oricând, tot înainte!*

Fiind cel mai scund, Buiumaș rămâne la urmă. Coada cozii. Mereu se întâmplă că rămâne stingher. Nu se potrivesc alți patru prichindei cu dânsul, cu care să facă o patrulă.

— Măi, ție ar trebui să-ți punem o piele de câine și să

te facem câine sanitar! glumește pompierul.

În clasă, la adăpost, și mai ales la teză, are curaj.

Pe câmp, în mijlocul priverii largi, nu mai triumfează, ca la ora economului stavrofor (dovedind cum a fost Iisus cuvântul lui Dumnezeu întruchipat, fiindcă

Avraam și-a jertfit pe Isaac, și Iosef a fost vândut de frații săi!); pe câmp se simte nemâncat, pus ca în scutece în hainele de șiac, fâstâcit, greșind pasul, iar comandantul de pompieri îl strigă mereu:

— Tu, prichindelul din coadă, schimbă pasul! Așa, stângul... Nu dreptul, stângul am zis I N-ai urechi?

Într-o zi se înfurie directorul. Îl batjocorește în fața întregului front. Și, de mânie, îi trage o palmă. După ce-i plesnește palma, de-i roșește obrazul asemeni racului fiert, îl mustră că n-are uniforma reglementară, batista cu Ce-și șterge nasul n-are, că poartă pantalonii trași peste ciubote. Cu cât îl doare pe Buiumaș mai vârtos falca, cu cât îl ustură mai cumplit rușinea, cu atât mai pornit e directorul.

— Ia să mi-l scrii pe dezmațatul ăsta pe listă... De oghide d-astea netrebnice n-avem nevoie la defilare.

Buiumaș se întoarce acasă amărât. Se simte nimicit.

Nu mai dă pe la meditații. Până atunci și-a putut îngădui, cât de sărăcuț, de prichindel era, să aibă oarecare mândrie. Se știe că-i bun la învățătură. În asta-i stă tăria. Părinții celor leneși îl tocmesc mai mult crezând că odraslele lor au să se umple de la el de boala de a învăța bine decât fiindcă au mare încredere în marea-i înțelepciune. Acum simte ca și cum l-ar fi uns cu catran și l-ar purta gol pe uliți...

Ce să știe cei de acasă? îl așteaptă cu nerăbdare cei care îl știu pe cel de scrie răvașe vorbitoare și ține locul lui Ite cel mare. O bătrână se plânge Țiprei că moșneagul ei mereu lasă udul, că musai să afle și fiică-sa de la Calcutta. Teivel, pețitorul, ascultă, o sfătuiește să-i dea ceai de

coada-șoricelului. Alții, cunoscuți sau necunoscuți, își așteaptă rândul: fiecare are un răvaș, o jalbă, o carte poștală de scris.

Buiumaș este umilit. Nu poate uita ce a suferit la școală. Cei care îl așteaptă, neștiind de nimic, îi surâd și au și chef de glume.

— Mă doare capul, mamă! se plânge dânsul înainte de a trece pragul ușii (își închipuie că astfel are să-și alunge mușteriii).

Țipra se face că n-aude. Nici vorbă de cei ce-l așteaptă! De ce mal învață la școala de gimnastică și nu-i în stare să dovedească a scrie câteva răvașe?

Neavând încotro, se lasă amețit de vorbăria băbuței.

Scrie cu vorbele ei, fără a-i înfrumuseța gândul, fără a ascunde ceva din boala moșneagului. Citindu-i ce a

Scris, băbuța își ridică una din fuste, scoate un ban, plătește.

— Ce-ți dau ție să-mi întoarcă Cel-de-sus înapoi cu dobândă! zice înainte de a da banul din mână.

— Ai vrea și dobândă la dobândă? glumește Teivel.

De ce nu? Mare lucru la el, care are atâta aur cât noi nici nu putem visa, să-mi trimită noaptea într-o tărăboanță?

Plecă binecuvântând pântecul care a zămislit copil isteț și scriitor bun de răvașe.

Teivel însă avea poftă să strice o logodnă. O încheiase un altul, și asta l-a scos din sărite. Cere lui

Buiumaș să scrie răvaș părinților logodnicei că „ginearașul” a fost mușteriu care a făcut de răs pe toți pețitorii din toate orășelele Moldovei: c-a fost plimbat de la Iași la Tecuci, de la Tecuci la Buhuși, de la Buhuși la Dorohoi, de la Dorohoi până la Pitești, unde s-a rătăcit un marchitan ^{d²⁰} în Sulița și a luat o arvună pe care nici până

acum n-a dat-o înapoi. Ține să le împlânte măcar o țeapă în inimă, cum că ginerele-i bețiv, cartofor, muieratic. Pe deasupra - dacă vor să știe adevărul adevărat - a luat arvună nu numai mărchitanului din Sulița, ci și la câteva orfane care câștigaseră la loterie, iar după ce le-a mâncat arvuna, a rupt logodna și s-a făcut nevăzut.

La urmă de tot rămâne Moişă Lungu; a așteptat să plece toți: să nu mai rămână nimeni.

Ori de câte ori Țipra l-a tot îndemnat: „E rândul dumitale, c-ai venit înainte și înaintea tuturor, hai spune, ce scrisoare vrei să-ți scrie?” Moişă s-a tot codit și a tot dat bir cu fugiții.

— Așa mi-a fost, se vede, mie scris: tot la urmă și la urmă să stau. Alții să mi-o ia înainte... Ce-am fost și ce-am ajuns? Eu, Țiprinu mămucă, la țințirim stau la noartă, la școală, ascuns pe după ușa, în târg, p (\$

la ușile oamenilor, pe din afară se cheamă, și întind mâna.

Nu este totuși Moişă calic din cei răbdători și tăcuți. El nu cere pomană, ci pretinde să i se dea, că i se cuvine mai mult ca oricui.

După ce au plecat toți acei ce au avut de scris cuiva și nu mai rămân decât cei ai Țiprei, Moişă mai pune atunci o întrebare lui Buiumaș:

— Înainte de a încheia afacerea cu mine, să-mi spui ceva secret. Tu ești de cei în uniformă și musai că

„Știi! Că la voi se aude și se știe tot... Vine sau nu vine Maria ceea mare?

Răspunde Țalic în locul mezinului:

— De unde Maria ceea mare?... Asta cade tocmai când se coc perjele... Mai este până atunci.

— Țalic, vorbești ce nu trebuie. Maria asta nu cade.

Maria asta se scrie. Dacă vrei să știi, s-a și suit... S-a suit pe tron.

— De când ai scos că Maria s-a suit pe tron?...

— Apăi nu Maria, sfânta din călindar, plescăie

Moişă şi clipeşte lung, lung şi mult din ochişorii săi mici, pe Maria aceea nici în vis n-aş vrea s-o văd, eu întreb de Maria care poartă coroană...

— Ce ai tu cu Maria care poartă coroană?

— Eu? Nimic. Dar ea are ce are cu noi. Trăiţi pe altă lume. N-aţi auzit? Colindă târgurile şi împarte comoara pe care a moştenit-o de la moşu-său bătrănu', care a închis ochii toamna trecută şi le-a lăsat lor avere mare şi tronul...

— Dintr-al ei dă?... întreabă Țalic. Nu dau ăștia nici din al lor, nici din ce-au moştenit.

— Și, la urma urmelor, dacă ai ceva cu Maria, ce-l amesteci pe Buiumaş al meu? se burzuluiește Țipra.

— Dau nu dau, dintr-al lor sau al altora, mie, zice

Moişă Lungu către Buiumaş, mie să-mi faci o jalbă către regina Maria. Să-i scrii că a Venit timpul să-mi îndulcească bătrâneţile. Că şi eu am să-i dau băietul la armată când a veni timpul. Aşa merge treaba în viaţa asta.

— Mi-e frică să nu-mi cunoască la şcoală scrisul şi să mă dea afară! zice cu glas subţirel Buiumaş.

Țipra şi Țalic găsesc că băiatul are dreptate, are dreptul să se teamă. Cine ştie ce nenorocire mai poate aduce calicul pe capul lor?

Moişă nu se lăsă păgubaş:

Să se strâmbe gura celui ce a deschide-o ca să mărturisească cine a scris jalbă! se jură dânsul.

— I Pentru ce creşte copilul? îi explică Țipra. Să-ţi salte inima de bucurie când el ajunge la strachina cu piroşti. Şi cum să salte dacă vrei să-l nenoroceşti ca să ajungă a întinde mâna ca dumneata... Vrei să-mi nenoroceşti mezinul? Regina nu coboară la vale, la noi, ca să dea. Noi putem ţine o regină dar ea pe noi, mu!

Țalic stăruie, că se înfricoşează gândindu-se să nu

cadă cine știe ce năpastă pe capul lor.

Dar Moişă se roagă, plânge, blestemă, amenință, o întoarce pe o parte și pe alta, măgulește și binecuvântează și făgăduiește că numai pentru ei are să se roage, apoi zice că are să se judece cu ei pe cealaltă lume:

— Pe mine Dumnezeu m-a trimis, cel de sus, la băiatul tău, și dacă tu-mi stai mie împotrivă, care sunt omul Celui-de-sus, liniște pe cea lume nu mai ai... Să știi că ies din mormânt să mân cârdul de găște la miezul nopții, cum face hahamul de pe șes, să știi că apasă mii de blesteme asupra mea, și tot nu te las!

Înspăimântată de amenințările de blesteme, de gura lui spurcată, cu strângere de inimă, Țipra îi îngăduie lui Buiumaș să scrie jalba.

*

În vederea sosirii reginei, gimnaziul a fost prefăcut într-un fel de palat de cleștar. Grădina este numai flori, și copacii, tunși cu figuri, parcă de cei mai iscusiți bărbieri, au coroanele ce seamănă cu capete de oameni văzute de la ceafă; ferestrele par de cleștar. Nu încape îndoială: fiecare elev a frecat cu apă și nisip și apoi cu glaspapir partea lui de pupitru, după care a dat-o cu bradolină, așa cum a poruncit directorul spanchiu; în sălile cu ciment te poți

Oglindi, și fiecare ferestruică este oglindă expusă la soare. Ulița cea mare este acoperită cu nisip, cu prundiș; tribune, arcuri de triumf au crescut ca din pământ în piața catedralei și a primăriei; de gâtul bustului lui Kogălniceanu s-a încolăcit o coroană de frunze de stejar. Casele de pe ulița mare sunt văruite, să vadă și regina ce curați sunt oamenii din târg, în ce belșug trăiesc sub slăvită ei domnie.

Buiumaș este chemat la cancelarie de director: îi interzic să se arate la defilare.

— Să nu te vadă nimeni înaintea ochilor la vizita

reginei, să te ascunză ai tăi undeva într-o groapă de cârțițe... Ai aiizit?

Îl doare, dar nu plânge... (N-are batistă ca să-și șteargă lacrimile, dacă ar trebui, față de director.)

Când îl întreabă colegii de ce l-a chemat directorul, minte; zice că i-a cerut chitanța de plata taxei pe trimestrul trei.

Sosește și ziua când trebuie să vie regina. Se scot steagurile, să fie veselie, și pentru orice întâmplare să fie pregătită lumea să strige: „Trăiți!” și să presare flori în calea reginei. Dar se pornește dimineața, aproape de sosirea trenului, o ploaie. Nisipul și prundișul este cărat de șuvoaie repezi, varul de pe case este spălat, pomii tunși se apleacă ca și cum ar vrea să îngenuncheze, iar curtea gimnaziului se umple de puhoaie galbene.

Buiumaș nu se poate ține și pornește de dimineață spre școală. Împotriva poruncii directorului. Are de ales: să nu afle poate cei de acasă ce rușine a pățit, și pedeapsa ce o primi. Ulițele ude, steagurile culcate fâlfâie veștede. Câte un strigăt îndepărtat, șters, ca ieșit din fund de fântână, se aude prin ploaie. Ajunge în fața gimnaziului. Toate clasele sunt adunate în sala de gimnastică. Echipetele de cercetași, cu pălăriile mari de păr de cămilă, cu pantalonii scurți și ambulante mici, trase de câini - adunate pe sub arțari.

S-a întins frontul. Profesorul de gimnastică se oprește în fața lui Buiumaș, îi face cu ochiul, prietenește, strengărește, dându-i a înțelege că-i mai bine s-o șteargă. De astă dată colegii nu mai râd. Prea toarnă o ploaie de saramură, rece, biciuită de un vânt tomnatic, ca să le mai ardă de defilare! Mulți ar dori să-i plesnească și pe ei norocul lui Buiumaș, Dar au uniforme noi, șepci cu cozeroace de lac, pelerine negre cu guler de catifea și sunt „tari la gimnastică și la marșuri”... Buiumaș șterge puțină

înainte de a-l zări spanchiul. Râde în sine însuși gândind: „Toate le-au potrivit, numai soarelui nu i-au putut porunci să iasă dintre nori”.

Buiumaș nu se întoarce acasă. Se bagă prin mulțimea, ce așteaptă rându-i tă pe trotuare, alcătuită din oamenii de la mahala, pe jumătate târgoveți, pe jumătate săteni. Un ceas de așteptare. Și parcă trec nopți și zile. Ploaia-i cu hachițe: când suspină lin, când spumegă turbată. S-ar zice că norii au hotărât cu tot dinadinsul să se împotrivescă poliției. După ce-l moaie ploaia până la piele, răsună țigdalele. O

dată cu șuierul pățimaș, neîntrerupt al sergenților de stradă, norii plesnesc și se rup cataractele cerului.

Fiecare poală de nor negru este un poloboc vărsat de sus, de la mare înălțime. Tocmai atunci intră în goană trenul cu regina. Se cunoaște drumul ei; căci sergenții de stradă nu șuieră numai, ci slujesc și ca telefon fără fir: din om în om transmit ce se petrece.

Prefectura, poliția, primăria, armata au pregătit pavoazarea, potrivit ca pâlcuri-pâlcuri de femei să stea la toate răspântiile, să întâmpine automobilul reginei și să-i arunce în cale crini albi, crini-regali (crini aduși cu vagonul din țara de jos, și ținuți în ciubere cu apă timp de o săptămână). Și nu doar atâta osteneală și-au dat autoritățile. Din cei ce n-au visat să poarte în viața lor uniformă au făcut sergenții de stradă. Cu o săptămână înainte, toți măturătorii de stradă, toți odagiii de la tribunal, mahalagiii tocmiți cu ziua au fost îmbrăcați ca sergenți de stradă și supuși unei severe instrucții. Iar în ziua sosirii au fost postați la toate răspântiile. Măcar și pe ulițele cele mai dosnice ale mahalalelor.

Cei de pe peronul gării trimit ștafete să vestească pe cei de pe ulița gării:

— A coborât din tren regina cu suita... Pe peron îi

iese înainte cu flori coana lu' prefectu... Apoi sunt coborâte cupelele și mașinile...

Până în Crivina, mahalaua de peste drum de cazarmă, până în Ghețloaia, mahalaua cu biserica nemțească, până pe șesul Călăncenilor, pe unde curge

Jijia, se aude din om în om ce face și ce drege regina și suita ei. Dacă s-au adunat norii, au zis cei mai mulți că are să fie ploaie de vară, să ție preț de un ceas, două. Miroase lemnul pomilor, frunza verde – vine mereu alt val de miresme grele. Se aude: automobilele au și pornit spre oraș. Suie dealul spre primărie. Defilare. Cucoanele din suita reginei fac semne, defilează elevii școlilor, cercetașii, armata.

Automobilele se înapoiază în gară. Lumea mai află că regina, curtenii ei iau masa de prânz în vagonul lor.

Se știe și ce mănâncă: icre de știucă, roșii și negre, sardele, raci, unt, cornuri, pe urmă ciuperci care înoată în smântână și miroase a piper... Apoi se încurcă lucrurile... Iată, unul zice că s-a adus friptură de clapon, altul, de curcan, un al treilea, de cocostârc... Și sticle cu felurite vinuri. Cât e de femeie, se aude că regina bea zdravăn, nu se încurcă de loc...

Dinspre gară se aud, ca răbufniri de tunet, uralele.

Școlile primare, gimnaziul, fetele de la școala profesională ai fost înșirate pe trotuarul catedralei, primăriei, al Băncii Naționale. Uralele cresc. Deodată, prin mijlocul mulțimii trece, parcă zburând, un convoi de mașini. Întruna, cea mai frumoasă, șade o boierită care face semne cu mâna, râde, arată dinții. În alt automobil șed doamne cu mantale de ploaie pe de in alta generalii, apoi vin mașini pline cu ofițeri în uniforme de paradă, cu fireturi, și, în sfârșit, niște trăsură cu polițaiul, prefectul și primarele. Automobilul cel mai frumos sună dintr-o trâmbiță plăcută:

parcă ar fi goarnă de roșiori. Dar unora le amintește de sunetul de trâmbiță al roșiorilor veniți la 907 să înăbușe răzvoltele țărănești. E totuși plăcută trâmbiță în ziua asta mohorâtă, mai ales că sunetul pare că vine de undeva de unde strălucește, vesel, soarele.

Când mașina ajunge la răspântia unde se răsfiră o uliță spre tribunal, una spre prefectură, alta spre poștă, se poticnește: un om s-a aruncat în mijlocul șoselei. Îngenuncheat, își duce la frunte palma mânjită cu noroi, înalță ochii la cucoana din automobil ca spre o stea, îi întinde o jalbă făcută sul și învelită în beșică de bou. Cucoana dă s-o ia. Moişă Lungu – el era! – o trage înapoi, nu mai vrea s-o întindă. O rumoare, un zumzet surd trece prin mulțimea adunată. Un ofițer trece, în goană, călare; alt ofițer, cu eșarfă, aleargă învârtind sabia, un gardist călare, cu casca în cap, dă vânt calului, și în urma lor, un pâlc de muieri mai tinere și mai vârstnice, toate cunoscute pleșcărite și pomanagițe, toate muieri care trag cu urechea să prindă unde e rost de ros un, ciolan, de supt un pahar de secărică, nu se dă colivă și colaci, toate muierile care au stat, ca cerșetorii, la poarta bisericii și pe scările primăriei, fuga după automobil, sărind peste băltoace, ținându-și fustele. Mii de capete se întorc

spre locul unde a oprit mașina. Buiumaș încearcă să se strecoare până acolo. Îl zărește pe Moişă Lungu.

Înțelege: nu a dat jalba prin slujbașii primăriei, cum au făcut toți cei care au cerut ajutoare, ci s-a tologit – coșcogea namilă! – înaintea automobilului, nu l-a lăsat să treacă, ca să-l vadă crăiasa, cu ochii ei... Spun unii că a pregetat să întindă jalba. I-a făcut semn unde îi e coroana din cap și că de aceea nu-i sigur că ea este regina. A îngenuncheat. Dar nu uită să le aducă aminte pe moldovenește că el este cel mai de seamă cerșetor, că cine-și face pomană cu dânsul își cumpără locul cel mai bun pe

cea lume, în poiana raiului; iar cine nu-l miluiește de-a dreptul la iad se duce.

Cucoana cea bălaie pune mâna pe jalba lunganului, îi face semn – scânteie, ca o steluță, o piatră în inelul de pe degetul ei! – să se ridice și să aibă răbdare, că nu-l uită.

Autoihibilul lunecă îndreptându-se cu mai mare repeziciune spre prefectură. Muierile cu șalurile în spinare, după mașini, ca niște câini ce se iau la întrecere cu trenul ce pornește. Nu după mult timp se întoarce automobilul, urmat de alaiul muierilor, vesele fluturând bani de hârtie... Ploaia răpăie din ce în ce mai furioasă. Cât nu răpăie ea, tună uralele, vuiesc muzicile. Mâini ude de ploaie, șepci, pălării se înalță în văzduh. Gardurile vii de oameni se mișcă, ca arbuștii pe întunerice și vânt.

Buiumaș ascultă ce spune unul, altul, se uită cu jind, cu pizmătăreață furie, la colegii ce-au întins front lung pe trotuarul catedralei. Uitându-se cu pizmă la colegi, se pomenește cu Moişă Lungu, împlântat în bătă alături de dânsul. Inima îi îngheață. Îi este teamă să nu fie zărit și bănuiră că el ar fi acela care a întocmit jalba calicului. Fuge. Încotro? Nu știe. Dacă n-ar fi plouat, ar ieși pe la rohatcă pe tolocă, dar acum nu știe unde să găsească adăpost. E sfâșiat de gânduri. Acasă nu se poate întoarce, Țipra l-ar muștra pentru netrebnicie: „Cum să nu te arate și pe tine reginei, să spui și tu coala o poezie, să te audă cu urechile ei?...” Între școlari nu poate sta. Acolo unde dă lecții nu se poate arăta.

De aceea o întinde spre piață, unde nădăjduiește să nu întâlnească cunoscuți, să-l întrebe: „Cum se face că un școlar silitor lipsește de la serbare?... ”

Doar nu toate femeile îs regine, nu în fiecare zi poposește în târgul nostru o regină”. Dar... pe mese

— E drept – i sunt întinse mereu marule, morcovi, zarzăre, verze, oale cu smântână, brânză de vaci, găini

ude. Țărâncile nu știu, ori sunt cu desăvârșire nepăsătoare de ceea ce se petrece. Puținele gospodine venite după târguieli trec printre șiruri de tarabe, sfădindu-se cu precupețele, oprindu-se la cațapi, la pescari.

În jurul gheretelor cu carne de porc și carne de vilă mișună câini flămânzi, se încaieră, ca totdeauna, pentru o falcă azvârlită, pentru un picior de vacă sau de porc. Înghemuit lângă gheretele bulgarilor, pe sub o streășină, stă de pândă Avrami Pompier, cu falca legată. Mormăind ca ursul croit de bici. Îl vede pe

Buiumaș trecând, dă să se repeadă, dar se oprește, recunoaște pe fratele lui Casril...

Și el pune întrebarea:

— Doftore, nu te-a poftit și pe tine la ospăț Maria cea cu coroana în cap?... Geaba se laudă frate-tău că ești la școala de gimnastică! Nu ești în rândul oamenilor. Dacă te-ai născut în casă de meșteșugar, nu te poftesc boierii la ospățul, și la nunta lor...

Prin piață se vorbește despre goana reginei și a curtenilor cu automobilele, că s-a oprit la nevasta meșterului zidar de pe șesul Călăncenilor; el face armata la vânători și a fost trimis la Dunăre. S-a

oprit la nevasta cu cinci copii a unui milițian, tocmai lângă țințirim. Se aude că dă. Ce și cât nu se știa, dar multora le lasă gura apă.

Un moșneag cu ochii roșii lăcrămează.

— De ce plângi, unchiule, că n-ai văzut-o și mătăluță pe femeia cea mai mare din țară?...

— Plâng că nu mai sunt tânăr...

— Și ce-i dacă nu ești tânăr? Doar n-ai fi os de domn să crezi că...

— Dacă eram tânăr, mă înghesuiam și eu, și poate îmi cădea o carboavă de argint, să beau eu ceva mai bun.

Buiumaș coboară dealul pieței - unde se face

tocmeala bostanilor, porcilor și bucatelor – spre tăpșanul havuzului. Piața rămâne în urmă, cu mușteriii, cu negustorii uzi, cu miresmele iuți și acre. Se afundă în țigănime, ca să ajungă acasă tocmai când se va isprăvi parada. Trecând pe lângă ograda lui

Ghitman sacagiul, ogradă ce se învecinează în fund cu șesul țigănimii, se abate pe acolo, să vadă ce se întâmplă. Ograda toată este o băltoacă. Șirul de bordeie înfundate până-n gât în zloată este stropit cu glod ud. În fiecare odaie locuiește o familie întreagă, de la patru-cinci până la doisprezece oameni. În odaia cea mai din față, cea dinspre stradă, locuiește

Ghitman, sacagiul, proprietarul; în a doua, un bătrân cotiugar, în a treia, un hamal la moară și, în sfârșit.

Moișă Lungu, care are nevastă chioară de ochiul drept, fata chioară de ochiul stâng și doi golani zbanghii, desculți, cu mânecile și pantalonii veșnic prea scurți. Casa lui Moișă Lungu fiind cea mai din margine, are numai trei pereți. Peretele ce dă spre fundul ogrăzii s-a năruit. N-a mai fost clădit. Ghitman zice că n-are putere să bage cât bănet ar trebui în bârne, lut frământat cu șomoioage de paie, iar Moișă

Lungu zice: „N-are decât să se prăbușe și ceilalți pereți... Eu n-am moștenit pe Rouciul (Rothschild), ca să-i dreg bordeiele lui Ghitman bogătașul!” Casă, neconținut udă, mai este întunecată și de grajdul în care își ține Ghitman iepușoara, și de hambarul închiriat, unde-și țin grânele unii negustori.

S-au făcut mari pregătiri la Moișă Lungu. Fata chioară stă în prag și pândește, uitându-se spre uliță, așteptând pe cineva. Ochiul sănătos este legat, cel ce curge e slobod să vadă ce se petrece pe lume. Pe cuptor (după cât se vede) este întinsă nevasta lui

Moișă Lungu, de asemeni legată. la ochiul ei cel

sănătos... Ea se tânguie... Dar greșește tânguitul și se bate cu palma pe frunte:

— Ce vacă mai sunt, nici de cerut nu știu! Și-s doar nevestă de calic, noră de calic și nepoată de calic!

— Taci, mamă, că te-aude cineva. N-ajungi de râsul și batjocura lumii, dar nu-i mai dă Maria lui tata ce i-a fost făgăduit.

În ogradă sunt întinse punți de scânduri până în stradă.

Se aud trompeți. Soldații se întorc la cazarmă. Se vede că parada s-a sfârșit. Și mulțimea se scurge spre case. Norii s-au subțiat. Parcă s-ar însenina. Vine

Moișă Lungu, sprijinit în bâță. Miop cum este, bâjbâie înfigând bățul în pământ înainte de a face un pas, trece pe lângă Buiumaș și nu-l recunoaște.

Fata chioară iese întru întâmpinarea lui tat-său, behăie ca o capră, dar se laudă:

— 1 Am mai turnat trei cofe pe pereți... să fie mai uzi... și am învățat cum să ne facem mai bolnave I

— Bine, bine! După amiază avem musafiri mari!

răspunde Moișă Lungu, se încovoiaie și intră în casă.

Să fie totul pregătit cum s-a vorbit aseară. Să nu mă dați de sminteală!...

Când soarele începe a coborî, o mulțime se adună la gardul de ostrețe al lui Ghitman. Doi sergenți, cu mănuși albe și căști, stau la poartă. Cele două automobile, urmate de altele și de foarte multe trăsurile de casă, se opresc. Însă la a treia casă după a lui

Ghitman sacagiul. Cineva a făcut semn de oprire, citind greșit jalba, lui Moișă Lungu. Încurcătură. Au nimerit o crăsmă vestită: a unui Froiche grăsunul, acolo unde petrec mahalații stricați, muieri bețive, înrăite ca scroafele mistrețe. În dreapta crășmei este un gang întunecat, dincolo de care se întinde un adevărat târg, de o

neasemuită mârșăvie. Acolo cad și se zvârcolesc, cu spume la gură, de ducă-se-pe-pustii; acolo se stoarce baliga în gura bețivilor, acolo sunt ateliere de caretași, acolo locuiește o lume care se mută nu de Sâmedru și sântu Gheorghe, ci la lună, ba chiar și la săptămână. De jur-împrejurul ogrăzii, în fundul gangului locuiesc plăpumari, potcovari și rotari, negustori de plăcinte, de mălai cald, și golani fără nume și fără meșteșug. În mijlocul ogrăzii, plină de mormane de băligar, de căruțe stricate, droște, moloz și animale pierite, se săpase o fântână ce fusese sfântită, după datină, de un popă. În ograda asta sunt aruncați de obicei cei care beau prea mult în cârciumă și-și pierd mințile; în ograda sunt târați scandalagiii și bătuți până la sânge.

Regina și curtenii coboară din mașină. Cea mai mare mirare stârnește că de umblă ca toată lumea.

Au pătruns în gang. Froiche, crâșmarul, gros cât butia cea umflată de vin, slinos, cu câteva guși de grăsime sub bărbie, s-a ascuns în pivniță. A lăsat-o în dugheană pe nevastă-sa, o uscăciune galbenă, că dacă s-o întâmplă ceva, poate. Le-a fi milă de slăbiciunea ei.

Fiindcă este încredințat că numai bine nu poate aduce o regină care se bagă în ganguri unde se oploșesc bolnavii de ducă-se-pe-pustii și fel de fel de cerșetori care au stat și la ocnă. Toți chiriașii care nu sunt la zi cu birul ori au cine știe ce încurcătură au fugit de asemeni să se ascundă. Au rămas în ogradă o scroafă leșească, cu purcelușii ei, unii copii, unele babe care, fiind surde și căzute în mintea copiilor, nu mai au a se teme de nimic și de nimeni. Și când sergenții le îmbie să țipe: „Trăiască!” de întreabă cine-i acela care să trăiască. Boierii localnici, ca și cei din suita reginei, își țin batistele la nas, să nu se înece de duhoarea de băligar, de gunoaie, de putreziciune. Toate căruțele, cu potcovărie cu tot, ascunse de după

gangul lui Froiche crâșmarul, par mai mult bube de-ale pământului decât așezări omenеști.

Alaiul reginei se îndreaptă spre fundul ogrăzii. Băbuțele cad în genunchi, cer de pomană, privesc pitacul căzut în palmă, se pornesc pe binecuvântări.

Dar ca o furtună se iscă rumoare la intrarea gangului.

— Am să înnebunesc! Am să înnebunesc! rage răgușit Moişă Lungu. Împarte banii mei! Mie ce are să-mi mai rămâie?... O fi scris greșit pârlacul care mi-a întocmit jalbă! N-o fi scris numărul casei! Lua-l-ar dracu'! Ochii îi scot dacă-l prind!

Mulți vor să-l ție în loc, dar el dă din coate, dă la o parte sergentul de stradă, se bagă prin mulțime, până ajunge printre curteni. Îngenunche iar în fața reginei. Ea zâmbește. Îi face semn că-l recunoaște...

— Cred că trebuie să fie o greșeală că ai poposit *matale* aici! Aici nici nu sunt săraci adevărați: aici se oploșesc bețivi, ciungi, ologi... nici nu știu să ceară. Trebuie să vii la mine: eu îs cu jalba...

Cei din alai îl privesc zâmbind cu bunăvoință. Un ofițer cu fireturi de aur îi poruncește să se scoale.

— Hai, moșule, nu te mai tăvăli în glod. Trece măriasa și pe la tine!

Moișă mijește ochii săi miopi și, strângându-și șura de gură, ca o fetiță cuminte răspunde ofițerului:

— Da' de ce să nu vie *amu, indaii*, la mine? *Eu am pollit-o întâi și întâi*. Ș-apoi să-mi arăți altul să fie mai calic ca mine, mai plin de beteșuguri, mai de neam de cerșetori! Eu pot fi a zecea spiță. Eu sunt bun la Dumnezeu. De aceea m-a ajutat să le fac bine oamenilor să se milostivească de mine ca să se înscrie la catastif că ei îs oameni de omenie; cine-mi dă mie ajunge la rai.

Ofițerul nu răspunde. Întoarce capul să nu-l mai vadă

pe calicul cutezător, obraznic. (întorsul capului este ca cea mai strașnică înjurătură ce se poate rosti înaintea femeii încoronate?)

Ce vede ograda lui Froiche! Cucoanele lăcrămează.

De milă, zic unii. Adevărul e că le ustură ochii și nările duhoarea ascuțită de gunoi putred. Băbuțele dau drumul la bocete: multe din de sunt bocitoare la înmormântări, cerșetoare din cele ce-și leagă un ochi sau scot câte o mână din mânecă, de fac pe ciungele, și cântă și se jeluiesc în zilele de iarmaroc, în gura pieței sau în târgul vitelor.

Se bagă în picioarele curtenilor, îngenunche și îmbrățișează cizma vreunui ofițer sau, ridicând puțin fusta unei dame de onoare, îi îmbrățișează piciorul, ca și cum s-ar ține de un stâlp când sunt bete. Obișnuite să primească pomană, și-au dat seama că le picase prea puțin, se osteneau ca, stârnind scârba curtenilor, să silească pe regină și suită să dezlege mai larg băierile pungii! Curtenii au inima tare, degete închircâte și fețe pe care nu se citește nici milă, nici îndurare. Își croiesc cale dând la o parte adunătura prin semne. Semnele lor se schimbă în mișcări ale ofițerilor și sergenților de stradă. Alaiul trece în ograda lui

Ghitman. Când dă regina să treacă pe poartă, lunecă pe o scândură, și cât pe ce să pice, O reține nevasta unui. Plăpumar. Îi sare în ajutor. Pe mantaua albă câțiva stropi de lut rămân ca Niște pecetuțe mici.

Gheneralii se încruntă. Regina mulțumește cu un zâmbet femeii. Femeia îngenunche în băltoacă, sărută mâna și spune ceva pe evreiește. (Care să fi crezut că o regină să nu știe evreiește? Dacă regii sunt doar unși de Dumnezeu, care nu vorbește decât ebraica și puțin idișul, apoi ei trebuie să cunoască limbile astea.)

— *Ja!... Ja!...* răspunde regina pe nemțește, prinzând

din când în când înțelesul vreunui cuvânt din cele ce le spunea femeia.

Plăpumărița este atât de mulțumită că regina i-a spus: „Ja! Ja!”, că s-a băgat printre femeile adunate, care îi pipăie brațul ce a sprijinit o regină, și le tot spune:

— Miroase a sulfină și a sunătoare. Și m-am gândit că am să uit a ce miroase...

— N-a prins miroznă de minte-broștească, că nu trăiește la baltă! zice una rea de gură. Mai bine-ți dădea să cumperi o vacuță decât să dea din fălci și să zică: „Ja! Ja!” Ți-a spus: „ja! ja!”, dar n-ai avut ce lua, că nu ți-a dat decât să-i ții brațul și nu să iei ceva din mână...

Pășind nesigură pe scândurile întinse peste băltoace, regina se clatină când se ridică câte o scândură

Ca un scripete. Moişă Lungu trece înaintea ei, bocește cu glas de vită bolnavă. Regina pătrunde cu batista la nas în bârlogul lui. Acolo, pe cuptor, șed turcește nevasta și fata lui Moişă Lungu. Ele se văietă așa cum au văzut că fac în zilele de târg ologii creștini, cu icoanele în piept și măduarele betege dezvălitate.

Cei care s-au urcat pe gard și pe salcâmi din curtea sinagogii vecine, să nu scape nimic din ce se petrece, strigă tot ce se întâmplă megieșilor din împrejurimi, aceștia strigă mai departe, mai departe, până ce ajunge vestea tocmai în inima târgului. Pe gangul crâșmei lui Froiche și Hascal Cioară - cel ce se dondănește obișnuit cu Moişă Lungu - ascultă și el. Hascal nu citește gazeta, nu știe carte. El aude numai tot ce se petrece și știe de fiecare țară ce împărat are pe tron, cu cine are de gând să poarte război: el pune la cale lumea în răstimpul dintre două rugăciuni. Că Nicolai l-a chemat pe Poancareu \ el știe, că l-a supărat pe feciorul Victoriței, văru-său de la Anglia, și altele știe. Se oprește tocmai lângă dânsul un neamț caretaș de pe șesul țigănimii.

— Împărăția țarului e cea mai înfricoșătoare de pe lume! face nitam-nisam meșteșugarul neamț. Dar în împărăția lui Frantz Iosef, cât a fost o pace pe pământ, fel de fel de popoare au putut trăi... Asta ți-o spun eu. Și uite că nici acolo bosniacu nu s-a simțit bine cu sârbu, unguru și croatu, sub supravegherea celui de la Peșta și Viana. Și a ieșit ce a ieșit. Nu-l tăiau sârbii pe fecioru lu' Frantz Iosef dacă nu-i împingea dracu' de spate... Ehei! Nu-i a bună când pornesc regii să-și miluiască supușii... Dau un creițar mic și cer dobândă mare în sânge.

— Da, răspunde Hascal, nu se dă de pomană decât după mort.

Neamțul râde și-și aprinde țigara.

— Dumneaei dă de pomană după morții care au să vie. Așa-i moda la regi; să arvunească cu pomană pe cei cărora au de gând să le scurteze viața...

O femeie trage cu urechea.

— Ce vorbești, bre neamțule? E frumoasă și bună, pâinea lui Dumnezeu!

— Da, răspunde ineamțul, și pălăria șarpelui e mai albă ca omătul și cu bobite roșii și te otrăvește. Da'

hribul e zbârcit și urât ca o piele de babă, dă-i bun...

Nu-ți place tocana de hrib? Și fiindcă i se pare că un necunoscut s-a uitat urât la dânsul, se pierde în mulțime.

...Se aude cum și ce face regina, cum se poartă fiecare curtean în casa cu trei pereți a lui Moişă Lungu, cel din neam de cerșetori și ciocli. Se aude că dumneaei, Maria cea mare, a scos o batistă micuță de dantelă țesută din funigei. Moişă Lungu, când a văzut ce face, a vrut să facă și dânsul la fel, a băgat mâna în buzunar și a început a trage batista lui, un ștergar negru-cenușiu, lung-lung ca un fitil de lampă, și când și-a suflat nasul cu mare poftă, a sunat ca trompeta desfundată de gornist când o pune la încercare.

— I Nimic pe lume nu-i mai bun decât să-ți suflă nasul. Se odihnește creierul. Asta dă poftă de mâncare. Asta te face să râzi cu poftă! explică el reginei.

Curtenii se uită la dânsul întrebători parcă, parcă-l socotesc un smintit neprimejdios. Îi fac semn să tacă, dar el nu ascultă de nimeni, ci numai de pofta lui. Regina fâlfâie mâna, ca pe un evantaliu, să-și facă vânt, să nu simtă duhoarea.

— Pentru ce m-ați adus aici?... zice destul de limpede ca să fie auzită. De concentrat nu-i concentrat. Din familie de veterani nu este! Dacă ar fi să mă purtați prin vizuinile tuturor nenorociților...

— Aici locuiesc au dintotdeauna! se fălește

Moișă Lungu. Fiindcă lui i s-a părut că ce a spus regina e de laudă pentru dânsul. De când m-am luat cu nevasta, tot aici am stat. Copilașii aicea mi s-au născut...

Dar suita este grăbită. Mai cu seamă că la pereții uzi, plini de pământufuri de mucegai, Moișă Lungu mai potrivise parfum de usturoi, de murături vechi dospite.

Regina părăsește casa cu trei pereți ca și cum ar ieși dintr-o pivniță a iadului. Pare furioasă. Îi întinde lui

Moișă Lungu un pumn de bani. El nu se uită cât. Îi vine să înnebunească; nu știe dacă trebuie sau nu să joace la ureche pumnul plin, dacă trebuie să spuie ceva: ci numai bâiguie și scoate sunete nearticulate, ca surdomuții.

Automobilele, trăsurile, alaiul oficial, curioșii pornesc spre gară. Vuiesc ulițele de urale. Muierile adunate până-n mijlocul uliței, în fața lui Ghitman sacagiul, au rămas să vorbească între de:

— L-a îmbogățit pe Moișă Lungu! Neam de neamul lui are, și are să aibă cu ce trăi!...

Ca o pată de păcură se întinde mulțimea din vale până-n dealul uliței mari. Muzicile militare cântă la gară și în târg, spărgând urechile cu alălmăria lor multă. Din

ulițele ascunse, dinspre cazarmă, dinspre țiğăname, din mahalalele cu fântâni, se revarsă mahalagiii să se încredințeze de-i adevărat că s-a aruncat cu aur și argint pe drumuri. Se răspândise zvon că a venit regina să împartă avutul vistieriei, c-a adus care încărcate cu mahmudele, carboave, franci, napoleoni, lei vechi și noi, de hârtie și de argint, și că scrie pe fiecare și-i dă cât și ce-i pofteste inima.

Se opresc în fața ogrăzii lui Ghitman sacagiul
(unde se adună mereu acei ce nu și-au venit în fire
văzând ce lume a călcat pragul casei lui Moişă

Lungu!...).

Cerșetorul și-a petrecut musafirii, s-a întors la nevastă și din prag a strigat:

— Ghitel, jos de pe cuptor! Nu mai ești lăuză.

S-au născut gologanii...

Hascal Cioară îl prinde de braț, îi tremură vocea, fiindcă-i cutremurat de norocul lui Moişă.

— Spune drept, Moişă, cât, cât ți-a dat?... Și parcă îi vine s-adauge: „Cât vine pe partea mea?”

— Treaba ta?

— Ai să-ți deschizi cârciumă?

— De ce, meseria mea nu-i bună?

— A întinde mâna? Asta nu-i meserie.

— Nu-i meserie? Fumezi tu țiğări ca mine, bei tu vin mai bun ca mine cu acul tău și cu foarfeca ta de croitor de dame?

— Spune drept, cât ți-a dat?...

— Pentru cât mi-a bătut inima, șovăie Moişă

Lungu, putea da oleacă mai bine. Am de cumpărat un cocoș și un crap pentru sâmbăta asta... Vinul e pe banii mei, din ce am să adun joia ce vine...

Adevărul nu-l știe nimeni...

De la banii dați în mână, de la moșia scrisă pe

numele lui Moişă, s-a ajuns că l-a dăruit cu un palat şi i-a dat poliţe că-i datorează şi altele...

Vine şi Țipra, atrasă de zvonuri. S-a luat după ea mătuşa Anica chioara, a lui Iordache Mantu.

Dând de Buiumaş, mătuşa Anica îl muştră:

— De ce nu mi-ai dat şi mie de veste că vine regina să azvârle bani?... Mă băgăm şi eu la înghesuială, să culeg cole un pumn de gologani, să-mi îndulcesc bătrâneţele, să nu-mi mai ardă soda degetele, că numai o rană mi-s degetele...

Femeia plăpumarului, cea care a sprijinit-o pe regină, se apropie de Țipra, zicând:

— Ca o floare din rai mirosea! Când am simţit că se lipeşte braţul meu de-al ei, uite așa, mi-a umplut inima cu căldură şi parcă mi-a crescut o floare albastră în cap!

— Ei, răspunde Țipra oftând, de mare cinste te-ai învrednicit! Se ține seamă de cei care s-au lipit de os de domn! Așa se zice, cu toate că, adăugă oftând, la nimic nu te ajută. Că ți-a atins braţul, cu asta nu se fierbe nicio oală de fasole!

Femeia se simte mai mândră şi, ținându-şi braţul departe de trup, adaugă:

— Ei, nu se fierbe... Da *onoarea* nu face nimic?

Lui Moişă Lungu i-a pus Dumnezeu mâna în cap!

Bani mulţi, numai hârtii albastre i-a dat. Fiecare hârtie e un cal, o vacă, trei capre sau zece oi. Acu ce n-are să-şi cumpere? Casă? Are să-şi arendeze o moşie, are să-şi trimită nevasta şi fata la Viana, el are să plece la băi... Dacă s-a ține de poala reginei, urmaşii lui ajung şi baroni...

Din gură-n gură sporeşte averea ce o „lepădase”.

regina în casa cu trei pereţi. A venit şi Mantu, iar prietenul său dulgherul a lăsat lucrul – şindrilele a casă – a venit şi Nuţa Cârna, precupeaţa, mă rog, calicimea târgului.

— Norocul lui Moişă Lungu! Pe tot ce pune mâna merge! I-a dat hârtii să-şi cumpere caretă, să iasă la plimbare cu patru cai înaintaşi. Dar nu numai atât, i-a dăruit şi în ţara de jos un deal, de unde are voie să sape sare pentru mâncare şi aur pentru veşminte, fier pentru trebuinţele casei... Şi pe acel deal are şi vie, şi pomăt, şi sub deal, nişte pivniţe pline numai cu vin auriu...

Ochii galbeni ai lui Iordache Mantu scapără de răutate, de pizmă.

— M-aş fi mulţumit şi cu pompieria să mi-o dea mie, s-o vând când mi-o plăcea!

Țiprei, Iordache nu-i zice nimic, dar pe Buiumaş nu se poate stăpâni să nu-l mustre cu foc mare şi cu vorbe grele:

— Tu, care se cheamă că eşti la şcoală de gimnastică, tu, care ştiai că vine regina să semene Darale, nu i-ai putut sufla o vorbă şi lui moş Iordache.

să se înfrupte oleacă, oleacă-olecuţă şi dânsul din bunătăţuri?... D-apăi nu ți-oi trage o chelfăneală de te-oi prinde în vale la pârau?... Cât eşti de la gimnastică, dacă m-aş duce la avocat, te bagă la gros că m-ai scos pe mine, un bătrân din minţi. Tu şi cu armanul, maţe-pestriţe, totuna faceţi! Numai pagube căşunaţi pe lume. Asta-i netrebnicie! Se gândeşte puţin, se roşeşte ca racul, cuprins de o mânie ce nu şi-o poate stăpâni: Jupâneasă, am să te rog să-mi faci un hatâr!... zice către Țipra. Ochii lui au albul îngălbenit şi străbătut de vine ieşite la iveală, ce râură, se umplu de sânge.

— Ce hatâr să-ţi fac... vai de capul meu, domn

Tordache?... Mai bine te-ai duce acasă... că ți-a făcut fasole bătută cu usturoi şi măliguţă mătuşa

Anica...

— Şi 'mneata, jupâneasă... să-l strâng măcar oleacă de gât pe odorul în tale... El mi-a deocheat şi alungat

norocul... Dacă-mi dădea niște galbeni regina, îi puneam în pământ sub părul de la fântână și, cine știe, s-ar fi înmulțit poate, ca bandrabulele... Lasă-mă, jupâneasă să mă răcoresc și să-l strâng de gât!

— Dacă te apropii de copilu' meu, să știi că țiș, te calcă lumea în picioare și ai să înfunzi „grosul”.

la bătrâneță...

1 În textul de bază, greșit: *o bătrânî*.

Totuși, și Iordache Mantu nu se lasă până nu-l trage măcar oleacă de ureche, în treacăt.

— Să nu ne mai calci pragul casei, se burzuluiește Țipra, că-ți torn piper în ochi, ca să chiorăști, bețivan bătrân!...

Iordache Mantu o șterge nespus de furios; se socoate păcălit de Buiumaș: că băiatul știa și i-a ținut mâna ca să n-o pună și dânsul pe noroc!

Abia când înnoptează, lumea din ograda lui Ghitman sacagiul se risipește. Moişă Lungu părăsește casa. Trece printre cei care-l privesc parcă ar fi călare. Calici mai sfioși ca dânsul îl întâmpină:

— Nouă nu ni se cuvine nimic?

— Așteaptă! Așteaptă!... încă n-am chemat buchaterul²¹ să-mi facă socoteala.

S-a dus Moişă la crâșma lui Froiche și a tras la tejghea o dușcă, de acolo la sinagogă, unde a poruncât să se ardă lumânări de ziua ispășaniei pentru morții din neamul lui, iar după rugăciunea de seară, n-a stat de vorbă cu nimeni, ci s-a abătut pe la

Țipra, Să-i povestească ce bine a vorbit singură, fără tălmaci, jalba. Drept răsplată i-a adus un covrig uscat lui Buiumaș...

X

cea mare, pe la toate birourile, Țipra pe Buiumaș.

21 Buchhalter — contabil (germ.).

Peste tot primește ace

„Să-i mai dea țată”. Neavând încotro.

În vacanța îl plimbă iar lași răspuns:

se împacă și cu gândul de a-l îngădui să urmeze la gimnaziu, „dacă așa i-a fast scris”... Zicea că trebuie să îndure.

— Am pus în pământ fasole și credeam să mănânc păstăi. Da uite, că trebuie să aștept până oi mânca roșcove.

Nu a trecut anul de când el a pus uniforma cu vipuști roșii și cu număr galben, țesut cu fir, că răbdarea ei a depășit orice margine. Băiatul întârzie „să iasă doctor”. Ce fel de învățătură-i asta?

Nu mai aduce rod. Și curmalele mai repede se coc.

Din trândav nu-l mai scoate. Căpcăun, bivol care „le paște și părul de subsuori” și, pe deasupra, netrebnic. Și încă ce fel de netrebnic!... Cu ifose. I se cuvine. Îl împrumuți fără poliță, că are să iasă cu dobândă la dobândă... De când a pus uniforma, s-a făcut mai străveziu, nu-i mai crește mâna, ci se face mai subțire, și nici măcar nu-l poți pune să despice un butuc, să se ducă la haham să-ți taie o pasăre...

Ce folos de învățătura lui? Parcă nu-i învățătură.

Ci fudulie. Când flăcările gheenei au s-o părpălescă.

Buiumaș n-a ști să ceară îndurare pentru dânsa, n-a mai ști rosti cuvânt din cele ce le înțeleg comișii slujitori ai lui Dumnezeu.

19 16

Cele câteva ceasuri de la prânz și seara, cât rămâne în casă, Buiumaș nu mai știe ce să facă să-l uite Țipra, ca să nu se mai lege de dânsul. Îngenunchează în fața patului, repetându-și lecțiile, și cum sfârșește, pleacă, să nu mai audă batjocurile Țiprei, oftatul lui Țalic.

Din gura lor n-aude decât:

— Bune zile am ajuns? sâmbăta n-o păzești, graiul ni-l uiți și învățătura ta la ce o deprinzi? Să te ștergi cu ea... Că după moarte nu poți veni în fața lui Dumnezeu și să-i spui că... d-astea pe care niciun om care nu-i sucit nu pricepe... Ai învățat să astupi rula la șparhat²² când fumegă? Ai învățat să te strâmbi: pe cer lună plină, și în strachină nici miel, nici găină...

După ce pleacă de la școală, pe la 5, se abate pe la meditații. Dacă sfârșește cu meditațiile, întârzie pe la colegii bogați, care-l poftesc să-și facă lecțiile cu dâșii. În toate casele unde intră este lumină mare, în unele chiar s-a tras lumină electrică, ceea ce este o raritate. Ceapa se mănâncă ca gustare, cu lacherdă, cu scrumbie marinată, lapți frecați, și numai foarte rar ca mâncare de să.ț. Pâine este din belșug, laptele și untul de asemeni. Acasă, când se plânge că iuțimea cepei îi arde mațele, mama îl repede:

— Boierule, n-ai vrea niște pâine cu unt?... (Țipra prețuiește drept cea mai boierească mâncare untul.) Tata nu are de lucru neam, și mnealui numai pui fripți pofteste, și piruște cu ficățel de pui umplute, și struguri la Crăciun! N-ai dori cumva și sfertișorul de vin roșu?... Poate și un pilaf cu stafide la urmă?... Că așa se dă în casele mari.

Din primăvară până în iunie, când s-a închis școala, a purtat cizmele de iarnă, cu potcoave la călcâie, cu pureci de fier la tălpi. Pantalonii și i-a tras peste carâmb, să pară ghete. Și-a închipuit că alții au să creadă că el are ghete. Dar vedeau și-i aduceau aminte. Timp de două luni, apoi, se hotărî în fiecare seară să fugă de acasă. Fierbe. Nu-și mai găsește astâmpăr. Meditațiile s-au împuținat. Școala s-a închis. Este silit să stea mai tot timpul acasă, supravegheat de Țipra. Când coboară la pârâu, în dosul casei, și-și ia o carte de citit, ea îl „plouă”.

cu pietre de sus din deal și îi strigă:

22 Sparherd — mașină de gătit (germ.).

— 1 Ai să te zăluzești la cap, netrebnicule, de atâta carte! mai bine te-ai duce să-i ajuți lui frate-tău la încărcătura de vite! Poate-i câștiga un ban de adus în casă.

Pleacă de acasă, îl înjură că-și pierde zilele...

— Cel-peritu și tusea măgărească dau peste tine dacă se tot bagă în tine haidăul Dumitru Găină și chelbosul Guzan, tovarășii de hoinăreală a dreptului și înțeleptului tău de frate... îl ia dânsa la trei păzește când își pierde o zi în gară păzind vitele și nu se alege cu nimic.

Atunci, împotriw obiceiului, se amestecă Țalic:

— De ce-ți verși necazul asupra băiatului?... Tu ești la vârsta când din femeie te schimbi în babă... tu ești năcăjită cu feciorii cei mari, că mereu îi trimite mai departe pe frontieră, și ți-i frică să nu sune clopotele bisericilor într-o noapte, și-l scoți pe Buiumaș Țap ispășitor.

9 - Copilăria unui petretmie

263

269

...Ca un făcut, în vara asta se petrec întâmplări sortite să-i sporească lui Buimaș neastâmpărul. Simte că ochii i se deschid și mocnesc, gata să irupă pofte ce nu și le cunoaște. Se aude că fata rabinului a fost prinsă în porumbiște cu un soldat; că Rața, fata

Nuței Cârna, s-a dus la ofițeri în cazarma regimentului, iar ofițerii au azvârlit-o în câmp, goală... Poate că nu este nimic adevărat. Însă gândul lui Buiumaș zboară. Alături de Țipra s-a mutat un maestru armurier. Care aduce acasă câte o fată tunsă, care rămâne cu dânsul singur o după-amiază întreagă. Toți băieții se laudă că au pupat fete. O femeie tânără, uscățivă, cu ochii de un albastru de cer, locuiește în casa din stânga, iese dis-de-dimineată în curte, în halat subțire de infirmieră; i se văd pulpele. Și imaginea asta rămâne în ochi toată ziua. Se vorbește foarte mult de femei. Zumzuie scoica urechii de

glasuri femeiești. Până în acest an nici că a făcut deosebire între femei și bărbați. Doar atât, femeile erau mame, surori, gospodine. Acum sunt glasuri din vis, chipuri de gheață, chipuri fierbinți, urmărind pe un băiat pentru a stârni într-însul mare fierbere. De frații plecați în armată îi este dor. Și de mama și de tata, cât l-ar sâcâi și i-ar face amare zilele și l-ar împinge mereu, îi este dor. Dar pentru fete pâlpaie o flacăra în inimă. Alta, de altfel, decât pentru mamă și frați. Un gând, un alt gând. Iubire să fie? Sunt elevele de la școala profesională, cu șorțuri negre și gulere albe, cu pielița albă, străvezie. Măinile lor sunt străvezii, nasul li-e străveziu, iar gâtul... ce mândru se îndoaie și se întinde, cum îl mângâie zefirul ce adie pe înserat! A iubi? Dibuie. Parcă ar cânta viori în inimă și flaute în creier. Sunt fete desculțe... Sunt femei care poartă fuste numai până la gleznă... E ceva cu totul în afară de vorbirea zilnică atunci când întâmplarea face să stea de vorbă cu o fată, cu o femeie. În sinea sa parcă ar ști ceva...

Dar nimeni nu știe ce-i aceea iubirea, cum știi că asta-i cireș, celălalt - vișin... Sau poate știu, dar nu vor să mărturisească. Și dacă ar vrea să spuie, cine are îndrăzneala, care poate fi socotită neobrăzare, ca să întrebe? E ceva ascuns, rușinos în iubire?...

Poate să fie. Pentru că pe mama o poți iubi deschis, pe o fată, nu. Pare să fie, oricum, ceva de vacanță și pentru vacanță... Fetele și băieții se întâlnesc sâmbătă, în zilele de sărbătoare; în zilele lucrătoare, fiecare e la lucru. Cine nu zice, în bătaie de ioc, se joacă de-a iubirea?

Dacă ar bănuî Țipra ce gânduri îi trec prin minte, cum l-ar mai ocări! Ce zile amare i-ar mai face!

Scotându-i pe nas că de altele nu-i arde decât să se joace mucosul de-a iubirea!

fi

Cea dintâi încercare de fugă o face într-o vineri

seară. Bănuie, în seara asta trebuie să se întâlnească cu iubirea. Mama este trudită. A văruit casă, a copt colaci pentru sâmbătă, a gătit ardei umpluți, crap dulce cu cartofi. Este atât de rar atâta belșug, că nu se mai știe de ce o dor toate măduarele: de trudă, sau de gândul greu că la ei este atâta mâncare?

Buiumaș se culcă pe divan, sub dulăpașul de mosoare de ață. În perete bate ca un ceas o carie cuibărită în bârne. Aude răsuflare ușoară, apoi mai grea, ca un fel de sforăit: doarme mama. Își scoate ghetetele de sub masa tatii, uniforma albă, ca de var, de pe scaun. Pe uliță. Nimeni. Se încălță și se îmbracă în grabă. Broaștele orăcăie ca muzica militară.

Moara duduie. Văzduhul foșnește ca o mătase scumpă. Fermecător pare târgul, și o vrajă îl copleșește. În lumina lunii, căsuțele par unse cu albuș de ou, învelite în foi de staniol. Pământul plutește.

Umbrele negre ale caselor, azvârlite pe ulițele învinețite, par alte case o teamă îl încearcă. Îi vine să creadă că până și gardurile simt cum îi zvâcnesc tâmpilele! Niciodată n-a fost atât de singur, singur în noaptea largă, nesfârșită. În grajdul birjarului strănută calul. Trânjbele de vânt călduț se desfășoară, ca cearșafuri albe, răcoroase. Unde cu câțiva ani înainte a fost fabrica de sifon, s-a mutat un bătrân boier, curtea nu mai este plină de var stins și băligar. Pomi sprinteni au fost împlântați pe lângă gard, răzoare de flori, în curte. Pe dâmbul gunoaielor a răsărit o salcâmiște deasă. Prin lumina vânăță.

O umbră sare gardul boierului bătrân. Nu știe bine de ce, dar sare și el. Din ceardacul bucătăriei îi iese într-o întâmpinare o femeie durdulie, numai în cămașă.

— Ce-ți dorește inima, băiatule?

— Îl aștept pe domnul! răspunde.

Femeia izbucnește în râs. Râde scurt, ascuțit, parcă

ar mușca ceva tare cu dinții.

— Mic-mic, dar viclean. Treaba asta e pentru oameni mari...

— Care treabă? întreabă. Tremură. Aproape îi clănțane dinții.

Cel care a sărit gardul este în odaia de alături.

Se aude respirația lui întretăiată: poate s-a speriat că a fost prins în casă străină.

— Ei, treabă... Un gimnazist ca tine se duce la culcare, că-i noapte târziu. Altă dată vino și citește-mi povești frumoase.

Ce păcăleală, ce amăgire! Și, pe deasupra, bătaie de joc. E o femeie în care clocotește viața. Are ochii căprui și gura de o mare dulceață.

Se pomenește iar pe uliță, dincolo de gard. Ceva se întâmplă cu femeia, ceva bun, după care el tânjește. Ce obraji lăptoși, ce pomeți roșii, cum au merele, domnești și rutencele care vin din Bucovina! Pare voinică, hrănită cu suc de floare. Nu l-a alungat. N-a socotit curios că el a sărit gardul.

I se face frică: de ceva ce dorește să se-ntâmple și totuși nu dorește... Fierbe. Îi este dor de Sultana, femeia după care a sărit peste gard, și ea l-a petrecut cu bunăvoință până la gard și l-a poftit să vie să-i citească povești. Pentru că n-are nimic mai bun de făcut, se întoarce acasă. Se culcă. Plânge de ciudă, mușcând perna.

*

La fetele de la profesional n-are curaj să înalțe privirea. Sultana îl urmărește așa cum o văzuse noaptea, în lumina lunii, aruncându-și umbra ei uriașă pe pământ. Zi și noapte. Se gândește că numai femeia asta sănătoasă, frumoasă, puternică îi poate dezvălui taina ce n-o cunoaște. Ea n-a învățat carte. Dar cunoaște ceea ce nu se învață în carte.

Fuge a doua oară, dar nu după Sultana. Ci mai departe. Își ia o gazdă la un croitor, pe malul Jijiei, aproape de calea ferată. A mințit zicând că este străin, venit să învețe la școală. L-au crezut. Stă acolo de aproape trei săptămâni, trăiește ca într-un vis. Trezirea din vis este cutremurătoare: se pomenește cu Țipra apărând în prag și vorbind, cu bătrâna gazdă:

— Cu copiii de azi numai necazuri și iar necazuri ai... Trei săptămâni n-am știut de urma lui. Dacă nu aflam unde s-a ascuns, îl credeam mort I

— Zău dacă am știut că-i băiatul tău! își cere iertare gazda. Noi ne cunoaștem de când mi-a pus acu în mână biata Eche Pine, mama ta... Vai, ce am mai plâns când a închis ea othii... Asta a fost femeie.

Nu miță pierită. Bună la Dumnezeu. Ea a mâncat alaun²³, ca să n-aibă grăsime și să nu le ducă viermilor de mâncare pe cea lume... Cum a venit la noi și s-a tocmit să-l luăm în gazdă, zicea că-i de la Mihăileni și că-i orfan. De unde să știu că-i de la noi, și tocmai fecăoru lui Țiprinu, și nepotu lui Eche

Pine?...

— Haide acasă, netrebnicule! se răstește Țipra.

Numai de supărări am parte din partea ta. Mai bine te-aș fi băgat copil de trupă la muzica militară, să te țigănești de tot și să uit că ești feciorul meu, decât să te fi dat la școala de gimnastică, să cresc șarlă de boier...

Buimăcit, cuminte, Buiumaș se ia după maică-sa.

Ca și cum ar pleca spre a se întoarce peste puțin, și nu că ar pleca de la o gazdă unde a îndrugat că-i orfan, că așteaptă carte de vapor de la o soră din

America...

— Ia mai bine citește ce scrie Ițe! îl îmbie Țipra.

Buiumaș se uită la carta poștală făcută din coajă de

mesteacăn, așa cum scriu soldații care, în pădure, n-au cărți poștale de la poștă.

— Îte spune că regimentul lui de vânători a fost trimis în munți și că sapă tranșee!

— Vai de mama lui! oftează Țipra. Numai bătăături are să facă... Bietul Îte știa ține doar pana în mână! Despre Pantil nu scrie nimic? Nu l-a întâlnit?...

— Nu, mamă!

— Păi și Pantil zice că l-au trimis să păzească munții. Cum de nu-l vede? Să nu se fi îmbolnăvit...

Îte nu vrea să-i facă supărare mamei; copil bun, nu inimă de tătar cu un ochi la ceafă, ca tine. Tot ce câștiga dădea în casă, nu trândăvea toată ziua cu cărțile...

O întâlnesc pe baba Clonț. Slăbită, cocârjată, parcă ține să atingă cu fruntea pământul. Poartă în brațe un copil gălbejit, cu ochii roșii, părul pământiu, căzut peste ochi, și obrazul spuzit de bube dulci. Baba Clonț leagănă copilul să nu mai plângă, dar el țipă mereu, mai cu seamă când baba îi bagă bărbia în gură, șuiere și cântă. Când nu mai poate plânge, copilul suspină ca un pisic rupt pe când suga lacom la mama lui.

— Ți-ai găsit odorul, Țipra? Ți-am spus eu: lucru rău nici dracu' nu-l ia...

— L-am găsit. Dar de acu înainte nu se mai pierde, motanul! Îl leg în pod și-i dau de mâncare în strachină, măligă rece și pepeni murați din toamna trecută.

— Da' unde s-a ascuns atâtea săptămâni?

— S-a ascuns tocmai peste calea ferată, la Beneș croitorul... Se lăuda că-i orfan... Că dacă are șapcă cu cozoroc, ce nevoie mai are de părinți?! Tare mi-i să n-ajungă ca băiatul ciurarului Ciucălău, Mochi, care s-a lăsat în țara de jos. Acu se aude că l-ar fi împușcat la picior, la Galați; s-a băgat între cei care nu mai cred în Dumnezeu și vor să împartă averile boierești...

Baba Clonț bate cu limba în cerul gurii ca barza (ceea ce vrea să spună că mare păcat a făcut), apoi, atât ea, cât și Țipra îl privesc pe Buiumaș ca pe un cocoșel-sălbatic, care trebuie legat cu cordeluțe, să nu fugă.

— Să-l legi, mormăie baba Clonț, să-l legi, că altfel crește un netrebnic, oare se leapădă de legea părintească, are să mănânce salam și ajunge ofițer care bate feciori buni de mame bune și se duce la vânătoare ca să verse și sânge de iepuri. Așa sunt ăștia care poartă uniforma de liceu: toți se fac ofițeri. De la noi, de la Mohilău, tot așa, un băiat de arendaș s-a băgat la școală și a ajuns polcovnic de jandari! Nu-l lăsa să învețe; își strică capul!... Ai să-l vezi alergând cu lumânarea la biserică, sau călare pe cal, poruncind să taie copiii noștri. Nu-l vezi?... De pe acum se poartă cu pălăria mare de *cercetaș* și cu hamuri, ca un cal! Leagă-l în pod și nu-i da de mâncare câteva zile. Să-l vadă bunicu-său cum se poartă, ar muri a doua oară...

Pe baba Clonț o îneacă tusea. Copilul izbucnește în plâns.

— Dar ce are? întreabă Țipra.

— Nimica! Pe naiba! Se face... S-a plâns Liba vreo doi ani că-i crește o piatră în pântec. Mai bine făcea piatra. Că piatra a tot crescut, a crescut și s-a prefăcut în om. Numai necazuri am cu băiețelul ăsta: ba nu mănâncă, ba plânge, ba leșină...

Țipra dă să plece, baba Clonț fonfăie:

— Zici că ai primit carte de la copii?

— Da... Uite, pe coajă de copac scrisă... că pe acolo n-au hârtie.

— Sunt trimiși în munți? (Toacă din limbă a pagubă.) În munți?... Să-i scrii lui Ițe să se ferească de urși... Să se afume cu păr de ursoaică smuls de pe pântec. Vai de capul meu, și cu vulturii a trebuit să se bată? Știu eu, când eram fată, se auzea de unul care a fost trimis în munți și s-a

bătut o zi și o noapte cu vulturul. Și Moişă al Libei mele a fost trimis în munți... Și nu mai e tânăr ca Ițe. Are doi-trei copii. Și păr alb la tâmple. Iar război? Ascultă-mă pe mine, l-am văzut pe bietul bărbatu-meu în vis. Zicea: „Vine execuția!” Asta înseamnă că vin și vin militari, de departe. Tot așa l-am văzut când l-au trimis pe Moişă al Libei în Bulgaria!... Tot așa am visat pe mama mea când au venit roșiorii în timpul răzvoltelor.

— Să vii pe la mine să-ți dau un păltănaș! zice

Țipra, ca să scape de baba Clonț.

— Păltănaș îmi trebuie! mai bine i-ai trimite

Libei o fustă de a ta, că-i despuiată ca o țigancă. Și eu aş trece pe la tine să-mi dai niște cafea și câteva bucăți de zahăr, că, n-am mai văzut de un an...

Țipra îl împinge pe Buiumaș. Cu un dupac după ceafă, o lasă în drum pe babă cu făgăduința.

Ajung acasă. Țalic își vede de treabă. Netezește dealul cărând pământ. Asta-i odihna lui când n-are lucru de croitorie. Cară pământ cu covata, netezește povârnișul, ca să fie lin. Se bucură că-și vede odrasla.

— I Ne-au venit știri de la copii! strigă Țipra.

Țalic se uită cu blândețe la Buiumaș, îl pune să mai citească o dată cartesa lui Ițe, apoi oftează. Văzându-l pe el că oftează, Țipra prinde curaj, dă drumul la hohote de plâns.

— Dar Blima ce-o mai face? întreabă rece Țalic.

Se simte că l-ar podidi lacrimile de nu s-ar stăpâni. Se ține tare față de Țipra și mezin.

— Asta e soarta noastră: să n-avem parte de sângele nostru. Slabă nădejde să mai avem vești de la ea cât ține războiul! Vapoarele care vin înapoi se aude că le îneacă în mare nemții...

Țalic mai oftează o dată din rărunchi, se uită la soarele ce apune după dealuri, la roșeața întinsă pe cer.

— Ehe, după cât se vede, au să sufle vânturi mari! Ce roșu-i cerul! Prevestește mare schimbare.

Tipra nu zice nimic. El oftează încă o dată, se mai uită la soarele ce apune.

— Mă duc la școală să văd când cade ziua pomenirii maică-mii. Mi se pare că zilele astea se împlinesc patruzeci și cinci de ani de când am îngropat-o.

Vii și tu cu mine, Buiumaș!...

Vrând-nevrând, Buiumaș trebuie să-l însoțească.

Deși tata vorbește cu blândețe, se înțelege că asta vrea; altfel, odată se aprinde, se descinge, te frige cu cureaua și tot el strigă la tine. Pe drum tac. Pășesc tacticos, ascultând sunetul potcoavelor de la cizme, ciocnite de piatră. În amurgul ce cade întuhecă, puțini copii colindă ulițele. Buiumaș fie că nu-i cunoaște, fie că se prefacă că nu-i cunoaște.

De când poartă uniforma gimnaziului, s-a îndepărtat parcă de uliță. Parcă li-i peste mână să se apropie de un băiat în uniformă. E ca și cum ar da cu capul înainte într-un gard de sârmă ghimpată sau gard de măracini. Copiii se opresc în loc. Se uită după Buiumaș. Apoi iar se joacă. În fața puținelor dugheni, pe drumul ce duce la sinagogă, negustorii stau pe scăunașe și privesc. S-au potolit toate zgomotele. Geamurile sinagogii, care dau spre curte, sâșit deschise. Miroase a fân, a leuștean, a floarea-soarelui. Aceiași bătrâni care trăiesc și trăiesc, uitați de toți, și de moarte, stau înșirați pe la mesele unde ard candelă și lumânări de parastas și se roagă mișcând buzele, ca și cum ar sufla în supă. Beri, fostul dascăl al lui Buiumaș, a mai albit; fratele său.

Iechel învățatul, miroase ca întotdeauna a scrumbie și ridichi. Hascal Cioară, șugubățul, se strâmbă mereu după cantor, iar Hanina se uită pe geam ca și cum ar vedea ceea ce alții nu pot vedea.

— I Te-ai făcut și cu pălărie mare?... se leagă lechel de Buiumaș. Ai uitat de lege, nu mai dai pe aici cu lunile... Sigur”, noi suntem oameni învățați”, ce nevoie mai avem de Cel-de-sus? Chiar că trebuia să-și dea osteneală cu tine nărodul de Beri, frate-meu!

Ai învățat să bați mătănii, sau să spui minciuni?...

Iechel nutrește o ură neîmpăcată împotriva oricui se îmbracă curat și nu se hrănește cu ridichi. Urăște mai cu seamă pe cei care învață la gimnaziu. Buiumaș nu răspunde, gândește la ceva, poate.

S-a isprăvit rugăciunea. Buiumaș nici n-a prins de veste când. Ies cei vreo cincisprezece, cu luminările, să binecuvânteze ivirea lumii noi. Ceremonia nu ține prea mult. Destul să-i sporească băiatului nerăbdarea. După asta, tata îl ia de mână și se întorc acasă. Un miros amar de frunză de nuc s-a răspândit pe uliță, iar mirosul mălăieț al salckhului plutește, ca uleiul pe apă, peste mirosul greu al nucilor. La fereastra casei unde a fost fabrica de sifon șade

Sultana. Zâmbește.

— N-ai venit să-mi citești...

Buiumaș se face nu numai că n-aude, dar nici că lui i s-a vorbit.

Acasă mama a pregătit fiertură de cartofi cu tăiței. Înghite o strachină. Țalic coboară în dosul casei, să netezească povârnișul. Țipra se culcă, Buiumaș, de asemeni. Trage cuvertura de vară peste cap.

Broaștele asurzesc cu orăcăitul lor. De cum înserează, numai orchestra lor răsună. Care grele coboară și urcă neconținut de la regiment. De două săptămâni de când se tot aude, în fiecare noapte, huriu de roți. Soldații care fug de la cazarmă povestesc cât de adânci sunt tranșeele săpate în dealurile ce încing târgul. Se pregătește ceva. Gazetele sunt smulse de la gară. S-au

înmulțit tâlharii. Băieții care au tăbăcărie lângă abatorul de vite, dincolo de rohatcă, au adunat în jurul lor o ceată de golani.

Acum câteva zile numai, s-a găsit în șura lor un car cu haine furate, cotețe cu găște, un curcan și câteva puști. Se pusese ră pe jaf mare. Aveau de altminteri cui semăna: tatăl și unchiul lor gătuiseră o femeie pe șesul morii...

Vine și Țalic. Se dezbracă pe întuneric. Pe unde trece se risipește parcă spaima, bezna. Întreabă:

— Țipra, dormi?

— Nu! Mă gândesc la copii. La munte e frig... cine știe cum și unde or fi dormind ei...

— Am văzut o stea căzând!...

— Să fi căzut spre binele nostru. Să ne scape copiii de moline, de foc și sabie...

Țalic se culcă pe jos: să-i fie răcoare. Oftează, adoarme repede. Sforăie: lin, mai tare, până ce furtună îi iese din gâtlej...

Buiumaș simte că au adormit părinții. Se scoală.

Fuge. Sare gardul fostei fabrici de sifon. Sultana iese din casa cea mare. A văzut o umbră și a auzit tufele de coacăză foșnind.

— Ptiu!... ce mai m-am speriat!... Ce cauți iară aci?

— Am venit, așa...

— 7 Ha, ha! Când ești cu tat-tău, nu cunoști lumea care te strigă... Pășești ca rățoiul cel mare. Vin

Înăuntru, că tot dorm singură. Boierii nu-s acasă.

Acu-s eu moșiereasa lu' Cucu-vodă...

Din trupul Sultanei se înalță o mireasmă ascuțită, de cuișoare, de pudră. Mireasma gădilă nările, deșteaptă un neastâmpăr de mînz, pune sângele în fierbere. Înainte nici nu bănuia: cu cât crește în înălțime, cu atât se înalță și gândul mai sus... Vede fete frumoase, femei frumoase, copacii încărcăți de poame, cerul albastru... noaptea,

stelele... și-l duce gândul mereu mai departe. Sultana calcă umbra pe care o aruncă casa în curte. Buiumaș calcă umbra ei. O fericire mare se ascunde în trupul fetei chipeșe, o făgăduință.

Și frumusețea asta să nu ascundă decât păcat și rușine?...

— Sultana, o întreabă el gâfâind, simțind cum îi plesnesc vinele de la tâmpile și cum picioarele se moaie, mata ești de la țară?

— De la țară. Dar pământ n-avem. Altfel, nu mă băgăm la stăpân... Ca ce întrebi?

— Mata ai bărbat?

— Am avut! L-am lăsat și m-a lăsat, răspunde

Sultana. Ce crezi, până nu mi-a cântat și muzica nu m-am gândit la bărbat... Unde ai văzut pe bucovineanul sărind gardul?...

— Care bucovinean? cutează Buiumaș să întrebe.

— Ei, care!... Nu l-ai văzut în noaptea când ai sărit și tu gardul?

Trec printr-o săliță în odaia cu canapea și pat.

Sultana aprinde lampa. O văpaie roșie aprinde catifelele. Parcă s-a tras o draperie. Sultana are umărul rotund. În ușă, o bătaie. Sultana își ascunde umărul gol, îl lasă pe Buiumaș singur, fuge pe ușă cu mișcări speriate, pripite.

— Numai să nu-mi vie pe cap nepotul boierului!...

Până să tacă, un tânăr buzat, cu mustăcioară mică, a și intrat pe ușă. Ceea ce îl izbește mai cu seamă pe Buiumaș nu este cutezanța tânărului care se uită de sus la Sultana, cât hainele călcate, albe, pălăria lui de paie.

Sultana zice parcă și-ar cere iertare:

— Acu, măi gimnazistule, tu treci alături... Am ceva de vorbit cu domnul...

Buzatul își umflă pieptul. Ca semn al puterii și

bărbăției sale, aprinde o țigară. Buiumaș trece în odaia de alături. Se aud șoapte, plescăituri de buze, zgomote, se mișcă întunericul. Dâra de lumină care scapă în odaie, pe sub ușă, taie în întuneric chipuri felurite.

Șoapte sugrumate, suspine ca un țârăit de greier.

Buzatul iese din odaie, Sultana îl petrece cuviincioasă, smerită. Buzatul îi vorbește lui Buiumaș peste umăr:

— Hai, măi, și tu cu mine. De tine nu prea este aici!

Sultana adaugă:

— Dacă vrei, mățătelule, îmi cetești din cartea lu' boieru, dormi aici, și dimineață te-ci acasă... Eu nu te opresc cu tot dinadinsul. Cum ți-a fi voia.

Poftești să te-ci acasă, că ai mamă care te așteaptă, te-ci, vrei să rămâi, n-ai decât...

Buiumaș rămâne. E mândru că poate sfrunta pe un bărbat cu mustață.

Buzatul îl fulgeră însă cu privirea.

— Vezi să nu te bolnăvești de friguri dacă dormi prea aproape de perete. Nu-i bine să dormi la femeie străină în casă.

Și pleacă. Sultana se bosumflă:

— Ți-am cântat, buzilă, că n-ar fi fău să te duci acasă! Îți dau drumul prin față, că te ia cu frig în

— Casa asta...

— N-ai vrea să te-nvăț nemțește, franțuzește? o întreabă Buiumaș. Sau poate ceva geografie?

— Franțuzește, hai?... Și nemțește? D-apoi eu cu mecanicul de la moară n-am să mă mărit. Pe moldovenește îmi ajunge! Bată-te Dumnezeu de diavol!

Auzi ce-i trăsnește...

Buiumaș o soarbe din ochi. Ceva ca un vis se ascunde sub pielița ei albă, catifelată.

— Ce te uiți așa la mine, zurbagiule? mai zice ea,

trecându-i mâna prin păr, lunecând pe frunte, iar când ajunge la nas, îl stropşeşte. Mâna Sultanei, care s-a prins de nasul lui Buiumaş ca un rac, îi taie respiraţia.

— Ei, căpriţo, ţi-ai pierdut răsuflul? Bată-te să te bată, că slăbuţ eşti!... Ai pofti să te pui cu una ca mine! Mie nu-mi trebuie învăţătură de asta de care zici tu... să am o bucăţică de grădină şi o căsuţă...

Buiumaş deschide gura:

— Mă furnică. Mi-i să nu plouă la noapte...

— Te mănâncă pielea? De unde ştii că are să ploaie? Te bat eu cu urzici, să nu te mai mănânce...

Un cucumau lung, sinistru, de cucuvaie, răsună în noapte. Sultana se cruceşte. Buiumaş e străveziu de înfiorare.

— Auzi cum cântă cucuveica! Nu mă pedepsi, maică, pentru păcatele mele!... se roagă Sultana. Pe faţa ei s-a aşternut frica.

Se apropie de icoană, şopteşte ceva, care poate fi rugăciune sau descântec. Buiumaş rămâne încremenit în mijlocul odăii. Cucuveaua se alintă mereu, strigându-şi numele. Sultana se roagă cu ochii închişi. Când deschide ochii, dând de gimnazist în mijlocul odăii, se uită mirată şi întreabă:

— Da ce fel de naţie de om eşti tu?... Jidan nu pari a fi, moldovan de-al nostru iară nu, că nu porţi opinci! Un fel de neam de alt fel de boieri... De cei sărăciţi! Din pricina ta a cântat cucuveica... N-ai fi neam de zidar din acei care leagă şi dezleagă norii?

Buiumaş nu răspunde. Cucuveaua şi-a conţinut cântecul. Sultana se îndreaptă spre geam.

— Mi-e că dinspre grajd vine glasul nălucii! Şi-au făcut cuib cucuveicile în podul de fân...

— În carte scrie că liliicii şi bufniţele ies numai noaptea din ascunzătorile lor.

— Așa scrie?...

— Da.

Așteaptă, cu înfrigurare, să audă iar cântecul ce-o înfloară. Buiumaș așteaptă și el înfrigurat.

— Ce te uiți așa, băiete? Doamne ferește, cum tremuri!... Că doar nu te mănâncă strigoii... Nuse-ncumetă ei să intre în casa unde arde candela! Știe

Sultana ce face... Nu-s chiar așa păcătoasă la Dumnezeu. Are el grijă de mine...

Se apropie iar de Buiumaș, îl strânge la piept. Sâniile ei zvâcnesc, tâmplele lui zvâcnesc, și sângele a luat-o la goană prin vine, din ce în ce mai iute, să-i plesnească inima, Sultana zice:

— Mai bine te-ai duce acasă! Ai sânge iute. Ai să fii pofticios tare la viața ta... Ești prea micuț. Mai ține-te mai bine. Că are să fie mai bine dacă te-i porni mai târziu pe drumu' ista...

— I Da! răspunde el, în timp ce dinții îi clănțănesc.

— Mi-i să n-ai și friguri, măi. Prea tremuri, logofete! Câți ani ai?

— La sfânt' Ilie, paispe...

— Mulți înainte!... Flăcău mare! Dacă ai fi de la noi, te-ai duce cu carul la pădure s-aduci lemne...

râde Sultana. Își arată dinții mărunți, albi și puternici. Gura ei este nespuns de dulce. Vra să zică tu te coci ca merele mălăiește, de sunt Ilie... Și ți-i frică

— De cucuveică... Nu-i așa?...

Trece cineva pe uliță, târându-și picioarele. Este ca un curcubeu ce spintecă norii în zilele când plouă fără conținere: semn, nu trebuie să le mai fie teamă.

— Auzi, măi viteazule, lumea nu doarme. N-a bătut miezul nopții. Te zguduie frica, hai? Nu știi că diavolii nu ies din umblători înainte de miezul nopții, să muște pe om de călcâi?

Buiumaș tace. Umbra ce-o aruncă trupul Sultanei pe perete crește. Pare altă femeie, cu sâni, cu șolduri voinice.

— Mai bine aș zice să te duci, băiețică, școlarule, acasă! îl sfătuiește Sultana. Te duc până la gard și-ți ajut. Să te cațeri.

Umbre negre se îndeasă în jurul tufelor care tivesc gardul. Sultana îl ajută să se cațere pe gard și, atingându-l cu palma, deșteaptă dorințele amorțite într-însul.

— Tu singur nu știi ce poțestești... Ești prea micuț!
zice când el întoarce capul. Îl pupă pe ceafă.

El a sărit gardul. Sultana, cu mâinile încrucișate pe piept, fuge în casă. Buiumaș rămâne singur în mijlocul uliței pustii. În câteva sărituri niunco acasă. Părinții dorm. Muștele își freacă aripile pe întuneric și bâzâie când se lovesc de perete. Odaia este umplută, ca baia de aburi, de unsforăit fierbinte. Buiumaș se culcă nesimțit de nimeni, adoarme, plângând de furie, că ar vrea ceva și acel ceva e atât de nelămurit, că nu știe ce pas să facă, pe cine să întrebe, ce să întrebe...

*

Zilele se fugăresc: cu arșița, cu foamea, cu supărări, cu ciondănelile mamei, cu mormăielile ilui Țalic, cu sinagoga dimineața și seara. Până în luna august...

Duminică seara, băiatul unui țârcovnic din mahala îl poțeste pe Buiumaș la serbarea din parcul comunal. Spune băiatul că vine și Ileana, fată cu picioarele desculțe, cu sâni care plesnesc sub rochie. Un fel de mânăză sălbatică. Băieții o prind la podețul azvârlit peste pârâu, lângă fântânile de unde cară sacagiii apă, o ciupesc, o trag de cozi, se zbenguie cu dânsa, o strâng în brațe și trosnesc ciolanele. Ea râde, își arată dinții, și când e nevoie, se bate în parte cu băieții.

Ea iese de acolo îmbujorată și râde, fie că ea a zgâriat, fie că a fost zgâriată. Iar maică-sa, care o caută,

când o găsește, o duce acasă în palme și cu ocară.

Pe înserate au intrat în parc, cu pungile pline de confete. Ileana a venit întinsă spre dâșii. Este întovărășită de un frățior mai mic, s-a pieptănat cu cosițe multe, trase peste frunte, cu multe panglici, are ciuboșele cu călcăie înalte, o batistă cu dantelă în mână.

— Ați venit?... îmi pare bine că au venit și cunoștințe de pe la noi...

20 - Copilăria noul netrebnic

285

284

— Da, duduie! Nu vii să te dai cu noi în scrânciob?

— Ba cum să nu I Cu mare plăcere. Nu m-am mai dat în scrânciob de la Paști.

Ileana vorbește ca la bal, și umbletul ei este cu totul altul decât atunci când o fugăresc băieții printre fântâni și ea sare ca iada pârâul: s-ar zice că pașii îi sunt pițigăiați. Se suie tustrei în scrânciob. De sus se văd perechile cum se scurg pe alei, chioșcul cu muzica, iar prin fereastra prefecturii, prefectul cel cu barba de rege asirian, plimbându-se prin odaia luminată.

Ileana nu mai poate de bucurie. Băieții o pipăie, ea strigă:

— Nu mă gădilați, lunec jos și-mi sparg capul...

Și le pare cel mai frumos ce s-a spus vreodată pe pământ.

S-au dat în scrânciob, s-au fugărit pe alei dosnice, au azvârlit și au înghițit pumni de confete.

Serbarea este în toi. Buiumaș o soarbe din ochi pe

Ileana. Ceea ce spune este mai frumos ca orice, și râsul ei gădilă urechea, respirația ei e ca boarea înserării.

Dar deodată se pornesc să sune clopotele catedralei. Sună prelung, ca în nopțile de denii, ca în noaptea învierii. Lumea adunată la petrecere părăsește în grabă parcul.

Fug spre deșire, parcă s-ar fi aprins copacii. Cineva strigă:
— *Mobilizarea!*

Buiumaș și feciorul țârcovnicului au părăsit fata, lăsând-o în seama frățiorului ei (cu care venise, ca s-o păzească), au sărit și dânsii în curtea prefecturii.

Cârduri-cârduri de băieți strigă până răgușesc: „*Jos teutonii!*” Alții au desfășurat un steag, îl fâlfâie și strigă: „*Trăiască România Mare!*” Ca din pământ, din curtea prefecturii, din toate ulițele se revarsă mulțime. Nu este nevoie să-i deștepte din somn. Deși a trecut de miezul nopții. Clopotele au sunat tocmai la miezul nopții. Pornește manifestația. În frunte se găsește un pompier cu țacălie, care strigă mai tare ca toată lumea și îndeamnă și pe ceilalți să strige. La catedrală a sunat ceasul miezul nopții. Cei care s-au culcat se trezesc din somn. Pe la ferestre apar bărbați grași în cămăși naționale, femei în halaturi albe, sau cămăși de noapte. Pălării zboară în văzduh. Căruțe trec huruind: sunt ale regimentului de infanterie din târg. Noaptea este înstelată, cerul foarte vânat, nemărginit. Manifestanții se înmulțesc. Când au ajuns în ulița ce descinde din ulița cea mare, revărsându-se în cea care urcă spre regiment, au ieșit meșteșugarii evrei, întrebând din ce s-a stârnit atâta zarvă în miez de noapte. Sunt oameni trecuți de vârsta miliției, nevinovați, și nu știu nimica. Li se spune că sună mobilizarea. Au izbucnit în hohote de plâns. Au ieșit și muierile și fetele lor și au pornit a plânge și a boci ca după mort.

Acasă, Buiumaș o găsește pe Țipra stând la geam; privește carele ce trec. Nu zice nimic. Nu plânge, nu se tânguie, nici măcar de oftat nu poate ofta. Este mare durerea ei. Știe totul. Se așteaptă la orice. S-a culcat și dânsa. Abia atunci suspină...

Câteva zile liniștite de toamnă și o atmosferă de beție liniștită. Pe uliți, miros de vinuri și rachiuri, care din

porunca autorităților de poliție au fost vărsate. Sergenții de stradă au trecut din cârciumă în cârciumă, poruncind să se verse vinațul, rachiurile, spirtul. S-a stârnit în acele zile mare tulburare printre cârciumari. Nu știau ce trebuie să facă, cum trebuie să facă. În cele din urmă s-au dumirit: au vărsat poșirca, câteva șipuri de spirt, iar rachiurile bune, vinurile cele de soi, ontalele de spirt le-au dosit în zâmnicelele lor adânci. A fost însă destul cât s-a vărsat ca târgul să miroase a cârciumă. Dobitoacele cădeau bete prin șanțuri, mahalagiii și copiii își făceau căuș din pumni și beau din rachiurile amestecate cu colb. Deși a început războiul, nimic nu s-a schimbat din felul de viață. Bătăliile și ciocnirile se petrec departe de tot, departe. Cu lipsa bărbaților s-au obișnuit și femeile, și copiii; concentrările țineau doar mai bine de doi ani, de când se băteau rușii cu austriecii. Pâinea se găsește la pitării, carnea, la casapi, stamba, măslinile, la negustori. Nu și în casele calicilor aflați pe „câmpul de onoare”. Văzduhul este limpede: se deapănă funigei, oamenii se vaită ca îndrăgostiții când sunt despărțiți pentru câțva timp; se vaită cu o jale dulce, plângându-și copiii sau rudele plecate pe front. Suspină totuși cu destulă resemnare. Războiul se poate socoti deci ceva trist, de hună seamă, dar ceva ce poate fi îndurat cu oarecare bunăvoință. Dar, într-o zi, a început să le bată inima și să-i încerce spaima: înțelegerea cu puterea vrăjmașă s-a întrerupt. O mare spaimă crește. La ceasuri anumite, zilnic, se arată peste paratrăsnetul primăriei avioane cu cruci. Cei de sus privesc ca într-o fântână, azvârl o bombă și se înalță mai sus, întorcând cârmele. Crucile plutesc pe limpezimile albastre, se feresc cu îndemânare de crăpăturile făcute de ghiulelele artileriei antiaeriene, în cerul ca un ghețuș, și se topesc în albăstrime, ca și cum ar fi de ceară. Este un fel de joc. Tineretului îi place foarte mult jocul.

Și-i nerăbdător și mereu se uită la cer să nu scape avioanele „Taube” când vin. Copiii, fetele, văduvele se bucură când sosesc musafirii văzduhului; ies pe uliți, arată cu degetul. Într-o zi, cei de sus, în loc să le fâlfâie o batistă și să dea cu tifla, s-au apucat să arunce cu bulgări în târgoveți. Vecinele Țiprei, chiar cele mai bătrâne, spuneau, și nu glumeau de loc, că austriecii aruncă sfecle. Se bucurau de borșul care au să-l fiarbă cu pește mic. N-a fost sfecă, nici napi – cum. Ziceau fetele – ci bombe. Au explodat cu putere și atâta zgomot, de asurzea lumea. Nu e glumă. Geaba au cruce la „taube”-le lor: sunt înrăiți, n-au de gând să cruțe nici femei, nici copii. Sunt blestemați întâi cu oarecare blândețe, în cele din urmă se hotărăște toată lumea din mahalale să-i urască cu înverșunare.

Nu sunt niște hâtrii glumeți, sunt vrăjmași și ucigași.

De atunci, cum se arată pe sus avioanele, lumea de pe uliți se risipește, răsună clopotele, răsună țigănele, se amestecă țipete cu vaiete, se trag perdele de hârtie albastră peste geamuri, se oprește orice răsuflu pentru câteva ceasuri...

Sfârșitul lui noiembrie s-a întins ca o noapte cenușie, opacă. Toamnă. Da ce fel de toamnă? Un anotimp de tuci încercuie căsuțele cu ferești puține, grajdurile, pomăturile, toloaca: târgul și împrejurimile.

Curg oști rusești. Au trecut Prutul și se lasă în țara de jos, acolo unde se dau bătăliile. Cântă muzici, trec oști, oști fără număr și fără sfârșit. Privesc, ascultă, dar parcă li-i peste măsură de greu târgoveților să-și aducă aminte de fețele necunoscute ce se perindă.

Vântuie. Pare că nu pe ulițele târgului, ci pe povârnișul nemărginit al timpului se desfășoară coloanele rusești în cântec; vuieste văzduhul, huruie roțile.

Trec soldați și iar soldați, încât nu se mai știe, nu se mai deslușește dacă sunt artileriști, cavaleriști sau

infanterie. Spre deosebire de uniforme albastre și capelele cu colțuri, românești, ale rușilor sunt cenușii.

Vin dinspre gară. Suie dealul spre regiment, și în urma lor văzduhul se schimbă într-un colb sonor. Melodia târăgănată se infiltrează nu numai în inimile oamenilor, ca să n-o mai uite niciodată, ci parcă și în priveliște...

În trecere, se desprinde uneori din rânduri câte un flăcău balan, scoate din buzunar bucăți grele de zahăr ca pietrele, taie jumătate dintr-o pâine de secară cât roata carului și dă unui copil; altul îi dăruie unui dezbrăcățel o rubașcă grabnic scoasă din raniță.

Țârcovnicul – căruia-i place să i se zică „coane Griguță” – zice văzându-i trecând:

— Bine c-au venit... Să mai ție și 'mnealor piept teutonului... Nu numai ai noștri... Ce-i de-ar muri câțiva dintr-ai lor?... Barbarezii s-au aruncat în foc și ne toacă.

În zilele acestea se pornește iarnă grea. Femeile de la mahala zic că strigoii bat oina cu șrapnele pe după țințirim, vântul mușcă din pomi, scoate acoperișurile caselor ca pe niște pălării. Toată ziua sună, sună. Stăpânește un neastâmpăr, de le vine unora să fugă și nu știu ce-i ține locului. Sub platoșa norilor cerul este în flăcări, orice lucru atins cu degetul sângerează;

de undeva trebuie să năvălească groaza unei zile de apoi. Ciulesc urechi și nu se aude a bine, iar inimile plesnesc de încordarea unor așteptări nemărginite.

Războiul nu este numai greu. Ci cu adevărat de neîndurat.

Spaima risipită peste târg pătrunde până în spitalul din mijlocul unei salcâmiști. Acolo își face Buiumaș serviciul de cercetaș. Larma înmormântărilor pe afet de tun, zvonul muzicilor și cortegiilor funerare răzbat până acolo. Saloanele cu răniți trepidează: infirmiere, surori de caritate, interni, doctori aleargă de ici-colo, sună,

telefonează, strigă. Sala de operații este scufundată în cloroform. Pe sală, un moșneguț milițian, mărunțel, cu mânecă scortoasă (îi slujește și drept batistă), cu hârlețul și lădița umplută de câlți – destinată ca raclă pentru brațele și picioarele tăiate – își așteaptă speriat simbria lui zilnică: picioare, brațe de om tânăr, ca să le ducă la îngropat. Buiumaș vine de dimineată la spital. Îl trimit cu scrisori pe la doamnele surori de caritate, e pus să întocmească foile de diagnostice, trimis să ducă rapoarte la Crucea Roșie.

Numai în timpul ceaiului intervine un mic armistițiu în spital și între oameni. Bolnavii se liniștesc, surorile, maici, cucoane, femei din mahala colindă saloanele cu ceștile pline de ceai; din bucătărie se răspândesc mirosuri de supă caldă; în cancelarie se strâng la taifas doamnele surori de caritate, doctorii, internii, cei din administrație. Sobița de fontă pâlpare focul cu flacăra de curcubeu și zumzet plăcut. Clinchetul lingurițelor de argint amintește zurgălăii de sanie. Telefonul... Răspunde un doctor încruntat:

— Numai șaizeci se trimit la spitalul de triaj... S-a auzit, gara? N-avem loc pentru atâția. Nu mai sunt decât șase paturi disponibile!... Culc pe cei ușor răniți doi într-un pat. Dar pe cei gravi, nu pot... Eu nu-mi iau răspunderea. Eu-s medic de oameni, nu de iepuri.

Altă sonerie. Răspunde același doctor:

— Numărul șaisprezece transportat din salonul C în despărțirea E din etajul I.

Altă sonerie întrerupe: este semnalul pentru transportarea morților la necropsie.

— Câți? Doi morți de la salonul patru... Evreul omorât de bandiți dus tot acolo...

Altă sonerie.

— Nu mă întrerupeți. Numărul doi de la salonul de

rezervă A, se va face o injecție antitetanică! Patul șapte, salonul B, aspirină, injecție cu camfor I Ce este? Tifos? Raportați de îndată direcției sanitare generale a armatei. Noi aici suntem un biet spital de târg...

Doctorul scapă cu zgomot receptorul. Ceilalți tresar ca la un cutremur de pământ. Ordinele date îi bucură și-i înveselesc. Un năsos bătrân, care supraveghează țelina și morcovii și cartofii de la bucătărie, face i

Bine că nu suntem noi acolo I Pe timpuri d-aiestea\ai noroc dacă ai fete ca mine și nu ești nici completaș, nici milițian. Se hlizește.

Simțământul că se deosebesc de alții, care stau pe undeva pe afară, îl crește pe fiecare în ochii săi. Aici fiecare are nume, pronume, casă, este alintat, are dreptul la bucurii, ceilalți, ceilalți care au rămas pe după ziduri, sunt soldați, n-au dreptul la nimic. O cucoană ronțăie ghiudem, soarbe cu poftă, plescăind ceaiul, se întâlnește în vorbă cu alta:

— Ah! de ne-am îngrămădi și într-o singură odaie...

numai să nu îndese dușmanul țara într-o singură provincie...

O altă cucoană, cu buzele suflecate, cârnă, răspunde distrată:

— Și bietul Papazoglu s-a prăbușit alaltăieri!... Este o versiune că ar fi căzut peste un spital, unde a omorât mai mulți. Printre ei era și biata Zoe, care trăia cu generalul Sibiceanu, omul lui Iliescu, alintatul

Brătienilor.

Toate vorbesc deodată. Una n-o ascultă pe cealaltă și n-așteaptă să răspundă la întrebare, un ropot de trăsuri pe prundișul aleii, ca o ploaie fără apă. Coconet și domni sar de pe scaune, se îmbulzesc la geam.

— Cercetaș, face un doctor către Buiumaș al Țiprei, ia vezi, mă rog ție, cine vine cu trăsura? 1

Înainte de ajunge el la ușa de la intrare, coboară din trăsură un gardist. El sprijină un soldat care poartă brațul legat cu o basma de gât. Obrazul soldatului e pământiu, la fel cu uniforma, care a fost de bună seamă albastră în noaptea de august când se pornise iureșul trecerii Carpaților, atunci când armatele românești înaintau neîntrerupt în Ardeal, fără a întâmpina vreo rezistență. Ochii reci, buimăciți ai soldatului privesc în dreapta și în stânga, ca să-și dea seama pe ce lume se găsește. Geme, umblă ca sprijinit în cârje.

Este dus în sala de pansamente. Surori de caritate, interni, infirmiere înconjoară pe rănit. Toți și din t «iate părțile îl întreabă. Soldatul își rotește ochii a mirare, a frică: nu știe la care obraz să se oprească, care glas să urmărească.

— Fost. Numai că pe Jii mă dădură gata... Băteau tunurile în piatră de se cutremurau munții! îl trece un fior: Barbarezii erau în fața noastră și ne tot împingeau înapoi... vorbește parcă ar avea febră.

— Ai trăit începutul retragerii?

Se oprește. Răspunde peste umăr la întrebare, apoi povestește cu mare însuflețire cum a fost rănit la sold, cum a fost trimis la spital, s-a vindecat, și când a dat să se întoarcă la unitate, trenul i-a prins mâna sub roți.

— Aveam mâna bolnavă. Roata mi-a apucat-o, uite-așa!... se văietă. Sare fript de usturimea iodului:

— Aoleu!... Nu dați cu jăratec!... Că rău arde și doare...

Sora de caritate, cea cu năsucul cârn - și cu ochi de foc, îi mângâie creștetul capului.

— Trebuie... Ce să faci? Rabzi o clipă, mai bine decât să fie mai rău... Cine știe...

Pe șosea, departe, dincolo de grădina nemărginită a spitalului, răsună muzica militară. Soldatul ascultă.

Parcă a uitat oarecum de durere. Brațul ciuntit l-a lăsat în mâna infirmierului, care-l ține în sus ca pe o mânecă.

— Domnule elev, face către intern (după ce nu se mai aude decât ecoul muzicii, privindu-și sacul cu merinde), desfaceți, vă rog, sacul I

— Ce am eu cu sacul tău?

— Aveți să vedeți!... Șoptește. Parcă ar fi o taină între dânsul și intern.

O infirmieră desface sacul. Obrazul ei se schimonosește de groază. Cască. Și toți cască după ea. A scos din sacul cu merinde un pachet. După pipăit, a simțit ce este învelit în ștergar țărănesc și pe dedesubt o fâșie de jurnal: s-ar zice că ascunde o hrincă de friptură. Dar de sub jurnal apare laba, vânătă, închircită, ca un rac de mare.

— De ce ai mai adus-o, soldat? se răstește internul.

— Era să n-o aduc? Pe timp de război nu te joci...

La noi a împușcat pe câțiva: zic că se automutilează.

Cât înainta fără nicio împotrivire armata era bine.

Dar când a început retragerea, care pe care tot da vina că-i nevolnic și nemernic.

— Și ți-a fost frică să nu se zică că și tu te-ai împușcat singur?

Soldatul aruncă priviri mirate internului.

— Năpasta din senin, te miri de unde îți cade...

— Ai și martori că trenul ți-a tăiat mâna... Nu era nevoie s-o aduci. Acu, ai scăpat de front... și de bavarezi...

Soldatul privește cu mai mare mirare. Nu știe: îl învinovățește, îl apără doctorul?

Măcar și cu mâna pierdută (pe când se grăbea să se întoarcă pe front, după vindecarea din spital), gândul că el, pentru cine, nu înțelege, s-a nenorocit, nu-l mărturisește. În inima lui stăruie doar o spaimă fără seamăn de

pedepsele ce plouă peste dânsul: dacă-i vinovat sau nu este.

— Am zis, scrâșnește din dinți de durere mare, să v-o predau, să nu ziceți că am pierdut-o de la efecte, să fiu pedepsit la regiment!...

Pare foarte convins de ce spune: că un deget, o mână, un picior al lui aparține magaziei regimentului.

Un infirmier întinde laba moșneagului, s-o ducă la îngropare.

Moșneagul se pregătește.

— Hai, prinde-o, moșule I face infirmierul.

Soldatul urmărește traiectoria de la o mână ia alta și nu înțelege de ce se aruncă un lucru care a fost oarecum al lui.

De groază, de mila celui rămas ciung, cucoanele părăsesc sala de pansamente.

Războiul nu-i glumă. Pentru nimeni. Înțelege și Buiumaș că tata are dreptate, lin ultimul timp se împotriva mereu lui Țalic, care blestema pe cei ce au stârnit războiul. De Pantil nu se aude nimic. Ițe a mai scris acum o săptămână. Acum nimeni nu mai e sigur de viață! Orice se poate întâmpla I De dorul copiilor.

Țipra leșină în fiecare zi...

În seara asta, când s-a întors Buiumaș de la spital, s-au adunat vecinii. Basia lăptăreasa a venit să dea ajutor. O dezbracă pe Țipra, care se văietă și geme.

— S-o frecăm cu oțet și cu usturoi, s-o mai dezmeticim...

A venit și Anioa, chioara, lui Iordache Mantu.

— Sărăcuța... Vai de mama ei!... I s-a pârlolit inima de dor! Am mai cunoscut o femeie care a murit de inimă rea.

Basia se uită cu încruntare la mătușa Anica; îi face semn să tacă. Că doar ce pricepe Anica? I

— Nu mai vorbi așa, că mai rău o sperii!

— Ei, parcă de ea vorbesc I Am zis ca omu'... Nu bănuî, jupâneasă I

Un miros iute de usturoi, amestecat cu miros amețitor de oțet aromatic, se răspândește în odaie. Țipra se trezește din leșin. Își freacă ochii, care o ustură, se văietă. Țalic și Buiumaș o privesc cu durere.

— Doamne, Doamne!... să nu mor fără băieți în jurul patului meu. Să mor și să nu fie ei s-o ducă pe mama lor la groapă? Patru băieți?... Câte unul la fiecare capăt al năsaliei... s-o legene pe mama lor cum i-a legănat și ea...

— Lasă, Țipra mamă, că ajută Dumnezeu să se întoarcă cu bine băieții. Face el minunea asta ca să ne sperie, nu să ne și pedepsească I

— Ei, acu s-a răsturnat rânduiala lumii, se amestecă iar Anica, părinții îngroapă și jelesc copiii... Nu mai este ca altă dată: știai că dacă ești tată și mamă, copiii au să trăiască după tine... Scrie în cărți, așa am auzit eu de la oameni deștepți, că o să ajungem vremea când viii s-or duce pe morminte și or zice: „Sculați, voi, morților, să intrăm noi, viii!” Iaca, am ajuns!...

Țipra își revine; este tare slăbită. Stă întinsă pe spate răsuflând greu. Basia zice:

— Mă duc să-ți aduc oleacă de chișleag, să-ți răcorești inima. Trece cumpăna, Țipra, nu-ți face inimă rea! Au să ți se întoarcă copiii acasă și avem să jucăm la nunta lor!

Întovărășește cuvintele cu un râs ascuțit, de piatră ferecată, și-și saltă și mica ei cocoasă.

Cât au vorbit, s-a înnoptat de-a binelea. Țipra s-a liniștit. N-a mai fost nevoie de ajutorul vecinilor, care au plecat pe la casele lor. Numai mătușa Anica chioara s-a mai întors. A adus o strachină cu fasole pestriță.

— Aduc ce am căpătat și eu... Dar din dar se face

rai... să fierbeți și dumilorvooastră un borș de fasole...

să mai întârziu și eu... Poate o adormi... Adormirea-l maica celui fără de păcate I Că nu mai e de trăit cu moșneagu!... Auzi ce-mi strigă mie, femeie bătrână?

Că-mi scoate și al doilea ochi dacă nu-i dau linte! De unde să iau linte?... Ba cere și năut! Se scoală parșivul la miezul nopții și cere de mâncare! Din ce spăl eu pe la boieri, ce scot? Într-un loc îți mai dă o strachină de murături și un căuș de fasole, dar în altă parte, neam! Cere păcătosul să-i aduc rachiu?!... Acu a dat cu oala de fiertură după mine, să mă opărească I

Lacrimile ei sunt gălbui-roșcate. Ochii îi sângerează.

Plânsul ei iscă un fel de milă amestecată cu ciudă.

Buiumaș privește cu mare mirare. Țalich întoarce capul cu silă. Anica a adus fasolea ca un fel de răsplată pentru osteneala de a fi ascultată. De aceea tace o clipă și nu mai plânge, se uită la strachina de fasole, o sfătuie pe Țipra cum să gătească borșul ca să fie mai spornic și iar izbucnește în hohote:

— Nu l-ar mai primi pământul de hoțoman 1 Două neveste a băgat în groapă, lui tat-șău i-a rupt picioarele, mie mi-a scos un ochi și m-a ucis în bătăi; pe toată lumea a prădat-o. Acu, când abia mai răsuflă, s-a apucat să amenințe!... Mi-i și rușine ce o zis unde mă trimite pe mine. De-a dreptul în iad îl trimite, când o închide ochii, ducă-se și nu s-ar mai întoarce!

O zgâlțâie plânsul; pielea-i tăbăcită de pe frunte și mâini se mișcă ca la cai. Caută un **reazăm**, un cuvânt de înțelegere: nimeni nu scoate cuvântul bun. O

ascultă cum ai asculta o vacă mugind. E așa de mare, așa de grea suferința ei, că n-ar ajunge multe cuvinte s-o aline...

— Ehei, de s-ar putea uita ce canon mi-a fost viața!

Pe când Iordache era în putere, înainte de a se fi

dărâmat toate chichinețele până la fântâna de pe malul pârâului, Anica nu cuteza a deschide gura. Acum, cel puțin, se plânge, dă acatiste la toate bisericile să-l ia dracu' cât mai repede. Deși bolește, Iordache nu se lasă răpus. Se mai scoală din pat, își pune haina lui cărămizie cu guler și manșete de catifea neagră, își piaptână favoriții, dă târcoale cârciumilor care nu mai au nimic de vânzare și cere măcar să miroasă o sticlă în care a fost rachiu.

Când am venit, începuse să fulguie! mai zice mătușa Anica după ce-și răcorește inima.

Buiumaș ține cartea înaintea ochilor și citește cu glas tare teorema lui Piatgora: „*Pătratul ipotenuzei ets egal cu suma pliată a celor două catete*”.

Mătușa Anica ascultă. Ochiul ei sănătos se strineje, se strânge parcă ar dormi baba de-a-n-picioarele.

— Mânca-l-ar mătușa, că flăcău mare a crescut!

Parcă îl văd când l-ați dat întâi și întâi în școală, venea pe înserat la Iordache al meu și-i cetea *Minunățiile sfântului Sisoe*... Și acu grăiește pe alte limbi!...

Se apropie de dânsul. Duce cartea la ochiul cu care mai vede puțin. Ea nu știe ceti de loc. Se uită la semne.

— Ale dracului sunt slovele!... Vezi, jupâneasă

Țipra, seamănă cu rimele ce se zvârcolesc sub hârleț când tai brazda... Altele, cu cârlige de bătut în perete...

Altele, cu fasole! Pune mâna pe creștetul lui Buiumaș, înduioșată: Toate noroacele de care n-am avut noi parte să te pălească pe tine... Că ești mai deștept decât noi și mai învățat!

Buiumaș moaie creionul în gură, desenează pe hârtie.

Țipra îl privește cu dragoste mare și oftând zice:

— Lasă cartea, Buiumaș, ia-ți mai bine niște pâine, este pe fundul gavanosului niște povidlă de gutăi!...

Poate el o avea mai mult noroc decât cei măricei -

încăpuți pe mâini de tâlhari. Să-i fie lui mai bine după război...

Mătușa Anica se scoală, dă să plece, se oprește.

— Mezinul matale, jupâneasă Țipra, s-a născut cu steaua lui.

Se oprește...

— Cred c-o fi adormit tâlharul, mă-o să mă odihnesc și eu...

A plecat mătușa Anica. S-a stins lampa. Ninge vârtos. Văzduhul se umple de zgomot de tablă și șindrilă: şuieră viperi și demoni. Se aud glasuri omenești mocnite, apoi mai clare, din ce în ce mai clare.

Țipra zice:

— Vezi ce se aude, Țalic?

Dibuind pe întuneric, Țalic se apropie de geam.

— Nu știu ce să fie. Parcă ar fi oameni, și parcă, turme. În viața mea n-am văzut... Da turme nu-s...

Oameni, oameni mulți, foarte mulți...

Coboară din pat și Buiumaș și Țipra. Se aud comenzi militare. Pe o limbă ce n-o cunosc. Prin viscol se deslușește vorba rusească. Armata rusească a, sosit.

Soldații țin puștile în mâini, au rupt frontul, intră în curtea birjarului.

O bătaie în ușă. Degete nerăbdătoare bat darabana în fereastră. Își țin o clipă răsuflarea.

Aprinde lumina. Deschide ușa. Un val de frig, o miroznă de mahorcă, de pământ năvălesc în odaie.

Băieți îmbrăcați rusește, oameni vârstnici, cu ranițe și polcuțe pe ei intră. Poartă armele întinse și le feresc de geamuri. Își aruncă ranițele și puștile, se descaltă, ca la ei acasă. Unii au mustețe lungi; oameni vârstnici; alții sunt flăcăi cu tuleie bălane. Sunt prietenoși.

De loc deosebiți de țăranii moldoveni care min la

Țalic peste noapte când vor să le fie polcuță mai

repede gata. Aprinde focul. Îi întreabă, prin semne, dacă nu poftesc ceai. Se vaită că are și ea băieții *la poziție*. Soldații ruși dau din cap; da! da! semn c-au priceput. Arată pe degetele de la mână – unul mai vârstnic – câți copii are; scot merinde de-ale lor și poftesc gazdele să mănânce.

— *Kușite! Kușite!*²⁴ zic.

Se înțeleg prin semne, nu prin vorbă. Beau ceai din ceaiul lor cu aromă tare. Se împrietenesc cu Buiumaș.

Țipra arată că are carte scrisă de pe câmpul de onoare de la Pantil și de la Ițe. Cel mai tânăr dintre ruși dă din cap și arată și el prin semne că are mamă care duce mâinile la ochi și plânge. Apoi soldații se culcă claie peste grămadă, pe jos, cu Buiumaș între dâșii.

În zorii zilei au răsunat țipete de mare durere. Mătușa Anica a ieșit pe uliță: bocește. A murit Iordache

Mantu! S-au adunat femeile, l-au spălat, l-au întins pe laiță. După priveghiul de seară, au lăsat-o pe mătușa Anica singură cu mortul, așa cum a dorit dânsa când a zis: „Nu mi-a fost frică de dânsul cât era viu și în putere și mă putea bate după poftă, să-mi fie frică acu de dânsul?”

A doua zi au găsit-o și pe ea cu capul căzut pe plita pe care se încălzise: n-a lăsat-o zălog Iordache pe lumea asta.

A treia zi, un car cu boi a dus la cimitir două sicrie, cu scândurile neajluite, puse unul peste altul.

Carul a ieșit din mahala încet, croind o pârtie prin ninsoarea afinată. Câțiva soldați ruși, cu ciubote de pâslă, s-au ferit din calea morților, făcându-și cruce, privind fără mirare.

De la fereastră, Buiumaș privește cum Iordache

Mantu, spaima uliței, dar și acel care o răscolea, îi dădea răsunet și o viață sălbatică, pleca, pe cealaltă lume, singur, cu mătușa Anica peste el: fără popă, fără rude, fără

poporeni!...

19 17

EPILOG

Nu este neted drumul ca în timpul campaniei din Bulgaria. Atunci, drept e, s-a ivit holera, a fost nevoie să fie ținuți la carantină soldații, la întoarcere. Dar nu toți au plecat în campanie. Acum, toată țara, toți oamenii sunt prinși de gât să joace cu moartea.

În casă mocnesc boala și moartea. Odăile s-au strâmtat. Tavanul s-a lăsat; căpriorii, scorojiți de văpsea, au făcut burți, pereții s-au îngălbenit de ploaia ce se scurge prin pod. Țalic a încărunțit și a început să i se încovoiaie spinarea. Privește mereu înfricoșat pe fereastră și așteaptă pe cineva să vie. Când se duce în târg, vine acasă și povestește că Toivie Cațap l-a omenit cu o sângeapcă de rachiu, că l-a sfătuit să mănânce mult usturoi, că s-aude c-a umbla o troană de tifos, iar usturoiul alungă boala. Rostește psalmi când stă pe acasă sau citește din cartea cu minuni a lui Bal-șem, când nu-și pierde timpul la sinagogă, după ce rugăciunea s-a sfârșit. Nu mai e de recunoscut Țalic, cel nedezlipit de pe scaun, cu cul de cusut în mână. Nu-i de lucru! Nu-i arde nimănui de îmbrăcăminte. Țăranii vin până la judecătorie, dar zic să se potolească întâi cumpăna, că de straie au vreme...

Țipra plânge: nu primește scrisoare de la Pantil, de la Ițe rar, Blima, care șade în țara unde răsare soarele noaptea, s-a pierdut parcă. „Nu i-ar mai putrezi oasele celui care a stârnit războiul!” blestemă Țipra. Leșină mai des ca înainte. Când se trezește, îl înjură pe „trezitul de bărbat” ca și pe trântorul de cinsprece ani, netrebnicul netrebnicilor, Buiumaș. La ce folos șapca cu cozoroc, gimnastica, învățătura? Războiul nimicește și sfarmă ca o dihanie care ar măcina și piatra între colți.

Buiumaș a încercat de câteva ori să părăsească

bojdeuca părintească.

A fugit de-a binelea de-abia când s-a desprimăvărat.

Țipra a fost adusă de la spital, unde a zăcut de exantematic. Frumoasă și tânără n-a fost biata de când o știa copiii. Dar de la spital s-a întors tunsă ca soldații, sluțită, aproape fără grai, nemulțumită de orice, posacă, căzând ceasuri lungi într-o stare de blândă sminteală.

Buiumaș nu-și mai caută gazdă. Oriunde s-ar ascunde au să-l găsească și l-or sili să se întoarcă acasă ca un cățel, cu coada între picioare. Ba Țipra și zice:

— Altă dată, dacă mai fugi, în palme, tras cu juvățul de gât te aduc acasă.

S-a dus de-a dreptul la nevasta unui militar, coana

Până, unde meditează un băiețel. A făcut lecția cu băiatul, ca în fiecare zi, iar când a fost să plece, a cerut Pinei să-l primească în gazdă. Ea a lăcrămat și a zis:

— Dacă vrei, rămâi la mine. Unde crește băiatul meu, îi crește și matale I Cu sora matale Blima eu m-am jucat! Ai să stai la mine, ai să mănânci, ai să înveți mai departe... Dacă nu mănânci din bucatele noastre de fruct, am să-ți fac altele; eu nu vreau să te stric...

Buiumaș a rămas. Țipra s-a mirat că băiatul nu se întoarce acasă. A crezut că l-au ispitit soldații ruși, care-i plăceau și cu care el se împrietenea, că le deprinsese și limba, poate că s-a dus după dâșii... L-a bocit și s-a liniștit. Nu mai erau timpurile de alintare de altă dată!

Părăsind casa părintească, Buiumaș a crezut că se va potoli. Neastâmpărul a sporit. De unde vine neastâmpărul? Își face serviciul ca cercetaș la spital.

Este foc îndrăgostit. În fiecare zi de altă soră de caritate (ca a doua zi să n-o poată suferi). Și-a dus însuși o scrisoare de dragoste unei doctorițe; slujnica l-a întrebat dacă așteaptă răspuns, știindu-l că vine zilnic de la spital, dar el a fugit. S-a ales doar cu pantalonii sfâșiați de un

câine...

Într-o zi se pomeneste totuși cu Țipra.

— Ce ți-am făcut noi de ne tot amărăști bătrânețile?

La școală te-am ținut, bucățica de la gură am rupt-o pentru tine... De ce nu vii acasă?

— Mamă, dacă ai ști câte fierb în mine, nu m-ai mai învinovăți.

Plânge Țipra, rugându-se de coana Până să-i dea copilul înapoi, să-l lase măcar să-l fotografieze, ca să trimită poza băieților de pe front. Coana Până răspunde că ea nu-l ține cu de-a sila, și dacă vrea Țipra, n-are decât să-l ia înapoi. Buiumaș nu poate să nu se ia după mă-sa când îi face semn cu degetul. Pornesc amândoi la fotograficul de pe ulița boierească, iar după ce sunt trași în poză, Buiumaș o lasă pe mama și fuge...

În ziua asta târgul e oarecum deosebit de celelalte zile, care nu sunt nici de liniștite.

Un pâlc de cazaci de Don a poposit pe înserat. Sunt încartiruiți pe câteva uliți. Bălanii zvăpăiați stârnesc în potolitele ulițe de mahala ceva din neastâmpărul lor. A fost una din cele mai arzătoare zile ale verii.

Nici după ce s-a întunecat de-a binelea, arșița nu s-a stins cu desăvârșire. Mai răbufnește căldură, zăpușeală, ca și cum soarele ar sta ascuns după un perete, de unde-și risipește arșița lui. Cazacii și-au desfăcut merindele, s-au adunat pâlcuri-pâlcuri, mai cu seamă în pomături, au legat caii de pomi (să nu intre prin porumbiști și să le strice), au aprins focuri, au pus ceainicele și ospătează și cântă. S-au adunat copii flămânzi, desculți, dezbrăcați în jurul lor și se uită cu jind la belșugul cazacilor. Cazacii cheamă pe copii să se apropie. Copiii se codesc. Apoi se așază în jurul focului: înfulecă cașa, conserve, sorb ceai cu zahăr.

Și până la urmă încalecă pe deșelate pe cai, să se ducă împreună cu câte un cazac la fântână, ca să adape

caii...

A doua zi se stârnește oarecare furtună în ogradă ciurarului. Tocmai flăcăii care au cântat, jucat și împărțit de mâncare la copii se uită cu încruntare la gazde. Printr-un tălmaci arată că-s supărați că li se răsplătește prietenia cu vrajbă. Din căruță li s-au furat: două perechi de ciubote, un săculeț cu zahăr, o pereche de hamuri. Și mai a les hoțul a scurtat cozile lungi și mândre la două iepe.

Au bombănit, au cercetat. După câteva ceasuri, alți soldați, din artilerie, locuind în mahalaua Ghetăloaiei, au prins hoțul. Nu era, se vede, la cea dintâi ispravă a lui. Este un țigan cu pielea măslinie, vânăta și cu ochi cu priviri fugare, deprins să fure. Îl despoaie și-l poartă pe uliți. Țiganul e julit și suspină. Cazacii îi toarnă câte o căldare de apă, îl trântesc în praful șoselei să se odihnească, apoi îi trag iar. Țiganul joacă tananaua. Trag cazacii, el cântă și joacă ca și cum l-ar bate vântul numai. Nimeni nu cutează a se apropia. Îl poartă prin toate grădinile unde a mărturisit că are îngropate lucruri de furat. De pretutindeni încarcă dte o căruță cu sfeșnice, papuci, efecte soldățești, farfurii, cazane de fiert povidlă, tăvăle. Prin casele tuturor mahalalelor, alți cazaci cântă din armonici, dansează pe cai. Umblând după alaiul țăganilor, o seamă de cerchezi au pătruns în poliție și au slobozit pe toți arestații chemați să sape bordeie în pământ, să netezească poligoane de tragere și să scormonească tranșee.

După ce se ține cât se ține după cazaci, Buiumaș iese pe bariera de răsărit a târgului, pe toloacă, acolo unde fuge mereu când are un necaz de răzbunat. În zilele când n-are nimic de făcut se urcă pe dealul înălțat pe coasta dreaptă a târgului. Câmpul, cu zumzetul surd, cu miresmele de pământ și iarbă, îi potolește neastâmpărul. Târgul pare să gâfâie. De când lumea și pământul nu s-a

pomenit pe aici atâta înghesuială și atâta poporime. Vin și pleacă ruși. Armatele lor, pihota²⁵, cazaci, artilerie, lasă haine și mâncare pentru târgoveți. Curg leneș de bună seamă regimentele iromânești. Când trec rușii, se rostogolesc parcă bolovani cenușii și rămâne stăruiitor ecoul cântecelor; când trec regimentele românești, trec parcă care cu fân ud...

Până umblă ca o ispită prin curte, fără colțuni, numai în papuci. Năsucul ei cărn vorbește, trupul ei copt de vârstă ascunde o taină pe care n-o poate cunoaște un băiat de 15 ani. Toți care sunt mai în vârstă decât dânsul par a ști ceva bun, adevărat, ceva ce dânsul bănuie doar. Femeile și bărbații în vârstă te lasă să te uiți în viața lor ca într-o oglindă. Numai ceva neînsemnat, un amănunt pe care îl încuie cu lacăte nevăzute, nu-l poți prinde. Și tocmai amănuntul cel nespus, pe care nu știi cum să-l numești, își închipuie

Buiumaș, ascunde întreaga bucurie, vrajă, și poate
1 *Pihotă* - infanterie, pedestrime.

adevărul întregii vieți. Nici de visat nu mai visează ca înainte. Se simte singur și însingurat. Că n-are cui vorbi, n-are cine să-l înțeleagă. Nu mai vrea să creadă în Dumnezeu. Prea a fost obișnuit cu teama lui, ca din când în când să nu-și amintească că-l poate plesni din senin. Ca să mănânce carnea de porc, să taie un cocoș, trebuie să facă mare efort de curaj, ca și cum și-ar face vânt să sară peste o apă lată.

Se roșise cerul peste cimitirul evreiesc când Buiumaș a ooborât în târg, după ce a fugit de Țipra. A

Început a se însera vânt; a ajuns acasă la coana Până.

Se trânteste în scrânciob, alături de gospodina și băiețelul său (ei se legănau mai de mult și mângâiau

cerceii unui purcel creț). De sub stivele de lemn iese mieunând un copil bărbos. Poartă uniformă de soldat rus. După obraz și mișcări nu s-ar fi zis că este de vârsta de a purta sulită și pușcă. Băiețelul Pinei se sperie, coana Până îl întreabă:

— Ei, ce cauți tu aicea? De unde ai răsărit?

El dă din umeri. Miaună. Apoi s-a apropiat de scrânciob. E mărunț, are capul rotund, sub fruntea zbârcită, ochii mici, negri, înfundați, se mișcă cu iuțea neobișnuită. L-au văzut de multe ori trecând pe uliță.

Face parte din unitatea lazaretului de câmp, poposită la moară. Este încartiruit alături, la nevasta unui muzicant. Face semne ca omul care se bucură de ceva. De la alți soldați au aflat că este tătar dintr-un sat siberian, că i-ar place să stea în cvartir la coana Până. Au mai aflat că-l cheamă Sâdkî Mamut, om cu rosturi în lume, cu nevastă frumoasă care seamănă cu Până, că are capre, catări și îi place să călărească prin pădure.

Cere să fie îngăduit a dormi în podul cuhniei din curte. Tovarășii lui Mamut râd și-l necăjesc că este tătar, dar Mamut zâmbește și se bucură că toată lumea cinstită numai cu dânsul vorbește.

S-a pus masa. Până îl pofteste să ospăteze. El dă a înțelege că nu se cade să se înfrupte din carne de porc, oprită musulmanilor. I-au răspuns alți soldați.

Da la cazan nu mănâncă, și băutură nu pune în gură?

El râde. Se așază cuminte. Privește, prinde muște, deschizând gura cu dințișori mărunți și albi, ca să-i facă plăcere băiețașului Pinei. Pare că se pune bine și-și dă osteneala să cucerească o gazdă...

Mamut a ajuns jucăria, veselia casei. Taie lemne, cară apă, se repede la lazaret îngrijind docarul și calul, mănâncă, se întoarce acasă, și după ce sfârșește tot ce crede el că are de făcut, îl joacă pe băiețel pe genunchi.

Mijind ochii, îi surâde mereu coanei Până;

cu Buiumaş este ursuz, se face că-l calcă pe picior din greşală...

— Durac I scui pă printre dinţi, şui erând şi bombă nind, când îl întâlneşte prin curte şi nu este văzut de Până. Profesăr tu?... La cai, nu la gospodină frumoasă!... strigă şi face spume la gură.

La vederea Pinei, îşi înfrână mânia, smulge sub mustaţă cel mai frumos, cel mai caraghios surâs cu putinţă şi miaună.

— Ce s-a întâmplat? Iar a intrat Scaraoschi în tine.

Mamut?... îl întreabă ea, şi el îi răspunde cu o privire de câine bun cu ochi veseli.

Între Sâdkî Mamut şi Buiumaş s-a încins o vrajbă surdă, care ţine toată vara. Şi parcă atinge culmea spre toamnă. Într-o noapte Buiumaş a ieşit în curte. Din podul cuhniei a văzut cum ies o pereche de cizme mici, apoi un trup, în sfârşit capul. Până să desluş ească ceva, un glonte de carabină îi şui eră la urechea dreaptă. Cine? Este atâta tulburare şi atâtea se ivesc şi se petrec din întâmplare! A doua zi, Mamut este mai prietenos cu el ca niciodată...

*

A întomnat de-a binelea. Târgul s-a pustiit. Plecau pâlcurile de cazaci, pleacă pihota, au plecat cei de la antiaeriana instalată pe dealul spitalului. Şoselele neprundite, desfundate de trecerea tunurilor, chesoanelor şi a camioanelor grele s-au prefăcut în mocirlă.

Burniţă subţire, nesfârşit. Parcă nu e apă, ci clei, ce se întinde, ca firele de păianjen, din cer până în pământ.

Pe cer fulgeră în depărtare. Nu mai este casă sau grajd să nu fie pline de fugari şi ostateci austrieci din

Bucovina. Oamenii se bălăcesc prin noroi, fug şi nu ştiu încotro s-o apuce. Cu cât sporeşte neliniştea altora, cu atât Mamut pare mai senin, mai sprinten şi voios. Păşeşte

mai trufaș, mai fără sfială, râde mereu, clefăie cu poftă, joacă de unul singur jocuri tătărești.

Într-o zi cazacii au plecat.

Mamut anunță și dânsul prin semne și hârcâieli din gât că în zori pleacă și lazaretul lui. Seara nu mănâncă.

Rătăcește năuc prin ogradă, pomăt; privește fiecare lucrușor și nu-i mai aruncă de loc coanei Până privirile-i turbate. A ajutat-o toată ziua la murat pepenașii.

A făcut haz, copilărește, așa cum știa dânsul să facă haz: crăpa câte un pepenaș și lăsa să-i curgă zeama roșie pe barba lui neagră. Ba s-a și jucat cu purcelul care avea cercei și-l creștea Până pentru Crăciun, l-a scărpinat pe gât. În jurul lui Mamut se învârteau cățeii.

Iar soldații ruși, trupeși și veseli, din vecini, râdeau cu un fel de îngăduință de tătărașul Sâdkî Mamut.

Cum noaptea este senină, șed cu toții în scrânciob și privesc cum se desprind de pe cer stelele și pe un fir de argint aleargă, aleargă, ca paingul. Mamut a coborât în grădină. Îl aud mieunând. Apoi ceva parcă se zbate. Au strigat: „Mamut! Mamut!” El nu răspunde, ca de obicei, cu mieunatul său de motan uriaș. Ci parcă îl gâtuie cineva.

Au coborât în grădină să-l caute, l-au găsit în porumbiștea uscată, cu capul întins spre casă. Un juvăț legat de un vișin îi strângea gâtul...

— Ce-ai făcut, nebunule? Te joci de-a spânzurătoarea?

Mamut se uită în ochii ei cu foc.

— Joc, la mine joc... și poate nu joc.

— Bărbos ești tu, care te lauzi c-ai *hazaică* la Simbir? ... Ești ca purcelul care dă în gropi...

— Da, gropi!... repetă Mamut. Se uită înduioșat la dânsa; totodată, încruntat, la Buiumaș.

— Scoate repede juvățul, că-ți torn o cofă de apă în cap, nepricositule!

Pare că el nu pricepe despre ce-i vorba.

— Du-te și te culcă la lazaret... La mine nu mai ai ce căuta I Cine știe ce pozna îmi faci...

Mamut își scoate cuminte curmeiul de la gât.

— Bată-te Dumnezeu să te bată, tocmai cu frânghia mea de rufe ai găsit să te spânzuri?!...

El s-a uitat lung la ea. Cerșește ceva din ochi: un zâmbet. Așteaptă. Se mai uită și pe urmă se duce...

Abia a doua zi dimineată trec docarele lazaretului, ambulantele, bucătăriile de campanie. Dintr-o ambulanță se arată capul de copil cu barbă al lui Mamut:

Își arată dinții și-și ia rămas bun făcând cu mâna.

Până zice cătrbuiumip!

— N-ar mai ajungerile bune cel care a stârnit războiul, acela de împinge neamurile să se căsăpească!

A intrat și băiețelul în casă.

— De ce oare și-a pus juvățul de gât moș Mamut?

— S-o jucat. Da putea să nu se mai trezească din joaca asta. I-a fost scris, se vede, să mai vadă Siberia lui.

— Da' unde i-a fost scris, mamă?

— Nu-i treaba ta. Tu du-te și te joacă.

Se așază la mașina de cusut. Coase ca să nu spuie altceva.

Mașina pornită se mișcă cu mare repeziciune.

— Da, da... dom' profesăr, face ea către Buiumaș, s-a dus și Mamut. Purta barbă, dar era copil. Cine știe ce i-o fi plăcut la viața lui și n-a atins ce i-a plăcut?...

Se uită Buiumaș lung.

— Poate că tânjea după ce tânjesc și alții. Și poate era foarte aproape de dânsul aceea după care tânjea, iară lui i se părea departe, foarte departe.

Se uită și Până lung la Buiumaș și nu-i vine să creadă că el a rostit vorbele.

Dar ca să nu-i înfrunte privirea ochilor lui căprui,

calzi și vorbitori, se apleacă asupra mașinii și pornește un tighel. Apoi se ridică, îl cuprinde și-l strânge tare, tare în brațe. Băiatul simte că se sparge, ca o găoace de ou, o taină.

1 Vezi *Ion Călugăru și Charlot printre muncitori* de Ion Vitner, *Contemporanul*, nr. 46/1956; *Note despre arta lui Ion Călugăru* de Eugen

Luca, *Contemporanul*, nr. 22/1956; Cu privire la evoluția prozei l-ai Ion

Călugăru de Eugen Luca, *Iașul literar*, nr. 7/1956.

1 *Rulă, rolă* - cuptorul sobei.

1 *Feredeu* - baie publică.

— *Pocriș* - capac cu care se acoperă oslele, străchinile.

1 Sărbătoare la evrei cu ocazia căreia timp de opt zile se aprind lumânări.

1 *Julfă* - mâncare făcută din sămânță de cânepă pisată cu apă și amestecată cu miere.

1 *Răbuială* - unsoare preparată din păcură.

1 *Zavrac* - scandal.

2 Opera scriitoarei americane *Harriet Beecher-Stowe* (1812 - 1896).

1 *Raymond Poincaré* (1860 - 1934) avocat și om politic francez.